

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE’DE ÇALIŞAN GÖÇMEN
KADINLARDA TOPLUMSAL CİNSİYET VE
BENLİK ALGISI**

SULTAN BETÜL KAYA

2501171264

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ ÖZGE İZDEŞ TERKOĞLU

İSTANBUL – 2020

ÖZ

TÜRKİYE’DE ÇALIŞAN GÖÇMEN KADINLARDA TOPLUMSAL CİNSİYET VE BENLİK ALGISI SULTAN BETÜL KAYA

Rakamların ötesinde bir anlam taşıyan göç hem toplumu hem de bireyleri birçok açıdan etkilemektedir. Kuşkusuz göç etmiş olmak göçmenlerin hayatında geri döndürülemez kalıcı izler bırakmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye’de çalışan göçmen kadınların toplumsal cinsiyet ve benlik algılarının göçle birlikte nasıl değiştiği üzerine durulmuştur. Göçmen kadınların göç sürecinde neler yaşadıkları ve hissettikleri, göç sürecinin toplumsal cinsiyet ve benlik algılarını nasıl etkilediği tezin ana eksenini belirlemektedir. Bu araştırmada göç, göçmen kadınların kendini gerçekleştirme sürecinde kadınlara katkı sağlaması açısından ele alınmıştır. Toplumsal cinsiyet perspektifiyle ele alınan bu çalışmanın kuramsal çerçevesi göç teorileri, benlik ve toplumsal cinsiyet literatürüyle oluşturulmuştur. Tezin üç önemli olgusu olan göç, benlik ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişki göçmen kadın deneyimleriyle analiz edilmiştir. Göçmen kadınların göç etmeye karar verme aşamaları, göç etme sürecinde ve göçten sonraki sürece ilişkin deneyimleri nitel araştırma yöntemi kullanılarak aktarılmıştır. Araştırmanın verileri en az bir yıldır Türkiye’de çalışan 21 göçmen kadınla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler yoluyla elde edilmiştir. Elde edilen veriler 6 kategori altında analiz edilmiştir. Bu kategoriler katılımcıların göç kararına, benlik ve toplumsal cinsiyet algılarına, çalışma şartlarına ve aile içi hiyerarşilerine ilişkin bulgulardan oluşmaktadır. Bu bulguların çözümlenmesi için nitel veri analiz yöntemlerinden betimsel analiz kullanılmış ve yorumsamacı bir yaklaşım benimsenmiştir. Toplumsal cinsiyet ve benlik bağlamında incelenen bu tez çalışmasının göç literatürüne katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, göçmen kadın, toplumsal cinsiyet, benlik, nitel araştırma.

ABSTRACT

Migration, which has a meaning beyond numbers, affects both society and individuals in many ways. These effects are irreversible and permanent marks in migrants' lives. In this study, it has been focused on how to change the self and gender perception of women migrant workers in Turkey. The main axis of the thesis is what migrant women experience and feel during the migration process and how the migration process affects their perception of gender and self. In this research, migration was seen as a contributing factor in the process of self-realization of migrant women. Migrant women were included in the research as active individuals who took decisions and not as passive participants who followed their spouses. The theoretical framework of this study, which is handled from a gender perspective, has been established with migration theories, self, and gender literature. The relationship between migration, self and gender, which are the three important facts of the thesis, was analyzed with immigrant women experiences and it was aimed to highlight the experiences of immigrant women. Migrant women's migration decision making stages, migrations, and experiences related to the process after and before the migration is conveyed by using a qualitative research method. The research's data was obtained through in-depth interview with 21 migrant women working in Turkey for at least one year. The data obtained were analyzed under six categories. These categories consist of findings related to participants' migration decision, self and gender perceptions, working conditions and family hierarchies. In order to analyze these findings, qualitative data analysis methods have been used and an interpretive approach was adopted in this study. The findings of the study are based on a gender perspective. In this thesis, it is expected that the migrant women experience examined in the context of gender and self will contribute to the migration literature at this point.

Key words: Migration, immigrant women, gender, self, qualitative research.

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Türkiye’de yaşayan ve çalışan göçmen kadınların yeni bir hayat kurarken verdikleri hayat mücadelesini konu edinmiştir. Göçmen kadınların Türkiye’ye neden ve nasıl geldikleri, göç ettikten sonra yaşadıkları sorunlarla nasıl baş ettikleri ve her şeyin sonunda kendilerini nasıl var ettikleri toplumsal cinsiyet ve benlik bağlamında anlaşılmaya çalışılmıştır. Göçmen kadınların göçle birlikte hayatları ve algılarındaki değişimler, kendilerini gerçekleştirme potansiyelini ortaya çıkarma eğilimlerinin incelenmesi için göçmen kadınlarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Göçün rakamların ve teorilerin ötesinde direkt olarak insanı derinden etkileyen bir olgu olduğu gerçeğiyle hareket edilerek göçmen kadınların öznel deneyimleri analiz edilmiştir.

2014-2015 yıllarında Merter’de bir kot dükkanında çalışmamla Türkiye’de çalışan göçmen kadınlarla tanıştım. Her biri ayrı bir ülkeden ayrı bir hikayeyle Türkiye’ye gelmişti. Çalıştığım sürede göçmen kadınların güvencesiz ve zor şartlarda çalışmalarına, gizli ya da açıktan taciz edilmelerine, haklarının yenilmesine ancak bunlara rağmen sürdürdükleri hayat mücadelelerine şahit oldum. İş, ev bulan, dil öğrenen, yeni bir kültüre alışan göçmen kadınlar bana farklı hayatların var olduğunu, mücadelenin içten geldiğini gösterdi ve ışık oldu. Uzun bir tez yazma sürecinde hiçbir zaman yardımını esirgemeyen, saha çalışmama katılan, düz bir yazının tez olmasını sağlayan ve sakinliği ile beni yatıştıran sevgili hocam ve tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Özge İZDEŞ TERKOĞLU’na, aileme, hayatımda her zaman ayrı yeri olan münazara ekibimize, hiç görmediğim ama anılarımla hep yaşattığım 1900’de Amerika’ya göç eden ve yıllar sonra Türkiye’ye gelen Osman Kürdi dedeme, tez sürecinde destekçim olan bütün arkadaşlarıma, Haşim’e ve Nihal’e teşekkür ederim.

Sultan Betül Kaya

Avcılar/İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖZ	II
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
TABLolar LİSTESİ	VIII
ŞEKİLLER LİSTESİ	IX
KISALTMALAR LİSTESİ	X
BİRİNCİ BÖLÜM	4
GÖÇ KURAMLARININ TOPLUMSAL CİNSİYET AÇISINDAN ANALİZİ ..	4
1.1. Göç Kavramı	4
1.1.2. Göç Eğilimleri	6
1.2. Göç Kuramları	11
1.2.1. Ravenstein'in Göç Kanunları	12
1.2.2. Neoklasik Ekonominin Makro ve Mikro Göç Kuramı	13
1.2.3. Yeni Ekonomi Göç Kuramları	14
1.2.4. Petersen'in Beş Göç Tipi	15
1.2.5. İtme Çekme Göç Kuramı	16
1.2.6. Dual (İkiye Bölünmüş) İşgücü Piyasası Göç Kuramı	18
1.2.7. Merkez Çevre Göç Kuramı	19
1.2.8. Göç Sistemleri Kuramı	20
1.2.9. İlişkiler Ağı (Network) Göç Kuramı	22
1.2.10. Ulus aşırı Göç Kuramı	23
1.2.11. Göç Kuramlarının Sınıflandırılması	24
1.3. Toplumsal Cinsiyet Perspektifiyle Göç Kuramlarına Yeniden Bakmak	26
1.3.1. Toplumsal Cinsiyet ve Göç	26
1.3.2. Türkiye'deki Göç Çalışmalarında Kadın Göçmenler	32
İKİNCİ BÖLÜM	44
BENLİK, TOPLUMSAL CİNSİYET VE GÖÇ	44
2.1. Benlik Kavramı ve Benlik Yaklaşımları	44
2.1.1. Benlik Kavramı	44

2.1.2. Benlik Yaklaşımları.....	45
2.1.3. Benlik Algısı ve Kendini Gerçekleştirme	48
2.2. Benlik ve Toplum Arasındaki İlişki	53
2.3. Benlik ve Göç Arasındaki İlişki	56
2.4. Toplumsal Cinsiyet, Benlik ve Göç.....	60
2.5. Göçmenlerin Deneyimledikleri Duygular	64
2.6. Benlik, Göç ve Toplumsal Cinsiyet Üzerine Çalışmalar	68
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	73
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	73
3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	73
3.2. Araştırmanın Yöntemi.....	75
3.3. Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri	77
3.4. Araştırmanın Soruları	81
3.5. Araştırmanın Örneklemi	81
3.6. Veri Analizi	85
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	88
TÜRKİYE’DE ÇALIŞAN GÖÇMEN KADINLARIN TOPLUMSAL CİNSİYET VE BENLİK ALGILARINA İLİŞKİN BULGULAR.....	88
4.1. Göç Kararına İlişkin Bulgular	88
4.1.1. Katılımcıyı göçe iten sebepler nelerdir?	89
4.1.2. Katılımcı göç kararını alırken zorlanmış mıdır?	92
4.1.3. Katılımcının göçten beklentisi nelerdi ve beklentileri gerçekleşmiş midir?	95
4.1.4. Katılımcı göçten sonraki süreçte neler yaşamıştır?	97
4.2. Göçmen Kadınların Deneyimledikleri Duygulara İlişkin Bulgular	100
4.2.1. Katılımcı ülkesinden ayrılırken ne hissetmiştir?	100
4.2.2. Katılımcının göç sonrasında hissettiği duygular nelerdir?	102
4.2.3. Katılımcı göç sürecinde zorlandığı anlarda neler hissetmiştir?.....	104
4.2.4. Katılımcı şu an kendisini nasıl hissetmektedir?	107
4.3. Göçün Benlik Algısını Etkilemesine İlişkin Bulgular	109
4.3.1. Katılımcı göçten önce ve sonra kendisini nasıl tanımlamaktadır?	110
4.3.2. Başka bir ülkede hayat kurmak katılımcıyı nasıl etkilemiştir?	113
4.4. Göçün Toplumsal Cinsiyet Algısını Etkilemesine İlişkin Bulgular	118

4.4.1. Cinsiyet faktörü göç kararını nasıl etkilemiştir?	119
4.4.2. Kadın ve erkek rolleri kültüre göre nasıl değişiklik göstermektedir?	121
4.4.3. Göçten sonra katılımcının toplumsal cinsiyet algısı nasıl değişmiştir?.....	124
4.5. Çalışma Şartlarına İlişkin Bulgular	128
4.5.1. İş ararken kadın göçmen olmanın bu süreci etkilediğini düşünüyor musunuz? Etkilediyse hangi açılardan etkilediğini anlatır mısınız?	128
4.6. Göçün Aile İçerisindeki Statüleri Etkilemesine İlişkin Bulgular	133
4.6.1. Katılımcının göç kararına ailesi ne tepki vermiştir?	133
4.6.2. Göçten sonra katılımcının ailesinin toplumsal cinsiyet algısında ne gibi değişiklikler olmuştur?	135
4.6.3. Ailesine maddi yardım sağlamak katılımcının aile içerisindeki statüsünü nasıl etkilemektedir?.....	138
SONUÇ.....	143
KAYNAKÇA	149

TABLÖLER LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1.1. Göç Kuramları Kategorileri.....	12
Tablo 1.2. Petersen Göç Sınıflandırması ve Göç Unsurları.....	16
Tablo 1.3. Göç Kuramlarının Göç Analiz Düzeyleri.....	25
Tablo 1.4. Cinsiyete ve Vatandaşlık Ülkesine Göre Yabancı Uyruklu Nüfus.....	36
Tablo 1.5. Uyruklara ve Cinsiyete Göre Çalışma İzni Verilen İlk Beş Ülke.....	38
Tablo 3.1. Örneklemin Sosyo-Demografik Özellikleri.....	84

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1.1. Göçe Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörler.....	10
Şekil 1.2. Göçü Belirleyen Faktörler.....	18
Şekil 1.3. Yıllara Göre Türkiye’ye Giriş Yapan Yabancı Uyruklu Nüfus	35
Şekil 1.4. Yıllara Göre Yabancılara Verilen Çalışma İzni.....	37
Şekil 1.5. Yıllara ve Cinsiyete Göre Yabancılara Verilen Çalışma İzni.....	37
Şekil 3.1. Verilerin Kategorilendirilmesini Belirleyen Temalar.....	87

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AÇSHB	: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
AGNA	: Avrupa Nitel Göç Araştırmaları
BM	: Birleşmiş Milletler
IOM	: International Organization for Migration
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TÜİK	: <i>Türkiye İstatistik Kurumu</i>

GİRİŞ

“Evsiz, göçmen, sürgün, sığınmacı, turist, savaşta tecavüz kurbanı, seyyah göçmen, yasadışı göçmen, turist, başka bir ülke sakini, e-postayla sipariş edilen gelin, ekonomik olarak gelişmiş dünyada genç veya yaşlı bakıcısı, hırslı çalışan, küresel bir girişimde mali uzman, küresel BM sisteminde insani yardım görevlisi, artık var olmayan bir ülkenin (Yugoslavya, Çekoslovakya, Sovyetler Birliği) vatandaşı: Bunların hiçbiri metafor değildir... Kişi bunlar yüzünden incinebildiği, yaralanabildiği, izler taşımak zorunda kalabildiği gibi bunlar sayesinde güçlenebilir veya güzelleşebilir de. O halde bütüncül-olmayan, çok katmanlı ve diasporik özelliğin farklı biçimleri arasındaki ayrımı nasıl ifade edeceğini öğrenmek hem etik hem de metodolojik bir meseledir” (Braidotti, 2017: 19).

Hem tarihsel hem de güncel bir olgu olan göç, sanayinin ve teknolojinin gelişmesi, sermayenin dağılması, küreselleşmenin etkisi, savaşlar ve iç karışıklıklar nedeniyle istikrarlı bir şekilde yaygınlaşmakta ve hızlanmaktadır. Bu sebeplerden ötürü de göç ve göç akımları 21. yüzyıla damgasını vuran konulardan biri haline gelmiştir. Göç birçok ülkeyi etkisi altına almakta ve insanlarda unutulmayacak derin izler bırakmaktadır. İnsanlar “ev” olarak benimsedikleri vatanlarını gönüllü ya da mecburi olarak terk ederek başka ülkelere göç etmektedirler (Castles & Miller, 2008). Ülkeler arası yaşanan göçmen ve mülteci krizleri, göçmenlerin yeni bir hayat kurarken karşılaştıkları ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunlar göç hareketinin kaçınılmaz boyutlarını oluşturmaktadır.

Göç insanların psikolojilerini, benliklerini, kimliklerini, algılarını etkilediği ve dönüştürdüğü bir olgudur ve göçmenler yeni bir topluma ve kültüre uyum sağlarken kendi kültürünü ve benliğini de şekillendirmektedirler (Maffesoli, 2011: 146). Benlik çevreyle etkileşim içerisinde olan açık bir sosyal üründür ve topluma uyum sağlayabilmesi için çeşitli benlik sistemleri geliştirmektedir (Cross & Madson, 1997). Bu tanımlardan da yola çıkarak bu tez çalışmasında göçmen kadınların yeni bir hayat kurarken toplumsal cinsiyet ve benlik algılarında ne gibi değişimlerin olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır.

Göç, sosyolojik, ekonomik, siyasal etkileri ve sonuçları olan bir toplumsal olgu olduğu için göç hareketlerinin çok boyutluluğunun göz önüne alınarak incelenmesi gerekir. Göç olgusunun ekonomik ve siyasal gelişmelerle birlikte ele alınarak sosyolojik ve psikolojik bir perspektifle incelenmesi göç araştırmalarını farklı bakış açılarıyla zenginleştirmektedir. Literatüre bakıldığında özellikle 1970'lerden sonra göç üzerine yapılan çalışmaların arttığı görülmektedir. Ne var ki yazın bu konuda zenginleşmekle beraber çalışmaların çoğunda erkek işçi göçmenler üzerinde durulmuştur. Göç çalışmalarında göçmen kadınların özgül göç deneyimleri ve sosyal rolleri incelenmemekte böylece yaşadıkları göç deneyimleri erkek göçmenlerin uzantısında tarif edilmektedir (Cheng, 1999: 40; Akhtar, 2018; Dedeoğlu, 2011: 28; Lee et al., 2014). Ancak 70'lerde ikinci dalga feminizmin ortaya çıkması ve göçmen kadınların küresel ekonomide aktif hale gelmesiyle birlikte göçte toplumsal cinsiyet rolleri ve göçmen kadın deneyimleri üzerine akademik çalışmalar sayısı artmaya başlamıştır. Bu dönem toplumsal cinsiyet normlarının, aile ilişkilerinin, devletin güç ve dengesinin incelendiği yıllardır (Reysoo 2008; Morokvasic, 1983). Cinsiyet ve göç arasındaki ilişkinin analiz edilmesi göç çalışmalarına toplumsal cinsiyet perspektifiyle yaklaşılmasını sağlamıştır. Toplumsal cinsiyet bağlamında incelenen göç olgusu kadın faktörü ve göçmen kadın deneyimlerinin ortaya çıkarmıştır (Prenas, 2001; Gebelek, 2008: 159). Göç çalışmalarının cinsiyet körü (gender-blind) olmasının ötesine geçilmesinde göç teorilerinin feminist duruş noktasıyla yeniden ele alınmasının önemli bir pay vardır (Carling, 2005: 4). Göçmen kadın deneyimlerinden yola çıkarak oluşturulan bu tez çalışmasında da göç, toplumsal cinsiyet ve benlik faktörleri arasındaki ilişki bu anlamda feminist bir perspektifle ele alınmaktadır. Birbiriyle bağlantıları incelenen bu olguların çok boyutlu olması tez çalışmasını disiplinlerarası bir alana çekmektedir.

Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu'nda Goffman (2009), kişinin gerçek benliğinin her zaman, her koşulda ortaya çıkmayacağını ve bireyin gerçek benliğinin ortaya çıkabilmesi için çoğu zaman tetikleyici davranışlar, unsurlar olması gerektiğini söylemektedir. Buradan yola çıkarak araştırma kapsamında göç, benlik algısının değişmesi ve dönüşmesinde tetikleyici bir etken olarak görülmektedir. Bu tezde, göçün

Türkiye’de çalışan göçmen bir kadının benlik ve toplumsal cinsiyet algısını nasıl etkilediği nitel araştırma kapsamında yorumlayıcı fenomenolojik bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Yapılan literatür taramalarında göçün, göçmen kadınlarda benlik ve toplumsal cinsiyet algısını nasıl etkilediğine dair çalışmaların kısıtlı olduğu görülmüştür. Çalışmanın amacı, göçmen kadınların deneyimlerinin, karşılaştıkları problemlerin ve göçmen kadın olmanın zorluklarının aktarılmasından ziyade göçmen kadınların bu süreçlerle nasıl baş ettikleri hem göçün hem de kadınlığın getirdiği kırılgan yanlara rağmen yeni bir hayat kurarken bu sürecin, topluma ve kendilerine dair algılarını nasıl değiştirdiğinin analiz edilmesidir. Bireyin şahsi hayatındaki kontrolünü sağlaması kendisini keşfetmeye başlamasıyla da doğru orantılıdır (Bauman & Raud, 2018: 190). Bu anlamda çalışma, göçmen kadınların bu süreçle birlikte ne ölçüde kendi hayatlarına yön veren, karar alıcı konuma geçen ve kendi potansiyelini keşfeden öznelere dönüştüğünü anlamaya ve sorgulamaya yöneliktir. Tezin yanıtlamaya çalıştığı temel sorulardan biri göç sürecinin bu anlamdaki dönüştürücü ve ortaya çıkarıcı gücüdür.

Tezin ilk bölümünde göç kavramı açıklanacak ve göçün nedenleri ana akım ve modern göç teorileriyle ele alınacaktır. Ele alınan göç teorileri toplumsal cinsiyet perspektifiyle sorgulanacak, kadın göçmenlerin göç çalışmalarına nasıl dahil edildiği, toplumsal cinsiyet perspektifinin ve feminist yöntemin göç literatürüne katkıları üzerine durulacaktır. Tezin ikinci bölümünde göç, benlik ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişki ilgili yazında yer alan teorik tartışmalar ve ampirik bulgular üzerinden ele alınacaktır. Tezin üçüncü kısmında araştırmada benimsenen yöntem ve yaklaşım, araştırmanın yöntemi ve katılımcıların demografik özellikleri açıklanacaktır. Saha çalışmasında elde edilen bulgular yazındaki karşılıklarıyla birlikte tartışılarak tezin son kısmında yer alacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ KURAMLARININ TOPLUMSAL CİNSİYET AÇISINDAN ANALİZİ

Bu bölümde göç kavramı, göçün dönemleri ve göç teorileri incelenmektedir. Göçün hangi nedenlerden kaynakladığı, göç ve göçmen ilişkisi, küreselleşen göçün tarihsel, ekonomik ve sosyolojik arka planı göç teorileriyle birlikte ele alınmaktadır. Her göç teorisi farklı bir perspektif sunarken aynı zamanda birbirini besleyip yeni teorilerin oluşmasına da zemin hazırlamıştır. Hiçbir göç teorisi göçün bütün sebep ve sonuçlarını açıklama ve analiz etme iddiası taşımamaktadır ancak her biri göçü bir ya da birkaç yönüyle açıklamaktadır.

Göç çalışmalarında toplumsal cinsiyet perspektifinin eksikliği, göç hareketinde kadın göçmenlerin pasif, erkek göçmenlerinse aktif katılımcılar olarak görülmesi göç olgusunun tam olarak analiz edilememesine sebebiyet verdiği görülmektedir. Bu yaklaşım göç çalışmalarında 1980'ene kadar devam etmiştir ancak 1984'te yayınlanan International Migration Review'in 18. baskısında göç ve kadın konusunun ele alınmasıyla birlikte göçmen kadınlar göç çalışmalarında görünür hale gelmiştir. Tezin bu bölümünde göç teorileri, göç ve toplumsal cinsiyet ilişkisi üzerine literatür taraması gerçekleştirilmiş ve göç toplumsal cinsiyet perspektifiyle ele alınmıştır.

1.1. Göç Kavramı

Hemen hemen her sosyal bilim dalının üzerine açıklamalar getirdiği ve teoriler ürettiği bir kavram olan göç çok boyutlu sebepleri ve sonuçları olan bir konudur. Özellikle yaşadığımız dönemin *göçler çağı* olarak nitelendirilmesi göç kavramının ve göç hareketinin sosyal bilimler alanında çok ilgi çeken bir konu olmasını beraberinde getirmektedir (Castles & Miller, 2008: 12). Sosyologlar göçü toplumsal bir olgu olarak ele alırken, psikologlar göçün bireyin üzerindeki etkisi üzerine incelemeler yapmaktadırlar. Ekonomistler göçü ekonomik temelli açıklarken, hukukçular göçle ortaya çıkan hukuksal sorunlara çözüm aramaktadırlar.

Her disiplin göçün farklı yönlerine vurgu yapsa da göçü tanımlama noktasında fikir birliği içerisinde olduklarıdır. Bu tanımlara bakıldığında göç, göçmenlerin belirlenmiş amaçlar doğrultusunda verdikleri kararlarla bir coğrafi konumdan diğerine hareket etmesi olarak ele alınmaktadır (Mangalam & Schwarzweller, 1968: 8, Cabana & Clark, 2011: 6). Yalçın'ın tanımına göre göç,

“ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafi, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir” (Yalçın, 2004: 13).

Nüfus Bilim Sözlüğü'nde, göç “kent, köy gibi yerleşme biriminden diğerine yerleşmek için yapılan nüfus hareketleri” olarak ele alınmaktadır (Üner, 1972: 77). Bu tanımlamalardan da görüldüğü üzere göç; kişinin bireysel ya da grup halinde bir yerden bir yere gönüllü, zorunlu ya da herhangi bir sebepten dolayı taşınması olarak adlandırılabilir. Kısa ve uzun süreli hatta kalıcı bir hale dönüşebilen göç ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleşebilir.

16. yüzyıldan başlayarak kitlesel olarak yaşanan göçlerin sebebini genellikle işsizlik ve yoksulluk gibi ekonomik sıkıntılar oluşturmaktadır. İnsanların çoğu refah seviyelerini yükseltmek ve çalışabilmek için çevre bölgelerden sanayileşen merkez kentlere ve ülkelere göç etmişlerdir. Sanayinin ve teknolojinin gelişmesi için ihtiyaç duyulan ucuz ve esnek emek gücü göçmenler tarafından karşılanmıştır. Uluslararası göç hareketliliği dört dönemde incelenmektedir. Bunlar;

- Birinci Dönem: 16. yüzyılda sanayi devrimi öncesi ihtiyaç duyulan emek gücünün köleler tarafından karşılanması sonucu kitlesel emek göçü yaşanmıştır ve böylece kapitalizmin gelişimi hızlanmıştır.
- İkinci Dönem: Sanayileşmenin hızlanmasıyla 19. ve 20. yüzyılda, birçok insan Avrupa'dan ABD'ye ve Kanada'ya, Yeni Zelanda'ya ve diğer sömürge ülkelerine göç etmişlerdir. Özellikle yaşadıkları işsizlik ve yoksulluk Avrupa halkını göçe itmiştir.

- Üçüncü Dönem: I. ve II. Dünya Savaşlarının etkili olduğu dönemdir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'daki göç hareketleri azalmıştır. II. Dünya Savaşı'ndaysa o dönem yaşanan ilticalar ve sürgünler göçü zorunlu kılmıştır.
- Dördüncü Dönem: 1960 ve sonrasındaki dönemi kapsamaktadır. Özellikle küreselleşmeyle birlikte üçüncü dünya ülkelerinden Avrupa'ya doğru kitlesel bir emek göçü yaşanmıştır (Massey et al., 1993).

1.1.2. Göç Eğilimleri

Küreselleşmeyle birlikte 1960'tan sonraki dönemde göç hareketi farklı bir boyut kazanmıştır. Küresel düzeyde gerçekleşen ve hemen hemen bütün ülkeleri etkileyen ekonomik gelişmeler, siyasal hareketler ve çatışmalar yeni göç hareketlerini ortaya çıkarmıştır. Göç hareketlerindeki bu yeni eğilimler beş kategori altında incelemektedirler (Castles & Miller, 2008: 12-14). Bu kategoriler;

- Göçün küreselleşmesi: Birçok ülke göç hareketlerinden etkilenmektedir ve göç alan, göç veren ülke sayısı da artış göstermektedir. Böylece ülkeler farklı arka plana sahip birçok göçmene ev sahipliği yapmaktadırlar.
- Göçün hızlanması: Göç edenlerdeki niceliksel artış ve emek göçünün hızlı bir şekilde yer değiştirmesine cevaben ülkeler hızlanan bu göç hareketine karşı alınabilecek önemleri arttırmakta ve yeni politikalar benimsemektedirler. Önleyici politikalar göçün hızlanmasını etkileyebilmektedir.
- Göçün farklılaşması: Göçmenler çalışmak, okumak ya da zorunlu göç kapsamında hedef ülkelere gelmektedirler. Bir süre geçtikten sonra göçmenler hedef ülkede kalıcı olarak yerleşerek hayatlarına devam etmektedirler. Göç etmelerine sebebiyet veren faktörler ortadan kalkmış olsa da göçmenler hedef ülkede yeni bir hayat kurmaya çalışmaktadırlar.
- Göçün kadınlaşması: Ülkelerin serbest ticaret politikalarını benimsemesi, şirketlerin sermayelerini arttırabilmeleri için denetlenebilir, ucuz işgücüne ihtiyaç duyması kadın emeğine talebi arttırmıştır. Göç hareketinde bağımlı ve aile birleşimi kategorisinde görünen göçmen kadınlar küresel düzeydeki bu

gelişmelerle birlikte 1970'lerden sonra emek yoğun işgücü piyasasında talep edilen bir aktör haline gelmişlerdir.

- Göçün giderek siyasallaşması: Ülke içerisinde ve dışarısında yaşanan siyasi olaylar ülkedeki göçmenlere tesir etmektedir ve göçmenler, yerel halk tarafından bir tehdit unsuru olarak görülmektedir. DAESH ve El-Kaide gibi terör örgütlerinin üstlendiği 11 Eylül ve Charlie Hebdo gibi terör saldırıları göçmenlere karşı bakışın değişmesi ve siyasallaşmasına örnek olarak verilmektedir. İç politika, ulus ve uluslararası ilişkiler ve güvenlik politikaları uluslararası göç tarafından etkilenmektedir (Castles & Miller, 2008).

Yukarıda da ele alındığı gibi 16. yüzyıldan günümüze kadar göç sistematik bir biçimde yoğunluğunu arttırmaktadır. Özellikle ikinci dönem göç hareketlerine bakıldığında insanlar işsizlik ve yoksulluk nedenleriyle göç etmeye başlamışlardır ki bunun bir diğer sebebi de sanayileşme olarak gösterilmektedir. Bu sebepten dolayı göç hareketleri ekonomi ve sosyal temelli kuramlarla analiz edilmişlerdir. Ancak 1960'lardan itibaren bugüne kadar gerçekleşen göç hareketleri dördüncü dönem göç hareketleri olarak literatürde yer almaktadır. Dördüncü göç dönemini diğer göç dönemlerinden ayıran en önemli neden küreselleşme olarak görülmektedir. Bütün dünyayı etkileyen küreselleşmenin ekonomik ve sosyolojik tanımlarına bakıldığında da sermaye, dünya ve sınır ötesi gibi kavramların sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Küreselleşme, üretimin, sermayenin ve işgücünün ulus devlet sınırlarını aşarak serbest hareket etmesi, ekonomik ve politik yapının birleşmesi olarak tanımlanmaktadır (Cerny, 1995: 10). Şirketlerin bütün dünya sistemini etkileyecek şekilde sınır ötesi üretimler yapması küreselleşmenin en önemli özelliklerinden biridir (Sjolander, 1996: 605-606). Bu üretim gerçekleşirken çok uluslu şirketler tek bir ülkenin kaynağını kullanmamaktadır. Bazen firma menşei ülkeden çıkabilmekte ya da emek gücünü ve ham maddeyi başka bir ülkeden tedarik etmektedir. Bu durumda üretim ve firma tek bir ülkenin ya da milletin ürünü olmaktan çıkmaktadır. Ülkeler arası karşılıklı büyüme ve gelişme çok yönlü bir piyasa sistemini ortaya çıkarmıştır. Gelişmiş ve bütünleşmiş bu piyasa sistemine her ülkenin entegre olması zaruri bir hal almıştır. Üretimin ve

sermayenin küreselleşmesiyle ulus ötesi bir boyuta geçen para, hizmet, mal ve işgücü akışı ülkeler arası hız kazanmıştır (E. Cheng, 2012; Fischer, 2003: 3).

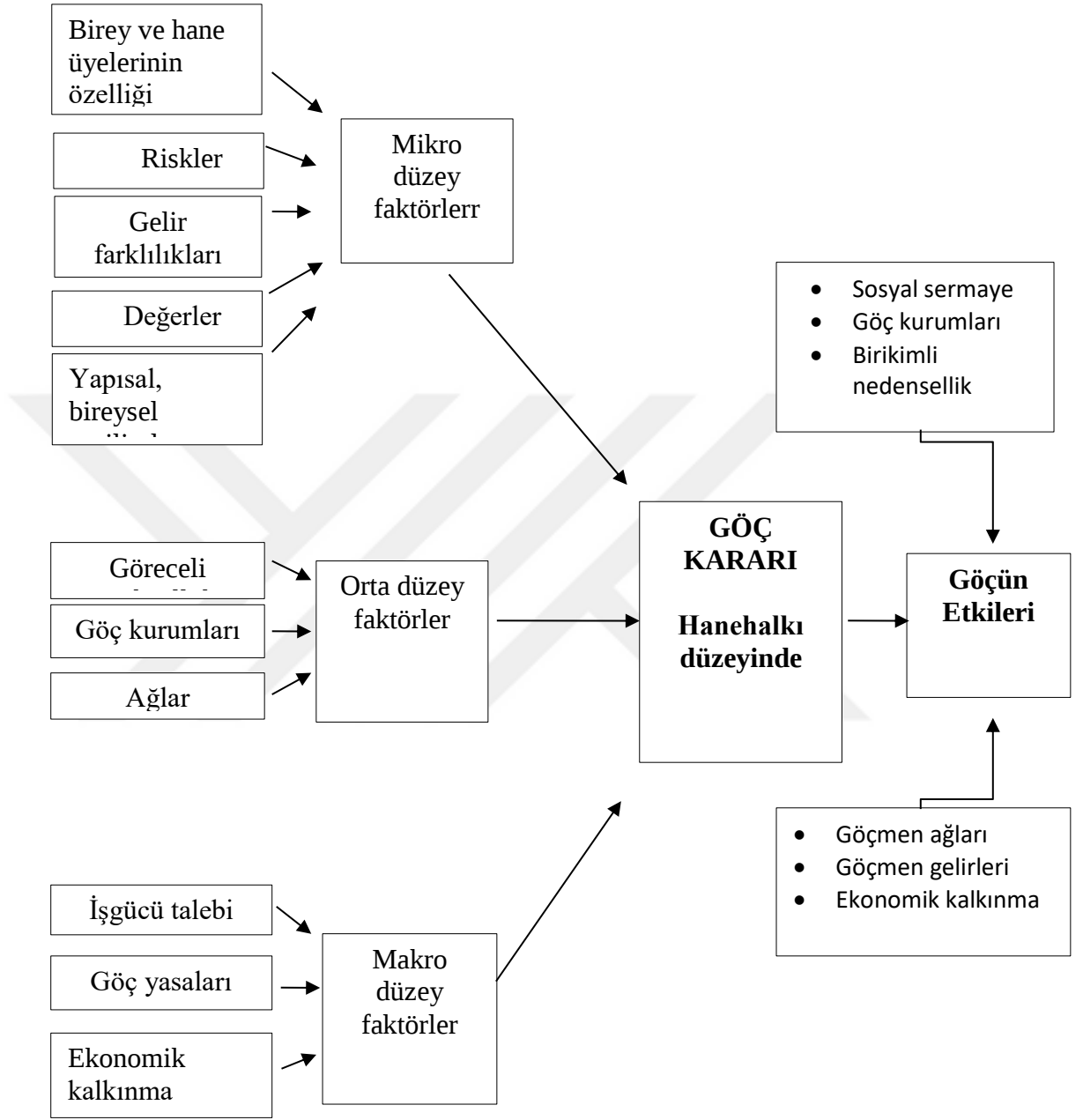
İletişim ve ulaşım teknolojisinin gelişmesi, üretimin ve sermayenin küreselleşmesi ülkeleri yakınlaştırmış insanların farklı alternatiflere ulaşabilme olanaklarını arttırmıştır (Giddens, 2010). Daha iyi bir yaşam ve iş olanağı beklentisi dördüncü göç döneminde temel göç nedeni olmuştur. Küreselleşmeyle birlikte sınırların gevşemesi, mesafelerin azalması, uluslararası işgücü talebinin artması ve insanların refah seviyelerini yükseltmek istemesi göç hareketlerini hızlandırmıştır. 1960'tan sonraki dönemde göç hareketinden etkilenmek için illa göçmen olunması gerekmemektedir. Türkiye'den Almanya'ya emek göçü kapsamında giden göçmenler geride bıraktıkları kişilerin yanı sıra hedef ülkedeki vatandaşları da etkilemişlerdir. Bauman göçün yarattığı bu dinamizmi ve göçmenliği *“kendileri hareket etmiyorsa da ayaklarının altındaki toprak çekilmekte, böylece her halükârda hareket ediyorlarmış gibi görünmektedir”* diyerek tarif etmektedir (Bauman, 2012: 90). İnsanlar kendileri hareket etmeseler dahi her zaman bir hareketliliğe şahit olmaktadır. Örneğin: Maruz kaldıkları savaşlar, ekonomik sıkıntılar, toplumsal ve bireysel sorunlar insanları hareket etmeye zorlamaktadır. Diğer yandan göç etmeyen insanların yaşadığı topraklar göç almaya ve bu göçün de etkisiyle dönüşmeye başlamıştır. “Tüm toplumlar göç olgusunun ürünüdür” ifadesi her toplumun göçten dolayı ya da dolaysız olarak etkilendiğini özetlemektedir (Moses & Jonathon, 2006: 11). Göç geniş çaplı bir hareketlilik sonucunda oluşmakta ve kitleleri birçok açıdan etkilemektedir. Göçmenler hedef ve kaynak ülkeyi birbirine bağlayan, uluslararası toplumsal ilişkileri biçimlendiren ve sürdüren kişiler olarak görülmektedir (Basch et al., 1994: 8). Bu anlamda temel göç nedeni ekonomik bile olsa, göçün hem göç alan hem de göç veren yer üzerindeki etkileri sadece ekonomi temelli kuramlarla değil aynı zamanda sosyo-kültürel açıdan da ele alınmalıdır. M.Ö. 6. yüzyıla kadar uzandığı söylenen göç hareketleri günümüze kadar etkisini sürdürür ancak yukarıda da belirtildiği gibi dünyada yaşanan gelişmelere ve olaylara göre göç kuramları çeşitlenmektedir. Çünkü ne göç ilk yaşandığı dönemdeki gibi kalmıştır ne de göçü deneyimleyen kişiler aynı özellikleri göstermektedir (Abadan-Unat, 2002: 4).

Küreselleşmeden, teknolojik ve daha birçok gelişmeden etkilenen bireylerin göçe karar verme aşamalarına bakmak gerekmektedir. Birey göçe karar verme sürecinde içerisinde bulunduğu sosyal ve bireysel şartlardan oldukça etkilenmektedir ki bu şartlar göçe iten ve çeken faktörleri oluşturmaktadır. Bireyler göçe karar verirken iki model üzerinden hareket etmektedirler. Bireyler ya “akılcı” ya da Simon modeli denilen “razı olucu” karar biçimlerine göre hareket etmektedirler (Wolpert, 1965: 139). Bir göçmenin göçten beklentisini karşılayabilmesi için üç aşamadan geçmiş olması beklenilmektedir. Bu aşamalar;

- Bireyin göçe kendi isteği doğrultusunda karar vermesidir.
- Varış noktalarındaki fırsatların değerlendirmesini yaparak göç etmeye karar verecektir.
- Kendisi gibi birçok birey göç etmektedir bundan dolayı da oldukça fazla rakip ile karşı karşıya gelmektedir. Bu durumda başarılı bir göç yapabilmesi için (işverenin de kararı önemli bir noktadır) iş bulması gerekmektedir (Tekeli, 1975: 163).

Bütün göçmenlerin bu aşamalardan geçtiği ve bilgi setinin tam olduğu söylenemez ki göçmenler göçün sunduğu bütün imkanları da aynı şekilde değerlendirememektedir (Tekeli, 2008: 28-30). Bunlarla birlikte kişinin göç edebilme olasılığı yaşı, cinsiyeti, ırkı, medeni durumu, mesleği, eğitimi ve işsiz kaldığı sürenin uzunluğuna göre değişiklik göstermektedir (Tulloch & Mac Millan, 1973: 105). Şekil 1.1’de de görüldüğü üzere göçmenlerin göçe karar verme aşamaları mikro, orta ve makro düzey faktörler tarafından şekillenmektedir. Bireylerin karakter özellikleri, motivasyonları, alabilecekleri riskler, inandıkları değerler göç kararını mikro düzeyde etkilemektedir ve bu düzeyde bireysel faktörler ön plana çıkmaktadır. Orta düzeyde göçmenlerin kurdukları ağlar, göç sürecinde başvuracakları kurumlar yer almaktadır. Uluslararası ekonomi ve işgücü akışı, ülkelerin göç politikaları göçmenleri göç kararını makro seviyede etkilemektedir.

Şekil:1.1: Göç Karar Verme Süreci.

Kaynak: (Hagen-Zanker, 2008:19)

Göç kuramlarının anlaşılabilmesi için öncelikle göç kavramı, 20. yüzyılla birlikte göçün küreselleşmesi ve bireyleri göç etmeye iten faktörler açıklanmıştır. Zira, küreselleşme, göç ağları ve bireylerin göçe karar verme aşamalarına değinilmesi göç

kuramlarını tartışmak ve göç olgusunun tam olarak anlaşılması için zemin oluşturacaktır.

1.2. Göç Kuramları

Milletleri, ülkeleri, küresel ekonomiyi ve kalkınmayı etkileyen göçün anlaşılabilmesi için üretilen teorilere yenileri eklenmektedir ve göç yazını tarif ettiği dönemin özgül koşullarını açıklamak üzere ilerlemektedir. Göç kuramlarına genel bir çerçeve içerisinde bakıldığında savaşlar, ekonomik kalkınma, sanayi ve teknolojinin gelişmesi göç kuramlarının ana eksenini oluşturmaktadır. Her göç kuramı göçü analiz ederken kendi yöntemini kullanmaktadır. Ekonomistler, göçün sebebini sanayinin gelişmesi ve ihtiyaç duyulan emek üzerinden açıklarken tarihçiler, sosyologlar ve antropologlar göçün sebebini sadece ekonomik temelli olamayacağını toplumsal süreçlerin de buna dahil edilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Bunlarla birlikte psikoloji bilimi de bireyleri göçe iten psikososyal ve bilişsel süreçleri önemsemişlerdir.

Bu bölümde tarihsel gelişimi içinde yer verilecek olan göç teorilerinin gelişimine baktığımızda göç teorilerinin ilk olarak neoklasik bir yaklaşımla oluşturulduğu sonrasında tarihselci-yapısalcı yaklaşıma evrildiği görülmektedir. Göç hareketliliğinin küreselleşmesi ve hızlanması, göçmen meselesinin adaptasyon ve asimilasyon kavramlarıyla açıklanamamasının etkisiyle 1990'dan itibaren göç araştırmalarında disiplinlerarası bir yaklaşım benimsenmeye başlanmıştır (Basch et al., 1994; Vertovec, 2003; Faist, 2003). Göç teorileri üzerine farklı yaklaşımlar olmakla beraber göç teorilerinin birbirlerini tamamlama özelliği vardır (Abadan-Unat, 2002: 5-6). Örneğin: İtme-çekme kuramı göçü analiz ederken göçe sebebiyet veren artı, eksi ve nötr faktörlerine bakarken ilişkiler ağı kuramı göçmenlerin göç etmeden ve ettikten sonraki süreçlerini sosyal ağlar üzerinden anlatmaktadır.

Göç çalışmaları, 1885 ve 1889 yıllarında İngiltere'deki iç göçün nedenlerini ve sonuçlarını açıklamaya çalışan Ravenstein ile başlatılmaktadır. 19. yüzyıldan 21. yüzyıla kadar yaşanan gelişmelerle göç hareketlerinin kapsamı genişlemiş ve göç teorileri çeşitlenmiştir. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere her kuram benimsediği

perspektifle göçü analiz etmektedir. Ekonomik temelli göç kuramları göçü sermaye, işgücü piyasası, arz ve talep dengesiyle, ekonomi-politik temelli göç kuramları göçü kapitalist sistem, küreselleşme, ulus ötesi sermaye ve finansal ağlarla, sosyal temelli göç kuramlarıysa göçe sebebiyet veren bireysel ve yapısal faktörlerle, göçmenlerin kurdukları sosyal bağlantılarla açıklamaya çalışmaktadır. Bu kısımda göç kuramları kronolojik bir şekilde ele alınmaktadır.

Tablo 1.1: Göç Kuramları Kategorileri

Ekonomik Temelli Göç Kuramları	Ekonomi-Politik temelli göç kuramları	Sosyal temelli göç kuramları
- NeoKlasik Ekonominin Makro ve Mikro Göç Kuramı - Yeni Ekonomi/Profesyonel Göçmenlerin Yeni Ekonomisi Göç Kuramı	Merkez Çevre/Bağımlılık/Dünya Sistemleri Kuramı	- Ravenstein’in Göç Kanunları - İtme-Çekme Kuramı - Ağ Kuramı

1.2.1. Ravenstein’in Göç Kanunları

1871 ve 1881 yıllarındaki İngiliz nüfus istatistik verilerini kullanarak göç olgusunun ilkelerini oluşturmaya çalışan Ravenstein, çalışmasını sanayileşme ve kentleşme faktörleri üzerine inşa etmiştir (Yalçın, 2004: 22). 1885’te yayınlanan Ravenstein’in “Göç Kanunları (The Laws of Migration)” göç olgusunu konu edinen ilk çalışma olarak literatürde yer almaktadır. Ravenstein’in bu çalışması neo-klasik ekonomik temelli göç teorilerinin zeminini oluşturmaktadır. Çalışmasında yedi göç kanunu belirlemiştir.

- 1) Göç ve mesafe: Göçmenler genellikle kısa mesafeli yerleri tercih ederler. Göç hareketinin yönü gelişen sanayi ve ticari merkezlerine doğrudur.

- 2) Göç ve basamakları: Kentin ekonomik büyümesiyle ve sağladığı olanakların algılanmasıyla doğru orantılı olarak çevreden merkeze doğru göçlerde hızlanma meydana gelmektedir.
- 3) Yayılma ve emme süreci: Göçmenin hedefi büyüyen ekonomiden pay almaktır ve bunun için yaşadığı yeri terk ederek başka bir yerde yaşamaya başlar. Sanayinin de işgücüne ihtiyacı vardır ve sanayi göçmenlerle bu ihtiyaç karşılamaktadır. Yayılma ve emme süreçleri birbirlerini desteklemektedir.
- 4) Göç zincirleri: Her göç hareketi başka bir göç dalgasını tetiklemektedir.
- 5) Doğrudan göç: Kısa mesafeli göçlerin aksine doğrudan göçlerde basamaklı ve zincirleme bir göç söz konusu değildir. Göçmen direkt olarak sanayi merkezlerine yönelmektedir.
- 6) Kır kent yerleşimcileri farkı: Kentte yaşayanlar kırsal alanda yaşayanlara göre daha az göç etmektedirler ve gelen göçmenler, kentte yaşayanlarda göç zincirini tetiklememektedir.
- 7) Kadın erkek farkı: Kadınlar kısa mesafe göçleri tercih ederken erkekler uzun mesafeli göçlere yönelmektedir. Bununla birlikte kadınlar daha çok göç eden taraftır (Ravenstein, 1885: 198-199).

Ravenstein'in ortaya koyduğu bu ilkeler daha sonradan başka kuramcılar tarafından geliştirilmiştir ancak öncü bir çalışma olduğu için göç literatüründe yerini korumaktadır.

1.2.2. Neoklasik Ekonominin Makro ve Mikro Göç Kuramı

Neoklasik kuram iktisadi kalkınmada göçün rolünü ortaya çıkarmak amaçlı geliştirilmiştir ve çağdaş göç kuramlarının ilki olarak görülmektedir (Lewis, 1954, Haris & Todaro, 1970). Bu kurama göre, iç ve dış göç hareketleri işgücü piyasasındaki arz ve talep dengesinde meydana gelen coğrafi farklılıktan oluşmaktadır. Bu teorinin dayandığı temel varsayımların şunlar olduğu belirtilmektedir;

- 1) Ülkeler arasındaki ücret farkı uluslararası göç hareketini hızlandırmaktadır ve ücret farkı azaldığında göç hareketleri yavaşlayacaktır.

- 2) Uluslararası göç hareketinin merkezinde işgücü piyasası vardır ve hükümetler işgücü piyasasını denetlemektedir (Massey et al., 1993: 434).

İşgücü piyasasını merkezine alan makro ekonomi kuramına kıyasla, mikro ekonomi kuramının merkezinde göç kararını rasyonel bir zeminde ele alan teorisyenler vardır. Mikro temelli kuramın geliştiren teorisyenlerden olan Borjas’a göre, göçmenler, ekonomik olarak kendilerini daha rahat hissedecekleri ve daha çok kazanç sağlayacakları ülkelere göç etmektedirler ancak göç sürecinde karşılaşacakları sosyolojik ve psikolojik sıkıntılar da belirleyicidir (Borjas, 1989: 461). Bu kurama göre göç hareketleri, kazanç ve istihdam arasındaki dengesizlikten, vasıflı olan göçmenin göç masraflarını azaltmasından ve teknolojinin gelişmesinden dolayı hızlanmaktadır. Bunların aksine başka bir ülkede çalışmak ve yaşamak psikolojik olarak çekici gelse de maliyet masrafları negatif olarak değerlendirilmektedir bu durumda göçün çekici yönleri azalarak göçün hızının yavaşlaması beklenmektedir.

Neoklasik kuramın makro ve mikro yaklaşımlarına göre “birey tamamen rasyonel” kararlar veren kişidir. Birey karar alırken bilgi seti tam olarak görülmektedir ancak kuramın, bireyin rasyonelliği ve ekonomik temelli analizler üzerine kurulmuş olması daha sonraki kuramcılar tarafından sıkça eleştirilmiştir.

1.2.3. Yeni Ekonomi Göç Kuramları

“Profesyonel göçmenlerin yeni ekonomisi teorisi” olarak da adlandırılan ve O. Stark tarafından kavramsallaştırılan kuram neoklasik göç kuramlarından beslenmektedir. Neoklasik göç kuramlarının temelinde de bireyler rasyonel karar alıcılar olarak görülmektedir. Ancak Stark göç kararında sadece bireyin değil aynı zamanda aile üyelerinin hatta bir topluluğun etkili olduğunu söylemektedir. Teoriye göre, göç etmek hem bireyin hem de hane halkının stratejik olarak verdiği bir karardır. Maddi riski göze alamayan aileler kaynak ülkede kalmaya devam ederken maddi riski göze alabilen aile üyeleri göç sürecine katılım göstermektedir (Stark & Bloom, 1985: 173-175). Hanehalkı faktörünün yanı sıra para havalelerini de göç analizine dahil ederek göçün sosyo-ekonomik bağlamını da açıklanmaya çalışmaktadır. Ekonomik

sıkıntılar karşısında aile fertleri hem yerel hem de ulusal piyasalarda iş bulmayı amaçlamaktadır ve yerel piyasaların kötüye gitmesi durumunda göç eden bireylerin gönderdikleri havalelerle geçim sağlanmaktadır. Böylece, hanehalkı ve toplu geçim kaynaklarındaki alternatiflerini göç yoluyla arttırmaktadır.

Stark'ın oluşturduğu bu teori özellikle Sovyetler'in yıkılmasından sonra ülkemize gelen göçmenlerin ve küresel düzeyde artış gösteren Filipinli bakıcıların göç hareketliliğini analiz etmeye fayda sağlamaktadır. Özellikle bu iki göç hareketinde hanehalkı ve toplu gelirin arttırılması önemli faktörler olarak ele alınmaktadır.

1.2.4. Petersen'in Beş Göç Tipi

Petersen (1958), göçün nedenlerinin hem itme ve çekme hem de bireysel ve sınıfsal faktörlerden kaynaklandığını belirtmektedir. Beş göç tipi şöyle özetlenmektedir:

- İlkel (primitive) göçler: Kuraklık, iklim değişikliği gibi ekolojik faktörlerin ve fiziki zorlukların göçe sebebiyet verdiği göç türüdür.
- Zoraki (forced) göçler: Devlet ya da herhangi bir benzeri kurum tarafından bireylerin göçe zorlanması zoraki göç türüne girmektedir.
- Yönlendirilmiş (impelled) göçler: Bireyin göç edip etmeme konusunda karar verme gücüne sahip olması yönlendirilmiş göç kapsamına girmektedir.
- Serbest (free) göç: Bu göç tipindeki ana faktör bireyin göç etme iradesinin tamamen kendi elinde olmasıdır ve kişisel tercihlerle karar verilmiş bireysel göçler serbest göçtür.
- Kitlesele (mass) göç: Göçün küreselleşmesi ve hızlanmasıyla göç kitleseleleşerek kolektif bir hal almıştır. Çok sayıda insan başka ülkelere ve şehirlere göç etmektedir ve bu bireysel göçler diğer insanları da etkileyerek kitlesele göçe dönüşmüştür (Petersen, 1958: 259-263).

Bu kuramla birlikte göç kendi içerisinde kategorilere ayrılmaktadır. Literatüre bakıldığında da göç türlerine göre çalışmalar yapılmaktadır. Her göç kategorisi kendi içerisindeki sebep sonuç ilişkisiyle açıklanmaktadır. Örneğin; bu tez çalışması da serbest (free) göç kategorisi bağlamında oluşturulmuştur. Tablo

1.2’de de görüldüğü gibi bireyin doğa, devlet ve insanlarla ilişkisi göçün sınıfını ve türünü etkilemektedir. Göçün sınıflandırılması ve kategorilendirilmesi bireylerin tutum ve davranışlarından bağımsız değildir.

Tablo 1.2: Petersen Göç Sınıflandırması ve Göçün Unsurları

İlişki	Göçü Başlatan Faktörler	Göç Sınıfı	Göç Türü Muhafazakar	Göç Türü Yenilikçi
Doğa ve İnsan	Ekolojik baskı	İlkel	Göçebe	Topraktan kaçış
Devlet, Kurumlar ve İnsan	Göç politikası	Zorunlu & Yönlendirilmiş	Yer değişimi	Köle ticareti
İnsan ve Kuralları	Daha yüksek beklentiler	Serbest	Kaçış	İşçi Ticareti
Toplu Davranış	Sosyal momentum	Kitlesel	Yerleşim	Kentleşme

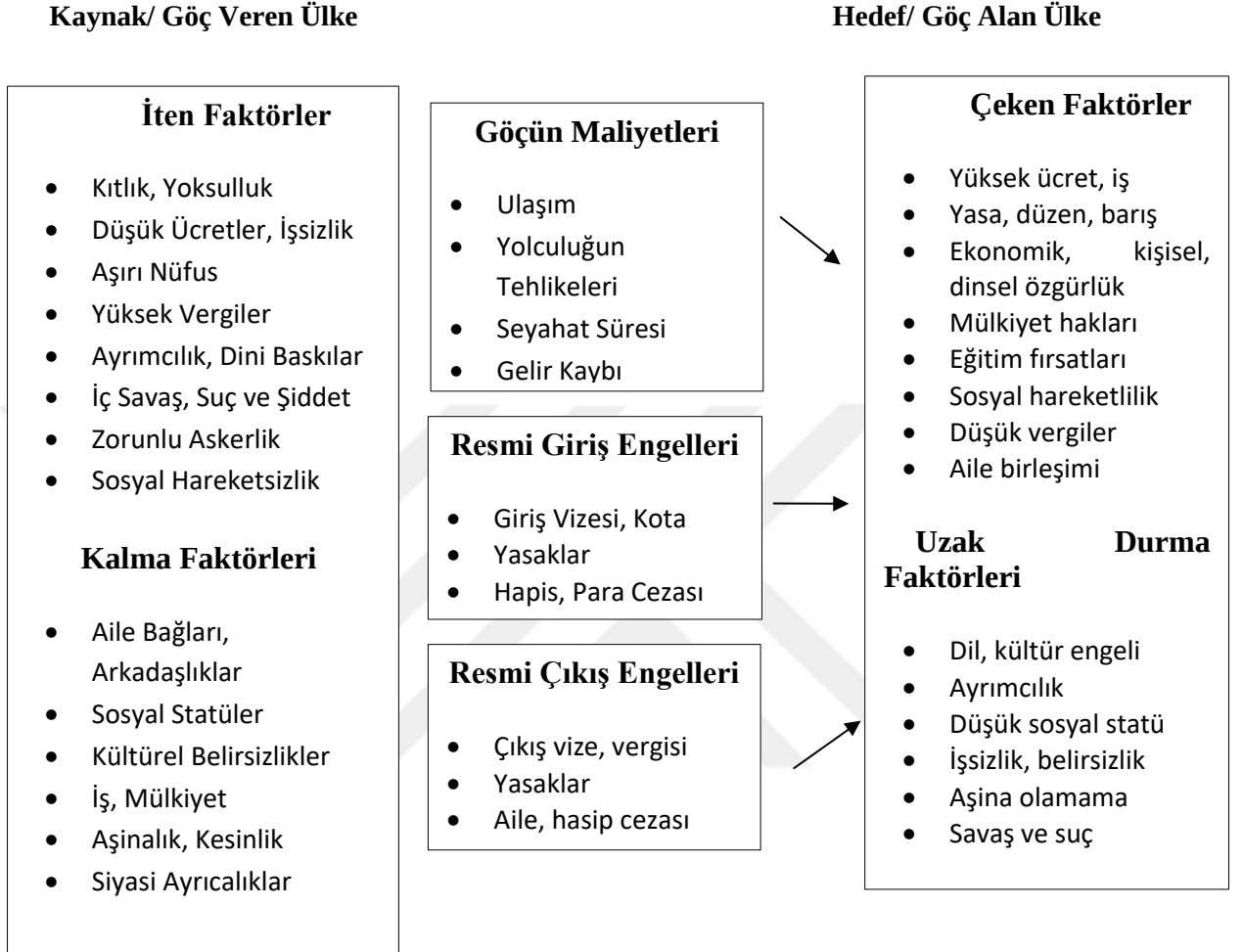
Kaynak: (Petersen, 1958:266)

1.2.5. İtme Çekme Göç Kuramı

Bu kuram 1966 yılında Everett Lee tarafından formüle etmiştir ve Lee, “Bir Göç Teorisi (A Theory of Migration)” isimli makalesiyle göç ve göçmenler üzerine odaklanmıştır. Göçün itici ve çekici yönlerini; a) kaynak ülke ilgili etmenler, b) hedef ülke ilgili etmenler, c) göçü engelleyen nedenler, d) bireysel faktörler şeklinde kategorize ettiği dört temel belirleyici faktör üzerine kurmuştur (Lee, 1969: 285).

Lee (1966), Lee'nin kuramına göre bireylerin kalmasını sağlayan faktörler pozitif (+), göçe iten sebepler negatif (-) ve bireyin göç üzerine olumlu ya da olumsuz düşünmesi nötr (o) olarak değerlendirilmektedir. Buradan yola çıkarak her göçmenin pozitif, negatif ve nötr faktörleri değişebileceği söylenebilmektedir ve bu faktörler göçmenlere göre farklılık göstermektedir. İyi bir eğitim almadığını düşünen bir kadın ile daha iyi bir kazanç sağlamak için göç eden kadının göçe iten ve çeken sebepler aynı değildir. Lee'nin üzerinde durduğu bir başka boyut da mikro (kişisel, göçmenin içerisinde bulunduğu ekonomik, sosyal boyut) ve makro (kişisel olmayan, hukuksal süreçler, ırk, kimlik temelli göç sistemleri) faktörlerdir. Bu kuramda göçmenlerin göç etme sebeplerinin farklılaşabildiği ve bireysel faktörlerin göçü etkilemesi üzerinde durulmaktadır. Aşağıdaki tabloda bu kuramın detaylıca bir özeti yer alarak göçün iten ve çeken faktörler gösterilmektedir (Bodvarson & Van den Berg, 2009: 7). Şekil 1.2'de de görüldüğü üzere bireyleri göçe iten nedenler yaşam kalitesini düşüren faktörlerdir ancak bunlara rağmen ülkelerinde kalmayı tercih eden bireyler vardır. Onların kalma nedenlerinin arasındaki en etkili faktörün bireyler arası bağlar olduğu görülmektedir. Hedef ülkeyse göçmenlere yeni bir hayatın ihtimalini sunmaktadır. Gelirin artması, düzenli bir hayata geçiş, eğitim fırsatı gibi faktörleri göçe karar verme sürecinde etkilidir. Bu imkanların yanı sıra göçmen olma durumu, kültür, dil bariyeri, belirsizlik bireyleri göçten uzaklaştırmaktadır.

Şekil 1.2: Göç Kararını Etkileyen Faktörler

Kaynak: (Bodvarson & Van den Berg, 2009:7)

1.2.6. Dual (İkiye Bölünmüş) İşgücü Piyasası Göç Kuramı

İkiye bölünmüş işgücü piyasası göç kuramına göre göç hareketleri sanayi toplumlarının vasıfsız ve düşük ücretli işgücü talebinden kaynaklandığını ileri sürmektedir (Massey et al., 1993). Kuramın geliştiricilerinden olan Piore göç hareketlerini, işgücü gönderen ülkelerdeki yaşanan iktisadi sıkıntılardan ziyade, işçi alan ülkelerin vasıfsız ve düşük ücretle çalışacak bireylere ihtiyaç duymasına dayandırmaktadır. Sanayileşmiş ülkelerin devamlı olarak ucuz ve vasıfsız işgücüne ihtiyaç duymaları ve göçmenlerin bu anlamda sınırsız bir işgücü kaynağı olmasının altı çizilmektedir. Yapısal enflasyon, bireylerin çalışma içgüdüleri, işgücü arzı göç

dinamiğini oluşturmaktadır (Piore, 1979: 99). Kurama göre, işgücü piyasası sermaye yoğun ve emek yoğun sektörlerden oluşur. Sermaye yoğun sektör vasıflı işçiler, emek yoğun sektöre göçmen işçiler tarafından doldurulmaktadır. Yerli işçilerin emek yoğun sektörü tercih etmemesinden dolayı işverenler göçmen işçilere istihdam olanakları sunmaktadır (Toksöz, 2006: 18). Belirtilen bu dört faktörden dolayı göçün kadınlaşması da hızlanmıştır. Özellikle emek yoğun üretim yapılan iş alanlarındaki istihdam açığı ucuz işgücüne sahip göçmen kadınlarla kapatılmaktadır. İşverenlerin bu sektörlerde çalışanları göçmen kadınlardan seçmesinde kadınların daha kolay kontrol edilebilir ve denetlenebilir bir işgücü olarak görülmesi etkili olmaktadır. Bu kuramın varsayımları;

1. Göç hareketi işgücü talebine ve istihdam oranlarına göre şekillenmektedir.
2. Düşük seviyedeki ücretler göçmen işçi sayısının azalmasıyla artış göstermez ve ücretlerin düşük olmasının nedeni toplumsal ve kurumsal yapılardır.
3. Göçmen işçilerin artması ücretlerin daha da düşmesine neden olmaktadır çünkü toplumsal ve kurumsal yapılar ücretlerin yükselmesini önlemektedir.
4. Göç hareketi ve göçmenler uluslararası ekonominin ana aktörlerindendir. Küresel ekonomi yapısında temel değişiklikler yapılmadıkça göçmen işçi talebi azalmayacaktır (Abadan-Unat, 2002: 14).

1.2.7. Merkez Çevre Göç Kuramı

Samir Amin, Immanuel Wallerstein ve Andre Gunder Frank gibi düşünürler tarafından oluşturulan merkez çevre göç kuramı dünyayı merkez ve çevre olarak ikiye ayırmaktadır. Marksist bir perspektifle oluşturulan bu kuramın temel varsayımına göre küresel ekonomik sistem bu ikili dünya sistemi sayesinde varlığını sürdürmektedir. Bu kurama göre, kapitalist sistemin benimsendiği merkez ülkeler, kapitalizmin tam olarak yerleşmediği çevre ülkeleri etkilemektedir ve çevre ülkelerde yaşayan insanlar merkez ülkelere doğru göçe yönelmektedirler. Merkez ülkeler, çevre ülkelerin sağladığı emek gücüne, hammaddeye ve pazara ihtiyaç duyarken çevre ülkeler de iktisadi kalkınmayı ve refah düzeylerini arttırmak için merkez ülkelerle iletişime geçmek durumunda kalmaktadırlar (Abadan-Unat, 2002: 15). Dolayısıyla bağımlılık tek taraflı değil

karşılıklı bir hal almış durumdadır. Merkez çevre kuramına göre de, merkez çevre ilişkisindeki ülkelerdeki nüfus hareketliği kapitalizmin sebebiyet verdiği bir olgudur (Toksöz, 2006: 19).

Çevre ülkelerdeki bireyler, yaşamsal ihtiyaçlarını giderebilmek, refah seviyesi daha yüksek bir ülkede yaşamak ve çalışmak için göç etmektedirler. Bu teorinin öne sürdüğü gibi kapitalist sistem ve merkez ülkelerin, çevre ülkeler üzerindeki hakimiyeti sürdükçe göç hareketleri devam edecektir. Bu göç teorisi küresel ekonominin nasıl işlediğini ortaya koyarak göçü açıklamaktadır. Burada bireysel tercihler ya da sosyal normlardan ziyade küresel ekonominin aktif aktörleri üzerinde durulmaktadır ki özellikle kadın göçmenler bu süreçte aktif aktörlerden ziyade hareketleri belirlenen pasif bir konumdadır. Kuram göçün makro belirleyenleri seviyesinde kalmakta ve mikro seviyede göçmenlerin motivasyonları, tercihleri kuramın konusu dışında kalmaktadır (Toksöz, 2006: 20).

1.2.8. Göç Sistemleri Kuramı

Mabogunje (1970) tarafından geliştirilen kuram, neoklasik yaklaşımın bireyi rasyonel bir karar alıcı olarak görmesini eleştirmektedir. Uluslararası ilişkiler, iktisat, sosyoloji ve psikoloji gibi çeşitli sosyal bilim dallarından etkilenecek göç olgusunu disiplinler arası bir alana çekmektedir. İki ülke arasındaki ticari ve kolonyal ilişkiler, kültürel bağlar göç hareketini hızlandırmaktadır ve kolaylaştırmaktadır. Bu kuram özellikle bölgesel göç hareketlerini analiz etmek için tercih edilmektedir. Örneğin; Cezayirliilerin ve Tunusluların Fransa'ya, Pakistanlıların İngiltere'ye göç etmesi aralarındaki kolonyal ilişkilere dayanmaktadır. Göç hareketini makro ve mikro olarak ayıran bu yaklaşıma göre, makro yapılar devletler arası düzenlemeleri, küresel ekonomi piyasalarını ve göç hareketliliğini düzenlemek amacıyla kanunları, yapıları ve uygulamaları içermektedir. Mikro yapılar göçten sonraki dönemde göçmenlerin karşılaştıkları problemlere çözüm bulmak için kullandıkları toplumsal ağlardır (Castles & Miller, 2008: 37-38). Faist, göç sistemleri teorisini üç başlıkta özetlemektedir:

- Göç sistemleri kuramı ülkeler arasındaki ticaret ve güvenlik anlaşmalarını, kolonyal bağları, bilgi ve fikir akışlarını önemsemektedir. Ülkeler arasındaki bu bağlantılar genelde göç hareketleri meydana gelmeden önce kurulmuştur.
- Göç hareketleri tek yönlü, itici-çekici faktörler ve neden-sonuç hareketleriyle açıklanamamaktadır. Göç hareketindeki bir faktörün değişmesi göç sistemini direkt olarak etkilemektedir. Göç çok yönlü, karmaşık, kendi kendini yenileyen ve besleyen bir süreç olarak görülmektedir (Magobunje, 1970: 7).
- Bireyler, göç esnasında karşılaşacakları krizlerle başa çıkmak için stratejiler geliştirirler. Bu stratejiler bireylerin geliştirdikleri ağların bütünüdür. Bu ağlar aile, şirket, kolektif aktörler ya da tekil bireylerden oluşmaktadır (Faist, 2003: 82-83).

Faist'e göre (2003) göç mikro, makro ve meso düzey olmak üzere üç alt başlıkta incelenmelidir. Mikro düzeyde, göçmenin özellikleri ve göçe karar verme yetisindeki özerkliği varken makro düzeyde, göç veren ve alan ülkelerle dünya sistemi içerisindeki siyasal, kültürel, ekonomik yapılar vardır. Göçün orta düzeyindeyse, göçmenlerin ve göçmen grupları arasındaki sosyal, kültürel ve toplumsal ilişkiler ele alınmaktadır. Bu yaklaşıma göre, göç kararını sadece ekonomik ya da sosyal sebeplerde açıklamak indirgemeci bir yaklaşıma sebep vermektedir. Göçmenin göç kararının sebeplerini ve sonrasını derinlemesine analiz edebilmek için bir arada ele alan bütünsel ve disiplinler arası bir yöntem ihtiyacı duyulmaktadır. Göç sistemleri kuramı, tarihsel geçmişi olan göçler ve göçmen ilişkisi için yeni bir perspektif ve analiz alanı açmaktadır.

Feminist kuramın göç çalışmalarına dair getirdiği en büyük eleştirilerden biri de göçün tek bir alana indirgenerek incelenmesi üzerine olmuştur. Göçün kadınlaşması bağlamında kadın deneyiminin göç çalışmalarına dahil edilmesi ve kadınların göç öncesi ve sonrasındaki durumlarının analizi için yukarıda belirtilen makro, meso ve mikro dönemler aydınlatıcı bir nitelik taşımaktadır.

1.2.9. İlişkiler Ağı (Network) Göç Kuramı

Diğer göç teorilerini tamamlayıcı bir yanı bulunan ilişkiler ağı kuramı, göçün sebeplerinin yanı sıra göçü, “zaman ve mekân” açısından ele alarak göçmenler arası ilişkiler ağını ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Göçmenlerin, göç ettikleri ülkelerde eski ve yeni göçmenlerle ve yerleşik halkla kurduğu bağlantılar ilişkiler ağı teorisini oluşturmaktadır. Oluşturulan bu bağlar yeni gelen göçmenlerin “toplumsal sermayesi” olarak nitelenmektedir ve göçü özendirici niteliğe sahiptir (Abandan-Unat, 2002: 18). Bu bağlar sayesinde göçmenler kalacakları yeri, çalışacakları işi ve konuşabilecekleri insanları bulmaktadırlar. Bu teoriye en makul örnek Almanya’ya giden Türk işçilerin oluşturdukları göçmen ilişkiler ağıdır. Bu ağlar ilk başta kendiliğinden oluşsa da gittikçe daha karmaşık bir hale gelerek büyümektedir. Oluşturulan bu ağların olumlu ve olumsuz yönleri mevcuttur. Özellikle bu bağlar göçmenin ilk geldiği anda eve, işe ve bir çevreye ulaşmasını kolaylaştırır da bir süre sonra göçmenler içinde bulundukları topluma uyum sağlayamama, dil öğrenememe gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır (Yalçın, 2004: 53-54). İlişkiler ağı kuramını altı maddede şu şekilde özetlemektedir;

- Göçmenlerin yaşayacağı maddi ve manevi sıkıntıları minimize etmektedirler.
- Göçmenler, kendi ülkelerinde kurdukları sosyal, kültürel bağları devam ettirebilirler.
- Hedef ülkeye ilk gelen göçmenler sonradan gelen göçmenlerin kararlarını etkilerler.
- Göçmenlerin entegrasyon süreçlerinde yardımcı olurlar.
- Kendi ülkelerindeki göçmen potansiyeli ve yeni göç edenler için rehberlik ederler.
- Göç hareketinin hızını ve yoğunluğunu etkilemektedirler (Gurak & Cases, 1992: 159).

Diğer göç kuramlarının yanı sıra, ilişkiler ağı kuramı göçle birlikte göçmen ilişkilerini ele almakta ve göçmeni odak noktasına koymaktadır. Yaşanan göç

hareketlerindeki göçmenlerin bireysel bağlamda analiz edilmesine olanak sağlamaktadır. Göçmen kadınların hedef ülkeye gelmelerinde ve kendilerine bir hayat kurmaya çalışırken geliştirdikleri ilişkiler önemli bir yer tutmaktadır. Göçmen kadınların kendi aralarında kurdukları dayanışma ağları adaptasyon süreçlerini de hızlandırmaktadır. Göç sürecinde kadın bireysel olarak karar alsa da “*aile, akrabalık, arkadaşlık ve komşuluk ya da hemşerilik bağlarına dayanarak kurulan ağlara güvenerek*” göç ettikleri bir gerçektir (Ünlütürk-Ulutaş & Kalfa, 2009: 14). Göçün kadınlaması üzerine yapılan analizlerde ilişkiler ağı kuramı açıklayıcı olmaktadır. Örneğin; Türki Cumhuriyet’lerden gelen göçmen kadınların neden yaşlı bakım ya da ev içi hizmet alanlarında iş bulduklarına dair yapılan bir çalışmanın analizinde kullanılması gereken kuramlardan biri olarak görülmektedir.

1.2.10. Ulus aşırı Göç Kuramı

Son yüzyıla damgasını vuran küreselleşmeyle beraber ortaya çıkan ulus aşırı göç kuramı, ulus ötesi oluşan sosyal alanlar ve cemaatler üzerine odaklanmaktadır (Casles ve Miller, 2008: 40). Kuram, göçmenlerin hem kaynak hem de hedef ülkedeki ekonomik, sosyal ve kültürel süreçlere aktif katılım göstermeleri üzerinde durmaktadır (Hollifield & Brettell, 2000). Yeni bir ülkede yaşamaya başlayan göçmenlerin küreselleşme ve teknoloji sayesinde geldikleri ülkeye daha kolay uyum sağladıkları ve kendi ülkeleriyle de bağlantılarını koparmadıkları söylenmektedir. Ulus aşırı cemaat ilişkilerin hızla artması, göçmenlerin kendi ülkeleriyle maddi ve manevi bağı sürdürmesi 1990’lardan sonra göç çalışmalarında yeni bir faktör olarak dikkat çekmeye başlamıştır (Vertovec, 1999: 447).

Ulus aşırı kuramının merkezinde göçmenlerin kaynak ve hedef ülkede kurdukları sosyal ve ekonomik ağlar vardır. Göçmenlerin oluşturdukları cemaatler ve mahalleler bir süre göçmenlerin kendi içerisine kapanmasına sebebiyet verse de bu birliktelik yeni gelen göçmenlerin hedef ülkeye alışma sürecini kolaylaştırmaktadır. 2000’lerden sonra, göçmenler kendi ülkelerinden bağlarını koparmadan, hedef ülkedeki entegrasyon sürecini sancılı geçirmeden de uyum sürecini sağlayabilmektedir (Schiller et al., 1995). Bu bağlantılar sayesinde göçmenler göç ettikleri ülkede

kendilerini biraz daha güvende hissetmektedirler çünkü bu ağların kendilerini koruyacağını düşünmektedirler.

1.2.11. Göç Kuramlarının Sınıflandırılması

Göç olgusunu anlamak için ortaya çıkan ilk göç teorileri ekonomik ve sosyal temellidir. Özellikle sanayinin gelişmesiyle yoğunlaşan göç hareketlerinin ana sebebi ekonomik refah seviyesinin yükseltilmesi olarak görülmüştür. Göç hareketlerinin kitleselleşmesi ve hızlanmasıyla ekonomik temelli göç teorilerine, ekonomik/politik ve sosyal temelli göç teorileri eklenmiştir. İtme-çekme kuramına göre küreselleşmeyle birlikte göçmenin, göçe karar verirken sadece ekonomik refahı baz almadığını aynı zamanda kendisine ve ailesine daha iyi bir yaşam sağlayabilmesi, daha özgür yaşayabilmesi gibi sosyal faktörlerin de göçü etkilediği görülmektedir. İlişkiler ağı ve ulus aşırı göç teorisiyle, göçmenlerin kurdukları sosyal ağlar hem kendi ülkelerine hem de göç ettikleri ülkeye aidiyet hissederek geliştirdikleri bağlantılar göç araştırmalarına göçmen düzeyinde analiz edilmesi fırsat vermiştir.

Hagen-Zanker (2008) göçe karar verme sürecinin mikro, meso ve makro olarak üç aşamadan oluştuğunu belirtmektedir ki bu aşamalara bakıldığında da göçe karar verme süreci oldukça kompleks bir yapıdadır. Göç kuramları da bu üç aşamaya göçe sınıflandırılmıştır (Hagen-Zanker, 2008: 5-6). Tablo 1.3’de de görüldüğü üzere göçün sebeplerini mikro düzeyde bireylerin arzuları, meso düzeyde bireyler arasındaki ilişkiler ve makro düzeyde ekonomik sistemler oluşturmaktadır. Göçü birey temelli, mikro düzeyde açıklayan göç teorileri, Lee’nin itme-çekme kuramı, neoklasik mikro güç, davranışsal modeller ve sosyal sistemlerdir. Meso düzey analizinde sosyal ilişkiler ön plandadır ve sosyal sermaye, ilişkiler ağı gibi göç teorileri göçü meso düzeyde incelemektedir. Neoklasik makro, göç sistemleri, dual işgücü piyasası gibi göç teorileri iktisadi yapılar içerisinde göçü ele almaktadırlar.

Tablo 1.3: Göç Kuramlarının Göç Analiz Düzeyleri

	Mikro Düzey	Meso Düzey	Makro Düzey
Göçün Sebebi ve Sürmesi	Bireysel değerler/arzular beklentiler Örn.; yaşam ve sağlık şartlarının iyileştirilmesi	Topluluklar/Sosyal Ağlar Örn.;sosyal bağlar	Makro düzeydeki fırsat yapıları Örn.;ekonomik yapı
Göç Teorileri	• Lee'nin itme-çekme • Neoklasik mikro göç • Davranışsal modeller • Sosyal sistemler	• Sosyal Sermaye • Kurumsal • İlişkiler Ağı • Birikimli Nedensellik • İşgücü göçünün yeni ekonomisi	• Neoklasik makro göç • Göç sistemleri • Dual işgücü piyasası • Dünya Sistemler • Hareketlilik Geçiş

Kaynak: (Hagen-Zanker, 2008: 5-6).

Literatürde görüldüğü üzere her göç kuramı göçün nedenlerini farklı boyutlarda analiz etmektedir. Mikro düzey göç kuramları göçmenlerin motivasyon ve beklentilerle, meso düzey göç kuramları göçmenlerin kurdukları ulus aşırı ve yerel bağlantılarla, makro düzey göç kuramlarıysa küresel ekonomi ve finansal sistemle göç hareketinin neden ve sonuçlarını açıklamaktadır. Her düzey, göç araştırmaları için farklı bir perspektif sunmaktadır. Yukarıda da ele alınan göç teorilerinde görüldüğü üzere hiçbir göç teorisi göçü toplumsal cinsiyet perspektifiyle incelememektedir. Göçmen bireyin erkek olduğu varsayımıyla oluşturulan bu teoriler göç hareketinin toplumsal cinsiyet normlar tarafından nasıl şekillendiğini, göçten sonra aile dinamiklerinin ve kadın göçmenlerin bireysel değişimini analiz etmekte eksik olarak görülmektedir. Bu teorilere ek olarak göç sürecindeki kadın ve erkek göçmenlerin bireysel ve yapısal faktörlerinin anlaşılabilmesi için göç hareketini toplumsal cinsiyet perspektifiyle incelemek gerektiği ortaya çıkmaktadır.

1.3. Toplumsal Cinsiyet Perspektifiyle Göç Kuramlarına Yeniden Bakmak

Küreselleşmeyle birlikte göçün çeşitlenmesi, hızlanması ve kadınlaşması gerçekleşmiştir. Ekonomik ve ekonomi-politik göç teorilerinin de üzerinde durduğu gibi uluslararası ekonomi ve finans, küresel sermaye, teknoloji ve uluslararası işgücü akışı göçten bağımsız bir şekilde ele alınamamaktadır. Örneğin, dünya sistemler kuramına göre küresel sermaye ve çevre devletler ekonomik olarak kalkınmalarının bir kısmını kadın göçü üzerinden devam ettirmektedir. Bu kalkınmanın devam edebilmesi için de kadın göçmen işçi talebi küresel düzeyde artış göstermektedir. 20. yüzyılın ortalarından itibaren hizmet sektöründeki istihdam artışı, fiziksel güç ile yapılan işlerin azalması ve yerli kadınların iş hayatına daha çok katılmasıyla kadın göçmenlerin hedef ülkede istihdam edilme olanaklarını artırmıştır (Sassen, 1998: 111-115). Göçmen kadının istihdam süreci hedef ve kaynak ülkenin küresel ekonomiye entegre olması, esnek, denetlenebilir ve ucuz işgücü talebiyle şekillenmektedir. Bu faktörlere rağmen göçün kadınlaşması artmış ve hızlanmıştır Böylece kadın göçmen işçi talebi ve arzının kendisini besleyen bir döngüsünün olduğu ortaya çıkmaktadır (Sassen 2002: 273, Kümbetoğlu, 2003: 277).

1.3.1. Toplumsal Cinsiyet ve Göç

Emek, iktidar ve kişisel/cinsel ilişkiler toplumsal cinsiyet düzenini oluşturmakta ve toplumdaki eriller ve dişiller arasındaki ilişkileri biçimlendirmektedir (Connel, 1987). Bireylerin toplumsallaşmasını oluşturan bu üç faktör toplumsal cinsiyet düzenini korur. Küreselleşmeyle birlikte bu üçlü düzen mecburen dönüşmekte ve değişmektedir. Göç de bu toplumsal cinsiyet düzenini etkileyen önemli etmenlerden biri olarak görülmektedir. Göç sürecinde emek ve işgücü piyasası, iktidar pratikleri, devletlerin güvenlik ve iç politikaları, kişiler arası ilişkiler ve toplumsal cinsiyet normları yeniden şekillenmektedir. Örneğin; kadın emeğine talebin artması, kadınların ucuz işgücü olarak bireysel göçleri ve göçün kadınlaşması, ev içi hiyerarşisinin etkilenmesi bu üç düzlemi de yeniden şekillendirmiştir.

Küreselleşmenin uluslararası göçü hızlandırırken özellikle kadın işgücü göçünü arttırması hem göçün hem de emek piyasasının kadınlaşması paralel süreçleriyle tarif edilmektedir. Kadın emeğinin ucuz ve denetlenebilir olması ile kadınların ev içi sorumluluklarının devam etmesi kadınların esnek ve enformel istihdamda talep görmesini ve yer almasını beraberinde getirmiştir. Emek piyasasının kuralsızlaşması, esnek istihdamın yaygınlaşması ve işgücünün feminizasyonu eş zamanlı gerçekleşmektedir (Standing, 1999: 583-584; Beneria, 2001: 47). İşgücünün feminizasyonu ve göç arasındaki ilişkinin analiz edilmesi için de göç teorilerini toplumsal cinsiyet perspektifiyle yeniden ele almak ve göç çalışmalarına feminist duruş noktasıyla yaklaşmak gerekmektedir (Petrozziello, 2013; Jarvis et al., 2012:202). Göç çalışmalarında kadın ve erkek göçmenlerin birbirinden ayrı olarak analiz edilmesi fikri Meksika’da 1975 yılında gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Kadınlar Üzerine Dünya ve Kopenhag’ta 1980 yılında gerçekleştirilen Kadınların On Yılı Üzerine Dünya Konferansı’nda dile getirilmiştir. 1970’lerde ivme kazanan feminist hareket sayesinde toplumdaki bütün kurumların toplumsal cinsiyet ilişkileri incelenmeye başlanmış ve 80’lerin ortasından itibaren göç çalışmalarına da bu yaklaşım yansımıştır (Morokovasic,1983).

Feminist kuramla birlikte, toplumsal cinsiyet bakış açısı ve göçün kendi dinamikleri dikkate alınarak göç disiplinler arası bir çalışma alanı haline gelmiştir. Böylece sosyoloji, ekonomi, psikoloji, siyaset bilimi gibi dalların ortak çalışma alanı olan göçe toplumsal cinsiyet perspektifinden bakan çalışmalar ortaya çıkmıştır. Göçün disiplinler arası ve toplumsal cinsiyet bakış açısıyla ele alınmasının temel motivasyonlarından biri ana disiplinlerde yaygın bir eğilim olan cinsiyet körlüğünü azaltmaktır (Kofman, 2000; Tily, 1989).

Bilginin, toplumsal cinsiyet ilişkilerini yeniden üretmedeki rolü üzerine duran feminist yazına göre de geleneksel toplumsal teoriler eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmalıdırlar. Teorilerin erkek yanlı bir bakış açısıyla oluşturulduğu gösterilmelidir. Feminist araştırmacılar bu farkındalıkla göç ve toplumsal cinsiyet üzerine çalışmalar yaparak, göç çalışmalarındaki cinsiyet körlüğüne parmak basmaktadırlar. Boyd ve

Grieco (2003) göç sürecini aşamalandırarak, toplumsal cinsiyet rollerinin kadın göçünü nasıl etkilediğini üç basamakta incelemektedir;

1. Göç öncesi aşama: Kadınların göç kararı birçok faktör tarafından şekillenmektedir. Bunlar; a) toplumsal cinsiyet ilişkileri ve hiyerarşisi (aile içerisinde kadının konumu), b) kadının bireysel, ailesel ve toplumsal statüsü ve rolleri, c) ülkenin ekonomisi, coğrafyası ve sağladığı eğitim, sağlık gibi yapısal özellikleri'dir.
2. Toplumsal cinsiyet ve göç aşaması: Göç alan ülkenin uyguladığı göç kanunları ve düzenlemeleri kadın ve erkekleri aynı şekilde etkilememektedir. Kadın göçmenler "bağımlı" ve özel alan olan aile içerisinde, erkek göçmenlerse "bağımsız" ve kamusal alan olan işgücü piyasasında konumlandırılmaktadırlar. Bunlarla birlikte göçmen kadınların çalışma ve oturma izinleri geleneksel cinsiyet rollerini belirlenmektedir.
3. Toplumsal cinsiyet ve göç sonrası aşama: Göç ettikleri ülkeye entegre olmaya çalışan kadın ve erkek göçmenler için üç faktör önem arz etmektedir. Bunlar; göçmenlerin ülkeye girişlerinin nasıl olduğuyla birlikte oturma ve çalışma izinlerinin durumu, işgücü piyasasına nasıl dahil oldukları ve göçün kadın ve erkek rolleri üzerindeki etkisidir.

Boyd ve Grieco'nun analizleriyle göç teorilerine yeniden bakıldığında göç kuramlarının göçmen kadınların deneyimlerine ve emeklerine dair getirdiği açıklamaların yüzeysel olduğu göze çarpmaktadır. Bahsi geçen göç kuramları toplumsal cinsiyet bakış açısıyla oluşturulmamış ve göçmen kadınların ekonomik, sosyal ve psikolojik durumları ana mesele olmamıştır. Feminist yöntem uluslararası göç hareketine iki yaklaşım getirmiştir; a) ataerkil düzenin kadının göç kararına etkisi, b) kadın ve erkek ilişkilerinin göçten sonra nasıl biçimleneceğidir. Kadınların göç kararında hem ekonomik hem de sosyal faktörler ön plandadır (Çoşkun, 2005: 25).

Kadın göçmen ile erkek göçmen arasındaki fark sadece biyolojik temelli olan cinsiyet farkı değil, toplumsal cinsiyet normları Çoşkun'un da belirttiği gibi kadın ve erkek göçmenin arasındaki farkı belirginleştirmektedir. Göç teorilerinin bu farkı göz

ardı etmesine getirilen eleştiriler, bu bakış açısını benimseyen çalışmalar sayesinde toplumsal cinsiyet göç çalışmalarının temel analitik kategorilerinden biri haline gelmiştir. Göçün kadınlaşması, göçmen kadınların bağımlı göçmenlerden bağımsız göçmenlere geçişleri, istihdamda yer almaları göçmen kadınları göç çalışmalarında görünür kılınmıştır. Göç çalışmalarında feminist yöntemin benimsenmesi bütünlüklü bir yaklaşımla toplumsal cinsiyetin göçmen kadınların kamusal ve özel alan deneyimleri, göç etme sebepleri, göçün öncesinde ve sonrasındaki süreçlerde kadın olma durumu üzerindeki etkilerinin analiz edilmesi anlamına gelmektedir ve bu da göçmen kadınların deneyimlerini “kadını ekle, çırp ve karıştır”ın ötesine taşımaktadır (Boyd ve Grieco, 2003: 2).

Kadınlar göç eden nüfus içinde, göç analizlerini etkilemesi olağan bir paya sahiptir. Göç istatistiklerine bakıldığında da iki göçmenden birinin kadın olduğu dikkat çekmektedir (Kurt, 2014: 30). Kadın ve erkek göçmen arasındaki fark göçe karar verme sürecinden başlayarak son aşamaya kadar devam etmektedir. Kadınları ve erkekleri göçe iten sebeplerin başında yoksulluk ve işsizlik gelmektedir. Bunun yanı sıra kadınlar için fiziksel şiddet, bozulan ve geçimsiz evlilikler de göç sebebi olarak ele alınmaktadır (Kofman et al., 2000: 143). Moldovalı ve Guatemalalı bekar anneler ve boşanmış kadınlar ülkelerindeki sosyal damgadan kurtulabilmek, Bangladeşli ve Sri Lankalı göçmen kadınlar boşanmaktansa göç etmeyi tercih etmektedirler (IOM, 2005; Afsar, 2011). Göç, Güneydoğu Asya ve Etiyopya’da zorla ve erken yaşta evlendirilmek istenen kadınlar için bir çıkış yolu olarak görülmektedir. Erken yaşta ve zorla evlilik, kadın sünneti, cinsiyet temelli şiddet ve damgalama gibi ağır baskılar ve kadına dönük şiddet eylemleri kadınların göçünü hızlandırmaktadır (Ferrant et al., 2014: 1-2). Kadınların göç sebeplerinden biri de aile olarak görülmektedir. Kadınların ailesinin geçimi amacıyla bağlantılı olarak göç ettiği görülmektedir. Bağlantılı göçlerde kadınlar gelenekleri koruyucu ve kültür taşıyıcısı olarak görülmektedirler (Yuval-Davis, 1996: 79). Bu durumda kadınlar göç etseler de özel alanda yani ağırlıklı olarak evde kapalı kalmaktadırlar çünkü ev “memleket” ve “ulusal aidiyet” gibi kelimelerin karşılığıdır (Giles, 1999: 85). Farklı bir ülkede yaşansa da aileler kendi kültürünü, geleneğini ve dilini koruma eğiliminde olmaktadır. Kadınların kültür

taşıyıcıları olarak görülmesi, kadınların üzerinde baskı oluşturulmasını beraberinde getirir. Kadınlara atfedilen kültür taşımacılığı Türkiye’den Almanya’ya göç sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Toplumlar, milletler değişse de patriyarkal düzenin bizatihi kendisi kadınları göç etmeye iten yapısal faktörleri yaratmaktadır. Kültürleri, dilleri, ülkeleri farklı da olsa Moldovalı, Guatemalalı, Sri Lankalı ve Bangladeşli kadınlar aynı ataerkil sistemin yarattığı toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine maruz kalmaktadırlar.

Bu araştırmanın da alt başlıklarından biri olan göç ve aile içerisinde değişen dengeler kadınların bireyselleşmesi ve özgürleşmesi bakımından literatürde tartışmalı bir meseledir. Göçmen kadının ailesine sağladığı maddi yardımın aile hiyerarşisinde ve ev içi rollerde bir değişime sebep olmadığı iddia edilmektedir. Göçmen kadınların çalışması özgürleşme ve bireyselleşmelerine katkı sağlamaktan çok küresel kapitalist düzende sadece konumunu değiştirmiş ve kadınlara yeni tüketim kapıları açmıştır, bu da “sözde bir özgürleşme” olarak nitelendirilmektedir (Pessar, 1999: 63-64). Göçle birlikte kadın tüketici konumuna geçerek aslında kendisini “yeni bir kaçış mekanizmasına” yani gösterişçi tüketime yönlendirmektedir. Bu durumunsa göçmen kadına gerçek bir özgürlük değil “sözde bir özgürlük” sağlar çünkü kadın gösterişli tüketim üzerinden kendisini göstermeye çalışır (Abadan-Unat, 2002: 175).

Hedef ülkenin kaynak ülkeden daha iyi fırsatlar sunduğu kabulüyle yola çıkıldığında göçmen kadının daha modern ve gelişmiş bir yerde yaşamaya başlamasının etkileri tartışılmaktadır. Erkek göçmenlerle kıyaslandığında, Dominik Cumhuriyetli, El Salvadorlu, Haitili, Jamaikalı ve Meksikalı göçmen kadınlar ülkelerine dönmektense Amerika’da kalmayı tercih ederler çünkü hedef ülkede elde ettikleri ekonomik ve sosyal kazançlarını kendi ülkelerinde bulamamaktadırlar (Grasmuck & Pessar 1991; Goldring, 1996). Bu durumda da göçmen kadınların özgürleşmesi, modernleşme ve kentleşmeyle birlikte ele alınır. Kadının karşılaştığı farklı bir kültür, dil, sosyo-ekonomik gelişmeler aile yapısını direkt olarak etkilemektedir. Göçmen ailelerin uzun vadede daha eşitlikçi, aile içi ilişkilerinde daha açık olduğu ve çocuklarının başarılı ve özgür bireyler olarak yetiştirmek

eğilimindedirler (Abadan-Unat, 1972: 40). Bu anlamda göçmen kadının ne ölçüde özgürleştiğini analiz etmek için aşağıdaki faktörlere bakmak anlamlı olacaktır:

1. Geniş aile ağlarının çözülerek çekirdek aile yapısının benimsenmesi,
2. Kadının, belli bir ücret karşılığında bir üretim sürecine katılması,
3. Kitle iletişim araçlarından etkilenilmesi,
4. Dinsel etkinliklerin azalması,
5. Kız ve erkek çocuklarının arasındaki eğitim eşitsizliğine karşı olunması,
6. Tüketim davranış ve tutumlarının artması (Abadan-Unat, 2002: 152)

Göçmen kadının kendi parasını kazanması, üzerinde tasarruf hakkının bulunması, kamusal alanda kendisine yer açmasının bireyselleşme sürecinde önemi çok daha büyüktür ve bu gelişmeler yukarıda “sözde bir özgürlük” olarak bahsedilen, kadınların tüketim davranışlarını arttırmasıyla değerini kaybetmemektedir. Göç ile gelen kazanımlardan birkaçı özerklik, kendine güven, yeni beceriler ve aile içerisinde karar mekanizmasına dahil olmasıdır (Pedraza, 1991; Hugo, 2000; Zentgarf, 2002: 642; Martin, 2004: 3). Ülkesine geri dönen Sri Lankalı, Dominikli kadınların bir kısmı kendi işlerini açmaktadırlar ayrıca maddi yardımda bulundukları ailelerinin de refah seviyesi artmıştır (Petrozziello, 2013). Göç süreci sadece kadının değil ailesinin de elde ettiği kazanımlarla doludur ve bu kazanımlar bireysel olarak görülse de diğer kişileri de direkt olarak etkilemektedir. Bazı aileler erkek çocuklarındansa kız çocuklarının göçünü destekler çünkü kız çocuklarının ailelerine maddi olarak daha fazla kazanç sağlayacağına inanırlar. Özellikle Asya ülkelerindeki evlenmemiş kadınlar aileleri tarafından göçe teşvik edilmektedirler (Curran ve Saguy, 2001; Martin, 2004). Tüm bu tartışmalar, toplumsal cinsiyetin ne kadar etkili olduğunun göz ardı edilmesi halinde göçün tam olarak okunamayacağını ortaya koymaktadır. Göçmen kadınların göçe karar vermesi, sonrasında bakım zincirinde, eğlence ve tekstil sektöründe iş bulma olanaklarının daha fazla olması, ülkelere geri dönmek istememeleri ya da istemeleri, bekar, evli olmaları hepsi ayrı ayrı incelenebilecek konulardır. Bu sebeplerden dolayı, göç çalışmalarında hep var olan araştırmaların

aksine kadınların çalışmalara dahil edilmesi ve özne konumunda olmaları üstü örtülen, üzerinde durulmayan meselelerin gün yüzüne çıkmasını sağlayacaktır.

1.3.2. Türkiye’deki Göç Çalışmalarında Kadın Göçmenler

Türkiye’deki göç hareketliliği üzerine araştırma yapılırken üç farklı dönem analiz edilmelidir: 1923-1960, 1960-1980 ve 80’ler sonrası (Eder, 2000; İçduygu, 2008). Farklı dönemlerde yaşanan göç hareketleri o dönemin siyasi ve ekonomik durumu göz önüne alınarak incelenmektedir. Birinci dönem göç hareketliliğini kapsayan 1923-1960 dönemi Türkiye devletinin kuruluş yıllarına denk gelmektedir. Bu yıllarda gayrimüslim azınlıklar Türkiye’den ayrılmış ve Osmanlı İmparatorluğu’nun sınırları içerisindeki Türk ve Müslüman göçmenler Türkiye’ye gelmiştir (İçduygu & Biehl, 2012: 11-12). 1960 ve 1980 arasındaki ikinci dönemde kentleşme ve sanayileşme süreçleri gerçekleşmiştir ve bu durum özellikle iç göçün hızlanmasına neden olmuştur. Bu dönemde yaşanan göçler kırsal kesimden kente doğru gerçekleşmiştir. 1961 yılında Almanya ve Türkiye arasında gerçekleşen bir antlaşmayla Türkiye’den Almanya’ya çok fazla sayıda Türk göçmen işçi gitmiştir (Abadan-Unat, 2002). Bu göç hareketliliği aile birleşmeleriyle devam etmiştir.

1980’den sonra Türkiye, hızlanan küreselleşme ve ekonomik gelişmelerden etkilenmiş ve bu da Türkiye’deki iç ve dış göç hareketliliğinin artmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle Sovyetler Birliği’nin çökmesinden sonra Türkiye düzensiz göçün ana merkezlerinden biri haline gelmiştir. Türkiye’ye yönelen düzensiz göçün üç ana sebebi vardır. Birinci olarak, Sovyetler Birliği’nde yaşanan siyasi, iktisadi ve sosyal değişimler insanların göç etmesine neden olmuştur. Türkiye’deki iş fırsatları göçmenlerin eski Sovyetler Birliği ülkelerinden göçmenlerin Türkiye’ye gelmesindeki ana faktörlerden biridir. İkinci sebep ise Türkiye’nin Avrupa’ya gitmek isteyen Asya ve Afrikalı göçmenlerin geçiş noktası olmasıdır. Bu geçiş sürecinde göçmenler yaşamlarını idame ettirebilmek için Türkiye’de vasıfsız işçi olarak çalışmaya başlamışlardır. Son olarak Türkiye, Ortadoğu (Irak, İran, Filistin) ve diğer ülkelerde yaşanan hak ihlallerinden kaçan insanlar için de sığınma yeri olmuştur.

Düzensiz göç ile gelen kaçak göçmenler içinde Rusya, Ukrayna, Moldova, Türkmenistan, Özbekistan gibi eski Sovyetler Birliği'ne bağlı ülkelerin vatandaşları ağırlıktadır (Toksöz ve Ünlütürk-Ulutaş, 2011: 159; İçduygu, 2006: 8). Bu göçmenlerin geçici bir süreliğine Türkiye'ye gelmelerindeki ana nedenler: coğrafi konum, esnek vize sistemi ve Türkiye'de yaşayan tanıdıklarının olmasıdır (İçduygu, 2004: 48-49). Belli bir zaman içerisinde para biriktirerek ülkesine geri dönen göçmenler ülkelerinde tekrar bir maddi sıkıntı yaşarlarsa Türkiye'ye geri gelmektedirler. Bu durum literatürde mekik göçü olarak yer alır ve mekik göçünü tarif eden bu hareket “hareketlilik içinde yerleşiklik” olarak tanımlanmaktadır (İçduygu, 2008:4). Doğu Bloğu'ndaki kadınlar, kendilerinin ve ailelerinin geçimini sağlayabilmek için ticari faaliyetlerde bulunarak Türkiye ile ülkeleri arasında gidip gelerek bavul ticaretinin başlamasını sağlamışlardır (Yükseker, 2003).

Türkiye'deki kadın göçmenler üzerine yapılan araştırmalara bakıldığında ilk göze çarpan çalışmalar yukarıda da ele alındığı gibi Doğu Bloğu ile Türkiye arasında mekik göçü yapan kadınlar üzerinedir. Bu göçmen kadınların Türkiye'yi tercih etmelerinin altında yatan sebepler kendi ülkelerinde değişen ekonomik, siyasal ve sosyal düzende aile birliğinin devamının sağlanması, çocukların bakımı ve ekonomik ihtiyaçlarıdır. Bu göçmen kadınlar emek yoğun sektörler olan ve düşük ücretlerle çalıştırıldığı konfeksiyon, turizm, eğlence, ev ve bakım hizmetleri ve fuhuş sektöründe istihdam edilmektedirler. Gerçekleştirilen çalışmaların çoğu ev ve bakım hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlar üzerinedir ve bu alandaki çalışmaların ortak özelliğiye göçmen kadınların korunmasız ve savunmasız olmalarına vurgu yapmalarıdır (Toksöz ve Ulutaş-Ünlütürk, 2011: 175).

1979'daki İran Devrimi, İran-Irak Savaşı ve Körfez Savaşı'yla birlikte Türkiye transit ya da sığınmacı kabul eden ülke konumuna geçmiştir (Kara ve Korkut, 2010: 157-158). Bu gelişmelerden sonra Türkiye'deki göç, sığınma ve iltica meseleleri Avrupa Birliği'ne üyelik süreci kapsamında ele alınmıştır. Bu süreçte göçmenlerin ve sığınmacıların haklarının korunması, yasadışı göçle mücadele edilmesi ve geri kabul

anlaşmalarının imzalanması 1980-2000 yılları arasındaki göç politikalarının ana eksenini oluşturmuştur (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014: 260).

2000’li yıllarla birlikte Türkiye göç hareketliliklerini daha yakından takip etmeye başlamıştır. Bu anlamda atılan iki önemli adım vardır. İlk adım Avrupa Birliği ve Türkiye arasındaki göçmen kaçaklığının önlenmesi için BM Sınırşan Örgütlü Suçlarla Mücadele Sözleşmesi (Palermo)’nin 2000 yılında Türkiye tarafından imzalanmasıdır. Diğer bir adım da 2004’te Türkiye’nin Uluslararası Göç Örgütü’ne (IOM) katılmasıdır. İltica ve Göç Ulusal Eylem planı 2005 yılında Türkiye tarafından kabul edilmiştir. Bu plan göçle birlikte gerçekleşen uluslararası toplumdaki sorunlara çözüm getirmesiyle Avrupa Birliği ve Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin talepleri çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Tolay, (2011: 211). Avrupa Birliği ile imzalanan 2008 yılında Avrupa Göç ve Mülteci Paketi, 2009 yılında Stockholm Programı ve Lizbon Antlaşması ile göç, iltica ve karşılıklı kabul konularına dair düzenlemeler yapılmıştır (Koçak ve Gündüz; 2016: 69).

2011’de Suriye’de yaşanan iç savaşla birlikte Türkiye büyük bir göç hareketliliğiyle karşı karşıya kalmış ve göç politikalarını yenilemiştir. Türkiye’ye gelen Suriyeli vatandaşlar 2013 yılında kabul edilen 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanun’un 91. Maddesi uyarınca geçici koruma altına alınmışlardır. Suriye’deki iç savaşla birlikte ortaya çıkan mülteci krizine çözüm olabilmesi için AB ülkeleri ve Türkiye arasında Geri Kabul Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmayla 20 Mart 2016 itibarıyla Türkiye’den Yunan adalarına giden düzensiz göçmenler Türkiye’ye iade edilecektir. AB’den geri kabul edilen her göçmene karşı AB de bir Suriyeli mülteciyi kabul edecek ve AB, Türkiye’ye 3 milyar avroluk yardımda bulunulacaktır. 2018 yılında da AB ülkeleri, Türkiye’ye tekrar 3 milyar avroluk bir destek paketi vereceklerini belirtmişlerdir (Ekinci, 2016: 20).

Suriye’de yaşananlar Türkiye’nin 2011’den sonraki göç politikalarını ve yönetimini direkt olarak etkilemiştir. Yoğun bir şekilde gelen düzensiz göçün denetlenip yönetilebilmesi için 2013 yılında İçişleri Bakanlığı bünyesinde 6458 sayılı kanun ile Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur (Goularas ve Sunata, 2015: 30).

6458 sayılı kanun çerçevesinde göç yönetiminin ana sorumlusu Bakanlar Kurulu, 105. maddesiyle düzenlenen Göç Politikaları Kurulu ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'dür. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ulusal ve uluslararası kanunlar çerçevesinde Türkiye'deki göç yönetimini ve politikalarını düzenlemekle sorumludur (Kabakuşak, 2014: 8).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün yıllara göre Türkiye'ye giriş yapan kişi sayısını gösteren verilerde 2016 yılındaki düşüş dışında göçmen sayısı 2005-2018 yılları arasında artmış ve 2018 yılında 39.468.492'a ulaşmıştır. 2016 yılında yaşanan darbe girişimi 2016 yılındaki düşüşün nedenlerinden biri olarak görülmektedir. Göç İdaresi'nin istatistiklerine göre 2016 yılında Türkiye'ye gelen yabancı sayısında dramatik bir düşüş görülmektedir. 2016 yılında Türkiye'ye giriş yapan yabancı sayısı 2015'e göre %29 azalmıştır. Bu azalmanın sebepleri arasında 2016 yılında Avrupa Birliği ile imzalanan Geri Kabul Antlaşması'yla düzensiz göçle mücadelenin güçlenmesi sayılabilir. 2015 yılına göre, 2016 yılında yakalanan düzensiz göçmen sayısında %19'luk bir artış gerçekleşmiştir ve 174.466 düzensiz göçmen yakalanmıştır. 2007 yılından itibaren Türkiye'ye girişlerin 2016 yılına kadar istikrarlı arttığı ancak 2016 yılında Türkiye'ye girişlerin azaldığı görülmektedir.

Şekil 1.3: Yıllara Göre Türkiye'ye Giriş Yapan Yabancı Sayısı

Kaynak: (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Erişim Tarihi: 24.06.2020).

TÜİK 2018 verilerine göre toplam yabancı uyruklu nüfusun 1.211.034 olduğu bilinmektedir. Bu nüfusun yarısından fazlasını kadınlar oluşturmaktadır; yabancı uyruklu nüfusun 601.551'inin erkek, 609.483'ü de kadındır. Tablo cinsiyete ve vatandaşlık ülkesine göre yabancı uyruklu nüfusun kadın-erkek oranı arasındaki farkın en fazla olduğu 10 ülke şeklinde sıralanmıştır. Gürcistan, Moldova ve Ukrayna'dan gelen kişilerin yarısından fazlası kadınlardan oluşmaktadır. Bu tabloda var olan Endonezya haricindeki diğer ülkelerden gelen kadın göçmenlerle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

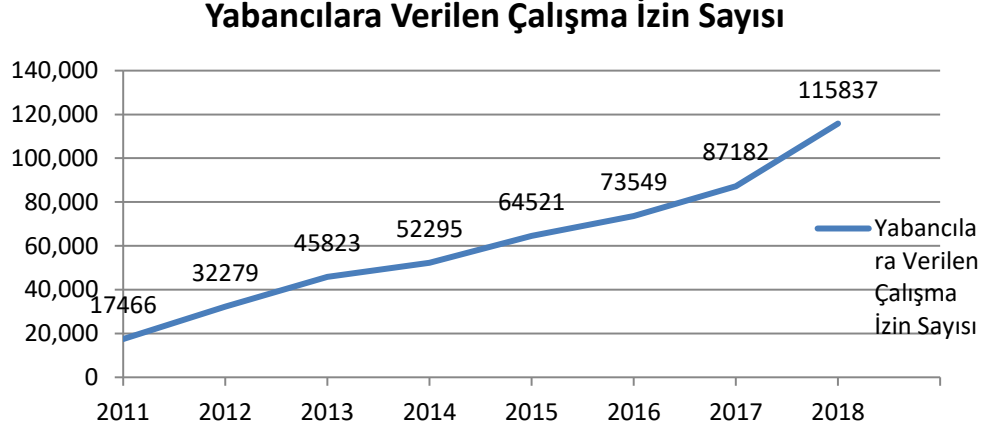
Tablo 1.4: Cinsiyete ve Vatandaşlık Ülkesine Göre Yabancı Uyruklu Nüfus Verileri

UYRUK	KADIN	ERKEK	TOPLAM	ORAN
Gürcistan	16.678	3.242	19.920	%80.5
Moldova	7.020	1.480	8.500	%78.9
Ukrayna	15.076	3.395	18.471	%77.4
Fas	6.696	1.710	8.406	%74.4
Kırgızistan	14.188	5.364	19.552	%62.1
Özbekistan	24.386	9.704	34.090	%60.2
Endonezya	3.197	1.341	4.538	%58.0
Rusya	22.826	10.615	33.441	%53.4
Kazakistan	10.483	6.345	16.828	%39.4
Türkmenistan	39.632	28.514	68.146	%28.05
Azerbaycan	32.202	29.605	61.807	%8.06

Kaynak: (TÜİK, 2018, Erişim Tarihi: 27.06.2020).

2011 ve 2018 yılları arasındaki verilere göre yabancılara verilen çalışma izin sayısında ciddi bir artış gözlemlenmektedir. 13 Ağustos 2016 yılında yürürlüğe giren 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu ile uluslararası işgücüne tanınacak izinler, haklar ve hükümlülükler düzenlemiştir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Yabancı Çalışma İzinleri İstatistik 2018, Erişim Tarihi: 27.06.2020). 2017 yılına göre, 2018 yılında 28.655 kişiye daha çalışma izni verilmiştir.

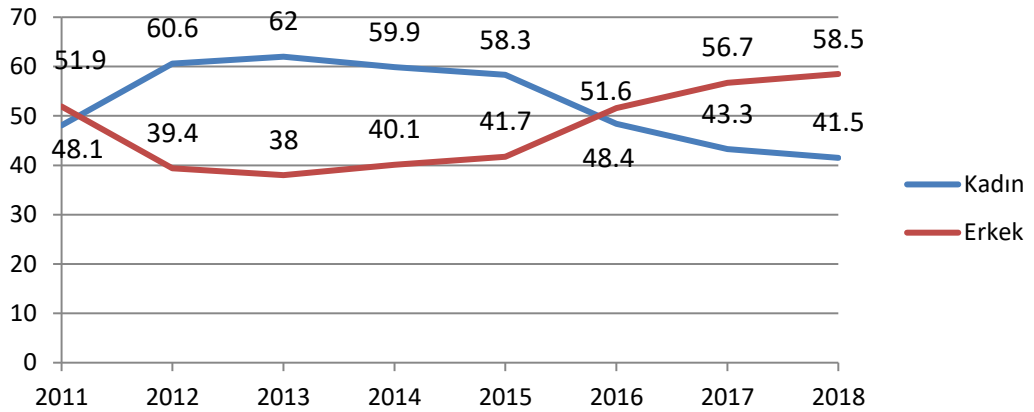
Şekil 1.4: Yıllara Göre Yabancılarla Verilen Çalışma İzni

Kaynak: (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Yabancı Çalışma İzinleri İstatistik 2018, Erişim Tarihi: 27.06.2020)

Yıllara ve cinsiyet dağılımına göre yabancılarla verilen çalışma izinlerinin 2011-2018 arasında istikrarlı bir şekilde arttığı ama kadın-erkek oranlarının yıllara göre değişiklik gösterdiği görülmektedir. Yıllara ve cinsiyete göre yabancılarla verilen çalışma izinlerinin oransal dağılımı aşağıdaki grafikte gösterilmektedir. 2016'dan sonra yabancı çalışma izinlerinde kadınların oranının azalması dikkat çekmektedir.

Şekil 1.5: Yıllara ve Cinsiyete Göre Yabancılarla Verilen Çalışma İzin Oranları

Kaynak: (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Yabancı Çalışma İzinleri İstatistik 2018, Erişim Tarihi: 27.06.2020)

2016'dan sonra erkek ve kadınlar arasında oluşan bu farkın daha anlaşılabilir olması için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın çalışma izni istatistiklerine bakmak gerekmektedir. 2018 yılının verilerine göre 67.522 erkeğe, 48.085 kadına ve toplamda 115.837 kişiye çalışma izni verilmiştir. 2017 yılında 87.182 kişiye çalışma izni verilmiş bunun 49.426'sı erkek, 37.756'sı kadınlara verilmiştir. 2016 yılında 73.560 kişiye çalışma izni verilmiştir ve bunun 37.954'ü erkek 35.606'ı kadındır. Bu verilere göre 2016'dan 2018' kadar kadınların da çalışma izni alma oranlarında azalış görülmektedir ancak erkeklerin oranında daha fazla bir artış göze çarpmaktadır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın uyruklara ve cinsiyete göre yabancılara verilen çalışma izinleri 2016, 2017 ve 2018 istatistiklerine göre çalışma izninden en fazla yararlananlar Suriyeli erkeklerdir. 2018 yılında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın çalışma iznini en çok verdiği 5 ülke ve cinsiyet tablodaki gibidir.

Tablo 1.5: Uyruklara ve Cinsiyete Göre Çalışma İzini Verilen İlk Beş Ülke

UYRUK	ERKEK	KADIN	TOPLAM
Suriye Arab Cumhuriyeti	31.526	3.047	34.573
Kırgızistan	6.674	6.778	13.452
Gürcistan	1.241	6.080	7.321
Ukrayna	1.336	5.058	6.394
Türkmenistan	719	4.828	5.547

Kaynak: (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Yabancı Çalışma İzinleri İstatistik 2018, Erişim Tarihi: 27.06.2020)

En çok çalışma izni verilen Suriye'liler, ve özellikle erkek Suriye'li göçmenlerdir. Çalışma izni alan Suriyeli kadın ve erkek arasındaki fark %90,3'tür. İkinci sırada Kırgızistan yer almaktadır ve çalışma izninden yararlanmada kadın ve erkek arasındaki fark %1,53'tür. Gürcistan, Ukrayna ve Türkmenistan verilerinde kadınların oranı daha fazladır.

Türkiye özellikle 2000’den sonra yoğun bir göç hareketliliğine maruz kalmıştır. 2011’deki Suriye iç savaşı Türkiye’deki göç hareketliliği ve politikalarını değiştirmiştir. Bu hareketlilik yabancılara verilen çalışma izinlerini, kadın-erkek göçmen oranını, yabancı öğrenci sayısını ve daha birçok veriyi direkt olarak etkilemiştir. Türkiye’de yaşanan bu göç hareketliliğinin en yoğun yaşandığı şehir İstanbul’dur. 2018 verileriyle TUİK’in, Türkiye’ye gelen ve giden göçün en yoğun olduğu iller sıralamasında 88.527 kişiyle İstanbul birinci sırada gelmekte, ardından 42.927 kişiyle Ankara, 18.266 kişiyle Antalya yer almaktadır. Bu sayılar gelen ve giden göçün ardından Türkiye’de kalmayı tercih eden kişi sayısıdır. Türkiye’deki göç hareketliliğinin ana merkezi olan İstanbul için Sassen şunları demiştir:

“Belli bir mesafeden bakılınca, İstanbul, uçsuz bucaksız ve çok çeşitli hareketliliklerin değişmez kavşağıdır. Dünyanın Doğu-Batı, Kuzey-Güney akslarına ve diğer bütün olası varyantlarına ulaşır... Bana göre, çok farklı tarihler ve coğrafyalar içinde bu türden yetenekleri geliştirme becerisi, İstanbul’un derin tarihinin bir özelliğidir. Bu özellik günümüzün birbirine bağlanmış, dünyasında giderek artmakta olan bir özelliktir” (Sassen, 2009: 5).

Türkiye’de göç çalışmalarında kadın göçmenlerin konu edilmesi uzun bir maziye dayanmamaktadır. Nermin Abadan-Unat, Mübeccel Kıray, Tahire Erman, Gülay Toksöz gibi öncü isimlerin katkı sağladığı bu alan yeni çalışmalarla ilerletilmektedir. Türkiye’deki göç ve toplumsal cinsiyet meselesini ele alan çalışmalarda Türkiye’deki göç araştırmaları, göç teorileri ve göçün kadınlaşması üzerine durulmaktadır (Abadan-Unat, 1977; Kadioğlu, 1994; İlkaracan ve İlkaracan, 1998; Buz, 2007; Dedeoğlu, 2014; Akış, 2015; Çoşkun, 2016; Günel-Yılmaz, 2018; Nocera, 2018; Açıkalin, 2018; Biehl ve Danış, 2020; Kaşka, 2020). Bu çalışmalar göç hareketliliğinde erkeklerin takipçisi olarak konumlandırılan kadın göçmenlerin göç araştırmalarında aktif özne haline gelmesi, toplumsal cinsiyet rollerinin göç sürecini etkilemesi üzerinde durmakta ve göç teorilerinin cinsiyet körü bir yaklaşımla kurulmasına eleştirel yaklaşmaktadır.

Abadan-Unat, “Implications of Migration on Emancipation and Pseudoemancipation of Turkish Women” çalışmasında Türkiye’den Almanya’ya göç

sürecinde Türk kadınlarının özgürleşme ve sözde özgürleşme süreçlerini ele almıştır. Göçe katılan ve göçten etkilenen kadınların iş hayatına katılmaları, para kazanmaları, tasarruf yapmaları, banka hesabı açmaları ve eğitim alma istekleri kalıplaşmış değer yargılarının sorgulanmasına sebebiyet verdiği görülmüştür. Göçü modernleşme ve kentleşmeyle birlikte okuyan Abadan-Unat göçmen kadınların tüketim alışkanlıklarının değiştiğine ve bu değişimin “sözde bir özgürleşme” etkisi yarattığı üzerinde durmaktadır. Özgürleşme ve sözde özgürleşme kavramlarını göçmen kadın üzerinden okunması bu tez çalışmasında da ele alınmıştır (Abadan-Unat, 1997).

Lea Nocera’nın **“Manikürlü Eller Almanya’da Elektrikli Bobini Saracak” Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Batı Almanya’ya Türk Göçü (1961-1984)** kitabın Almanya’daki Türk göçmen kadınların özneleşme sürecini, “toplumsal ilişkileri ve milli kimliğin inşa temelini oluşturan” söylemleri, aile dinamiklerini ve gelecek nesillere aktarılan kültürü toplumsal cinsiyet perspektifiyle incelemektedir. Aile birleşmeleriyle aile dinamiklerinin değişmesi ve göçmen kadının işgücüne katılımıyla kadınların sosyal dönüşümlerde oynadığı role, kendi kendilerine yetebilmeleri ve bireyselliklerini ifade etme becerilerini kazandıklarına dair getirdiği analizler bu tez için de yol gösterici olmuştur (Nocera, 2018).

“1990’lar Türkiye’inde Kadın ve Göç” çalışmasında Türkiye’deki göç ve toplumsal cinsiyet kavramlarını birlikte ele alınmış ve referans bir çalışma oluşturmuşlardır. 599 göçmen kadınla yüz yüze görüşülmesi, kadınlara özgü göç nedenlerinin incelenmesi, zorunlu göç yaşayan kadınlara uygulanacak programlara dair önerilerin verilmesi çalışmayı özgünleştirmiş ve bu tez çalışmasının önemli referanslarından biri olmuştur. Zorunlu göçe maruz kalan kadınların kaygı seviyelerinin artması ve psikoloji desteğe ihtiyaç duymaları destek programları için önemli kıstaslar olarak görülmüştür (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998).

Kristen Biehl ve Didem Danış’ın derlediği ve 2020’de yayınladığı **Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye’de Göç Araştırmaları** kitabında göçün yarattığı kırılmalıkların yanında kadınlara direnme yöntemlerini öğrettiği, kadınları dönüştürdüğü ve güçlendirdiğinin üzerinden durulmuş ve bu varsayımları destekleyen

araştırmalar feminist yöntemle yürütölmüştür. Bu varsayımlar bu tez çalışmasında benlik algısıyla daha geniş bir perspektifle ele alınmaya çalışılmıştır. Toplumsal cinsiyet perspektifiyle göçmen kadınların Türkiye işgücü piyasasında ve ev hizmetlerinde nasıl var olduklarını analiz eden çalışmalar bu tez çalışması için yol gösterici niteliğindedir (Gölçür ve İlkaracan, 2002; Erder ve Kaşka, 2003; Yüksek, 2003; Kaşka, 2007; Kümbetoğlu vd., 2010; Toksöz ve Ünlütürk, 2011; Gökmen, 2011; Dedeoğlu, 2011; Erdoğdu ve Toksöz, 2013; Akalın, 2014; Kurt, 2014; Keough, 2016; Özbey, 2017; Selim, 2017; Akbaş ve Ünlütürk-Ulutaş, 2018) Belirtilen bu çalışmalar Türkiye’deki göçmen kadınların hangi piyasalarda iş bulabildikleri, çalışma şartları, Türkiye’ye gelme nedenleri ve göçten sonraki süreçlerini toplumsal cinsiyet perspektifiyle analiz etmektedir.

“Göç Kadınlaşıyor Mu? Türkiye’ye Yönelen Düzensiz Göçe İlişkin Yazına Toplumsal Cinsiyet ve Etnisite Temelinde Bakış” makalesinde Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra Türkiye’ye yönelen emek göçünü ve göçün kadınlaşmasını Türkiye göç literatürüyle birlikte ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Kültürün, dilin tamamen yabancıısı olan ve önyargılarla karşılaşılan göçmen kadınların kendilerini işgücü piyasasında kabul ettirdikleri sonucuna varılmıştır. Mekik göçüyle gelen bu kadınlar çalışmada öncü göçmenler olarak tanımlanmıştır (Toksöz ve Ulutaş-Ünlütürk, 2011).

İstanbul hazır-giyim sanayinde çalışan Azerbaycanlı göçmen kadınlarla yürütölen çalışmada Azeri kadınların hazır-giyim sanayisine katkılarının oldukça fazla olduğu ama hem kendilerinin hem de çocuklarının sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları sonucuna varılmıştır. Konfeksiyon atölyeleri için ucuz ve esnek işgücü olan Azeri kadınların işyerlerinde sözlü ve fiziksel şiddete maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır. Kendi ölkelerinde işgücüne katılmayan çoğu Azeri kadının burada işgücüne katılması kendilerini “daha güçlü hissetmelerine” ve ailedeki cinsiyet rollerinin değişmeye başlamasına sebebiyet verdiği belirtilmiştir. Bu araştırmanın sonuçları bu tez çalışmasının varsayımlarını kuvvetlendirmiştir (Dedeoğlu, 2011).

Ayşe Emel Akalın’ın doktora tezi olan “Türkiye’de Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmen Kadınların Toplumsal ve İktisadi Varoluş Stratejileri” çalışmasında Eski

Sovyetler Birliği'nden gelen 48 göçmen kadın, 10 Türk işverenle görüşülmüştür. Çalışmada göçmen kadınların göç öncesi ve sonrası öznel deneyimlerle aktarılmış ve doktora çalışmasının varoluş stratejileri bölümünde göçmen kadınların direnme becerilerini geliştirdiği ancak özlemin ve zorlu çalışma koşullarının kadınları zorladıkları ortaya çıkmıştır. Kadınlar ekonomik ve sosyal varoluş stratejilerini ulus-ötesi sosyal ağlar üzerinden kurarak kendilerini Türkiye'de güvende hissetmeye çalıştıkları söylenmektedir. Bu ağlar kadınların işlerini kolaylaştıran göçmen arkadaşlar, aracı şirketler, memurlar ve işverenleri içermektedir (Akalin, 2014).

“Uluslararası Göçte Etnisite ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı İşbölümü: Hopa Örneği” çalışmasında Gürcistan'dan gelen 20 göçmen ve 8 işverenle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucunda “çalışma biçimi, işe yüklenen anlam, zaman ve işin niteliği” şeklinde dört farklı kategori çıkmıştır. Bu kategoriler üzerinden Gürcü göçmenlerin iç göçle gelen Türk göçmenlere kıyasla işe yükledikleri anlamın ve çalışma biçimlerinin daha katı olduğu ortaya çıkarılmıştır. Göçmen olmanın yarattığı tedirginlik ve güvensizlik duygusu göçmenlerin işine daha sıkı sarılmasına yol açtığı söylenmektedir (Özbey, 2017).

Bahsi geçen ve referans verilen çalışmaların hepsi göçü toplumsal cinsiyet perspektifiyle ele almış ve saha çalışmalarında derinlemesine gözlem metodu kullanılmıştır. Katılımcılar genellikle Eski Sovyet Birliği'nden gelen göçmen kadınlardır. Göçmen kadınların varoluş stratejileri ekonomik ve sosyolojik açıdan incelenmiştir. Bu tez çalışmasında göçmen kadınların varoluş stratejileri psikolojik açıdan ele alınmaya çalışılmaktadır. Göç olgusu ile kendini gerçekleştirme ve benlik algısını güçlendirme biçimleri birlikte incelenmektedir. Göç araştırmalarında göçmen kadınların farklı bir toplumda var olmaya çalışması, baş etme yöntemleri ve direnme biçimleri ekonomik ve sosyolojik bir göç literatürüyle ele alınmaktadır. Göçmen kadınların bireysel varoluş stratejilerine ve göç deneyimlerine psikolojik bir perspektifle yaklaşmak göç araştırmaları literatürünü de zenginleştirmektedir. Göç araştırmalarının zenginleşme ve göçün farklı disiplinler tarafından çalışılması göç olgusunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Ulusal Tez Merkezi verilerine

bakıldığında Türkiye’de 2009 ve 2019 Eylül ayı arasında 193 doktora tezinde göç olgusunun ele alındığı görülmektedir. Yaklaşık bu 10 yıllık zaman diliminde niteliksel ve niceliksel olarak göç alanında çalışmalar yürütülmüştür ancak 193 doktora tezi arasından 11 tanesi göç, kadın ve toplumsal cinsiyet konularından birisini ya da hepsini ele almıştır. Göç çalışmalarında artış görülse de göçün kadınlaşması, toplumsal cinsiyet ve göç, göçmen kadın deneyimlerine dair araştırmaların sayısına yansımamaktadır. Bundan dolayı Türkiye’deki göç çalışmalarında göçmen kadın deneyimlerinin ön plan çıkarılması, göç ve toplumsal cinsiyet üzerine analizler yapılması önemini korumaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

BENLİK, TOPLUMSAL CİNSİYET ve GÖÇ

2.1. Benlik Kavramı ve Benlik Yaklaşımları

Birinci bölümde göç kavramı ve kuramları ele alınırken tezin ana eksenini oluşturan bu bölümdeyse göç bağlamında benlik ve toplumsal cinsiyet arasında nasıl bir ilişki var olduğu, bu ilişkinin birbirini dönüştüren ve etkileyen yanlarının ne olduğu üzerinde durulmaktadır. Bu amaçla, göç sürecinin göçmen kadınların benlik ve toplumsal cinsiyet algılarına nasıl bir etkisi olduğu üzerine literatür taraması gerçekleştirilerek teorik bir altyapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ilk olarak benlik, benlik algısı ve kendini gerçekleştirme kavramları açıklanacak ve sonrasında benlik, toplumsal cinsiyet ve göç bağlamında ele alınacaktır. Benlik, toplumsal cinsiyet ve göç meselesine dair gerçekleştirilen çalışmalar ve göçmenlerin deneyimledikleri duygularla bu bölüm bitirilecektir.

2.1.1. Benlik Kavramı

Benlik, Antik Yunan'dan günümüze kadar üzerinde çalışılan çok yönlü bir kavramdır. Sosyal-davranışsal bilimlerde ele alınan benlik kavramına her alan kendince cevap bulmaya çalışmıştır. 1890'dan itibaren William James'in öncülüğünde yapılan çalışmalarla birlikte benlik, psikoloji alanının ana kavramlarından birisi haline gelmiştir.

Benliğin tam ve keskin bir tanımını yapılmamakta ve benlik kavramına dair yöneltilen sorularla benliğin ne olduğu anlaşılmaya çalışılmaktadır. Benlik kişinin kendisine ben kimim, ne yapıyorum sorularını sorduğunda aldığı yanıtların bütünü olarak görülmektedir. Benlik kavramı kim olduğumuz, geçmişimiz ve kendimizi nasıl tanımladığımızla ilgilidir. Birey “ben varım” diyerek kendi varlığını algılamaya başlamaktadır (Orth ve Robins, 2014: 381; Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2014: 248; Yavuzer, 2013: 287). Benlik bireyin kendisi hakkındaki tutum ve inancıyla bütünleşmekte; bireyin yorumlarıyla ve çevreyle etkileşime girmesiyle gelişmektedir.

Dolayısıyla benlik kişinin hem bireysel hem de toplumsal yönünün önemli bir unsurudur (Kuzgun, 1983: 73). Benlik, “hisseden, düşünen, tasarlayan ve eyleyen bir özne” olarak tasvir edilmektedir. İnsanın kendisini ve var oluşunu anlamlandırmasına yarayan benlik algısı deneyimleri, şu anki ve gelecekteki beklentilerin hepsini kapsamaktadır (Frager & Fadiman, 1998).

2.1.2. Benlik Yaklaşımları

William James, bilen benlik ve bilinen benlik olarak benliği ikiye ayırmıştır. Bilen benlik özne, bilinen benlik nesne olarak kategorilendirilmiş ve bilinen benlik psikolojinin araştırma konusu olmuştur (Bacanlı, 1997: 6). Mead (1934) James gibi özne ben ve nesne ben olarak benliği ayırmaktadır. Kamusal alanda var olan ve sosyalleşen “nesne benlik”, bu sosyalleşmeyi ve insanlar arası iletişimi fark eden benlikse “özne benliktir”. Birey, bedenini algılasa bile beden ve bilince uyum hissini veren benliktir (Mead, 1934: 136).

Psikoloji analındaki her kuram benlik kavramına dair açıklamalar getirmiştir. Psikanaliz kuramında Freud, topografik modelin bireyin kişiliğini ve benliğini anlamaya tam olarak yetmediğini düşünerek yapısal kişilik kuramını geliştirmiştir. İd (alt-benlik), ego (benlik) ve süperegö (üst-benlik) kişiliğin ana etmenleridir (Freud, 1997). Bu üç öge birbiriyle bağlantılı bir şekilde hareket ederek bireylerin davranış ve kişiliğini oluşturmaktadır. Yapısal kişilik kuramın ilk ögesi olan id “ruhsal enerji kaynağı” olarak görülmektedir. “Haz ilkesine” ve içgüdüye dayanarak hareket eden idin amacı acıdan kaçınmaktır. İd insanın bencil, karanlık ve dürtüsel yanını yansıtmaktadır (Freud, 1927; Gençtan, 1998: 44). Freud egoyu benlik olarak tanımlamaktadır ve “ben”in ön plana çıktığı yer egodur. Ego “gerçeklik ilkesine” dayanarak kişinin dış dünya ile bağlantı kurmasını sağlamaktadır. Ego idin içgüdüsel isteklerini bastırarak kişiliğin yürütme organı olarak işlev görmektedir. Sağlıklı bir kişilik için id ve süperegö egonun denetime girmelidir (Freud, 1989: 168; Gençtan, 1998: 46). Kişi ebeveynleri vasıtasıyla ödöl-ceza kavramı, toplumsal ve ahlak normlarıyla karşılaşmaktadır ve bu yer süperegodur. Burada iyi ve kötü kavramı, kişiliğin vicdan yönü ön plana çıkmaktadır. Vicdan ve ahlakın doğuşu süperegönün

dürtüyü kontrol etmesi ve zaman zaman egoyu yönlendirmesi ve cezalandırmasıyla gerçekleşir (Freud, 1997: 91; Freud, 2011: 56). Freud'un benliği ego olarak görmesi, idin ve süperegonun kontrol edilmesiyle benliğin (ego) ortaya çıkması yapısal kişilik kuramının ve benlik çalışmalarının temelini oluşturmaktadır.

Jung, benliği “göreceli bir istisna ve kuraldışı bir fenomen” olarak tanımlamaktadır (Jung, 1999: 49). Jung, benliğin var olabilmesi için insanın kendisini ve dünyayı anlamlandırmaya yarayan bilinci olması gerektiğini savunmaktadır (Jung, 1999: 77). Bireyin kendi ihtiyaçlarını fark etmesi, kendisini ve çevresini algılaması benliğin gelişiminde önemli basamaklardır. Kişinin kendini gerçekleştirebilmesi için de bilinçli benlik ve bilinçdışı benliğin bir bütün olarak çalışması gerekmektedir (Gürol, 1991). Bilinçli benlik bireyin dış dünyasıyla bağlantısını sağlarken bilinçdışı benlik bireyin içsel ihtiyaçlarına karşılık gelmektedir.

Hümanistik psikoloji ekolünden olan Carl Rogers, her bireyin kendini geliştirme ve kapasitesini açığa çıkarma dürtüsüne sahip olduğunu ancak bu dürtünün psikolojik savunma mekanizmalarıyla örtüldüğünü belirtmektedir (Rogers, 2011: 69). Gerçek benlik ve ideal benlik benliği oluşturmaktadır. Gerçek benlik kişinin fark edip fark etmemesinden bağımsız olarak sahip olduğu benliğidir. Gerçek benliğin pozitif yönde gelişmesi deneyimleriyle alakalıdır. İdeal benlik bireyin olmayı arzuladığı, genellikle pozitif değer atfettiği benliğidir (Rogers, 1959: 197-198). Gerçek benlik ve ideal benlik arasındaki fark ne kadar fazlaysa kişinin psikolojik iyi olma durumu o kadar azalmaktadır. Benlik ve tecrübeler arası uyumsuzluk bireyin benliğinde tutarsızlığa sebebiyet vermektedir (Rogers, 1959; Frager & Fadiman, 1998). Birey, başkası olmaya çalıştığında, ideal ve gerçek benlik arasında sık sık gelgitler yaşamaktadır ama bu tecrübelerinin sonunda yine kendi benliğine dönmektedir, bu da bireyin kendini var etme potansiyelidir (Takış 2003: 23).

Lacan'a göre ben yani benlik ve kişilik ayna evresinde oluşmaktadır. Ayna evresinde çocuk kendisi dışında var olan kişileri fark etmeye ve algılamaya başlamaktadır. Bu kişiler yok olduğunda bile çocuk imgelemeye devam ederek bir bütün oluşturmaya çalışmaktadır. Kişinin düşünmesine, davranışına ve isteklerine yani

benliğine yön vermeye başladığı yer ayna evresidir (Lacan, 2014: 3-5). Benliğinin farkına varan birey “özne benliğini” oluşturmaktadır. Birçok teorisyen tarafından açıklanan benlik “bireyin kendisini var ettiği” yer olarak özetlenmektedir. Bu var oluş bireysel ve toplumsal normlardan etkilense de her bireyin benlik ve benlik algısı tecrübeleri kendine özgüdür. Salman Rüşdi, benliği şöyle tanımlamaktadır;

“hurdalar, dogmalar, çocukluk acıları, gazete makaleleri, rastgele sözler, eski filmler, küçük zaferler, nefret ettiğimiz ve sevdiğimiz insanlardan oluşturduğumuz sallantılı bir binadır” (Rüşdi, 1991: 12).

Benlik karşılaştığı ve yaşadığı her şeyden etkilenmektedir. Bir var oluş süreci olarak görülen benlik kişinin kim olduğu, ne hissettiği ve düşündüğüyle alakalı meselelerin hepsidir. Aynı zamanda benliğin gelişimi bireysel ve toplumsal süreçleri içinde barındırmaktadır çünkü birey var olmaya çalıştıkça benliği ve çevresi karşılıklı etkileşim içerisinde olacaktır. Benlik çok yönlü bir kavramdır ve çeşitli öğelerden oluşmaktadır. Benliğin öğeleri, “benlik algısı, benlik saygısı, benlik tasarısı, benlik imgesi, benlik farkındalığı, benlik bilinci, benlik kurgusu, benlik yeterliliği, benlik sunumu, kendini ayarlama ve kendini gerçekleştirme”dir (Kohut, 1998: 39). Benlik kavramının genel bir özeti yapıldığında şunlar dikkat çekmektedir;

- Herkesten bağımsızlaşarak farklı bir varoluşun gerçekleşmesi.
- Devamlılık duygusunun sürdürülmesi.
- Bireyin fiziksel özelliklerinin kendi zihninden bütünleşerek kavramlaşması.
- Bireyi geçmişine dair anılarının olması.
- Bireyin kendisine dair benlik algısının devamlılık kazanması.
- Tutum ve düşüncelerin hem geçmişten hem de bugünden beslenmesi (Wylie, 1968: 274).

Literatürde benliğin farklı tanımları olsa da her tanımda benliğin bir süreç içerisinde oluştuğu ve bireyin varoluşu için önemli bir unsur olduğunun üzerinde durulmuştur. Bunlarla birlikte benlik tek bir durumdan ya da yaşantıdan oluşabilecek bir yapı olarak görülmemektedir. Benlik birçok faktörden etkilenerek şekillenmekte

ancak tamamlanmamaktadır ve kendisini yenileyen, dönüştüren ve değiştiren bir döngü içerisinde. Bu noktada benliğin ve göçün tanımına bakıldığında ikisinin ortak noktalarının süreklilik, değişim ve dönüşüm olduğu görülmektedir. Birey hayatının bir döneminde göçmen olarak var olurken benliği de son bulmayacak bir göç sürecindedir. Bu sürecin diğer faktörleri de benlik algısı ve kendini gerçekleştirme kavramlarıdır.

2.1.3. Benlik Algısı ve Kendini Gerçekleştirme

Benlik kavramının açıklanmasıyla birlikte benliğin insanın karakterinin merkezinde olduğu ortaya konmuştur. Kişinin kendisini var ederken ve toplumla etkileşime girdiğinde ortaya çıkardığı imajı benlik algısıdır (Coleman, 1969: 62). Birey benlik sayesinde toplumsallaşırken aynı zamanda kendi duygu ve düşüncelerinin de farkına vararak benlik algısını oluşturmaktadır (Bem, 1987: 3). Oluşturulan benlik algısı bireyin bağımsız bir kimlik elde etmesini sağlamaktadır. Herkesten özerk bir benlik geliştiren birey bireyselleşerek kendini gerçekleştirme yoluna girebilmektedir. Kişi benlik algısını deneyimlerinden, gelecek beklentilerinden, algısından ve inançlarından oluşturarak kendisine ve topluma karşı bir tutum belirlemektedir (Kuzgun 1983: 12). Benlik algısı bireyin toplumsallaşmasını ve kendisine yabancılaşmamasını sağlamaktadır. Bireyin sergilediği bir davranışını, anılarını, diğeriyle kurduğu iletişimi ve hedeflerini içselleştirmesi benlik algısının sağladığı adımlardır. Bireyin kendisiyle yabancılaşmama ve kendi benliğini algılamasını Hilgard dört boyutta incelemektedir, bunlar;

1. “Aracı olarak benliği algılama”: Gerçekleştirilen eylemler için tepkiler hissetmek.
2. “Devamlılık olarak benliği algılama”: Geçmişte yaşananları bugüne taşıyarak benliğin sürekliliğini sağlamak.
3. “Öteki insanlarla ilişkide benliği algılama”: Benliğin oluşumunda sosyal etkileşimin ve kişiler arası iletişimin önemini kavramak.
4. “Değer ve hedeflerin somutlaştırılması olarak benliği algılama”: Gerçekleştirilebilecek hedefler koymak ve saygınlık, suçluluk, hırs gibi olguları somutlaştırmak (Hilgard, 1962: 491-491).

Tezin ana kavramlarından olan kendini gerçekleştirme ve benlik algısı kuşkusuz birbiriyle yakından ilişkilidir. Kendini gerçekleştirme kavramına psikanaliz, davranışsal, varoluşsal ve sembolik etkileşimci yaklaşım farklı açıklamalar getirmiştir. İnsan sadece fiziksel ihtiyaçlarını gidermeye değil aynı zamanda kişisel tatmine de ulaşmaya çalışmaktadırlar ve bireyin kendini gerçekleştirebilmesi benliğini gerçekleştirilmesiyle doğru orantılı olarak ele alınmıştır. Bu gerçekleştirme güdüsüne Lecky (1969), “benliğin tutarlılığı”, Frankl (1963), “anlam arama”, Rogers (1959) “benlik doyumu”, Syngg ve Combs (1959) “benliği idame ettirme” olarak adlandırmaktadır (Kuzgun,1972: 8).

Bireyin kendisini ve ihtiyaçlarını anlayarak kendi gerçeğini idrak edebilme yoluna girebilmesi kendini gerçekleştirmesindeki en önemli adım olarak görülmektedir. İçsel benin farkında olan ve onun ile uyumlu olan bireylerin benlik algılarının daha sağlıklı olduğu belirtilmektedir (Frager & Fadiman, 1998: 448-451). Bireyin yetenekleri ve benlik algısı arasında kurduğu ilişkinin uyumlu ve kendisinin hangi konularda iyi ya da kötü, neyi sevip neyi sevmediğinin bilincinde olması kendisini daha rasyonel bir şekilde değerlendirmesini sağladığını söylemektedir. Bireyin kendisini bilerek yola çıkması ve neyi yapabileceğine dair makul bir değerlendirmesinin olması kendini gerçekleştirme aşamasının temelini oluşturmaktadır. Buradan da yola çıkarak bazı bireyler “içsel odaklı benlik algısını” tamamlayarak hayata karşı daha motiveyken bunu tamamlayamayan bireyler hayata karşı daha kaygılıdırlar. Gerçekçi benlik algısına sahip olan bireyler gerçekçi olmayan benlik algısına sahip olan bireylere göre yeni bir ortama daha kolay uyum sağlamaktadırlar (Eisenberg, 1979: 12-13). İhtiyaç ve hedeflerinin farkında olan bireyler kendilerine yeni bir hayat kurarken kendi gereksinim ve kapasiteleri ölçüsünde adım atacaklardır. Buradaki önemli nokta kişinin kendisini objektif olarak değerlendirme yetisine sahip olmasıdır ve bu içsel odaklı benlik algısının geliştiğini göstermektedir.

“Kendini gerçekleştirme” kavramı ilk kez Jung (1968), tarafından ele alınmıştır ve insanın hedefinin bireyselleşerek kendini gerçekleştirmesi olduğunu söylemektedir.

Jung’a göre birey yaşam boyu bu hedefe ulaşmaya çalışmaktadır. Farklı tanımlar ve açıklamalarla birlikte, kendini gerçekleştirme kavramı varoluşçu-hümanistik yaklaşımının “tanımlayıcı güdüleme teorisinin modeli” olarak literatürde yer almaktadır. A. Maslow ve C. Rogers tarafından oluşturulan bu yaklaşım insanın doğasının iyi olduğunu, bireyin kendisi ve çevresine dair algısının davranışlarını şekillendirdiğini belirtmektedir (Cüceloğlu, 1991: 32). Maslow, 1943’te yayınladığı “A Theory of Human Motivation” makalesinde ve 1954’te yayınladığı **Motivation and Personality** kitabında herkeste kendisini gerçekleştirme dürtüsü olduğunu belirtmiştir. Bireyin kendisini gerçekleştirme basamağına nasıl ulaşılacağını Maslow, İhtiyaçlar Hiyerarşi’sinde adım adım anlatmış ancak bu basamakların yıllar içerisinde çeşitlenebileceğinin de üstünde durmuştur (Maslow ve Lewis, 1987: 68, Maslow, 1943: 375). Maslow, ihtiyaçlar hiyerarşisini aşağıdan yukarıya doğru şöyle sıralamaktadır:

- Fizyolojik ihtiyaçlar
- Güvenlik İhtiyaçları
- Ait olma ve sevgi ihtiyaçları
- Saygı ihtiyaçları
- Kendini gerçekleştirme ihtiyacı (Maslow, 1954; 42-46).

Fizyolojik ihtiyaçlar: Bireyin yaşamını sürdürebilmesi için karşılaması gereken gereksinimlerdir. En temelde, organizmanın canlılığının devam etmesini sağlayacak beslenme, uyku, cinsellik, ısınma gibi ihtiyaçların giderilmesidir. Fizyolojik gereksinimler tam olarak karşılanmazsa başka güdülerin harekete geçmesi de ertelenmiş olmaktadır.

Güvenlik ihtiyaçları: Fizyolojik ihtiyaçlardan sonra birey tehlikeden kaçarak güvenli bir yerde hayatını sürdürmek zorundadır. Barınmak yani güvenli bir yaşam alanı bireyin sağlıklı kalabilmesi için en temel ihtiyaçlardan birisidir. Birey bedensel güvenlikle birlikte sosyal ve ekonomik güvenliğini de garanti altına alma ihtiyacı hissetmektedir.

Ait olma ve sevgi ihtiyaçları: Birey canlılığını sürdürmeyi başardıktan sonra bir yere ait olma ve sevgi ihtiyaçlarının doyurulması gereken ihtiyaçlar olarak sıralanmaktadır. Birey, sevgi ve güven hissedebileceği aile ve arkadaşlık ilişkilerine ihtiyaç duymaktadır. Kişi, içerisinde bulunduğu aileye, gruba, millete, ülkeye ve bunun gibi toplumsal güvence sağlayacak birlikteliklerle bu ihtiyaını karşılamaktadır.

Saygı ihtiyaçları: Maslow bu ihtiyaı iki kısıma ayırarak açıklamaktadır. İlk olarak birey bağımsızlık, başarı ve itibar ile kendisine karşı saygı duymalıdır. İkinci olarak da birey toplum tarafından saygı görmek ve takdir edilme arzusu taşımaktadır. Saygı ihtiyaını gideren birey kendisini değerli hissederek özsaygısını da kazanmaktadır. zsaygının sağlıklı gelişmesiyle birey yaptığı işte önce kendi doyumuna odaklanmakta sonra toplumdan kabul görmeyi beklemektedir.

Kendini gerçekleştirme ihtiyaı: Piramidin son aşamasında yer alan bu ihtiyaç bireyin yaşamındaki en önemli güdüleyici faktör olarak görülmektedir. Birey bu aşamada kendi kapasitesi ve yeteneklerinin tam olarak farkına varmaktadır ve ulaşabileceği en st seviyeye ulaşmıştır ancak bu ihtiyaını tam olarak gerçekleştiren kişi sayısı oldukça azdır.

Maslow, bireyinin ihtiyaçlarını öncelik sıralamasına göre konumlandırmış ve insanların davranış temellini oluşturan motivasyon teorisini ortaya çıkarmıştır. Bireyin davranışlarının temelini oluşturan fiziksel ve psiko-sosyal ihtiyaçlar yatmaktadır. Her birey bu ihtiyaçları gidermek için gdlenmektedir ancak kendini gerçekleştirme basamağına ulaşamamaktadır. Burada önemli olan bireyin sosyal hayatındaki konumundan tatmin olması ve psiko-fizyolojik ihtiyaçlarını tamamlamış olması gerekmektedir. Maslow daha sonraki çalışmalarında beşinci basamağa bilişsel ihtiyaçlar, altıncı basamağa estetik ihtiyaçları yerleştirmiştir. Bireyin anlama, keşfetme ve öğrenmeye ihtiyaç duyması bilişsel ihtiyaına, düzen ve güzellik arayışına girmesi estetik ihtiyaına denk gelmektedir. Kendini gerçekleştirme yedinci, ötekilerine yardımcı olmayrsa sekizinci basamak olarak yer almaktadır ve herkesi olduğu gibi kabul etmek, toplumsal ve bireysel sorunların giderilmesi için çaba sarf etmek, bağımsız ve yaratıcı olmak kendini gerçekleştirebilen insanların ortak özelliklerinden

bazılarıdır (Morgan & Jackson, 1986; Maslow & Lewis, 1987: 64). Bu özelliklerden de anlaşılacağı gibi kendini gerçekleştiren ve akabinde diğer insanlara yardım etme ihtiyacı duyan kişi sayısı oldukça azdır. Kendini gerçekleştirme kavramı modern dönemden önce üzerine düşünülen ve analiz edilen bir olgu olmamıştır. Bireysellik, modern çağın ortaya çıkardığı bir kavramdır (Baumeister, 1986: 7). Ancak küreselleşme ve teknolojinin gelişmesiyle toplumsal ve bireysel hayatta değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişiklikler bireylerin benlik algılarını etkilemiş ve dönüştürmüştür. Geç modern dönemde benlik ve kendini gerçekleştirme kavramları arasındaki bağlantılar ortaya çıkarılmış ve bu bağlantılar şöyle sıralanmıştır;

1. Bireyin “psikolojik süreçleri ve ihtiyaçları” kişinin kendisini anlama sürecinde önemli rol oynamaktadır. Bu süreçte bireyin ben ne istiyorum, düşünüyorum soruları benliğin sürekliliğini göstermektedir.
2. Benliğin gelişme dönemleri insan yaşamında farklı evrelere tekabül etse de kendi içerisinde bir bütünlüğe sahiptir. “Bütünlüklü bir bireysel duygu”nun gelişmesi için bireyin kendi kişisel tarihini merkeze koyması ve analiz etmesi gerekmektedir.
3. Kendini gerçekleştirme belirli bir kişisel zaman dilimini gerektirmektedir. Bireyin kendini gerçekleştirebilmesi “fırsatlar ve riskler arasında bir denge” bulmasına bağlıdır. Alınan her karar ve gerçekleştirilen her eylem risk barındırmaktadır ancak birey bunlarla yüzleşmek durumundadır.
4. Benlik bedeni de kapsamaktadır ve beden eylem sisteminin önemli bir parçasıdır. Bireyin, bedenini fark etmesi ve hissetmesi benliğin tutarlılığını sağlamaktadır.
5. Kendini gerçekleştirmenin etik yönü kişinin kendisine karşı dürüst olmasıdır. Kendini tanıma ve anlama süreci bireyin kendisi hakkında bilgi setinin tamamlamasıyla ilişkilidir.
6. Bireyin yaşamı çeşitli geçiş evrelerinden oluşmaktadır. Bu geçiş evreleri kimi zaman bir göçü kimi zaman bir tramvayı barındırmaktadır. Tam bu noktalarda birey kendini-gerçekleştirme refleksi göstererek fırsat ve kriz dengesini sağlamaya çalışmaktadır.

7. Benliğin gelişimi ve kendini gerçekleştirme “sahici bir benliğin kazanılmasında” yatmaktadır. Bu da bireyin kendi yaşamını nasıl oluşturduğu/yeniden oluşturabilmesiyle bağlantılıdır (Giddens, 2010: 103-109).

Bireysel kabiliyetler ve öznel deneyimler yanı sıra yaşadığı çağ, kültür ve toplum da bireyin benlik algısını ve kendini gerçekleştirme becerisini direkt olarak etkilemektedir. Belirtilen hiçbir basamak ve faktör birbirinden bağımsız değildir. Bir sonraki başlıkta benlik ve toplum arasındaki ilişki ele alınmaktadır.

2.2. Benlik ve Toplum Arasındaki İlişki

Literatürde belirtildiği üzere benlik hem bireysel hem de toplumsal faktörlerden etkilenmekte ve bu etkileşim bireyin yaşamı boyunca devam etmektedir. Birey benliğini oluştururken çevresinin kendisi hakkındaki görüşlerini önemsemekte ve bu görüşleri de kendi benliğine yansıtmaktadır. Bireylerin eylemleri, toplumsallaşması, çevre tarafından kabullenilmesi ya da kabullenilmemesi benliklerini etkilemektedir.

George Herbert Mead ve Charles Horton Cooley benliğin sosyal ve toplumsal yönü üzerine çalışmalar yürütmüşlerdir. Benliği bireysel (ben) ve sosyal benlik (beni/bana) olarak ikiye ayıran Mead göre birey kendi davranışının hem nesnesi hem de öznesi olmaktadır. Kendi davranışının öznesi birey bireysel benliğini, nesnesi olan birey de sosyal benliğini ortaya çıkarmaktadır (Mead, 1934). Bireyler birbirinin tamamlayıcısı olan bireysel ve sosyal benliği iki farklı kavram olarak değil bir bütün olarak algılarlar (Mead, 1934:277). Benliğin ve toplumun oluşması ve gelişme göstermesi bu iki olgunun birbiriyle sosyal etkileşime geçmesi ile mümkündür (Gecas, 2000: 2856). Cooley, bireyin topluma gösterdiği yüzü yani bu yansıtmayı “ayna benlik” kavramıyla açıklamaktadır. Diğer insanların bireyi nasıl gördüğü, birey hakkında düşündüklerinin bireye ne hissettirdiği ve yargılarının ne olduğu ayna benliğin aşamalarıdır. Birey bu aşamalardan geçerek benliğiyle topluma katılır yani toplumsallaşır (Cooley, 1902: 184). Çevre ile etkileşime geçen birey doğal olarak içinde doğduğu, bulunduğu toplumdan ve kültürden etkilenmektedir. Bireyin verdiği

ve yaydığı izlenim arasında bir benlik oluşumu gerçekleştiğini dile getiren Goffman (2009) benliği, bireyin karşısındakine verdiği bir imaj olmasının yanında o bireyin bütün eylemlerinin insanlar tarafından yorumlanmasıyla oluşan bir kavram olarak ele almaktadır. “İnsanın sahip olduğu en mahrem şey” olarak görünen benlik bireyin toplumsallaşmasıyla şekillenmektedir (Bauman & Raud, 2018: 88). Benliğin oluşumunda toplumsal faktörler, cinsiyet, kültür de dil önem arz etmektedir. Örneğin: Kerkük’te yaşıyan bir kadın ile Berlin’de yaşıyan bir kadın olmak aynı değildir ve kadınlık rolleri aynı şekilde algılanmamaktadır. Toplum rolleri yaratır, tanımlar, birey de toplumsal rolleri keşfeder ve birey kişilik özelliklerini bu rollerle harmanlar böylece toplum ve benlik birbirinin tamamlayıcısı haline gelmektedir (Kağıtçıbaşı, 2012).

“Benlik denildiğinde bütün toplumsal formasyonlar için belli sabiteleri olan ve bütün toplumsal formasyonlar için değişmeyen evrensel kategorilere sahip bir niteliğe değil; tam tersine belli bir toplumsal formasyonla kazanılmış, hatta yeniden üretilmiş, tanımlanmış bir kimliğe atıfta bulunmuş oluyoruz” (Topçuoğlu, 1995:127).

Topçuoğlu’nun da belirttiği gibi birey toplumsallaşırken toplumun normları ve formasyonlarıyla birlikte benliğini oluşturmaktadır ancak bu normlar üzerinden kendisine “özel bir kimlik” yaratmaktadır. Kimliğin de benlik gibi hem toplumdan etkilenen hem de toplumu etkileyen bir yanı olduğu belirtilmektedir (Van Meijl, 2010: 65-66; Cooley, 1902). İnsanlar etik normlar, toplumsal roller ve bu değerlerin anlamını içinde bulundukları toplum ve kültürden öğrenmektedirler. Göçmenlerin doğduğu ve büyüdüğü toplumdan, kültürden farklı olan bir çevreye girdiklerinde yeni bir algı şemasının oluşmasına neden olduğunu ve yeniden kültürünü, kimliğini anlamlandırma sürecine girdiğini belirtmektedir (Chirkov, 2009: 100-101). Bu tez çalışmasında da el alındığı gibi göç, sonu olmayan bir anlamlandırma sürecidir ve bundan dolayı göç sabit bir süreç değil oldukça dinamik ve devamlı yenilenen bir olgudur. Göçmen kadınların benliklerini ve kimliklerini yeniden anlamlandırma ve konumlandırma süreci göç hareketiyle birlikte daha dinamik bir hale gelmektedir çünkü göçmen kadınlar yeni bir toplumda ve kültürde farklı ahlaki değerler, sosyal normlar, riskler ve tehlikelerle daha

sık karşılaşılarak kimliklerini ve benliklerini yeniden tanımlamaktadırlar. Karşılaşılan riskler ve yollar bireye farklı yaşamları, alternatifleri göstermektedir.

“Bir şekilde, benlik gelişimiyle ilgili riskler bilinmeyene, dili ve adetleri farklı bilinmeyen bir ülkeye gitmeyi, yolunuzu bulmayı öğrenmenizi gerektirir... Paradoks, emin olduğumuzu hissettiğimiz her şeyden vazgeçinceye kadar gerçekte dost, eşi veya bize bir şey sunan işe asla güvenemeyecek olmamızdır. Gerçek kişisel güvenlik dışarıdan değil içerden gelir. Gerçekte emin olduğumuzda kendimize tüm güvenimiz kendi içimizde konumlandırmamız gerekir. Benlik gelişimi için bilinçli olarak risk almadığımızda kaçınılmaz olarak bulunduğumuz konumlara takılıp kalırız. Veya bir riske hazırlıksız yakalanırız” (Wegscheider-Cruse, 1987: 12).

Benliğin kültürden bağımsız olmadığının kabulüyle birlikte, batılı insanların benliği bağımsız ve sabit, batılı olmayan bireylerin benlikleri ise diğer insanlara bağımlı olarak görülmektedir (Kağıtçıbaşı, 2013; Markus & Kitayama, 1991). Doğu toplumlarında grup üyelikleri ve ilişki ağları önemliyken, Batılı kültürlerde bireysellik ve ikili ilişkiler öne çıkmaktadır (Gezici-Yalçın, 2017: 92; Kağıtçıbaşı & Cemalcılar, 2014: 255-256). Örneğin: Muhafazakâr ve toplulukçu bir kültürden gelen göçmen kadın bireyselliğin ön plana çıktığı bir ülkeye göç ettiğinde daha fazla uyum problemleri gösterebilmektedir. Yeni bir kültür ve toplumda var olmaya çalışan birey benlik sistemini gözden geçirerek uyum sürecini hızlandırmak zorunda kalmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi birey içinde bulunduğu toplumdan, kültürden etkilenmektedir ve bu da benliğinin sosyal kısmını oluşturmaktadır. Bu görüşten yola çıkarak da toplumsal roller benliğimizin bir parçası haline gelmektedir. Bireyin içinde bulunduğu toplum ve kültür bireyin kişiliğini etkilemektedir. Birey içerisinde bulunduğu mekandan, zamandan, kültürden, sosyo-ekonomik düzenden ve birçok faktörden etkilenmektedir. Sosyal kimlik ve benlik arasındaki bağlantıya bakıldığında da bunların birbirini besleyen kavramlar olduğu ortaya çıkmaktadır. Bireye “kimsiniz?” sorusu sorulduğunda “ben bir kadını, işçiyim, annem, göçmenin” cevabını vermesi bireyin kendisini bir gruba dahil ederek kimliğini tanımladığını göstermektedir. Buradan da yola çıkarak kendinizi nasıl tanımlarsınız sorusu hem benlik hem de sosyal kimliğe dair cevaplar içermektedir. Bu anlamda benlik ve toplum arasındaki ilişki daimi bir süreklilik barındırmaktadır.

2.3. Benlik ve Göç Arasındaki İlişki

Göçmenleri göçe iten nedenler savaş, doğal afet, ekonomik ve siyasi sorunlar gibi farklılaşsa da bütün göçmenler tanıdık oldukları mekândan uzaklaşmış ve bildiği toplumdan ve kültürden ayrılmıştır. Göçmen her iki ülkeye karşı aitlik hissetmekte ve bunları birbirinden ayırmamaktadır çünkü bunların toplamı göçmenin benliğini oluşturmaktadır. Bu benlik her iki kültürün, dilin ve toplumun içerisinde barınabildiği hibrid bir benliktir. Göçmenin hissettiği farklı aidiyetler de birbirleri içerisinde erimektedirler. Göç, bireyin aidiyetlerini, benliğini sorgulamaya ve yeniden yapılandırmaya açtığı bir süreçtir ve bu sürecin etkisi yaşam boyunca sürmektedir. Göçmen birey yeniden bir hayat kurmaya ve yabancısı olduğu bir topluma uyum sağlamaya çalışırken diğer insanlara ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaç hissi göçmenlerin kendilerini yetersiz ve kırılgan hissetmelerine neden olmaktadır. Hayatlarına dair herhangi bir garantileri olmayan göçmen kadınların kendilerine yeniden “ev” kurarken yüzleştikleri şey “evsiz” olma durumlarıdır. Jabés, bireyin evsiz olma durumunda yaşadığı bu kırılgan ve ihtiyaç duyan hali tarif ederken, bireyin bu geçiş sürecinde kendisini güvende hissetmesini sağlayacak olan şeyin konukseverlik olduğunu vurgulayarak şunları demektedir;

“Bir gün, benim için her şeyden daha önemli olanın, kendimi ne dereceye kadar bir yabancı olarak tanımladığım olduğunu fark ettim... Ve anladım ki, kırılgan biri olarak yabancının güvenebileceği tek şey başkalarının sunabileceği konukseverlikti. Tıpkı kelimelerin beyaz sayfaların kendilerine açtıkları yerlere ya da kuşların gökyüzünün koşulsuz sinesine sığınmaları gibi” (Jabes, 1991 akt. Iain Chambers, 2014: 12).

Bu kırılganlık ve yoksunlukla birlikte kişinin yıllardır yaşadığı bir yerden yeni bir yere yaşamak için taşınması zihinde sürekliliği etkilemektedir. Bu yerleşmenin sebep olduğu sarsıcı hatta travmatik etkisinin kişinin yaşına, geldiği yere bağlılığının derinliğine, oradan ayrılmasının nedenine, gelecekteki planlarına, yerleşilen yere ve baş etme yöntemlerinin yeterliliğine göre değiştiği söylenmektedir (Grinberg & Grinberg, 1989: 10-14). Kişi göç ederken bildiği, alışkan olduğu mekanı, çevreyi, soluduğu havayı, ailesini, arkadaşlarını, alışkanlıklarını da bırakarak yola

koyulmaktadır. Geldiği yeni yerin mekanlarına, iklimine ve insanlarına uyum sağlarken benlik sürekliliğindeki sarsıcı etki göçmenin zihnini meşgul etmektedir. Bilinçli bir şekilde istenilerek yapılan göç bile göçmen üzerinde sarsıcı bir etki bırakmaktadır ve göç birçok travmatik unsuru içinde barındırmaktadır (Akhtar, 2018a; Grinberg ve Grinberg, 1989: 156).

Göçmenin yerleştiği ülkeye ve çevreye uyum sağlarken kişiliği ve benliğindeki değişimleri ve dönüşümleri fark etmemesi hatta bu değişimi ve dönüşümü reddettiğinde çevresine ve duygularına yabancılaştığı görülmektedir (Akhtar, 2018b). Yeni bir çevrede yaşamaya başlayan göçmen bir birey, benliğinin çevreye uyum göstermesini sağlarken zorlanmaktadır ancak kimlik burada bir ruhsal düzenleyici görevi üstlenerek kendisini biçimlendirir ve süreç içerisinde yeni bir kimliğin oluşmasını sağlar (Akhtar & Choi, 2004: 185-186). Bu kimliğin oluşması sırasında göçmen bireyin benlik dayanıklılığı içeriden ve dışarıdan sınanmaktadır. Göçmen bireyin içerisinde yaşadığı topluma uyum sağlayabilmesi benliğini sağlamlaştırdığının göstergesi olarak kabul edilmektedir. Kimlik ve benlik, bireyi diğer insanlardan ayırmakta ve bireyin aidiyetlerinin toplamı benliğini oluşturmaktadır (Maalouf, 2000: 16).

Psikanalitik bir yaklaşımla göçü inceleyen Akhtar göç ve ergenlik sürecinin ortak özelliğinin üçüncül olarak ayrılma ve bireyselleşme unsurlarının olduğunu ve bu unsurların kişinin benliğini etkilediğinin üzerinde durmaktadır. Göç eden bireylerin yeni bir kimlik oluşturma süreci *Üçüncü Bireyselleşme* olarak adlandırılır ve bireyin yeni bir hayat kurarken özleme ve ayrılığa tahammül ederek hakikatin peşinde gitmesinin kimlik bütünleşme sürecini hızlandıracağı belirtilmektedir (Akhtar, 1995: 1053). Aynı zamanda bireyin benliğinin ayrılma ve bireyselleşme aşamalarından geçmesiyle kişinin kendisini göç ettiği topluma kabul ettirmesi hibrid bir kimliğin ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Göçmenin eski ve yeni kültürüyle bütünleşerek hibrid bir kimlik oluşturarak benliğini sağlamlaştırır ve göçmenin karşılaştığı kültür şokunu atlatması benlik ve özsaygısının tasdiklenmesi olarak görülmektedir (Garza-Guerrero, 1974: 425).

Akhtar'ın "The Trauma of Geographical Dislocation: Leaving, Arriving, Mourning and Becoming" makalesinde ele aldığı dört temel faktör de (bildik coğrafyadan ayrılma, kişinin sahip olduğu özel eşyaları bırakması, insan-hayvan ilişkisinin değişimi ve yeni araçlarla karşılaşma) göçmenin benliğinin biçimlenmesinde önemli etmenlerdir (Akhtar, 2018a). Bireyler kaybettikleri nesneleri unutmamaları için hatıraları devreye sokarlar ve geçmişlerini anarlar. Göçmen de kendi ülkesini, kültürünü yerleştiği yeni ülkesinde anımsamaktadır. Göçmenler yerleştiği ülkede gettolaşmakta, evlerini kendi kültürlerine göre dekore etmekte, kendi yemeklerini yemekte ve müziklerini dinlemektedirler. Göçmenlerin aynı etnik kökene sahip insanlarla sosyalleşmeleri ve kendi kültürlerine ait bir mekan oluşturmaları geri dönme arzularından kaynaklanmaktadır (Grinberg & Grinberg, 1989). Bunların hepsi göçmenin uyum sürecini kolaylaştırırken aynı zaman da benliğin sağlıklı bir biçimde gelişmesini sağlamaktadır. Göçmenlerin kendi aralarındaki kültürel ve sosyal etkinlikler, kendi ülkelerine ait olan müzik, film ve yemekleri tercih etmeleri entegrasyon sürecinde benliğin ve kimliğin aldığı hasarları tamir etmekte yardımcı olmaktadır. Bu etkinliklere katılmak yabancı bir ülkede var olmaya çalışan göçmenlerin kendi kültürlerini korumak ve "aidiyet ve devamlılık hissi" sürdürmekte önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir (Ramanajum, 1997:144). Göçmenlerin diğer göçmenlerle kurdukları ilişkiler karşılıklı-etkileşime dayanmaktadır. Birbirlerine yardım ederek somut ve yeni dayanışma biçimleri oluşturmaktadırlar. Bu dayanışma biçimleriyle birlikte kendisine yeni bir dünya kuran göçmenin hem benliği hem çevresi karşılıklı-etkileşim ile oluşmaktadır.

Göçmenlik, devamlı olarak değişime maruz kalan dile, kimliğe, kültüre uyum sağlama çabasıdır ve bir yere kök salmadan geçici olmak göçmenliğin bir unsuru olarak görülmektedir (Chambers, 2014: 17). Göç ve göçebelik tarihin kurucu bir unsuru olarak görülür çünkü insanın var olmasıyla bir yerden bir yere gitmek durumu ortaya çıkmıştır. İnsanın yaşamındaki her unsurun kültürün, dilin, mekanın göçle ilgisi vardır. Psikanalitik bir yaklaşımla, mekan ve coğrafya bilinçdışındaki anne uzantısıdır ve göçmen bildiği ortamdan ayrılarak benlik desteğini kaybetmiş ancak göç sürecinde bu desteği yeniden inşa etme sürecine girmiştir (Krystal & Petty, 1963). Bu yeniden

inşa sürecinde coğrafya ve kişi arasındaki ilişki mekan ve yuva olarak görülmektedir. Yuvanın anlamı feminist, hümanist ve kültürel coğrafyacılar göre farklılaşmaktadır. Ama hepsi bireyin dünya ile nasıl bir bağ kurduğunu anlayabilmek için mekanı kavramsallaştırarak analizler yapmaktadır. Dünyanın merkezinde yer alan bu yuvadan kopma durumunda birey “güven ihtiyacı ile kopma arzusu” arasındaki gerilimi göçe karar verme sürecinde deneyimlemektedir. Göçe sebebiyet veren nedenlerin sadece ekonomik ve sosyolojik bir temelini olmadığı ve göçmenlik itkisinin yani kaçma arzusunun da göçe sebebiyet verdiği belirtilmektedir (Maffesoli, 2011: 60). Göçe karar verdikten sonra bireyin başka bir yerde var olma arzusunun yaşamak istemesi bireyi köksüzleştirerek dünyanın ortasına bırakmaktadır. Ancak bu köksüzleşme durumu hayatın tadını çıkarma, zevk alma ve hayatın içine karışma isteğini de teşvik etmektedir. Hayata karışma isteğiyle göçmen kendi iradesiyle bulunduğu durumdan çıkmaya çalışarak hayatın dinamizmine katılmak istemektedir (Berger & Mohr, 2011: 35). Göçmen yeni kurduğu hayatının dinamizminde kendinden farklı kimliklerle ve kültürlerle karşılaşsa da kendi kültürünü, benliğini hala taşımaktadır. Tarih, gelenek, dil yok edilmez, biçimlenir, üzerine tekrar düşünülür hatta sorgulanır hale gelmektedir.

“Varlık, kimlik ve dil duygumuz, hareket yoluyla deneyimlenebilir ve hareketten çıkar: “Ben” bu hareketten önce var olup ardından da dünyaya katılmaz, “Ben” sürekli olarak dünyadaki böyle bir harekette biçimlenir ve yeniden biçimlenir” (Chambers, 2014: 44).

Burada hareket diye nitelenen eylem göç olgusu olarak ele almaktadır. Göç esnasında benliğin şekillendiğini ve bu şekillenmenin kültürel bir inşa olduğunun üzerinde durulmaktadır. Göçmenin yaşadığı süreçten etkilenmemesi düşünülemez. Bu süreçte kadın ve erkek göçmenlerin aynı şekilde etkilenmediği düşünülmektedir. Kadın ve erkek göçmenler uyum konusunda kıyaslandığında kadın göçmenlerin daha iyi uyum sağladıkları görülmüştür ve Akhtar’a göre buna neden olan beş faktör şunlardır:

1. Kadınların erkeklere göre “duygulanımsal alışverişlerinin” daha yoğun olduğu böylece göçmen kadınların birbirlerini ruhsal olarak desteklemesi

2. Annelik durumu. Anne olan göçmen kadınların diğer kadınlarla iletişime geçerek çocuk bakımına dair bilgi alışverişinde bulunması
3. Çocukların yerel kültüre dair öğrendikleri her yeni bilgiyi anneye aktarmaları
4. Psikoseksüel gelişim sürecinde kadınların, erkeklere göre aidiyet duygusunu daha fazla geliştirmeleri
5. Kadınların doğuştan “yuva kurma içgüdüsü”ne sahip olmaları ve gittikleri ülkelerde bu içgüdüyle hareket etmeleri (Akhtar, 2018b: 26-27).

Bu faktörlerin temeli Freud’un “benlik, her şeyden önce bedensel benliktir” ifadesine dayanmaktadır (Freud, 1927: 26). Göçmen kadınların daha iyi uyum göstermesine sebep olan bu faktörler toplumsal cinsiyet normlarından bağımsız değildir. Kadınların entegrasyon sürecinin daha kolay geçmesi ilişki ağları kurmakta ve bilgi alışverişinde başarılı olmalarına dayandırılmıştır. Göçmen kadınlar, göçün sebebiyet verdiği zorluklarla baş etme stratejileri üç altbaşlıkta sınıflanabilir. Bunlar; ulus ötesi ağlar, yeni oluşturdukları hibrid kimlikler ve bireysel stratejilerdir (Gebelek, 2008). Takip eden bölümde toplumsal cinsiyet göç sürecini etkileyen bir unsur olarak benlik ve göç bağlamında detaylı olarak ele alınacaktır.

2.4. Toplumsal Cinsiyet, Benlik ve Göç

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının uzun yıllardır birbirileri yerine kullanıldığı ve aynı anlamı taşıdıkları düşünülmüştür. Ancak cinsiyet (sex) biyolojik ve fizyolojik olarak kadın ve erkek olmayı, toplumsal cinsiyet (gender) terimi de kadın ve erkek olmaya toplumun ve kültürün yüklediği anlamları belirtmektedir (Lips, 2001). Toplumsal cinsiyet terimini sosyal bilimlere kazandıran Oakley’e göre cinsiyet dişil ve eril olmayı biyolojik temelli anlatırken, toplumsal cinsiyet “erkeklik ile kadınlık arasındaki buna paralel ve toplumsal bakımdan eşitsiz bölünme”yi göstermektedir (Oakley, 1972; Marshall, 1999: 98). Feminist düşünürlerin toplumsal cinsiyet kavramı üzerinde durmasının nedeni kadın ve erkek olmanın sadece biyolojik ve fizyolojik bir anlam taşımadığını aynı zamanda kadın ve erkek olmanın toplumsal açıdan nasıl inşa edildiğini ortaya çıkarmaya çalışmalarıdır. İkinci feminist dalganın etkisiyle bu zamana kadar toplumsal cinsiyet çalışmaları üç farklı dönemden geçmiştir.

İlk olarak, kadın ve erkek olma durumunun biyolojik olarak açıklamasıdır. İkinci dönemse, toplumsal cinsiyet ve cinsiyet arasındaki farkın cinsiyet rolleri üzerinden belirginleştirilmesidir. Üçüncü dönemdeyse, toplumsal cinsiyetin patriyarkal bir yapının sonucu olduğu ve toplumdaki bütün sistemlerin içerisinde yer aldığı gerçeği üzerinden çalışmalar devam etmektedir (Ecevit, 2011: 4)

Literatüre bakıldığında göç çalışmaları bağlamında spesifik olarak toplumsal cinsiyet ve benlik üzerine yapılan araştırmaların kısıtlı olduğu görülmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramını esas alan bu araştırmada doğal olarak toplumsal normlar ve roller önem arz etmektedir çünkü toplumsal rollere ve ilişkilere yüklenen anlamların kadın ve erkeklerin davranışlarını, tutumlarını ve kendilerine olan inançlarını etkilediği düşünülmektedir. Biyolojik cinsin ötesine geçen toplumsal alanlar, normlar ve ilişkiler dışıl ya da eril olarak ayrıldığında cinsiyetlendirilmiş toplumsallıklara dönüşmektedir. Bu etiketler toplumsal ve bireysel olarak anlam taşımakta ve göç sürecinin cinsiyet anlamında farklı yaşanmasını beraberinde getirmektedir.

Toplumsal cinsiyet göçten önce bireylerin benliğini şekillendirir ve bu şekillenme esnasında biyolojik, zihinsel ve sosyal süreçler bir bütünü oluşturmaktadır (Baldwin et al., 1986: 51). Kişinin içerisine doğduğu ve var olduğu toplum ve kültürdeki kabul gören toplumsal roller bireyin benliğini ve zihin yapısını etkilemektedir. Zihnin, benlik ve kültürden bağımsız olmadığını dile getiren Fine, toplumsal cinsiyet, benlik ve zihin arasındaki ilişki için şunu demektedir:

“Kendimizi toplumsal cinsiyetimiz üzerinden düşünmeye başlarız ve kalıp yargılarla toplumsal beklentiler zihinde daha önemli hale gelir. Bu durum, benlik algısını ve ilgi alanlarını değiştirebilir, yetkinlikleri azaltabilir ya da çoğaltabilir, istençsiz ayrımcılığı tetikleyebilir. Diğer bir deyişle, toplumsal bağlam kendinizin kim olduğunu, nasıl düşündüğünüzü ve ne yaptığınızı etkiler. Ve bu düşünceleriniz, tutumlarınız ve davranışlarınız toplumsal bağlamın bir parçası olur. Mahremdir. Çözülmesi zordur. Toplumsal cinsiyet hakkında farklı bir düşünme biçimini gerektirir” (Fine, 2011: 21).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kültürel inanışlar zihnin içerisinde ve benlik bunlardan bağımsız bir yapı olmamakla beraber etkileşim halindedir. (Fine, 2011: 245). Benlik algısı, davranışlar, değer yargıları zihin, kültür ve benlik etkileşiminden ortaya çıkmaktadır aynı zamanda toplum da benlik ve zihnin ürünüdür (Mead, 1934: 233). Toplumun, kadın ve erkek rollerinden beklentisi kişinin kendisine dair olan algısını da şekillendirmektedir. İçinde bulunduğu ülke, ait olduğu kültür ve toplumdan başka bir ülkeye giden bireylerin toplumsal cinsiyet ve benlik algılamalarının da bu süreçten etkilenmesi kaçınılmaz bir durumdur. “Toplumsal etkileşimin değişen bağlamı, kişinin benlik algısında meydana gelmekte olan dönüşümleri hızlandırabilir” (Giddnes, 2010: 313). Tam bu noktada göç hareketinin kişinin kendine dair tasavvurunu şekillendiren bir faktör olarak ele alınmaktadır.

Butler (2005) **İktidarın Psikik Yaşamı**’nda toplumsal değişim ve dönüşümün sadece toplumsal bir hareketi içermediğini aynı zamanda toplumsal normları, insanlar arası gündelik ilişkileri etkileyerek yeni olanakların açığa çıkmasını sağladığını belirtir. Bu durumda göç hareketi de toplumsal pratikleri ve normları değiştirerek yeni sosyal imkanlara zemin hazırlamaktadır. Göçten sonraki aşamada göçmenin entegrasyon sürecinde farklı bir kültüre, topluma ve çevreye uyum sağlamaya çalışarak yeni tutumlar kazanması kendisine dair yeni bir algıyı yaratmasına sebebiyet vermektedir. Bu durumda toplumsal ve bireysel olaylara karşı tepki göstermek benliğin dönüşmesine neden olmaktadır ve benlik adeta renk değiştiren “dinamik bir bukalemundur” (Fine, 2011: 31). Göç, toplumsal cinsiyet normlarını ve benlik algısını etkiler. Aynı zamanda Butler’ın da dediği gibi toplumsal bir hareket olan göç sadece göçmen kitlesini harekete geçirmemektedir. Bununla birlikte göçmen kendi kitlesi dışındaki kişileri, ilişkileri, toplumsal normları da dönüştürebilme ihtimalini taşımaktadır.

Toplumsal ya da bireysel bir hareketliliğin etkisinden kaçmak olanaksızdır ve kişinin benlik algısı bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde deneyimleriyle şekillenmektedir ancak birey bu değişimi ve etkiyi hemen fark edememektedir. Bu değişimin fark edilebilmesi süreç içinde gerçekleşir. Göç deneyiminden sonra kişilerin toplumsal ve

bireysel düşünce sistemleri bilinçli ya da bilinçsiz olarak değişime uğramaktadır. Aileye, toplumsal cinsiyet rollerine, diğer insanlarla kurdukları iletişime dair algıları yeniden şekillenmektedir. Göçmenlerin yeni bir topluma girmesi, orada kabul görmesi ve kendi benliği ile var olması göçmen bireyin kendini anlamlandırma sürecindeki aşamalardan biridir. Benliğe dair algıları değişen kişilerin davranışlarının da değiştiği ortaya çıkmaktadır. Benlik algıları olumlu olan kişilerin kendi kapasitelerine dair olan varsayımlarının yüksek olduğu, bu bireylerin tutumlarının ve düşüncelerinin kendilerini bağımsızlığa yönelttiği belirtilmektedir. Birey benlik algısını oluştururken kendisine dair olumlu tutumlar geliştiriyorsa benlik saygısının yüksek ancak olumsuz bir tutum içerisindeyse benlik algısının düşük olacağı belirtilmektedir. Fine, bu durumun çeşitli psikolojik rahatsızlıklara yol açabileceği ifade eder. (Fine, 2011: 36, Rosenberg, 1979). Göçmen kadınların kendilerini gerçekleştirme sürecinde toplumsal cinsiyet normları potansiyellerinin önünde bir engel olarak durabilmektedir. Kadınlara yüklenen “kırılgan, incinebilir, nazik” anlamlar nedeniyle kadın göç ederken iki kere düşünmek zorunda kalmaktadırlar. Sara Ahmed’in **Feminist Bir Yaşam Sürmek** kitabında da söylediği gibi;

Size şöyle söylenmiş olabilir: Bunu yapamazsın. Bunu yapamayacaksın. Bu güven eksikliği kız olmanıza veya sadece olduğunuz kişi olmanıza bağlanmış olabilir... Yapabilirim kanaati bir soruya dönüşür: yapabilir miyim?” (Ahmed, 2018: 232).

“Göç edebilirim” durumunun toplumsal cinsiyet normlarından dolayı acaba “göç edebilir miyim” haline dönüşmesinde göçmen kadınların karar alma süreçlerini ve özgüvenlerini etkileyen cinsiyetlendirilmiş toplumsallığın yarattığı engellerin ve algının önemli payı vardır. Bu sebeplerden dolayı göç çalışmalarındaki toplumsal cinsiyet meselesi hem toplumsal hem de bireysel açıdan incelemektedir. Göçmen kadınların potansiyelini ortaya koyarak yeniden bir hayat kurması toplumsal cinsiyet normlarını nasıl dönüştürdüğü üzerinden analiz edilmeye açık bir konudur. Toplumsal normlar yeniden oluşturulduğunda bireylerin benlik algıları da şekillenecek ve değişecektir.

2.5. Göçmenlerin Deneyimledikleri Duygular

Bireyin göç etmeden önceki karar aşamaları ve bireyi göç etmeye iten sebepler, göçmenin göç sürecinde yaşadıkları ve göçten sonra hayatını kurmaya çalışırken karşılaştıkları zorluklar ve uyum süreçlerindeki yaşanan problemler bireyde derin etkiler bırakmaktadır ve bu faktörler göçmenin hayatı için oldukça önemlidirler. Bireyin göç etmesiyle, kişi alıştığı mekanı, ilişkilerini ve yaşam tarzını geri de bırakmaktadır ve yeni geldiği ülkede geri bıraktıklarının yasını tutmakta, özlemektedir. Bu yas ve özlem göçmenlerde psikolojik rahatsızlıklara yol açabilmektedir. Psikolojik ve duygusal sorunlar göçmenlerin adaptasyon sürecini zorlaştırmakta ve uzatmaktadır. Yeni bir ülkede hayat kurarken, yabancı bir dil, kültür ve çevreyle karşılaşırken göçmenler aynı zamanda geride bıraktıklarına yoğun bir özlem duymaktadırlar. Bu yoğun özlem ve ayrılık acısı göçmen bireyin oluşturacağı hibrid kimliği de etkilemektedir.

“Bireysel kimliğe yönelik tehditler şiddetin, ona eşlik eden yasin şiddetiyle aynı doğrultuda artar. Dolayısıyla yeni gelenin kimlik sürekliliğindeki kopuş ne kadar ciddiye, geçmişte rahatlatıcı bir süreklilik hissi sağlayan ve artık kaybettiği sevgi nesnelerine o kadar özlem duyar. Diğer bir yandan bu kayıp sevgi nesnelerine özlemin boyutu, kimliğe yönelik tehditleri de aynı ölçüde acı verir kılar.” (Garza-Guerreo, 1974: 418-19).

Göçmenin yaşı, cinsiyeti, göç sebebi, toplumsal sınıfı, eğitim seviyesi ve kültürü ne olursa olsun göçmen olduğu için duygularında ve benliğinde değişimler söz konusudur (Şahin, 2001: 64). Almanya’da göçmenler üzerine çalışma yapan Göhler göçmenler tarafından hissedilen duyguları tanımlamıştır.

1. Yabancılık Duygusu: Göçmenler, göç ettikleri ülkenin diline, kültürüne, iklimine yabancıdırlar ve bu yabancılık duygusu göçmenlerde aidiyet hissinin oluşmamasına sebebiyet verebilmektedir.
2. Yalnızlık Duygusu: Göçmenin yalnızlık duygusunun kaynağı, geride bıraktığı sosyal çevresinin yokluğu ve onları bırakmanın verdiği suçluluk duygusu olabilmektedir.

3. Boşluk Duygusu: Göçmen, bilinçli ya da bilinçsiz şekilde eski yaşamının ve alışkanlıklarının eksikliğini hissedebilir.
4. Özlem Duygusu: Göçmenin karakterinin özelliği haline gelen özlem duygusuyla göçmen, göç etmeden önceki hayatına dair her şeyi özleyebilir.
5. Değerler: Göçmenin ülkesindeki değer yargılarıyla yeni geldiği ülkedeki değer yargıları aynı olmayabilir ve göçmen değerler çatışması yaşayabilir. Bireyin benliğinde bulunan iki farklı kültürün çatışması, göçmenin çocuklarının yeni toplumun değer yargılarını benimsemesiyle benliğindeki bu çatışma daha derinleşebilir.
6. Köksüzlük: Kendisini bir yere ait hissedemeyen göçmen yeni geldiği ülkede kendisini güvensiz hissedebilir.
7. Anavatandaki Değer Yargılarının Aşağılanması: Göçmenin kendi ülkesinde benimsediği ve önemsendiği değer yargıları yeni geldiği ülkede anlamsızlaşabilir bu durumda göçmen tutarlılık kazanmak ve kendisiyle çelişmemek için ya kendi ülkesindeki ya da göç ettiği ülkedeki değer yargılarını aşağılamaya başlayabilir. İki kültür ve ülke arasındaki bu karşılaştırma, göçmenin iç dünyasını ve aile yaşamını etkilemektedir.
8. Aşağılık Duygusu: Kişi, göç etmeden önceki yaşantısının ve alışkanlıklarının yeni geldiği yer için bir anlamı olmadığını ve eskisi gibi bir değere sahip olmadıklarını fark eder. Anlamsızlaştırma ve değersizleştirme göçmenin kendisini kabiliyetsiz hissetmesine sebebiyet verir ve başka bir ülkede yaşamak bu duyguyu tetikleyebilmektedir.
9. Anadilinin İşlevini Kaybetmesi: İnsanın, kendi olabilmesindeki en önemli faktörlerden biri olan dil bireyin karakterine, düşünme sistemine ve duygularına tesir etmektedir. Yeni bir topluma ve kültüre uyum sağlayabilmek için yeni bir dil öğrenmesi gerekmektedir.
10. Kuşkuculuk: Göçmen her ne kadar tanıdığı bir kültüre ve topluma gelse bile daha önce bilmediği birçok şeyle karşılaşmaktadır ve bu da kuşku seviyesini arttırmaktadır. Kuşkuculuk, davranış halini aldığında nevroz ve psikoz gibi psikolojik sorunlara yol açabilmektedir.

11. Kırgınlık: Kendi ülkesine geri dönemeyen göçmen her şeye karşı kırgınlık hissedebilir.
12. Suçluluk Duygusu: Her şeyi arkada bırakıp yola çıkan göçmen geride bıraktıklarına karşı kendisini suçlu hissedebilir ve bu suçluluk duygusu göçmenin mutluluk haline olumsuz olarak tesir etmektedir.
13. Ön Yargı: Yeni bir kültürle ve toplumla karşılaşan göçmen ülkeye ve kişilere karşı olumsuz duygular hissedebilir. Bu olumsuz duygular göçmenin ön yargılı davranmasına yol açabilir (Göhler,1990: 68, akt. Şahin, 2001: 64-65).

Göçmenin hissedeceği duygular bireysel özelliklerine göre değişmektedir ancak ayrılık, özlem, korku ve kaygı gibi duygular göç sürecinin bir parçasıdır. Bu duygular kadın ve erkek göçmenleri farklı şekillerde etkilemektedir. Yeni bir topluma ve ekonomik sisteme entegre olmak, kişisel bağların değişmesi, ülkelerinden ayrılma sebepleri, travmatik bir göç yolculuğu göçmenlerde depresyona ve endişeye sebep vermektedir. Hem göç sürecini atlattık hem de yeni bir hayat kurmaya çalışmak göçmelerin sosyal destek ağlarını, baş etme yöntemlerini geliştirmektedir. Göçmenlerin kararlılıkla çalışarak işlerine odakladıkları belirtmektedir çünkü göçmenler yoğun olarak hissettikleri yetersizlik ve amaçsızlık duygusundan çalışarak kurtulacaklarına inanmaktadırlar. Rumbaut'ın 750 göçmenle yaptığı ampirik çalışmasında kadın göçmenlerin stres seviyeleri erkek göçmenlere göre daha fazla çıkmıştır. Kadın göçmenlerin ailelerinden ayrılmaları onları depresyona iterken erkek göçmenlerin aile üyelerinden birisinin ölmesi depresyona sebebiyet vermektedir. Göçmen kadınların evlerinde akrabaları olması, aile desteği almaları depresyon riskini azaltırken göçmen erkeklerin yakın bir arkadaşı olması depresyon riskini azaltmaya yetmektedir. Bunlarla birlikte, Rumbaut çalışmasında göçmen ailelerde sosyolojik ve psikolojik uyum sürecinde kadınların önemli rol üstlendiklerini belirtmiştir (Rumbaut, 1989).

Sayı ve diğerleri (2000:30), göçle birlikte tetiklenen duygusal problemlerin göç öncesi iki, göç sonrası iki aşama olup dört aşamada gerçekleştiğini ifade etmişlerdir:

- Karar Dönemi (göç öncesi): Göçe iten sebeplerin gün yüzüne çıktığı, göçmenin kendisini çaresiz ve güçsüz hissettiği zor bir zamandır. Bu zaman göçmenin göçe “itildiği” dönem olarak nitelendirilmektedir.
- Hazırlık Dönemi (göç öncesi): Göçe karar verildiği ve detaylar üzerine düşünülmektedir. Bu dönemde göçmen hedef ülkedeki ilişki ağlarını ya da aracı şirketleri kullanarak göç sürecini hızlandırmaktadır.
- Ayrılık Dönemi (göç sonrası): Göçle birlikte gelen bir şeyleri kaybetme ve bundan dolayı üzüntü duyma duygularının yoğun yaşandığı dönemdir. Zamanla bu duygular törpülenmekte ve kabul edilme dönemine geçilmektedir. Göçmenin iş bulma, dil öğrenme, çevreye uyum süreci ayrılık döneminin acısını hafifletmektedir.
- Kabul Dönemi (göç sonrası): Göçmen, geldiği ülkeye, topluma ve kültürüne yavaş yavaş uyum sağlamaya başlamaktadır ve kendisini daha güvende ve rahat hissetmeye başlamaktadır. Kabul dönemi yas çalışmaları için elverişli bir dönemdir.

Bireysel boyutlarla birlikte bilindik bir çevreden ve kültürden ayrılmak ruhsal sorunlara sebebiyet verebilir. Göçmen kadınların yaşadıkları şartları ve ruhsal durumlarını anlayabilmek ve bu durumun göçmen kadınları nasıl etkilediğini, değiştirdiğini kavrayabilmek için göçten önceki ve sonraki yaşamlarını ve duygularını analiz etmek gerekmektedir. Göçün sebebiyet vereceği olumsuz duygularla baş edebilmek için kadınlar göç etmeye karar vermeden önceden gitmeyi düşündükleri ülkedeki akrabalık ve hemşerilik bağlarını kullanmaktadırlar. Göç etmeden önce oluşturulan sosyal çevre göçmen kadınlara güven vermektedir (Kofman, 2004). Kadın göçmenlerin dayanışması için sendikalar, gruplar, arkadaşlık ve akrabalık ilişkileri göçmen kadınların kendilerine zaman ayırmasına, sahip olduklarını kaybetmemesine ve güvenli bir çevre oluşturmalarına katkı sağlamaktadır. Göçmen kadının yalnızlık ve yabancılık hissetmesini, boşluk hissine kapılmasını önlemek için kendi gibi göçmen kadınlarla birlikte olması göçten sonraki ayrılık ve yas sürecinin kolay geçmesini sağlamaktadır.

2.6. Benlik, Göç ve Toplumsal Cinsiyet Üzerine Çalışmalar

Benlik, göç ve toplumsal cinsiyet çalışmalarına bakıldığında kavramların ikili şekilde incelendiği görülmektedir. Benlik ve göç, benlik ve toplumsal cinsiyet ya da toplumsal cinsiyet ve göç birlikte ele alınmışlardır. Ekonomi, sosyal politika, sosyoloji alanındaki çalışmalara kıyasla psikoloji ve sosyal psikolojinin göç meselesine yaklaşımı daha sınırlı olmuştur (Gezici-Yalçın, 2017: 16). Salman Akhtar, **Göç ve Kimlik: Kargaşa, Sağaltım ve Dönüşüm** kitabında göçle bağlantılı psikososyal değişkenler, göç sonrası kimlik değişimi ve göçmenlere uygulanan klinik çalışmalar yer almaktadır. Göç, göçmenlerin ruhsal yapılarında “bozucu-yeniden dengeleyici” süreci aktif hale getirerek üçüncü bir kimliğin (benliğin) oluştuğu belirtilmekte ve bu tez çalışmasında da *Üçüncü Bireyselleşme* olarak göç ve benlik kısmında yer almaktadır. Yeni yani hibrid kimliğin oluşumunda göçmenin kat ettiği yola yüklediği anlam, kişilerarası ve ruhsal alanda oluşturduğu duygular, geçmiş ve gelecek kurgusu ve sosyal aidiyet faktörleri yer almaktadır. Göçmen kimliğindeki değişimleri psikanalitik bir yaklaşımla ele alması ve göçmene odaklanması göç ve psikoloji alanındaki önemli çalışmalardan biridir.

Ian Chambers **Göç, Kültür, Kimlik**’te göç ve moderniteyle kimliğin, mekanın, tarihin ve dilin melezleştiğini ama bunların bütünsel bir yapı olduğunun üzerinde durmaktadır. Göçü kültür ve modernite ile ele alarak göçmen ve diğer bireylerin kimliklerinin melezleştiğini belirtmektedir. Tez çalışmasında da göçmenin karşılaştığı yeni kültür ve toplumda melezleşme/hibridleşme sürecinin benliğe etkisi üzerinde durulmuştur. Meral Gezici Yalçın 2017’de yayınladığı **Göç ve Psikoloji** kitabında göçü sosyal psikoloji kuramlarıyla, Nesli Keskinöz Bilen de derlediği ve 2018’de yayınladığı **Psikanaliz ve Göç** kitabında birçok araştırmacı göçü psikanalitik bir perspektifle incelemişlerdir. Bu çalışmalar merkezine göçmeni yerleştirerek göç sürecini anlamlandırmaya çalışmaktadır. Göçe karar verme aşamasında bireylerin hisleri ve göçe yükledikleri anlamlarla göç ve göçmen arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarılmaktadır.

Türkiye’de iç göç yaşamış kız çocuklarının benlik algılarındaki değişimi analiz eden çalışma 72 katılımcıyla yürütülmüştür. Araştırmada 19 göçmen ve 8 göçmen olmayan öğrenci, 19 göçmen aile, 8 topluluk üyesi, 7 öğretmen ve 11 göçmen mezun öğrenciyle görüşülmüştür. Katılımcılar ülkenin doğu bölgelerinden batıya göç eden kişilerden seçilmişlerdir. Araştırmanın sonuçlarına göre, iç göç yaşamış kız öğrenciler yeni çevreye uyum gösterme, ayrımcılık, dil problemi ve zorbalıkla karşı karşıya kalmışlardır ve iç göç yaşamamış kız öğrencilerine göre benlik algıları daha düşük çıkmıştır. Göçmen çocuklar için eğitimcilerin ve ailelerin sağlayacakları güvenli bir ortam göçün sebep verdiği sorunlarla karşılaşan kız çocuklarının benlik algılarının yükselmesine sebebiyet verecektir (Koşar-Altınyelken, 2009).

“Geçici Göç Yaşayan Hemşirelik Öğrencilerinin Benlik Kavramı Algılarının Belirlemesi” çalışması farklı şehirlerden Trabzon’a gelerek geçici göç yaşayan 101 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin 86’sı kadın, 15’i erkektir. Üniversite okumak için başka bir şehirde yaşamaya başlayan gençlerin benlik algılarındaki değişim ve aile tutumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Daha önce göç eden, ailesinden ayrılan ve demokratik tutum sergileyen bir aileye sahip olan öğrencilerin benlik algılarının yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Otokratik tutum sergileyen aileye mensup olan ve daha önce ailesinden ayrılmayan öğrencilerin bu süreçte zorlandıkları benlik algılarının diğer gruba kıyasla daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Göçü deneyimleyen, bir süreliğine ailesinden ve çevresinden ayrılan, başka bir çevrede sosyal ağ inşa eden bireylerin benlik algılarının yüksek çıkması bu tez çalışmasının da hipotezlerini doğrular niteliktedir ancak çalışmada toplumsal cinsiyet faktörü üzerine herhangi bir analiz getirilmemiştir (Özkoç-Kılınç et al., 2018).

Ruh sağlığını geliştirme programı kapsamında Kanada’ya yeni göç eden 10 göçmen kız çocuğunun göç sonrası benlik algılarındaki değişim analiz edilmiştir. Program kapsamında katılımcıların aileleri ve öğretmenleriyle de görüşülmüştür. Kanada’ya yeni göç eden kız ve erkek öğrencilerin dil öğrenme, arkadaş edinme ve kimlik geliştirmede aynı sorunlarla karşılaştığı ancak ailelerin aktarımlarına göre genç erkek göçmenlerin daha özgüvenli ve benlik algılarının yüksek olduğu belirtilmiştir.

Ailelerin bu aktarımları toplumsal cinsiyet kalıplarıyla ele alınmış ve daha güçlü ve özgüvenli olma beklentisi erkek çocuklarına yönlendirdikleri ortaya çıkmıştır. Kanada'ya ilk geldiklerinde kendilerini “öteki” hisseden, dil yeterliliği tam olmadığı için sessiz kalmayı tercih eden kız çocuklarının ailelerinden aldıkları destek, okullar tarafından oluşturulan ruh sağlığını geliştirme programlarına katılımları ve arkadaş edinmeleri göçten sonraki süreçle baş etme yöntemlerini geliştirdiği belirtilmektedir. Araştırma yeni gelen göçmenler için devlet tarafından sağlanan ruh sağlığını geliştirme programlarının göçmenin hem uyum sürecine hem de ruh sağlığına katkısının çok önemli olduğunu ortaya çıkarmıştır. Hedef ülkede yaşam kurmaya çalışan göçmenin desteklenmesi benlik algısını ve özgüvenin yükselmesine katkı sağlamaktadır (Khanlou et al., 2002).

“Almanya'daki Türk Göçmenlerde Yaşam Doyumu: Kültürel Kimlik ve Benlik Kurgularının Rolü” makalesinde Almanya'da yaşayan 240 Türk göçmenin kültürel kimlik ve yaşam doyumu arasındaki ilişkide benlik kurgusunun rolü incelemiştir. Göçmen bireylerin bağımsız benlik kurgusu ne kadar yüksekse hedef ülkedeki kültürel uyumu ve yaşam doyumu arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Araştırmada eğitim seviyesi ve Almanca yeterliliğinin yüksek olması, Almanya'da doğmuş ve genç olmanın yaşam doyumu ile anlamlı bir ilişkisi olduğu ortaya çıkmıştır ancak çalışmada toplumsal cinsiyet ya da cinsiyet bir faktör olarak incelenmemiştir (Koydemir ve Schütz, 2014).

“Almanya'nın Bir Yerleşim Yerinde Yaşayan Göçmen Türk Kadınlarının Kalitatif Yöntem ile Belirlenen Sorun Alanları” çalışma 26 Türk göçmen kadınla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçları bedensel, ruhsal ve sosyal sorunlar olarak kategorilendirilmiştir. Ruhsal sorunlar kategorisinde katılımcılarda depresif duygulanım semptomları ortaya çıkmıştır. Göçmen kadınların hedef ülkede kaldığı süre ile depresif semptomları gösterme olasılığının daha fazla olduğu belirtilmektedir. Uyum problemi yaşayan göçmen kadınların benlik saygısının zedelendiği bundan dolayı da sadece kendi milletinden kişilerle arkadaş olarak savunucu baş etme yöntemine başvurdıkları görülmüştür. Çalışmada göçmen kadınların ruhsal sorunlar

ile bu tez çalışmasında karşılaşılan sorunlar arasında benzerlikler göze çarpmaktadır. Bu çalışmada göç, göçmen kadınlar ve ruhsal sorunlar ele alınmış ancak toplumsal cinsiyet faktörüne dair bir analiz gerçekleştirilmemiştir (Babaoğlu-Akdeniz, 2013).

Göçün kadını güçlendiren bir faktör olarak görüldüğü “Immigration and Women’s Empowerment” çalışmasında Amerika’da çalışan Salvadorlu 25 göçmen kadınla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ev dışında çalışmanın Salvadorlu göçmen kadınlar için önemli bir fark olmadığı ve göçten sonra aile hiyerarşisinin değişmediği ama başka bir ülkeye göç etmenin benlik saygılarını ve özgüvenlerini arttırdığı belirtilmektedir (Zentgraf, 2002). Kendi ülkelerindeyken de çalışan göçmen kadınlar için farklı bir ülkede çalışmak güçlendirici bir faktör olarak görülmektedir.

21 Suriyeli göçmen kadınla gerçekleştirilen STK’ların Suriyeli göçmen kadınların güçlenmesindeki rolü üzerine yapılan çalışmaya göre STK’lara katılan göçmen kadınların kendilerine ve kız çocuklarına dair farkındalıklarının arttığı ve kendilerini daha güçlü hissettikleri ortaya çıkmış ancak toplumsal eşitliği fikrini içselleştirmedikleri görülmüştür (Pehlivan, 2019). Göçmen kadınların benliklerini sergilemesi ve yeni bir benlik kurgulaması hedef ülkedeki hayatın içerisine aktif olarak katılmasıyla gerçekleşmektedir. Bu tez çalışmasında gönüllü olarak göçmen olan kadınların benlik ve toplumsal cinsiyet algılarındaki değişimde çalışma hayatının, hedef ülkedeki kitleyle sosyalleşmenin etkisi üzerine de durulmaktadır. Göçmen kadınların güçlenmesi, benlik algısının yükselmesi ve toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının değişmesi için çevrenin destekleyici etkisi önem arz etmektedir.

Benlik algısı, benlik kurgusu ve benliğin diğer alt başlıklarıyla benlik, psikoloji alanının önemli bir araştırma konusu olmaya devam etmektedir. Araştırmalarda görüldüğü üzere göç yaşayan kadınların benlik algılarının ve özgüvenlerinin arttığı literatürü de destekler şekilde görülmektedir. Göçün sebebiyet verdiği zorluklarla karşılaşan göçmen kadınlara sunulan destek entegrasyonu ve güçlenmelerini hızlanmaktadır. Bu sonuçlar bu tez çalışmasının hipotezlerini de destekler niteliktedir. Bu tez çalışmasındaysa benlik ve göç ya da göç ve toplumsal cinsiyet arasındaki

ilişkiler ikili bir kategorilendirme şeklinde değil göçün, çalışan göçmen kadınlardaki benlik ve toplumsal cinsiyet algısına nasıl bir etkisinin olduğu üzerinden incelenmeye çalışılmıştır. Bireyin algısının içinde bulunduğu durumdan etkileneceği ve göçün dönüştürücü bir etkisinin olduğu varsayımıyla gerçekleştirilen bu çalışmanın göç, benlik ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkinin anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Benlik, benlik algısı ve kendini gerçekleştirme kavramları toplumsal cinsiyet ve göç bağlamında incelenmiştir. Literatürdeki göç, benlik ve toplumsal cinsiyet çalışmaları ve göçmenlerin deneyimledikleri duygular aktarılmıştır. Araştırmanın yöntemi, veri toplama teknikleri, örnekleme ve verilerin analizi takip eden bölümde ele alınacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu tez çalışmasında Türkiye’de çalışan göçmen kadınların benlik ve toplumsal cinsiyet algılarındaki değişimlerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu bölümde nitel araştırmanın ve yorumlayıcı fenomenolojik yaklaşımının neden benimsendiği üzerine açıklamalar getirilmektedir. Bununla birlikte araştırma yöntemi, katılımcıların demografik özellikleri, yarı yapılandırılmış soruların oluşumu ve veri analizine yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Uluslararası bir konu haline gelen ve hem bireysel hem de kitlesel sonuçları olan göç üzerine birçok çalışma yapılmaktadır. Ancak göç alanındaki araştırmaların artması aynı oranda göçmen kadınların araştırmaya dahil edilmesini sağlamamış dahil edilseler bile göç deneyimleri ekonomik temelli göç teorileriyle analiz edilmiştir. Göçmen kadınlar ailesini takip eden, bağımlı, karar alıcı olmayan sadece göçe katkı sağlayan kişiler olarak göç çalışmalarında yer aldıkları görülmektedir (İlkkaracan, 1998; Pessar & Mahler, 2003). Ancak göçün kadınlaşması olgusuyla birlikte göç çalışmalarında kadın göçmen deneyimi üzerine araştırmaların sayısı artış göstermektedir. Özellikle 1980’lerden sonra göç çalışmalarında feminist yöntem ve toplumsal cinsiyet bakış açısı önem kazanmıştır. Buna rağmen hem uluslararası hem de Türkiye’deki göç çalışmalarında cinsiyet farklılıklarını görünür kılan çalışmaları oldukça sınırlıdır ve genel eğilim göçün niteliğine ve hacminin incelenmesi yönündedir. Günümüze bakıldığında da durumun hala iç açıcı olmadığı göze çarpmaktadır. Yalaz ve Zapata-Barrero (2018), Avrupa Nitel Göç Araştırmaları (AGNA) üzerine yaptıkları araştırmada Journal of Ethnic and Migration Studies (JEMS-Etnik Çalışmalar ve Göç Çalışmaları Dergisi) ve Ethnic and Racial Studies’deki (ERS-Etnisite ve Irk Çalışmaları) 2000 ve 2016 seneleri arasındaki makalelerin hepsini incelemişlerdir. 2400 makale arasından 627 tane makalede göç olgusu nitel bir çalışma olarak ele alınmıştır. AGNA’da yer alan makalelerin sadece

72 tanesinde (11) toplumsal cinsiyet kategorisi yer almıştır. Çalışmanın 2000 ve 2016 yılları arasında olduğu düşünüldüğünde geçen 16 yılda toplumsal cinsiyet kavramı sadece %11’lik bir dilimi kapsamıştır. Bu yıllar arasında en çok çalışılan konuya %40’lık oranla kimlik ve onun alt dalları olan etnisite, kültür, din ve dil olmuştur (Yalaz & Zapata-Barrero, 2018: 10-11).

Göç çalışmalarına dair verilere ve literatüre bakıldığında göçmen kadınlar üzerine yapılan çalışmalarda iki problemlilik nokta ortaya çıkmaktadır. İlk olarak göçmen kadınların göç çalışmalarında yalnızca sayısal veri olarak görülmesi, ikincisiyse göç teorilerinin “göçmen olma” durumunu kavramsallaştırma ve toplumsal cinsiyet bağlamında açıklama konusunda eksik kalmasıdır. Bilindiği üzere uluslararası ekonomik bağlar ve her gün daha da gelişen teknolojiyle göç teorileri ve göçmen ilişkileri de farklı bir boyut kazanmıştır. Göç teorilerine bakıldığında göçmen, merkez ülkeden hedef ülkeye bazı amaçlar için göç eden bir insan olarak görülmektedir ki bu kabataslak tanım bir şekilde kabul edilebilir bir açıklamadır. Ancak göç sürecinde göçmenin göçe yüklediği anlam, ne hissettiği ve düşündüğünün üzerinde durulmamaktadır. Oysaki göç içerisinde birçok ayrılığı, özlemi, savaşı, tehirci, siyasi ve ekonomik problemleri, yalnızlığı, umudu, hayatta kalma savaşını, kavuşmayı ve dayanışmayı barındırmaktadır. Bunları yaşayan insanların deneyimleri rakamlar ve bazı temel amaçlara indirgenerek açıklandığında göçmenlerin anlam dünyasına dair çok da bir şey söylenmediği ortaya çıkmaktadır. Sözlü tarih ve nitel araştırma yöntemleriyle gerçekleştirilen göç çalışmalarında göçe dair anılar ve duygular üzerine çalışılmaktadır. Ancak bu araştırmaların çok azı kadın göçmen deneyimini toplumsal cinsiyet bağlamında ele alıp benlik algısı üzerine psikolojik temelli açıklamalar getirmiştir.

Bu tez çalışmasında göç olgusu feminist yöntem ve yorumlayıcı fenomenolojik yaklaşımla ele alınmış ve göç etmenin kadınların toplumsal cinsiyet ve benlik algısına etkisi üzerine durulmuştur. Göç sürecinde ve sonrasında göçmen kadınların hayatları, benlik ve toplumsal cinsiyet algılarının nasıl dönüştüğü tez çalışmasının ana eksenini oluşturmaktadır. Araştırma boyunca göç, kadınların kendini gerçekleştirme sürecinde

kadınlara katkı sağlayan bir faktör olarak görülmüştür. Göçmen kadınlar sadece rakamlar ve sayısal verilerle çalışmaya dahil edilmemiş aynı zamanda göçe yükledikleri anlamın benlikleri üzerindeki etkisi vurgulanmıştır. Göçün öncesi ve sonrasındaki durumlarının, göçe yükledikleri anlamın analiz edilerek ortaya çıkartılması için elde edilen bulguların yorumlanmasında yorumlayıcı fenomenolojik yaklaşım tercih edilmiştir. Tezin, psikoloji ve sosyoloji temelli analizlerle göçmen kadın deneyiminin toplumsal cinsiyet ve benlik bağlamında incelenmesiyle göç literatürüne katkı sağlaması murad edilmiştir.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu tez çalışması göçmen kadınların olgulara, kavramlara ve süreçlere yükledikleri anlamların ortaya çıkarılıp kapsamlı bir şekilde incelenmesini hedeflemektedir. Bundan dolayı araştırmada toplumsal cinsiyet bağlamında niteliksel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nitel yöntem, “niteliksel araştırma, insanların ve kültürlerin ayrıntılı, derinlemesine bir tanımını yapmak, insanların gerçekliğe yükledikleri anlamı, olayları, süreçleri, kavrayış ve anlayışlarını ortaya koymak için yapılan bir eylemdir” diye tanımlanmaktadır (Kümbetoğlu, 2017). Nitel araştırmanın ana noktası soru sorarak insanların düşüncelerini ve anlam dünyalarını anlamaktır. Göç çalışmalarına sadece istatistiksel verilerle bakmak insanların iç dünyalarını, aidiyetliklerini ve var olma yollarının gözden kaçırılmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı göçmenlik durumu bütün istatistiki sapmaların önüne geçebilmektedir. Çalışmada göç, göçmenlik halleri sadece sosyoekonomik ve demografik yönleri, tablo ve rakamlarla değil göç sürecini yaşayan, anlamlandıran ve kendilerince dönüştüren göçmen kadınların bakış açılarıyla ele alınmaktadır. Kadınların deneyimlerinin öne çıkarılması, tarihsel ve sosyal alanlarda dominant olan erkeklerin yanında kadınların görünürlüğünü arttırmak açısından önem taşımaktadır (Parmaksız, 2011: 563). Disiplinler arası bütüncül bir perspektif sunan nitel araştırma sayesinde, olgu ve olaylar kendi şartları içerisinde incelenerek bireylerin olgulara yükledikleri anlamlar ortaya çıkarılmaktadır. Bu anlamda bu tez çalışmasında niteliksel yöntemin tercih edilmesinin nedeni göçü genellemeler çerçevesine sıkıştırmadan disiplinler arasıliğin kazandıracağı derinlikle anlamaya çabasıdır. Araştırma konusuna ve yaklaşımına en

uygun yöntem olarak veri toplama aracı olarak derinlemesine görüşmeler uygun bulunmuştur (Kümbetoğlu, 2012: 51).

Sosyal bir gerçekliği ortaya çıkarmak için yapılan araştırmalar bireylerin deneyimlerini ve olguları önemserken aynı zamanda bunlara yüklenen anlamların yorumlanmasını gerektirmektedir. Aksi takdirde, araştırmacı yorumlanmamış ve analiz edilmemiş nitel veriler ile baş başa kalmaktadır ki bu da araştırılan konunun yorumlanamaması demektir. Bu sebeplerden ötürü bu tez çalışmasında nitel araştırma yönteminin bir çeşidi olan yorumlayıcı fenomenolojik yaklaşımla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Oishi (2002), “uluslararası kadın göçüne ilişkin bütüncül yaklaşım”ı kullanarak kadın göçünü makro (devlet), mikro (birey) ve meso (toplum) düzeyinde ele almaktadır. Bu araştırmada da kadın göçü daha çok mikro (birey) düzeyde incelenerek meso (toplum) ve makro (devlet) düzeylerine dair çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır. Göçmen kadınların deneyimlerinin yorumlanması, göçün birey düzeyindeki etkilerinin ortaya çıkarılması ve daha küçük bir örneklem grubuyla derinlemesine görüşmelerin yapılması için mikro yani birey düzeyinde bir inceleme yapılmıştır. Özellikle göç çalışmalarında gerçekleştirilen mikro düzey araştırmalarda fenomenolojik yaklaşım benimsendiği görülmektedir. Bütün deneyimlerin pratik, söylem ve yorumlama süzgecinden geçirmek ve hiç kimsenin saf bir deneyime sahip olmadığı öngörüsüyle deneyimlerin anlaşılabilmesi için yorumlanarak analiz edilmesi gerekmektedir (Skeggs, 1997: 28).

Geleneksel sosyal bilim yönteminin dayandığı gözlem, mülakat ve tarihsel inceleme verilerinin toplumsal cinsiyet çalışmaları için yeterli olmadığını çünkü bunların toplumsal cinsiyet körü bir yaklaşımla oluşturulduğunu belirten Harding’e göre feminist yöntemi ana akım sosyal bilim yönteminden ayıran üç özellik vardır (Harding, 1987). Bunlar; feminist yöntemin kadın deneyimlerine odaklanması, içeriden bir bakış açısıyla konuların ve soruların oluşturulması ve araştırmacının araştırmaya tepeden, “bilen özne” konumunda bakmamasıdır.

Göç çalışmaları 1970’lere kadar toplumsal cinsiyet körü bir yaklaşımla yürütülmüş ancak ikinci dalga feminizmle birlikte göç çalışmalarında toplumsal

cinsiyet perspektifiyle ele alınan araştırmaların sayısı hızla artmıştır. Gmen kadın deneyimlerinin gerçekçi bir analizi ve bunun uzantısında sağlıklı politikaların hayata geçirilebilmesi için kadın deneyimlerinin erkek hegemonyası altında kalmaması ve kadınların görünürlüğünü arttırmak gerekmektedir. Bunun için de kadınların anlatıları kayıt altına alınmalıdır (Parmaksız, 2011: 563). “Gmen kadınlar göçü çalışmalarına bir değişken olarak eklenmiş ve gmen erkeklerle karşılaştırılarak kendilerine yer bulmuştur” (Hondagneu Sotelo, 2000: 111). Buradan hareketle göçü çalışmalarında feminist yöntem benimsenerek kadın ve erkek gmenlerin göçü sürecinin birbirinden farklı olmasının altında yatan sebepler ortaya çıkarılmalı ve gmen kadınlar, erkek gmenlerin gölgesinde kalmamalıdır. Bu sebeplerden ötürü bu tez çalışmasında nitel araştırmada feminist-yorumlayıcı fenomenolojik yaklaşım benimsenmiştir. Bu yaklaşım benimsenerek araştırmanın veri toplama kısmının nasıl gerçekleştiği, örneklemenin nasıl seçildiği ve verilerin analiz süreci detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

3.3. Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri

Bu tez çalışmasının oluşturulması iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk olarak masa başı çalışma gerçekleştirilmiş, göçü alanına dair literatür taranmıştır. G olgusu ve göçü teorileri araştırmanın ana eksenini oluşturduğu için bu alana dair detaylı bir inceleme yapılmıştır. Bu aşamadan sonra gn kadınlaşması, göçü teorilerinin toplumsal cinsiyet perspektifinden yorumlanabilmesi için göçü ve kadın üzerine yapılan çalışmalara odaklanarak konu daha spesifik bir alanda çalışılmaya başlanmıştır. Literatür taramasının ikinci ayağını benlik, toplumsal cinsiyet ve göçü konusu oluşturmaktadır. Benlik, benlik algısı, kendini gerçekleştirme, gmenlik durumu ve deneyimlenen duygular toplumsal cinsiyet ve göçü daha çok psikolojik temelli literatür taramasıyla analiz edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın ikinci aşaması saha çalışmasıdır. Bu aşamada kartopu yöntemiyle ulaşılan örneklemle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşme nitel araştırmalarda oldukça sık kullanılan veri toplama tekniklerinden biridir. Araştırmada katılımcıların olgulara yüklediği anlamların ortaya çıkarılabilmesi için özellikle derinlemesine görüşme tekniği benimsenmiştir. Bu görüşmelerde

verilerin toplanabilmesi için daha önceden oluşturulmuş yarı yapılandırılmış sorular katılımcılara yönlendirilmiştir. Yarı yapılandırılmış soruların oluşturulmasında üç aşama önemsenmiş; göç öncesi, göç esnası ve göç sonrası deneyimin anlaşılması hedeflenmiştir. Bu üç başlık altında sorular sorulmuştur. Katılımcıların kendilerini göçten önce ve sonra nasıl değerlendirdiklerinin anlaşılabilmesi için bu aşamalar yarı yapılandırılmış sorularda önemli rol oynamıştır. Sahaya inmeden önce belirlenen yarı yapılandırılmış sorular sahaya indikten sonra tekrar gözden geçirilmiştir. Öncesinde düşünülmemiş ya da soruya aktarılmamış olan fikirler göçmenler kadınlarla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde ortaya çıkmıştır. Katılımcıların zaman zaman soru dışına çıkmaları, kendince daha önemli buldukları meseleleri anlatmaları, deneyimlerini ve aktardıklarını kendi kültürlerine ve algılarına göre yorumlamaları hem soruların yenilenmesini hem de görüşmelerin analizinin kolaylaşmasını sağlamıştır. Saha araştırması gerçekleştirilirken, sahadan öğrenme ve katılımcıların istedikleri şekilde kendilerini ifade edebilmelerine önem verilmiştir. Araştırma yapmanın, hangi sorularla hangi cevapların alınacağını yollarını sahadan öğrenmek araştırmacı için geliştirici bir süreç olmuştur. Literatür taramasından sonra araştırmacının saha çalışmasını deneyimlemesi teorik bilginin pratiğe dönüşmesini sağlamıştır. Bilginin sahadan öğrenilmesi, yorumlanması, farklı açılardan ele alınabilmesi ve bilginin hegemonik bir güç olarak kullanmaması feminist yöntemin saha çalışmasına getirdiği en önemli katkılardır.

Katılımcıların toplumsal cinsiyet ve benlik algılarının değerlendirilebilmesi için yarı yapılandırılmış sorularda Altınova ve Duyan (2013) tarafından oluşturulan Toplumsal Cinsiyet Algısı, Rosenberg (1965) tarafından oluşturulan Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği'nden de yararlanılmıştır. Belirtilen iki testin soruları yarı yapılandırılmış sorulara referans teşkil etmektedir. Katılımcıların algılarının anlaşılıp yorumlanabilmesi için geçerliliği ve güvenilirliği kabul gören ölçeklerden yararlanılmış ancak katılımcılara direkt ölçek soruları yönlendirilmemiştir. Benlik ve toplumsal cinsiyet algısının değişimine dair sorular göç bağlamında ve saha çalışmasından elde edilen verilerle oluşturulmuştur.

Saha çalışmasının getireceği zorluklar sahaya inmeden önce tahmin edilse de tecrübe edinmeden tam olarak anlaşılamamıştır. Görüşmecileri çalışmaya davet etmeden önce güven ilişkisinin oluşturulabilmesi için çalıştıkları yerlere ya da evlerine birden fazla defa gidilmiştir. Çoğu görüşme ikinci ya da üçüncü görüşmede gerçekleşebilmiştir bunun sebebiyse göçmen kadınların iş saatlerinin ve iş yoğunluklarının belirsiz olmasıdır. Yapılan planlar çoğu kez göçmen kadınların günlük yoğunluklarına göre değişmiştir ki bu da göçmen kadın emeğinin “kontrol edilebilirliği”ni bir kez daha gözler önüne sermiştir. Görüşmeler esnasında en sık karşılaşılan sorunlardan biri katılımcıların göçmen ve genellikle kaçak işçi olarak çalışmaları nedeniyle ses kayıt cihazı kullanılmasından ilk etapta tedirginlik duymaları olmuştur. Kaçak işçi olarak çalışan göçmen kadınlar her an yakalanıp sınır dışı edilme ihtimaliyle karşı karşıya oldukları için ilk başta duydukları güvensizlik anlaşılabilmektedir. Bu tedirginlik araştırmanın kapsamı ve amacı konusundaki bilgilerin tekrar açıklanması ve karşılıklı kurulan güven ilişkisiyle ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Bazı görüşmeciler ses kayıt cihazına direnç göstermişlerdir ve bu görüşmelerde, görüşme katılımcı gözlem olarak gerçekleştirilmiştir. Alanın doğası gereği işyerlerinde de görüşmeler gerçekleştirilmiş ve tek bir kişiyle görüşmek için sahaya inilse de aynı iş yerinde diğer çalışanların da zaman zaman görüşmelere müdahale etmeleri durumunda bazı görüşmeler odak grup görüşmesine dönüşmüştür. Kimi görüşmeciler odak grup görüşmesine katılma konusunda istekli olmalarına karşın bireysel görüşme talebini geri çevirmişlerdir. Bundan dolayı bazı görüşmeler odak grup görüşmesine dönüşmüştür ancak kendilerine ayrıca görüşme talebi sunulduğundaysa bu talebi geri çevirmişlerdir. Bu noktada göçmen kadınların yaşadıkları tedirginlik ve güvensizlik bir kez daha ortaya çıkmıştır. Göçmen dernekleri vasıtasıyla göçmen kadınlara ulaşılmak istenilmiştir ancak bu talep de güvenlik gerekçesiyle reddedilmiştir. Bunun altında yatan sebepler, güvensizlik hissi, göçmen kadınların izinsiz çalışması ve onların onay vereceği kadar yeterli referansının olmamasıdır. Bu sebepler de anlaşılır olarak görülmektedir. Görüşmelerin hiçbirisi bir dernek ya da kuruluş vasıtasıyla gerçekleştirilmemiştir.

Göçün sadece rakamlarla incelenebilecek bir olgu olmanın ötesinde derinliğinin kavranmasının önemi araştırma esnasında çarpıcı bir şekilde deneyimlenmiştir. Göç sürecinde yaşanan insan deneyiminin ortaya çıkarılmasıyla birlikte, konunun psikolojik etkileri ve duygusal yönleri derinlemesine görüşmeler esnasında açıkça ortaya çıkmıştır. Görüşmelerin bir kısmında görüşmeciler anılarını anlatırken ağlamış ve hüzünlenmişlerdir bu noktada hem araştırmacı hem de katılımcıların sakinleşmesi ve görüşmenin geri kalanının sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için görüşmeye ara verilmiştir. Katılımcıların göçmen olmanın uzantısında şekillenen ihtiyatlı ve çekingen tutumlarına rağmen gerçekleştirilen görüşmeler sırasında karşılıklı bir güven bağı kurulmuş ve göçmen kadınlar kendilerini rahatça ifade edebilmişlerdir. Hem araştırmacı hem de katılımcılar açısından görüşmeler karşılıklı öğrenme ve paylaşma süreci olarak gerçekleşmiştir. Görüşmeler yaklaşık 45-120 dakika sürmüştür. Tezin saha çalışmasını oluştururken, kimlerle görüşüleceği, hangi soruların sorulacağı ve katılımcıların hangi özelliklere sahip olması gerektiği üzerinde durulmuş ve belli bir çerçeve ve sınırlılıklar çizilmiştir. Tez çalışmasının sınırlılıkları aşağıdaki gibidir:

- Bu çalışma İstanbul’da çalışan 21 göçmen kadından toplanan verilerle sınırlıdır.
- Katılımcıların en az 1 yıldır Türkiye’de çalışan ve yaşayan göçmen bir kadın olması dikkate alınmıştır. Bunlar dışındaki herhangi bir değişkene göre (eğitim, ülke, din, meslek, medeni durum) katılımcılar belirlenmemiştir. Eğitim, ülke, din, meslek, medeni durum gibi demografik özellikler analiz sürecinde ele alınmış ancak katılımcıların belirlenmesinde etkili olmamıştır. Araştırma esnasından elde edilen ve yorumlanan veriler, katılımcılara sorulan sorular ve alınan cevaplarla sınırlıdır. Bundan dolayı araştırmanın sonuçlarının genellenemeyeceği ancak Türkiye’de çalışan göçmen kadınların toplumsal cinsiyet ve benlik algılarının anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3.4. Araştırmanın Soruları

Tez çalışmasının ana eksenini kadınların göçe iten sebepler, kaygılar ve korkular ve heyecanlarının neler olduğu, kadınların göç sürecinin öncesinde ve sonrasında neler yaşadıkları, bir kadın göçmenin kendisini nasıl tanımladığı ve ne hissettiği, göç sürecinin benliklerini ve farklı bir ülkede yeniden hayat kurmanın kendilerini nasıl etkilediği gibi sorular çerçevesinde oluşturulmuştur. Göçmen kadınların yaşadıkları bu süreçlerin hepsinde toplumsal cinsiyet rollerinin yarattığı farklılıklar görülmeye çalışılmaktadır. Derinlemesine görüşmelerde göçmen kadınlara yöneltilen yarı yapılandırılmış soruların amacı tezin ana sorularının cevaplarını bulmaktır. Araştırmanın problemi aşağıda belirtilen altı ana soru çerçevesinde ele alınmaktadır.

- 1) Kadınların göç kararında etkili olan faktörler nelerdir?
- 2) Göçmen kadınları deneyimledikleri duygular nelerdir ve kendilerini nasıl hissetmektedirler?
- 3) Göç süreci göçmen kadınların benlik algısını nasıl etkilemiştir?
- 4) Göç, göçmen kadınların kendilerini gerçekleştirmesine katkı sağlamış mıdır? Evet ise nasıl katkı sağlamıştır?
- 5) Göç süreci göçmen kadınların toplumsal cinsiyet algısını nasıl etkilemiştir?
- 6) Çalışan bir göçmen kadın olmak göçmen kadınların aile ve sosyal yaşamdaki rollerini ve statülerini nasıl etkilemiştir?

3.5. Araştırmanın Örnekleme

Araştırmaya başlamadan önce araştırmaya dahil edilecek katılımcıların özellikleri belirlenmiştir. Özellikle katılımcılar tam olarak göçmen tanımını karşılayabilmesi için Birleşmiş Milletler'in göçmen tanımına göre seçilmişlerdir. Birleşmiş Milletler göçmeni, hedef ülkeye gelme sebebinden ve seçtiği göç yollarından bağımsız bir şekilde, “yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bir birey olarak” tanımlamaktadır (Opeskin et al., 2009). Bu tanımdan yola çıkarak görüşülen katılımcıların en az bir yıldır Türkiye’de kalmış ve çalışmış olmaları önemsenmiştir.

Nitel araştırmada örneklem seçimi örneklem içerisindeki eşitliliğın, farklılık ve benzerliklerinin ortaya çıkarılabilmesi için hedefe yönelik yapılmaktadır (Berg et al., 2004). Bu araştırmada da nitel araştırmalarda benimsenen teorik örneklem seçme yöntemlerinden kartopu tekniğı seçilmiştir. Kartopu tekniğinde araştırmacı kaynak bir kişiyle görüşme sağıladıktan sonra onun yardımıyla diğerkatılımcılara ulaşmaktadır (Neuman, 2012: 324). Bu tekniğın seçilmesinin ana sebebiyse örneklemenin tam olarak kaç kişiden oluşacağının net olarak tahmin edilememesidir. Araştırmada benimsenen teorik rneklemeye göre, araştırmacı “evreni temsil eden” bir alt grubu örneklem olarak belirler ve görüşmeler yaparak bilgi toplar (Lin, 1976: 158). Örneklem, araştırmanın teorisi ve hipotezleri doğrultusunda oluşturulmaktadır ve araştırmanın sonucu belirsizdir. Bu noktaya kadar teorik örneklem, amaçsal örneklem ile aynı özellikleri taşıtmaktadır ancak teorik örneklemde derinlemesine görüşmelere kaç kişinin katılması gerektiğini belirleyen keskin kurallar yoktur. Hedeflenen bilgiye ulaşma noktasında katılımcılardan yeni bir bilgi elde edilemiyorsa rneklemeye daha fazla katılımcı dahil edilmemektedir çünkü aktarımların ve bilgilerin tekrarlanması nitel araştırma yöntemi için bir ölçüttür (Shenton, 2004). Bununla beraber örneklemenin niceliksel olarak büyüklüğünden çok küçük bir örneklemenin sosyal ve bireysel yapıya dair aydınlatıcı veriler sunması önemsenmiştir (Kümbetoğlu, 2017: 96-7).

Bu tez çalışmasında 21 göçmen kadınla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların 4’yle Laleli, 7’siyle Merter, 3’yle Florya, 2’siyle Avcılar ve 5’iyle online görüşülmüştür. Katılımcıların 3’ ev hizmetlisi, 1’i yaşlı bakım hizmetlisi, 10’nu tekstil sektöründe satış elemanı, 2’si İngilizce/Arapça ğretmeni, 1’i mimar, 1’i aşçı, 1’i medya çalışanı, 1’i pratisyen hekim ve 1’i ebe olarak çalışmaktadır. Katılımcılara kartopu yöntemiyle ulaşılarak çalıştıkları yerlere derinlemesine görüşmelerden önce gidilmiş ve katılımcılarla tanışılmıştır. Katılımcıların hepsi aşağıda belirtilen şartları sağılamaktadır:

- 18 yaşından büyük olmak.
- En az 1 yıldır Türkiye’de yaşamak
- Herhangi bir işte çalışıyor olmak.

Bunların dışında var olan herhangi bir faktör araştırmanın niteliğini değiştirmemiştir. Katılımcıların dinleri, geldikleri ülkeler, siyasi görüşleri ve buna benzer karşılaşılabilecek etkenler katılımcıların araştırmaya katılmasına engel oluşturmamıştır. Herhangi bir ülkeden göç etmiş, bir yıldan daha fazla süredir Türkiye’de yaşamış ve çalışmış olmak yeterli kriterler olarak görülmüştür. Araştırmanın verilerini yorumlarken kaynak ülkelerin değişkenlik göstermesi dikkate alınmıştır.

Katılımcıların yaş aralığı 22 ve 59 arasındadır. Yaş ortalamaları 38’dir. Katılımcıların 9’u üniversite, 1’i meslek yüksek okul, 5’i lise ve 6’sı ortaokul mezunudur. Katılımcıların 4’ü Türkmenistan, 3’ü Moldova, 2’si Azerbaycan, 2’si Ukrayna, 2’si Özbekistan, 2’si Lübnan’dan gelmiştir. Fas, Filistin, Mısır, Gürcistan ve Afganistan’dan da birer katılımcı vardır. Katılımcı-3, Katılımcı-8, Katılımcı-15, Katılımcı-18 ve Katılımcı-19 dışındaki katılımcıların hepsi Türkiye’ye gelmeden önce kendi ülkelerinde de iş tecrübesi olan kişilerdir. Katılımcı-9, Katılımcı-11, Katılımcı-13, Katılımcı-14, Katılımcı-16 ve Katılımcı-19 dışında kalan 15 katılımcı bekaardır. Katılımcı-3, Katılımcı-7, Katılımcı-8 ve Katılımcı-15 dışındaki katılımcıların hepsi çocuk sahibidir. Katılımcı-1, Katılımcı-4, Katılımcı-10, Katılımcı-12, Katılımcı-13 ve Katılımcı-14 Türkiye’de 10 yıldan fazla kalan göçmen kadınlardır. Geriye kalan 15 katılımcı 10 yıldan daha az bir süre Türkiye’de kalmışlardır. Aşağıdaki tabloda katılımcıların sosyo-demografik özellikleri gösterilmektedir. Bu özellikler hangi ülkeden geldikleri, eğitim durumları, yaşları, göçten önce ve sonra sahip oldukları meslekler ve Türkiye’de kalma süreleridir.

Tablo 3.1 Örneklemin Sosyo-Demografik Özellikleri

Kodlar	Kaynak Ülke	Eğitim Durumu	Yaş	Önceki/sonraki meslek	Kalma Süresi
K1	Türkmenistan	Üniversite	59	Rusça Öğretmeni/Satış Elemanı	10 yıl
K2	Ukrayna	Üniversite	52	Beden Öğretmeni/Satış Elemanı	8 yıl
K3	Fas	Üniversite	26	Öğrenci/Mimar	4 yıl
K4	Moldova	Lise	35	Satış Elemanı/Satış Elemanı	17 yıl
K5	Azerbaycan	Lise	30	Satış Elemanı/Satış Elemanı	2.5 yıl
K6	Azerbaycan	Lise	35	Satış Elemanı/Satış Elemanı	3 yıl
K7	Afganistan	Ortaokul	23	Kuaför/Satış Elemanı	2 yıl
K8	Türkmenistan	Lise	22	Öğrenci/Satış Elemanı	2 yıl
K9	Özbekistan	Ortaokul	53	Ev hanımı/Yaşlı bakımı	3 yıl
K10	Özbekistan	Ortaokul	44	Sekreter/Ev Çalışanı	10 yıl
K11	Lübnan	Üniversite	34	Öğretmen/Öğretmen	3 yıl
K12	Moldova	Ortaokul	41	Satış Elemanı/Satış Elemanı	14 yıl
K13	Moldova	Ortaokul	42	Çiftçi/Satış Elemanı	16 yıl
K14	Ukrayna	Üniversite	34	Rusça Öğretmeni/Satış Elemanı	11 yıl
K15	Türkmenistan	Üniversite	25	Öğrenci/Ev Çalışanı	2 yıl
K16	Türkmenistan	Ortaokul	51	Çocuk bakıcısı/Ev Çalışanı	5 yıl
K17	Lübnan	Üniversite	25	Çevirmen/Öğretmen	2,5 yıl
K18	Filistin	Üniversite	24	Öğrenci/Muhabir	5 yıl
K19	Yunanistan	Yüksek Okul	26	Ebe/Çiftçi	2 yıl
K20	Mısır	Üniversite	29	Pratisyen Hekim/Doktor	20 ay
K21	Gürcistan	Lise	27	Hemşire/Aşçı	7 yıl

3.6. Veri Analizi

Nitel arařtırmada verilerin analizi veri oluřturma sūreciyle i içedir. Bu arařtırmanın veri kaynađı ses kayıtları ve gōzlem notlarından oluřmaktadır. Bu kaynakların ōzūmlenmesi ve yorumlanması için veri analiz yōntemi olarak “betimsel analiz” yōntemi benimsenmiřtir. Betimsel analizinin seçilmesinin nedeni katılımcıların sōylediklerinin direkt aktarılması ve bu aktarım ūzerinden yorumlayıcı bir analiz yapılmasıdır (Kūmbetođlu, 2017: 154). Bu tez çalıřmasında da derinlemesine gōrūřmelerden elde edilen verilerin oluřturduđu anlam būtūnlūđu ōnem arz etmektedir. Betimsel analizde veriler dōrt ařamadan geçmektedir. Bunlar;

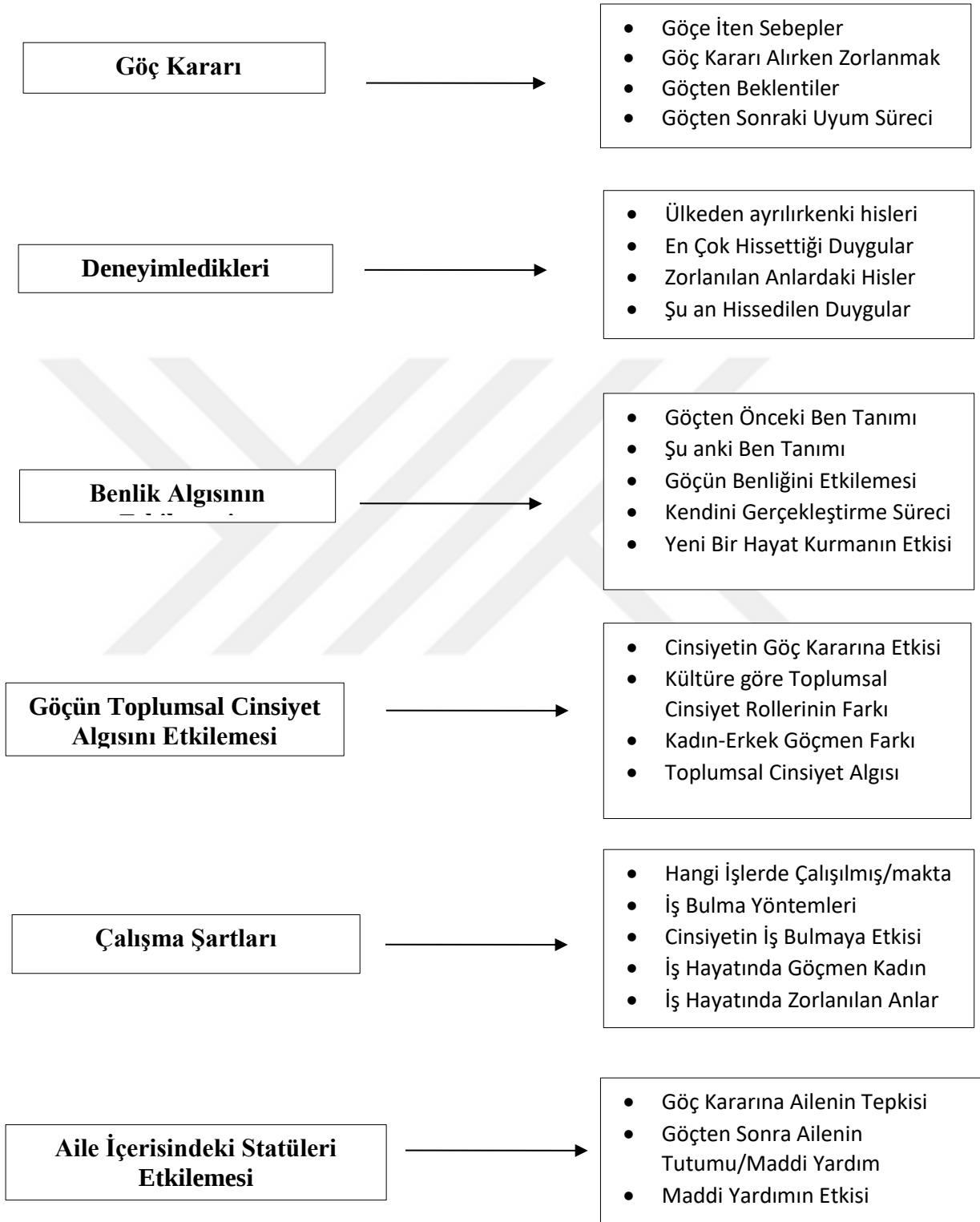
1. Araştırmanın sorularına, kavramlarına ve katılımcıların aktardıklarına gōre ortak bir analiz çerçevesinin oluşturulması
2. Oluřturulan çerçeveye bađlı kalarak verilerin anlamlı ve mantıklı bir řekilde dūzenlenmesi
3. Dūzenlenmiř olan verilerin tanımlanması ve kategorilendirilmesiyle katılımcıların aktarımlarına başvurulması
4. Tanımlanan bulguların açıklanması ve yorumlanmasıdır (Yıldırım & şimşek, 2013).

Yorumlayıcı fenomenolojik yōntemin benimsenmesiyle katılımcıların gō sūrecine, benlik ve toplumsal cinsiyet algılarına yūkladıkları anlam onların gōzūnden aktarılmaya çalışılmaktadır. Verilerin yorumlanmasında betimsel analiz ve yorumlayıcı fenomenolojik analiz birlikte kullanılmış ve katılımcıların duygu ve dūřūnceleri anlaşılmaya çalışılmıştır (Smith & Eatough, 2007). Araştırmacı da aktarılanları yorumladığu için aktif bir analiz sūrecinden geçmiştir. Katılımcılara “Katılımcı-1” şeklinde anonim kalmaları için kodlar verilmiştir. Őzel hayatlarına dair sōyledikleri isimler, kurum adları “...” bu şekilde boř bırakılmıştır.

Derinlemesine gōrūřmeler bitirildikten sonra ses kayıtlarının transkripsiyonu, alan deneyimine dayanan notların ve gōzlemim sonucunda 6 tema belirlenmiştir. Bu temalar ve kategoriler aşağıda ōzetlenmiřtir. Bu temalar gō kararı, katılımcıların gō

öncesi ve sonrası deneyimledikleri duygular, benlik algıları, toplumsal cinsiyet algıları, çalışma şartları ve aile içerisindeki statüsüdür. Temaların alt kategorileri de Şekil: 3.1.'de gösterilmektedir. Yarı yapılandırılmış sorular bağlamında ve katılımcıların ortak kanılarının, benzerliklerinin ve farklılıklarının doğrultusunda belirlenen temalar düzenlenerek yorumlanmıştır. Temaların bulunması, düzenlenmesi ve yorumlanması birbiriyle bağlantılı olan aşamalardır. Analiz sürecinde mutlak bir neden-sonuç bağlantısı aranmamış, pozitivist bir araştırmanın aksine bir formül üretilmemiştir. Bu durumda göç ve göçmenlik kavramlarının üzerine genel geçer bir formülasyon oluşturmak göç araştırmalarında insan ve anlam faktörünün göz ardı edilmesine sebebiyet vereceği düşünülmüştür.

Türkiye’de Çalışan Göçmen Kadınların Toplumsal Cinsiyet ve Benlik Algılarına Dair Temalar

Şekil 3.1: Verilerine Kategorilendirilmesine Dair Belirlenen Temalar

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ÇALIŞAN GÖÇMEN KADINLARIN TOPLUMSAL CİNSİYET VE BENLİK ALGILARINA İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümde tez çalışması kapsamında gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilere yer verilmektedir. Bu veriler yorumlayıcı fenomenolojik yöntemle analiz edilerek altı tema altında incelenmiştir. Bu temalar oluşturulurken katılımcılar tarafından sıkça tekrarlanan ve önemsenen konulara öncelik verilmiştir. Bu temalar şu başlıklar altında sıralanmıştır:

- 1) Göç kararı
- 2) Göçmen kadınların deneyimledikleri duygular
- 3) Göçün benlik algısını etkilemesi
- 4) Göçün toplumsal cinsiyet algısını etkilemesi,
- 5) Çalışma şartları
- 6) Göçün aile içerisindeki statüleri etkilemesine ilişkin bulgular.

Araştırmaya dahil olan göçmen kadınların göçten önce, sonra ve göç esnasında yaşadıklarının toplumsal cinsiyet ve benlik bağlamında yorumlanabilmesi için bu altı tema belirlenmiştir. Göç kararının altında yatan sebepler, katılımcıların bu süreçte hissettikleri duygular ve tecrübe ettikleri göçün, çalışma şartlarının benlik ve toplumsal cinsiyet algısına, aile hiyerarşisine etkileri veri analizindeki ana noktaları oluşturmaktadır. Bu temalar arasındaki ilişki “nasıl” ve “ne” sorusu sorularak ele alınmıştır. Göç algıyı nasıl etkilemektedir, göçe sebebiyet veren faktörler nedir, göç sürecinde göçmen kadın nasıl hissetmektedir şeklindeki sorular bu temaların alt sorularını oluşturmaktadır.

4.1. Göç Kararına İlişkin Bulgular

Bu başlıkta katılımcıların göç kararını hangi şartlar altında verdikleri ve onları göçe iten sebepler ele alınmaktadır. Göçe iten sebepler, göçe yüklenen anlam ve göçten

beklentiler göçten sonraki deneyimleri de şekillendirmektedir. Çalışmak için Türkiye'ye gelen göçmen kadının göçe yüklediği anlam ve beklenti eğitim amacıyla Türkiye'ye gelen kadının beklentisiyle aynılık göstermemektedir. Beklentiler, göçün sebepleri farklılık gösterse de göç kararının verilmesi katılımcılar için bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Bu karar göç etmeden önceki süreyi, göç esnasını ve göç ettikten sonraki zamanı kapsamaktadır. Katılımcılara yöneltilen sorular kadının göç etme cesareti, yola çıkma kararlılığı, varılacak yerin belirsizliği, gurbette olmak ve uzaklık temaları ile oluşturulmuştur. Sorular dört alt tema şeklindedir:

- Katılımcıyı göçe iten sebepler nelerdir?
- Katılımcının göç kararını zorlaştıran ve kolaylaştıran faktörler neler olmuştur?
- Katılımcının göçten beklentisi nelerdi ve beklentileri gerçekleşmiş midir?
- Katılımcı göçten sonraki uyum sürecinde neler yaşamıştır?

4.1.1.Katılımcıyı göçe iten sebepler nelerdir?

Katılımcıların 14'ü ülkelerinde yaşadıkları ekonomik sıkıntılar ve işsizlik nedeniyle göç ettiklerini belirtmişlerdir. Hem ailelerine hem de kendilerine daha yaşanılabilir bir hayat sunmak için göçün makul bir tercih olduğunu dile getirmişlerdir. Özellikle Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra iş bulmakta ve geçinmekte zorluk çeken nüfusun artmasıyla beraber Türki Cumhuriyetler, Moldova, Ukrayna ve Rusya'dan Türkiye'ye çalışmak için gelen göçmen sayısında artış olmuştur. Kendi ülkelerinde göçün yaygın bir pratik olması göçmen kadınların göçe olan ilgisini arttırmaktadır. Ekonomik refahını arttırmak isteyen kadınlar için göç alternatif bir yol olarak görülmektedir.

Ukrayna'da ayda 30 \$ kazanıyordum ben burada 300 \$ neden orada kalayım. Oradan Türkiye'ye gelmek de yani çok popülerdi herkes göç ediyordu o yüzden gelmeye karar verdim. (Katılımcı-2).

Sovyetler yıkıldı sanki bizim evimiz de yıkıldı. Elimizde hiçbir şey kalmadı iş yok para yok eee benim iki tane küçük kızım var. Babaları da yok yanlarında. Bıraktım kızlarımı abime dedim size para göndereceğim ama uzun zaman gelemem çıktım geldim. (Katılımcı-1).

Büyük oğlumu evlendirdim şimdi de küçük oğlumu evlendirmek için buraya geldim. Oğlum memlekette, düğün masrafları bizde biraz şey olduğu için masa hazırlıkları böyle araba hazırlıkları. Sizde böyle çok yerde masa hazırlamıyorlar böyle... Mesela bizde 600 kişilik düğün 300'ü benden oluyor yani çok para bir de onun evini yapacaksın mesela yatağı bilmem nesi hepsi masraf. (Katılımcı-9).

Keşke memleketimizde yaşamak çok güzel çok iyi. Bizde böyle kira ödemiyorsun, elektrik, fatura, su ödemiyoruz. Her şey bizim var çünkü bedava ama iş yok. Biz çocuklarımızı okutamıyoruz. İş olmadıkça hiçbir şey kazanamıyorsun ki o yüzden bizim memlekette yaşamak çok zor geldi artık. Benim büyük kızım hani konuştun ya o üniversite bitirdi Ukrayna'da, küçük kızım Rusya'da okuyor 3. sene şimdi oğlumu da memleketimize üniversite kazandırdık böyle para vermezsen okuyamıyor 15 bin dolar para çıkardık şimdi onun 5 bin dolarını borç aldık onu vereceğiz. O yüzden hep koştur koştur karı koca çalışmaya geldik. (Katılımcı-16).

Türkî Cumhuriyetlerden gelen göçmen kadınların göç etme nedenleri ekonomik faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bu ekonomik faktörlerin bir kısmı kültürel normlarla şekillendiği anlaşılmaktadır. Çocuklarına iyi bir düğün yapmak, düğünde geline ve damada verdikleri kıymetli hediyeler, kendilerine ait büyük bir ev inşa etmek ve çocuklarını üniversitede okutabilmek katılımcıları göçe iten sebeplerdir. Türki Cumhuriyetlerde aile bağlarının kuvvetli olması, evlenen çocukların aile evinde kalması, katılımcıların evlat, gelin, damat ve torunları için çalışmasına ve para biriktirmesine sebebiyet vermektedir. Katılımcı tek başına göç etse bile göç kararı bütün aileyi ve aile yaşamını etkilemektedir.

13 göçmen kadın göç etmesinin sebebini ekonomiye dayandırırken diğer Afganistan, Lübnan, Filistin, Mısır ve Yunanistan'dan gelen katılımcılar göç etmelerinin nedenini bağlantılı göç olarak açıklamışlardır. Eski Sovyetler ülkelerinden gelen katılımcılara kıyasla bu katılımcıların göç nedenlerini güvenlik ve eğitim oluşturmaktadır. Ekonomik refah onların için ikinci ya da üçüncü göç nedeni olarak sıralanmaktadır. Bağlantılı göçte özellikle aile faktörü büyük önem taşımaktadır. Ailecek göç etmelerinin nedenini ülkelerinde yaşanan ekonomik ve sosyal krizler olduğunu bundan dolayı da güvenli bir gelecek kuramayacaklarını belirtmişlerdir:

Lübnan'da bizim için yaşamak zor ben anlatsam anlaşılmaz. Biz evlendik ben burada yaşamak istemiyorum gidelim dedim. Eşim olmaz yok dedi o zaman ben giderim yok o da olmaz. Dedim o zaman biz burada yaşamadan ölelim hep tehlike

var. Başka ülkeleri de düşündük gitmek için ama hep kültürler benziyor hem biraz daha güvenli olduğu için Türkiye'ye geldik. Çocuklarımı Müslüman ülkede büyütmek istedim. (Katılımcı-11).

Babam çok istiyordu Türkiye'ye gelmek annem istemiyordu orada (Kabil) her şeyi var. Babam mühendis kardeşlerim okumak istiyor ben de istiyorum ikna ettik annemi geldik. Afganistan'da kadın için yaşamak zor en çok ben gelmek istedim, yeni bir hayat için. Orada peçe takmak zorundasın takmasan da olur ama takıyorsun işte. İstedğin şeyleri yapamıyorsun, para da pek yok. (Katılımcı-7).

Fas'dan abimle okumak için geldim ben. Nerede okuruz, üniversitelere bakıyorduk sonra Türkiye'ye gelmeye karar verdik. Annem, babam da Türkiye'ye gelmemizi istedi hem ikimiz için istediler. Abimin yanında geldiğim için ailem de rahat etti. (Katılımcı-3).

Mısır'da tıp eğitimi aldım, orada işim bitti sonra ailemin yanına Arabistan'a döndüm ama orada da kalmak istemedim. Türkiye'de iyi imkanların olacağını düşündüm bir de ablamlar burada diye Türkiye'ye geldim. Ama tahmin ettiğimden çok çok çok daha zormuş her şey. (Katılımcı-20).

Filistin'de eğitim iyi değil. Üniversite bitirsen de sonrasında bir şey olmak yani zor. Ailemle yurtdışında eğitim alsam daha iyi olacağını düşündük. Müslüman, güzel bir ülke diye seçtim. Burada artar bir Arap insanları da var. Filistin'den Türkiye'ye gelen kişiler çoğalıyor. (Katılımcı-18).

Katılımcıların çoğu literatürle de bağdaşır şekilde ekonomik sebeplerden dolayı ülkelerinden göç ettiklerini belirtmişlerdir. Verilen yanıtlara bakıldığında da iş bulmak ve ekonomik refah seviyesini arttırmak için göç edenler Sovyetler Birliği'nden gelen göçmenlerdir. Moldova, Ukrayna, Türki Cumhuriyet'lerde Türkiye'ye göçün popüler olması ve bunun literatürde "mekik göçü" olarak adlandırılması bu soruya verilen yanıtla örtüşmektedir. Kendi ülkelerinde ev yapmak, çocuklarını okutmak ve evlendirmek, para biriktirmek, güvenli bir alanda yaşamak katılımcıların göçten beklentilerini oluşturmaktadır. Diğer 7 katılımcı ekonomik nedenlerden değil aile bağlantısıyla ya da eğitim amaçlı geldiklerini belirtmişlerdir ancak onların da göç etmesinin altında yatan etken hayat standartlarının yükseltilmesidir. Türkiye'de eğitim görmek için gelen göçmen katılımcıların hepsi Ortadoğu ülkelerinden Türkiye'ye göç etmişlerdir. Ortadoğu'dan göç eden katılımcılar Türkiye'ye yönelen bir göçün olduğunu belirtmişlerdir. Genel olarak ele alındığında da insanların ülkelerinden ekonomik, sosyal, siyasal ve bireysel sebeplerden ötürü başka bir ülkeye hareket ettiği görülmüştür (Koçak ve Terzi 2012: 164).

4.1.2. Katılımcı göç kararını alırken zorlanmış mıdır?

Katılımcı-7 ve Katılımcı-11 dışındaki diğer bütün katılımcılar göç etmeden önce Türkiye'ye turist gibi geldiklerini ya da ailesinden en az birisinin Türkiye'de bulunduğunu söylemişlerdir. Ancak göç kararı alırken göçmen kadın olarak Türkiye'de yaşamının zor olacağını, neler yapabileceğini ve bundan sonra hayatının nasıl gideceğine dair kaygılandıklarını belirtmişlerdir. Özellikle son 5 yılda Türkiye'ye göç eden katılımcılar göç kararı verirken Türkiye hakkında az çok bilgiye sahibi olduklarını ve bazı noktaları öngörebildiklerini ancak buna rağmen göçün bir sürü bilinmezliği ve riski barındırdığını ifade etmişlerdir.

Zor oldu karar vermem mesela ben bundan önce gelip gitmiştim İstanbul'a, biliyordum ama öyle değil geliyordum 3 gün 5 gün turist gibi otelde kalıp gidiyordum o zaman farklıydı. Önce tabi ki karar verdim, düşündüm dedim nasıl olur, ne yaparım ama sonra annemle konuştum, geldim. (Katılımcı-6).

Türkiye'ye gelmek normal oldu artık, herkes Türkiye'ye geliyor her aileden birisi burada vardı o yüzden birbirimizi sanki çekiyorduk ama insan gelmeden önce korkuyor diyor ne olacak acaba, nasıl iş bulacağım, para kazanmazsam bana tanıdık bakar mı bakmaz. Bilsen de tanıdık da olsa insan diyor acaba nasıl olacak? (Katılımcı-5).

Konuştun sen de benim annem, babam zaten buraya çalışmaya gelmişlerdi. Teyzelerim de var burada. Ben zorlanmadım gelirken. Şey düşünüyordum Ukrayna'da üniversite okudum bankacılık gibi düşün, ekonomi gibi keşke kendi memleketimde bu işi yapabilsem onu düşündüm gelmeden. (Katılımcı-15).

Çok aktif olmak isteyen birisiyim. Hep bir şeyler yapmak istiyorum. Benim 11 tane sertifikam var. Aklımda hep başka yerde yaşamak vardı... Üniversite bitti, ailemin yanına döndüm. Böyle nasıl anlatsam depresyona girdim. Hiçbir şey yapmıyorum, mutsuzum ailem de dedi sen bir şey yap, olmaz böyle. Öyle karar verdim yani nasıl diyeyim çok uzun düşünmedim. (Katılımcı-17).

10 yıldan fazladır Türkiye'de yaşayan Sovyet kökenli göçmen kadınlar Katılımcı-1 (10 yıl), Katılımcı-4 (17 yıl), Katılımcı-10 (10 yıl), Katılımcı-12 (14 yıl), Katılımcı-13 (16 yıl) ve Katılımcı-14 (11 yıl) göç kararı alırken Türkiye hakkında çok

fazla bilgiye sahip olmadıklarını, Türkiye’deki fuhuş tehlikesinden korktuklarını ve Türkiye’ye gelirken kimlere güvenebileceklerini tam olarak bilmediklerini söylemişlerdir.

Moldova’da biz Gagavuz Türküyüz biliyorsun di mi bizim kültürümüz benziyor biraz. Bir de Türkiye’ye çok gelen var ben de yapabilirim diye düşündüm. Tanıdıklarım var Türkiye’de onlar da gel dediler. Dedim yapamazsam dönerim bilet alırım gelirim hemen. Ben 11-12 yıl önce geldim tabi o zaman karar vermek daha zordu Türkiye Müslüman tamam ben de Müslüman’ım ama burası biraz korkutuyordu ama herkes yapıyor ben de yaparım dedim. (Katılımcı- 14).

Liseyi bitirmişim daha çocuğum ama para kazanmak istiyorum. Moldova’da iş yok, toprak var ama para getirmiyor Türkiye’ye gelmek istiyorum ama nasıl korkuyorum. Diyorlar gidersen seni satarlar babana bile güvenemezsin, bir daha gelemezsin, parayı vermezler. Hepsini düşündüm geceleri uyuyamadım, ağladım ama dedim gencim giderim çünkü iş yok, para yok ne yapacaksın? Aileyi düşünüyordum nasıl bir aileye düşeceğim diye. Bizim oradan buraya çalışmaya gelen erkeklerin böbreklerini alıyorlar dediler eee ben de diyordum nasıl olacak diye. (Katılımcı-12).

17 yıl olmuş şimdi sen sorunca o anları hatırladım. Söylentiler var orada kadın satıyorlar ama Laleli’de çalışan para kazanan bir sürü kadın da var diyorlar... Bizim orada da yaşam yok para yok dedim ne kaybederim gideyim. O zamanlar daha zordu gelmek, cesaret lazımdı biraz... Şimdi gelenler daha şanslı tanıdıkları var. Ben geldim arkamdan kız kardeşim geldi biz ikimiz burada birlikte çalıştık, destek olduk birbirimize. (Katılımcı-4).

Çocukları olan bütün göçmen kadınlar göç kararı verirken kendilerinden çok geride kalan ailelerini ama özellikle çocuklarını düşündüklerini ve bunun en zorlanılan nokta olduğunu ifade etmişlerdir. 10 yıl önce gelen göçmen kadınlar teknolojinin bu kadar gelişmemiş olmasının zorluklarını yaşadıklarını ancak şimdi geride kalanlarla daha kolay iletişime geçtiklerini de vurgulamışlardır.

Türkiye’ye gelmek istiyorum, para kazanmak istiyorum ama iki tane küçük kızım var. Hep onları düşündüm dedim ne yapacaklar, kim bakacak onlara annem yok babam yok. Kocamdan ayrım. Babamdan kalma bir evim vardı dayım ve yengeme dedim ki kızlarıma bakarsanız bu evde yaşayabilirsiniz. Kızlarım birisi 9 birisi 12 yaşındaydı. Onları ayarladıktan sonra Türkiye’ye gelebildim. Haftada bir kere kızlarımla avizeli telefon var ya sokakta işte onla konuşmaya çalışıyorduk ama yapamıyorduk ki ben burada ağlıyorum kızım orada ağlıyor. Şimdi çok rahat istediğinde arıyorsun görüyorsun hemen. Bu sıkıntıları biz yani eski gelenler çok çekti. (Katılımcı-1).

Karar verirken çok zorlanmadım şimdi ama böyle olacağını bilmiyordum ki. Zaten memlekete istediğin zaman gidemiyorsun bak benim Sovyet yıkıldıktan hemen sonra gelen arkadaşlarım var onlar yıllarca görmedi çocuklarını hep hasret işte. Ben de öyle ama şimdi eskisi gibi değil. Özledin ara, foto gönder daha kolaylaştı her şey. Bak sana oğlumun fotoğrafını göstereyim memlekette o şimdi böyle yani. (Katılımcı-14).

Önceden internet yoktu mesela sadece seslerini duyabiliyordun. 5 buçuk sene öyle geçti 5. buçuk sene sonra çocuklarıma kavuştum. Ben 5 buçuk sene hiç çocuklarımı görmemiştim zaten şimdi internet de var istediğin zaman aç görüş. (Katılımcı-10).

Elde edilen verilere göre, Türkiye'ye aile ya da tanıdık vasıtasıyla göç edilse bile herhangi bir katılımcı bu süreci çok kolay ve rahat atlattığını belirtmemiştir. Her katılımcının göçe dair kaygı seviyesi farklı olsa da hepsi göç sürecine yönelik bir tereddüt yaşamıştır. İş bulabilme, ülkeye ve topluma uyum süreci, güvenlik meselesi, para kazanabilme faktörleri bütün katılımcıların ortak tereddütleridir. Türkiye'ye gelmeden önce duyulan bu tereddütler akrabalar, tanıdıklar, ülkeler arasındaki kültürel yakınlıklar ve geçen zaman sayesinde etkisini azaltmıştır. Bunlarla birlikte, küreselleşme ve teknolojinin göçmen kadınların göç etmesinde önemli bir etmen olduğu görülmektedir. Gelişmiş iletişim araçlarına sahip olmaları, internete kolaylıkla ulaşmaları göçün zor yanlarını azalttığı görülmektedir. 10 yıl öncesinden gelen kadınlar Türkiye'ye dair daha az bilgi bildiklerini ve istedikleri zaman ülkelere geri dönemeyeceklerinin farkında olduklarını vurgulamışlardır. Ancak 5 yıldan daha az bir sürede Türkiye'de çalışan göçmen kadınlar Türkiye'ye geldiklerinde karşılaşacakları durumları az çok öngörebildiklerini, iş bulma ve para kazanma konusunda zorluk çektiklerinde ülkelere daha kolay dönebileceklerini belirtmişlerdir.

Bunlara ek olarak, derinlemesine görüşmelerde edilen bulgular literatür birlikte okunduğunda, Eski Sovyetler Birliği üyesi ya da Ortadoğu ülkelerinden Türkiye'ye gelen göçmen kadınlar göç sürecinde ve sonrasında karşılaşılabilecekleri problemleri çözebilmek için İlişkiler Ağı Göç Kuramı'nın da belirttiği gibi buradaki ilişki ağlarını kullanmışlardır. Öncesinde oluşturdukları bu bağlar "*toplumsal sermayeleri*" olarak adlandırılmaktadır. Bu bağlar sayesinde daha kolay iş, kalacak yer bulabilmekte ve sosyalleşebilme alanları yaratabilmektedirler. Bu ağlar ayrıca göçün *hızını* ve

yoğunluğunu etkilemektedir. Toplumsal sermayeleri ve iletişim ağıları fazlalaştıkça göç etme hızı ve yoğunluğu da artmaktadır.

4.1.3. Katılımcının göçten beklentisi nelerdi ve beklentileri gerçekleşmiş midir?

Görüşmelerde elde edilen bulgulara göre, katılımcıların göçten beklentisi iyi bir iş bulmak, kazandıkları parayı ailelerine göndermek, eğitim almak ve en nihayetinde kendilerine yeni bir hayat kurmaktır. Araştırmaya katılan katılımcıların hepsi çalışmaktadır. Beklentilerinin karşılanması noktasındaysa hepsi hedeflerinin bir kısmını gerçekleştirdiğini belirtmişlerdir. Bu beklentiler ilk olarak kalacak bir yer bulmak ki çoğu Türkiye'ye gelmeden bunu ayarlamaya çalışmıştır. İkinci noktaysa kendilerine uygun bir iş bulabilmektir. Katılımcıların hepsi bu iki aşamayı geçmiştir. Bundan sonraki aşamalar düzenli bir işte istihdam sağlamak, aileye daha fazla para yardımında bulunmak ve kendilerine ekonomik olarak daha rahat bir gelecek kurmaktır.

2 yıldır buradayım. Buraya hem çalışmak hem de okumak için geldim. Çalışıyorum para kazanıyorum ama az para bu. Bazen düşünüyorum keşke gelmeseydim diye ama sonra diyorum iyi ki geldim para kazanıyorum, iş buluyorum, aileme gönderiyorum. İlerde daha kazanıp başka şeyler yaparım... Herkesi özlüyorum, çalışma bazen zor oluyor, para az oluyor bunlar kötü ama dedim ablam, abim burada kalacağım. (Katılımcı-8).

Kendim için yeni bir hayat kurmak istedim. Değişmek istiyorum. Hareketli S... olmasın artık... İki yıldır bir şeyler yapıyorum kendim için ama bilmiyorum yapabilir miyim... Burası olmasa başka bir yer de olur. Bir şeyler yapmam lazım. (Katılımcı-17).

Ailemle buraya yeni bir hayat kurmak için geldik sonra ben çalışmaya başladım. Para kazanıyorum ama işler iyiye gitmiyor sanki o zaman insan korkuyor işten çıkarsam ne olacak, birikimimiz daha yok bunlar hep problem yani. İş bulmak da çok kolay değil tanıdık lazım oluyor. Ailem Bursa'ya gitti orada köy gibi bir yerde yaşıyorlar, ablam, abilerim, ben burada yaşıyoruz, iş bulduk. (Katılımcı-7).

Pratisyen hekimim ben şu an. Buraya gelme nedenim en çok doktor olmak. Sınavlar var 12 kitap, 22 kitaptan onlara hazırlanıyorum... Dil öğrendim yavaş yavaş olacak inanıyorum. (Katılımcı-20).

Üniversite okumaya gelmiştim bitti, işe başladım. Arkadaşlarım, çevrem oldu dili de öğrendim yaptım sanki bir şeyler. (Katılımcı-3).

Katılımcıların Türkiye’de geçirdikleri zaman arasında kıyaslama yapıldığında 5 yıl ve üzerinde yaşayan katılımcılar göçten beklentilerinin büyük bir kısmını tamamladıklarını ve kazançlarının kendi ülkelerine kıyasla daha fazla olduğunu bundan dolayı da kısa vadede ülkelerine dönmek istemediklerini ifade etmişlerdir:

Türkmenistan’a Çinliler geldi bizim oradaki doğalgaz için ben orada çalışıyordum. Onların çocuklarına bakıyordum ama para çok az veriyorlardı. Eeee o parayla bir şey alamıyorsun ki... Benim kız kardeşimin kocası şoför ayda 100 \$ kazanıyor sen bu parayla ne yapacaksın ya? Diyorum ki ben burada ayda 300 \$ kazansam 100 \$ memlekete göndersem yine karlıyım. Burada kazandığımla orada ev yapıyorum bir 5 yıl daha çalışsam o ev bitse oğlanı evlendirsem tamam geri döneceğim. (Katılımcı-16).

7 yıl önce buraya gelirken para kazanmak için gelmiştim. O zaman daha küçüğüm, teyzemin yanına gelmiştim. 7 yıl geçti yine aynı amaç var. Para kazanmak, para göndermek ama şimdi biraz daha kendim için yaşıyorum. Düzeni kurdum, dil öğrendim, her şeyi daha iyi biliyorum tabi. (Katılımcı-21).

Türkiye’nin parasıyla ben çocuklarımı büyüttüm, aileme para gönderdim. Bak sadece ben değil Moldova, Ukrayna, Rusya, Türkmen ülkeler hepsinde Türkiye’nin parası var. Ben hep Türkiye’ye teşekkür ediyorum. Kolay olmadı hiçbir şey şimdi bakınca oooo neler yaşamışım, hepsi geçmiş gitmiş. Memlekette ev yaptım şimdi çocuklarımı evlendireceğim neyle bu parayla. (Katılımcı-13).

Ben iyi ki Türkiye’ye geldim diyorum. Moldova’da kalsam ne yapacaktım şimdiye kadar yaptıklarımı yapamazdım. Kızımı istediğim gibi büyütüyorum, para gönderiyorum istiyorum ki kızım güzel okullarda okusun. Türkiye’ye geliyor yazın İngilizce özel ders alıyor, tatile gidiyor, liseyi, üniversiteyi burada okusun istiyorum. Babası Almanya’da çalışıyor oraya da gidebilir. (Katılımcı-12).

En nihayetinde katılımcıların hepsinin ortak amacı hayat standartlarını özellikle maddi imkanlarını yükseltmektir. Katılımcılar kendi ülkelerine kıyasla daha çok para kazandıklarını ve ailelerine yardım ettiklerini dile getirmişlerdir. Özellikle 10 yıldan daha fazla Türkiye’de çalışan göçmen kadınlar ülkelerinde evlerini tamamlamış, çocuklarını büyütüp evlendirmişlerdir. Türkiye’de 5 yıldan daha az çalışan kadınlarsa şu an yeni bir hayat kurma aşamasında olmakla beraber ülkeye uyum sağlayarak beklentilerinin bir kısmını gerçekleştirmişlerdir. Bu uyum sürecinde

dil öğrenmişler, çeşitli işlerde çalışmışlar, çalışma ya da oturma izni almışlar ve Türkiye’de de kendilerine bir çevre edinmişlerdir.

4.1.4. Katılımcı göçten sonraki süreçte neler yaşamıştır?

Türkiye’ye geldikten sonra katılımcıların ev ve iş bulma süreçlerinde önemli benzerlikler olduğu kadar farklı bireysel deneyimler de dikkat çekmektedir. Özellikle dil öğrenme kabiliyetleri, sosyalleşme ve çevreye uyum süreçlerinde farklılıklar ortaya çıkmıştır. Yatılı olarak evlerde çalışan göçmen kadınların sosyalleşme süreci daha kısıtlı bir alanda gerçekleştiği için dil öğrenmeleri daha fazla zaman almıştır. Örneklemede de görüleceği üzere katılımcıların büyük çoğunluğu mağaza satış elemanı olarak çalışmaktadır. Kamusal alanda çalışan göçmen kadınların iş arkadaşlarının olması, her gün müşterilerle görüşmeleri ve daha çok hayatın içine dahil olmaları sosyalleşmelerini ve çevreye uyum sağlamalarını kolaylaştırmaktadır. Her katılımcı dil öğrenme sürecinde belli bir zorluluk yaşadığını belirtmiştir ancak Türkiye Cumhuriyetleri’ den gelen göçmen kadınlar diğer ülkelerden gelen göçmen kadınlara göre Türkçe’yi daha kolay öğrenmişlerdir.

Sen biliyorsun, çok zor aslında neden geliyorsun yeni ülkeye dil bilmiyorsun, dili öğrenince hala iyi konuşamıyorum mesela gülüyorlar bilmiyorsun neden gülüyorlar içinden kötü bir şeyler geçiyor diyorsun ne yaptım ki ben neden gülüyorlar. O zaman dili anlamıyorsun, dil öğreniyorsun, insanları öğreniyorsun, yeni işi öğreniyorsun, her şeye sıfırdan başlıyorsun. Eve sıfırdan başlıyorsun mesela bir kaşık yok, tabak yok hiçbir şey yok. Ben bu eve girdim mesela dört duvar vardı başka hiçbir şey yoktu. Eski eski eşyaları aldım parayla o zaman da çok kandırdılar. Çöpte daha iyileri var bana 100 liraya bir masa verdi ama sallanıyor tabi ki çok kandırdılar ama eve yerleşmem lazım çabuk çabuk. Ben evsiz kaldım Türk ailede yaşadım. Zorluk görüyorsun her şeye sıfırdan başlıyorsun eve, iş, dile, hayata sıfırdan. (Katılımcı-14)

Geldikten sonra en çok dilde zorlandım. Bir şey bilmiyorum, anlamıyorum. Türkçe de zor bir dil bana göre ben Moldovum nasıl yapacağım bilemedim. O zamanlar yaşlı bir dedeye bakıyordum ilk geldiğimde. Onunla televizyon izleye izleye dili öğrendim. Türkmence konuşuyoruz biz gelmeden önce Türkçe belki Türkmence benziyor diye düşündüm ama pek benzemiyor. Böyle böyle öğrendim dili bilince her şey daha kolay oldu. (Katılımcı-12)

İş bulurken zorlanıyorum biraz dilim iyi değil bir de gencim. Bu işten önce bir evde yatılı kalıyordum evin kızı bana çok kötü davrandı. Böyle hep kavgı ediyordu, bağıırıyordu yani şımarıktı. Ben o kızla aynı yaşıydım galiba... ben

buraya çalışmaya gelmişim ama o çok rahat, şımarıktı. Ağlayarak işi bıraktım gittim ablamın yanına. Abim dedi bavulunu al gel. (Katılımcı-8)

10 yıldan fazladır Türkiye’de olan katılımcılar Türkiye’ye gelmek istediklerini çevrelerine belirttiklerinde çevrelerindekiilerin Türkiye’deki fuhuş sektöründen bahsettiklerini ifade etmiştir. Katılımcılar da Türkiye’ye ilk geldiklerinde bu tehlikeyi fark ettiklerini ve bundan dolayı da iş ve sosyal hayatlarında uzun süre zorlandıklarını dile getirmişlerdir:

Buraya geç geldim 39 yaşında. Yabancı ülke bana dediler E..... sen nereye gidiyorsun seni orada satarlar. Bilmem bir şey yaparlar ama ben bilmiyorum ki ilk defa geldim ama benim tanıdıklarım burada çalışıyordu ben onlarla geldim. Kırım Tatar derneği var Çapa’da onlar bize biraz destek çıktılar. İş bulmak, dil öğrenmek böyle benim gibi kadınlarla konuşmak için. (Katılımcı-2).

Türkiye’ye gelmeden herkes diyordu çok güzel ev alıyorlar araba alıyorlar ama ben hayatta gitmem hizmetkar olmam diyordum... Sonra bir arkadaşımın kızı yardım etti önce Dubai’ye gittim 1500 dolar borç aldım gittim ama iş bulamadım yaşım da vardı sonra Türkmenistan’a döndüm. Arkadaşımın kızı sebep oldu Türkiye’ye geldim beni bir eve yerleştirdi. Sonra gördüm ki onlar diskoda çalışıyor, bir sürü para kazanıyor bana da dediler sen de gel... Benim kızlarım var bu işi memlekette de yapardım ama yapmadım. Sonra başka bir bayana bıraktı beni o evde yaşadım her gün ağlıyordum ama ne çabuk zaman geçti... İş buldum paspasçı olarak girdim çünkü kiram var. Paspasçı formasını giyince ağlamaya başlıyordum diyordum kimse beni görmesin ama çalışmak utanılacak bir şey değil ama zoruma geliyordu. (Katılımcı-1).

Azerbaycanlı göçmen kadınlarla görüşmeden elde edilen çıkarımlara göre, diğer göçmen kadınlara kıyasla Türkiye’ye daha kolay uyum sağladıkları görülmüştür. Dilin ve kültürün birbirine benzemesi kadınların hem iş bulma hem de çevreye uyum sürecini hızlandırmıştır.

İş aradığımda, ev baktığımda Azeriyim diyorum aynı dili konuşuyoruz, dinimiz aynı. Kardeşiz diyorum hep. Patronum da İğdirli o kadar çok kültürümüz, yaşamımız benziyor ki. O da Azeri kökenli, 3 yıldır burada çalışıyorum aileden birisi oldum çok şükür. (Katılımcı-6).

Aynı din, dil olunca daha kolay. Tamam ben de Rusça biliyorum ama aslım Azeri. Bakıyorum Ukraynalı, Moldovalı göçmen kadın olmak daha zor onlar çok zorlanıyor. Ben Rusya’ya gitmedim Türkiye’ye geldim çünkü burada daha rahat

yaşarım diye düşündüm öyle de oldu. Teyzelerim Rusya'ya Rus gibi oldular Rus gibi neden olayım di mi? Burada daha kolay oldu her şey. (Katılımcı-5).

Din ve kültür yakınlığından dolayı Türkiye'yi tercih eden Arap katılımcılar Türkiye'ye geldikten sonra Türkiye'ye uyum süreçlerinin tahmin ettikleri kadar kolay olmadıklarını belirtmişlerdir. Kültürel ve dini yakınlık olsa da farklı milletlerden olmanın sosyal ve bireysel yaşamda farklılıklara neden olduğunu söylemektedirler. Suriye'deki iç savaştan dolayı Türkiye'ye yönelen göçle birlikte Türklerin Araplara bakış açılarının değiştiğinin üzerinde durmuşlardır.

Türkiye'de Arapları sevmiyorlar bence kim ne derse desin. Buraya geldik ev kiralarken dedik biz iyi insanız kira ödeyeceğiz diye. Burada bir şey yok ev, iş yok bunlar lazım. Paramız var evi kiraladık eşim iş bulmak istedi ama 2 yıl iş bulamadı hem yarım yarım gitti. Bazen keşke gelmese miydik ülkem kötü de olsa benim ülkem annem, babam var. İki çocuğum var onlar için geldim Türkiye'ye rahat büyüsünler... Burada kimsesiz kaldık dil de çok zor ama Türkçe hep Arapça'dan kelime almış aynı kelimeler hep aynı. Dili öğrendik yavaş yavaş ama hayat kolay değil. (Katılımcı-11)

İlk İstanbul'a geldim sonra Trabzon'a gittim orada Avrasya Üniversite'de okumak için. Orada bir sürü sorun çıktı başka bölümden ders aldım, yalnızım orada yabancı öğrenci de azdı. Nasıl yapacağım diye baya düşündüm sonra buraya Aydın Üniversite'sine geldim daha iyi oldu. Türkçe öğrendim, arkadaşlarım var bak ev arkadaşım Türk zor oluyor ilk geldiğimde zaman zaman alıştım. (Katılımcı-3).

Buraya gelmeden Türkiye'de ırkçılık çok var diye duymuştum. Gitme, Arapları sevmiyorlar, yapamazsın. Biraz korkarak geldim ama ablamlar olduğu için biraz onlara güvendim... 1 yıl 8 aydır buradayım ırkçılık pek görmedim. İyi insanlar Türkler, misafir seviyorlar, komşularım da var. Çevreyle ilgili bir sıkıntı yaşamadım şükür. Dil sıkıntısı oldu. Pratisyen hekimim doktor olmak istiyorum o yüzden başvuru yapıyorum Ankara'ya ama o kadar yavaşlar. Staj başlatmam lazım, para ödemem lazım ama kağıt işi çok çok. (Katılımcı-20).

Din aynı, kültür de biraz aynı ama zor yine de. Türkçe bence çok zor bir dil. Ben hala Türkçemi düzeltmeye çalışıyorum. Uzun bir süre geçti sonra yavaş yavaş Türkiye'ye uyum sağlamaya başladım. (Katılımcı-18).

Geldiğim andan itibaren zorluklar başladı aslında. Burada babamın bir arkadaşı bana ev ayarlayacaktı ayarlamış ama uzak, kötü... 3 gün otelde kaldım, param azaldı dedim 3 gün içinde ev bulamazsam Lübnan'a geri dönerim... Arap olunca burada herkes seni zengin zannediyor, para bizde çok var sanki. Mesela önceden fark etmiyordum ama şimdi taksicileri hemen fark ediyorum onlar bile hemen yalancılık yapıyor. (Katılımcı-17).

Göçten sonraki süreçte katılımcıların hepsi ilk zamanlarda özellikle dil öğrenme ve iş bulmada zorlandıklarını söylemişlerdir. Göçten sonraki ilk zamanlarda katılımcılar kalacak bir yer ve iş bulmak için dili bir an önce öğrenmeyi denemişlerdir ki katılımcıların hepsi şu an Türkçe'yi iyi bir şekilde konuşabilmektedir. Ortadoğu ülkelerinden gelen katılımcılar Türkiye'ye gelmeden önce Türkçe'ye Türk dizilerinden dolayı az da olsa aşina olduklarını ve Ortadoğu'da Türk dizilerinin fazlasıyla sevildiğini ve izlendiğini belirtmişlerdir. Bunlarla birlikte katılımcıların hepsi Türkiye'den arkadaş edinmiş ve bir çevre oluşturmuşlardır. Türkiye'ye uyum sağlama ve dil öğrenme süreci yaklaşık bir yıllarını almıştır. Dil öğrenilse, iş bulunsa ve çevre edinilse de göçten sonraki sürecin tam olarak bitmeyeceği, göçü hayatlarında bir milat olarak gördükleri görüşmeler esnasında gözlemlenmiştir.

4.2. Göçmen Kadınların Deneyimledikleri Duygulara İlişkin Bulgular

Bu başlık altında göçmen kadınların göçe karar verdikten göç uyum sürecine kadar deneyimledikleri duygulara ilişkin sorular yönlendirilmiştir. Tezin önemli bir başlığı olan *deneyimlenen duygular* kısmında katılımcıların göç sürecinde ve sonrasında neler hissettikleri, deneyimledikleri duyguların onları nasıl etkilediğine dair bulgular ortaya çıkarılmak istenmiştir. Bu başlık dört alt temadan oluşturulmuştur:

- Katılımcı ülkesinden ayrılırken ne hissetmiştir?
- Katılımcının göç sürecinde en çok hissettiği duygular nelerdir?
- Katılımcı göç sürecinde zorlandığı anlarda neler hissetmiştir?
- Katılımcı şu an kendisini nasıl hissetmektedir?

4.2.1. Katılımcı ülkesinden ayrılırken ne hissetmiştir?

Katılımcıların bazıları ülkelerinden ayrıldıklarında hissettikleri duyguları tam olarak tarif edemediklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların aktardıklarına göre, ülkeden ve aileden ayrılmak her katılımcı için ayrı bir deneyim niteliği taşımaktadır. Ancak

genel duruma bakıldığında katılımcıların hepsi özlem ve hüznü duygusunu aynı anda hissettiklerini dile getirmişlerdir. Göçe karar verme ve göç arasındaki dönem katılımcıların tam olarak idrak ettikleri bir dönem olmamıştır. Katılımcıların yaşadıkları boşluk ve yurtsuzluk hissi bu dönemin araf olarak görülmesine sebebiyet vermektedir. Katılımcılar arkalarında bıraktıkları aileleri, arkadaşları, çocukları, evleri, evcil hayvanlarının özlemini göçten sonraki süreçte idrak etmektedirler. Özellikle çocukları olan göçmen kadınlar ayrılık anında çok zorlandıklarının altını çizmiş ve görüşmeler esnasında hep çocuklarından bahsetmişlerdir.

Uçağa bineceğim böyle içimden bir ses diyor gitme geri dön evine, bir an vazgeçmeyi düşündüm geri dönmek istedim. Çocuklarım aklıma geldi sanki son kez öpüyormuşum gibi hissettim o anı bak hala yaşıyormuş gibiyim. Ama dedim ben çocuklarım için gidiyorum. Zor hep sabır sabır çektim. (Katılımcı-10).

Böyle sorunca bilmiyorum ki anlatamıyorum. Zor bir şeydi, abimle annemle havaalanına geldim. Ağlamadım hiç annem üzülsün diye. Ama uçağa bindim ağlamaya başladım çok kötü oldum o zaman. Sadece aileden ayrılmıyor ki insan arkadaşından, toprağından ayrılıyorsun tamam yine geleceğim diyorsun ama gelemeye de bilirsin... Bir söz var siz de gidip dönmek var dönünce görmemek var. Onun gibi yani ki bak kaç yıl oldu. (Katılımcı-14).

Ablamla birlikte Türkiye'ye geldim. Ablam daha önceden gelmişti ama ben ilk kez gelecektim. Uçağa binene kadar Türkiye'ye gelmek ne demek tam anlayamamışım bindim pilot konuşmaya başladı ben böyle bir garip oldum. O an böyle sanki çaresizmişim gibi yalnız gibi hissettim. (Katılımcı-5).

Ayrılmak zaten hemen öyle olmuyor. Düşünüyorsun, gittiğimde ne yaparım ne ederim diye. Böyle böyle düşünürken bir bakmışsın ayrılıyorsun artık. Ben çok korkmuştum ayrılırken Sovyetler de yıkılmıştı güvensiz hissediyordum o zaman... Gidebilecek miyim, ne zaman döneceğim diye çünkü bilmiyorsun vize, pasaport işlemleri nasıl olur sonra. Korkuyorsun ama bir bakmışsın uçaktan inmişsin. O korku da geçiyor o zaman telaş başlıyor. (Katılımcı-13).

Ayrılık olunca her şey zor tabi, kolay değil ki. Şimdi ne olacak, Türkiye'ye alışacak mıyım? İnsanlar nasıl? Aklıma böyle sorular geldi... Yanında birisi olunca tabi daha kolay atlatırsın ama yine de zor. Artık araya mesafe giriyor. İstedğin zaman, hemen gideceğim bir yer değil. (Katılımcı-19).

Katılımcılar ülkelerinden ayrılmayı bir süreç olarak görmektedirler. Ayrılmanın bir anda gerçekleşmediğini göç etmeyi zaten bir süredir düşündüklerini söylemişlerdir. Mental olarak göçe hazırlanma süreci olsa da pasaport işlemleri, uçak, havaalanı göçün tam olarak başladığı noktalar olarak zihinlerde kalmıştır.

Ülkelerinden ayrılmak göçmen kadınların devamlılık ve aidiyet duygularını etkilemektedir çünkü arafta kalmak, geride bırakmak ama yeni bir hayata başlamak, riskleri öngörmek ya da görememek kaygıya, endişeye ve tedirginliğe sebebiyet vermiştir. Göçmen kadınlar “güven ihtiyacı ve kopma arzusu” arasındaki gerilimi ülkelerinden ayrılırken hissetmeye başlamışlardır. Kaygı, endişe, hüznün, umut, öfke bu duyguların hepsi göçün bir parçasıdır. Bütün bu duygular kaynak ülkeden ayrılırken hissedilmektedir.

4.2.2. Katılımcının göç sonrasında hissettiği duygular nelerdir?

Katılımcıların hepsi özlem, yalnızlık ve yabancılık duygularının en az bir tanesini yoğun bir şekilde hissettiklerini belirtmişlerdir. Sadece aile ve çocuklarına karşı özlem duymadıklarını aynı zamanda ülkelere, şehirlerine, arkadaşlarına da hasret kaldıklarını dile getirmişlerdir. Özellikle Türkiye’ye geldikleri ilk zamanlarda duygusal olarak kırılma olduklarını bundan dolayı kendileri gibi göçmen olan arkadaşlarıyla daha sık görüştiklerini, sosyalleşmenin önemini belirtmişlerdir.

En çok zorlandığım özlem oldu. Buraya geldim kimsem yok, yalnızım. Gidemiyorum ne yapacağım dedim. Kızlarımı, akrabalarımı özledim o kadar özledim ki param oluyordu telefonla arıyordum. Seslerini duyardım ağlardım, konuşamazdım. O orada ben burada ağlardım. O zaman bu telefonlar da yok, istediğin zaman görüşemiyorsun hafta da bir arayabiliyordum sadece. (Katılımcı-1).

Önceden de gelmiştim Türkiye’ye o zaman da çok özlemiştim ülkemi, ailemi ama şimdiki gelişimde torunum oldu. Onu daha görmedim çocuklar fotoğrafını atıyor hep... Her gece fotoğrafına bakıp ağlıyorum, çok özledim bak sana da göstereyim fotoğrafını. (Katılımcı-9).

5 yıl oldu buradayım. Anneme, babama özleme alışamadım. İnsan buna nasıl alışsın ki alışamaz. İlk başta kendimi çok kötü hissediyordum şimdi tabi daha iyiyim ama özlem bitti mi? Asla bitmez, bitecek bir şey değil. (Katılımcı-18).

İstanbul’a geldim iki gün sonra bir evde çalışmaya. Dil bilmiyorum, insanları tanımıyorum, yalnızım. Yaşlılar vardı onlara bakıyordum o zaman. Akşam oluyordu herkes odasına gidiyordu. Ben de odama gidiyordum kimse yok o zaman telefonum da yok. Çok ağladım o akşamlar, oğlumu çok özledim. (Katılımcı-2).

Çok uzun zaman önce ben ailemden ayrıldım. Üniversitede de başka şehirdeydim sonra başka ülkelere gittim. Alıştım ayrı yaşamaya ama kız kardeşimle ayrı olmak hala çok benim için. Kız kardeşim benim için numara bir. N... bakıyorum

biliyorsun sen de onun kız kardeşlerini diyorum çok güzel. Aklıma benim kız kardeşim geliyor. Böyle ağlamak geliyor içimden. Ona özlemim hep var, aileme de var ama kız kardeş daha başka. (Katılımcı-17).

Aile fertleriyle Türkiye'ye gelen göçmen kadınlar aileleriyle gelse de zaman zaman kendilerini yalnız ve yabancı hissettiklerini söylemişlerdir. Aile ile gelmenin avantajlarıyla birlikte yine de sosyal uyum ve dil öğrenmede kadınların bireysel çabalarının ön planda olduğu görülmektedir.

Buraya gelir gelmez insan hissediyor sen buralı değilsin. Mesela sen Kabil'e gitsen sen de hissedersin dersin burası benim ülkem değil. Başka bir dil var, kültür var. İnsanlar yabancı ama sen de yabancısın. Ben Türkiye'ye gelmek çok istiyordum ama ailem olmadan gelseydim daha zorlanırdım. O zaman hem dışarısı yabancı olurdu hem içerisi. Şimdi bir sıkıntı olunca birlikteyiz hemen yardım isterim ama onlar olmasa kimden nasıl yardım isterim ki. (Katılımcı-7).

Eşim bana burada destek olmasaydı ben çok zorlanırdım. Yeni bir ülke, yeni bir dil, ailemden kopup gelmişim bir de kimsem olmasaydı nasıl olurdu acaba? Eşim yanımda destek oldu ama nereye kadar aslında biraz insan yalnız. Bir ay çok kötü, zor geçti ama depresyona girmedim. Ama kimse olmasa ben kesin depresyona girerdim. (Katılımcı-19).

Lübnan'ı, Beyrut'u özledim ama tek o değil ki. İnsan bağını, toprağını özliyor. Komşunla, arkadaşınla dertleşiyorsun. Burada kime derdimi anlatayım evet var bazı komşularım ama aynı dille büyümemişiz. Aynı kelimeler değil Arapça'dan çok kelime var ama anlam aynı değil gibi. Eşimle geldim ama hep birlikte değiliz, o işte ben işte. İnsan yalnız kalır. Bazı zaman eşim de anlamıyor beni sanki duvarlar üstüme üstüme geliyor. Kız kardeşimi görüntülü arıyorum o zaman. Konuşuyoruz, o da İsveç'te onun da kimsesi yok orada. Orası başka kültür, din. S... için yaşamak daha başka şey demek. (Katılımcı-11).

Teyzemle geldik buraya. Tabi o da aile, çok seviyorum onu yani canım benim. Anne, baba da var bir de tek aile değil ki. Arkadaş var, çevre var yani ülke var. Her şeyi özliyor insan ama zamanla da alışıyor. (Katılımcı-21).

Katılımcıların hissettiği köksüzlük ne tam olarak buralı ne de tam olarak kendi ülkelerinden olmalarının önünde durmaktadır. Ülkelerinde edindikleri değerlerin burada bir anlam ifade etmemesi, burada edindikleri yeni değerlerin kendi kültürlerinden bir karşılığı olmaması katılımcıların benliğinde bir çatışmaya neden olmaktadır. Bu durumda katılımcılar kendi kültürleriyle ve buradaki kültürü harmanlayarak bir sentez oluşturmaktadırlar. Bu sentez katılımcıların sosyal uyumu

kolaylaştırmakta, kendilerini daha güvende hissetmelerini sağlamak ve duydukları özlem ve hasret duygusunun yoğunluğunu azaltmaktadır.

Moldova'dan Türkiye'ye gelmek kolay değildi. Tabi bir sürü şey oldu biliyorsun 14 yıl geçmiş... Buranın yemeğine de alıştım, bayramına da alıştım, Türk sevgililerim oldu. Nasıl davranacağımı bilirim. Burada yaşamak için bunlar da şart. Burada çalışıyorum, yaşıyorum buradaki gibi oldum. Kılık kıyafet, yemek, müzik bazen bana Moldova yabancı geliyor. (Katılımcı-12).

Ukrayna ile Türkiye farklı, din, dil yani kültür komple farklı ama ben Gagavuz Türküm. Sen de biliyorsundur belki bizde de biraz Müslümanlık gibi şeyler vardı ama ben hiç bilmezdim. Buranın kültürüyle benim kültürüm de benzedi. Komşumun annesi öldü hemen mevlüt oldu, gittim, katıldım. İş arkadaşın kınası olur katıldım. Kültür nedir, bunlardır zaten. Bizde de var bunlar, her yerde var ama küçük değişiklikler oluyor. (Katılımcı-14).

Buraya geldik özlem oldu, nasıl yapacağız diye düşünüyordum ama yapmam da lazım alışmam için... Azerbaycan, Türkiye arasında çok fark yok gibi geliyor kulağa ama var. Yemek, din aynı gibi olsa da fark var. Yorum farklı, şimdi bizim patron İğdirli, sen başka yerlisin di mi? Birlikte olunca mecbur ortak bir yol olacak. Bizim orada yalan çok, iftira çok yani kültür biraz öyle ama burada daha az. Ben buraya geldim daha az yalan konuşuyorum. Komşuluğa daha önem veriyorum. Yalnız olmayayım, iyi olayım diye buradaki şeylere göre yaşamaya çalışıyorum. (Katılımcı-5).

Önceden Araplar, Türkler birbirine benziyor diye düşünüyordum. Osmanlı vardı bizim orada. Biliyorsun sen de Mısır'a geldiniz, kültür aynı derdim ama değilmiş. Müslümanız, kelimeler benzer, kültür tamam ama büyük fark var. Mesela ben bir apartmanda oturuyorum, komşular başta çok uzaktı, böyle sıcak değil. Bizim toplum daha sıcak, rahat. Ayakkabıları kapının önünde tutma diye çok uyarı aldım ama tamam öğrendim... Başörtüsünü Türkler gibi yapıyorum yabancı olduğum, Suriyeli gibi yapmıyorum öyle görünmek istemiyorum. Kendimce bir şeyleri birleştiriyorum. Biraz Arap, biraz Türk yani karışık oluyorum. (Katılımcı-20).

4.2.3. Katılımcı göç sürecinde zorlandığı anlarda neler hissetmiştir?

Katılımcıların hepsi göç sürecinin ilk dönemlerinde daha çok zorlanmış ki hala *göçmen olmanın* getirdiği zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Göçün ilk zamanlarında zorlandıklarında göçmen kadınların hepsi ülkelerine geri dönme ihtimalini düşünmüşler ancak hiçbiri dönmemiş ve kendilerini motive etmenin yollarını bulmuşlardır. Ortak motive noktalarına bakıldığında diğer göçmen kadınlarla görüşerek sosyal ağlarını güçlendirme, daha çok para kazanma, iyi bir hayat kurma ve

hedeflerini gerçekleştirme işteği gmen kadınların Türkiye’de daha uzun kalmalarını sağlamıştır.

Buraya geldim 21 yaşında küçüktüm, işim yoktu zorlandım ama en çok akşam yalnız kalınca böyle kötü oluyordum. Dedim kaç kez ben geri gidicem sanki böyle duvarlar üstüme geliyordu ama gitmedim. zleye zleye kaldım burada yine zliyorum ama ilk geldiğim zaman gibi özlemiyorum, alıştım. (Katılımcı-4).

Çocuklarımı bırakıp geldim. Zor oluyordu her akşam ağlıyordum mesela Beykoz’da çalıştım ondan sonra Yahudilere işe girdim. Orada mesela torunu vardı 9 yaşında aynı benim çocuklarla işe ona bakarken ben de çocuklarımı düşünüyordum acaba ne yiyip ne içiyorlar acaba üstü kapandı mı, üstü açık mı? Hep ağlıyordum. Yalnızdım, bir şey yapamıyordum ama dedim G., yapacaksın. Buraya para kazanmak için geldim, arkadaşlarım yaptılar sabrettim. (Katılımcı-10).

Buraya gelmeden borç para alıp Dubai’ye gittim ama Türkmenistan’a geri döndüm yapamadım. Türkiye’de de yapamaz memlekete geri dönersem dedim herkes bana güler bir de borç almışım gitmişim onları da ödemem gerekiyor. Bir de bizim orada kadınlar gidiyor böyle çalışmaya geri dönsem ne yapacağım diyecekler bir şeyi beceremedin. (Katılımcı-1).

Zorlandığımda aklıma çocuklarımı getirdim çünkü onlar için geldim. Onlara, aileme para kazanmak için. Eğer para kazanamazsam çocuklarımı okutamam, evlendiremem... Kız kardeşlerim, kızım, arkadaşlarım var burada ama kızımla, oğlumu iki yıl oldu görmedim bak. Gidemedim vize işlemleri filan var gidersem gelemem. Sabrediyorum, sabır sabır diyorum hep. (Katılımcı-16).

Liseyi Fas’ta bitirdim yle Türkiye’ye geldim daha küçüğüm. Hem niversite hayatına alışmam lazım hem ülkeye. Arapça ortak kelime var ama sizin gramer zor bana. Düşündüm geri gitsem mi ama yavaş yavaş sevmeye de başladım. İlerisini düşündüm annem ilk başta zor olur ama bak alışacaksın diyordu her konuştuğumuzda. Arkadaşlarım, evrem oldu öyle kaldım burada. (Katılımcı-3)

Her adımda zorlanıyorsun, dil öğrenirken, iş bulurken. Mesela ben İstanbul’a geldiğimde gördüm çok korktum. Nasıl yapacağım, ne kadar karışık bir yer burası. Otobüsler, metrobsler o kadar karışık. Seferler iptal ediliyor, hep telaş içindesin. Gürcistan zaten böyle bir yer değil... Gözüm korktu ama hiçbir şey yapmadan da dönmek istemedim Gürcistan’a. Mücadele etmem gerek dedim. (Katılımcı-21).

Birçok katılımcı hayatın sadece göçmenlere zor olmadığını kendi ülkelerinde de kalsalar zorlanacaklarını dile getirmişlerdir. Ekonomik olarak zor durumda olmak, yeterli eğitim alamamak, ülkelerinin güvenli bir ülke olmaması katılımcıları ge iten sebepler olmuştur. Sonuç olarak yaşadıkları sıkıntılardan dolayı memleketlerinden göç

etmeye karar vermişler ve kendilerine farklı alternatifler yaratmışlardır. Geldikleri ilk yıllar zorlansalar da Türkiye’de çalışmanın ve yaşamının uzun vadede daha fazla kazanç getirisi sağladığını belirtmişlerdir. Ancak Türkiye ve kendi ülkelerinde yaşadıkları zorlukları kıyasladıklarında Türkiye’de kendilerini daha “*yalnız, yabancı ve güvensiz*” hissettiklerini söylemişlerdir. Bu yalnızlık, yabancılık ve güvensizlik hissi katılımcıları daha temkinli hale getirmiştir. Zorlandıklarında, yapamadıklarında ve kendilerini güçsüz hissettiklerindeyse kendilerine inanmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Kendilerine inanmayı bu zamana kadar yaptıkları ve başardıkları işlerle temellendirmişlerdir.

Bizim ülkemizde de zordu ki her şey. Para yok, iş yok bak ben üniversite mezunuyum Türkmenistan’da rahat yaşasam neden buraya geleyim? Her yerde hayat zor hiçbir yerde kolay değil. Kendi ülkende zorlansan annen, baban bakar arkadaşların olur. Türkmenistan’ın, Ukrayna’nın her şeyini biliyorum, tanıyorum. Ama ben burada zorlandığımda memleketimden birisi yoksa beni burada kimse tanımaz. Ben burada yokum yani. Kim biliyor beni? Yabancıyım ben, bak mesela sen de diyorsun göçmensin yani farklısın. Bunu sen anlamak istiyorsun di mi? Türkiye’de zorlandığın yerde sen kendine inanacaksın, mecbur. (Katılımcı-15).

Dediler sen yabancısın, Moldovsun, şusun busun. Çalıştığım başka yerlerde insan gibi davranmayanlar oldu, paramı bazen vermediler. Çok şey yaşadım Moldova’da da zor hayat o da kolay değil ama bu kadar da zor değil. Annem, evim, çocuğum var bahçemiz var bakardık kendimize. Burada işim, param oldu ama sadece işim, param oldu. Param var ev tutacağım ev sahibi kötü yaklaşır. İş bakıyorum mesela patron kötü çıkıyor neden çünkü ben yabancıyım. Ne sen tam patrona, komşuya burada memleketline güveniyorsun ne de onlar sana ama kaç yıldır buradayım ben artık dostum da oldu düşmanım da oldu. (Katılımcı-12).

Bir kelimeyi yanlış söyleyince, kendimi anlatmayınca çok kötü hissediyordum kendimi... Olmayacak, yapamayacak gibi geliyordu bana. Şimdi de SDS sınavına hazırlanıyorum o da çok zor. Hedefim tam doktor olmak ama bu kadar zor olacağını hiç bilmiyordum bile. (Katılımcı-20).

Nereye gitsen orada hayat zor kim derse ben şuraya gittim çok rahat vallahi billahi yalandır. Lübnan’da, Türkiye’de, Dubai’de bak her yerde para kazanmak, çalışmak gerek. Ama başka ülkeye gidince zorluk double oluyor. Kimseyi tanımıyorsun her şey yeni dil, kültür, komşu her şey. Buna alışacaksın çünkü ben istedim gelmek. Lübnan’dan bizi kovmadılar biz çıktık oradan. Pasaport, ikametgahla sıkıntı oluyor kaymakam, valiye gidiyorum hep kâğıt kâğıt. Eve geliyorum kendime sen istedin diyorum. Lübnan’da zorlansam da unutturdum şimdi her zorluğu kesin çözmem gerek diyorum yoksa burada bize hayat olmaz. (Katılımcı-11).

Filistin’de yaşam zor. Kimse ülkesini geride bırakıp bir yerde böyle uzun yaşamak istemez bilmem mesela sen ister misin? Ama ülke sana bir şey vermiyor. Eğitim yok, hep savaş olabilir gibi, ülkemizde elektrik bile kesik kesik... Yani benim için her ülke zor vatanım da burası da. Orada aile, arkadaş olunca kolay bazen ama zor bir şey... Bilmiyorum anlatabiliyor muyum ama böyle yani. (Katılımcı-18).

Katılımcıların, *zorlanmak* durumuna getirdikleri açıklamalar önemlidir. Dünya’nın herhangi bir yerinde zorlanmadan ya da emek sarf etmeden bir kazanç elde etmenin imkansız olduğunu dile getirmişlerdir. Kendi ülkelerine kıyasla göçmen kadınlar emeklerinin Türkiye’de daha fazla karşılık gördüğünü bu durumda da kar-zarar analizi yaparak göç etmenin daha makul olduğunu belirtmişlerdir. Zorlandıkları noktalarda da motivasyonlarının temelini kazançlarının artması, iyi eğitim almak ve kendi hayatlarını kurabilme üzerine kurmuşlardır. Ancak psikolojik olarak kendilerini iyi hissetmediklerinde, göç etmelerine getirdikleri “makul”, “kazançlı” ve “rasyonel” argümanlar yerini “yabancı”, “yalnız” ve “güvensiz” duygu durumlarına bırakmıştır. Bu duyguların sebebinin sadece göç olmadığı, bireyin kendi vatanında, evinde, ailesinde de kendisini yabancı, yalnız ve güvensiz hissedeceği durumlar da mevcuttur ancak katılımcıların aktarımlarına göre göç, bu duyguları daha fazla tetikleyen bir faktör olarak görülmüştür. Başka bir ülkede göçmen olarak yaşamaya başlamak bir süre için sosyal desteğin azalması anlamına da denk gelmektedir. Sosyal desteğin azalmasıyla hissedilen yoğun duygularla başa çıkmak normal şartlara göre daha zorlu olmaktadır.

4.2.4. Katılımcı şu an kendisini nasıl hissetmektedir?

Göçmen kadınlar ilk başlarda yoğun hissettikleri özlem ve yalnızlık duygusunun gün geçtikçe azaldığını ama asla bitmediğini belirtmişlerdir. Bununla beraber zamanla göçmen kadınlar Türkiye’de yeni bir hayat kurmuşlardır. Aile fertlerinin kendilerini ziyarete geldiklerini, tatillerde ülkelerine geri döndüklerini söylemişlerdir. Özellikle 10 yılı aşkın bir süredir Türkiye’de kalan göçmen kadınlar buradaki düzenlerinden memnun olduklarını ve alıştıklarını ancak bazı zamanlar göçmenliğin getirdiği yalnızlık, yabancılaşma, köksüzlük duygularını yaşadıklarını dile

getirmişlerdir. Bunlara ek olarak katılımcılar kendilerini yorgun hissettiklerini belirtmişlerdir. Uzun yıllar başka bir ülkede yaşamış olmak, her şey için kendi başına mücadele vermek ve kararlarının bütün sorumluluğunu almak yorgunluk hissinin temel faktörleri olarak görülmektedir.

Alıştım Türkiye'ye, kendimi yabancı gibi görmüyorum artık bak sana 11 yıldan fazla oldu. Burada çalıştım, evlendim, komşular, arkadaşlar var. Mutluyum, memnunum hayatımdan. Hep çok şükür diyorum. İyi ki gelmişim diyorum, keyfim yerinde ama ilk başta böyle değildi zamanla zamanla böyle oluyor... Oğlum da var onun için koşturuyorum, Rusça öğretiyorum, şükür yani. Kendi ülkemde kalsam nasıl olacaktı? Şu an yani şimdiki gibi yaşayacak mıydım, sanmıyorum. (Katılımcı-14).

Yorgun hissediyorum kendimi. Tamam Türkiye güzel, para kazanıyorum ama yorgunum ben küçüklükten şimdiye kadar çalışıyorum. İş bul N..., ev bul N..., çocuğa para gönder N... Bunların hepsini yaptım bak, her şeyi yaptım ama hala çalışmam gerek. Çalışmazsam Türkiye'de duramam kim bakacak bana? Ne kadar zaman geçmiş hayatım böyle telaşlı. (Katılımcı-12).

Hep diyorum yabancıyım öyle de kaldım artık. Aa ben Türküm, aa ben burada 10 sene yaşıyorum ama kendime Türküm diyemiyorum. Neden desen farkım var Türk insanından kafa olarak, hayat olarak. 10 seneden fazla yaşıyorum yine de buralı değilim. Devam ediyorum kendi hayatıma mesela bak 10 sene oldu Türk kahvesi içmiyorum, çayı da içmiyorum. Ben sadece belki tuhaf olabilir ama maddi olarak kabul ettim Türkiye'yi sadece başka şekilde kabul etmedim ama dönmek de istemiyorum çünkü Türkmenistan da o kadar değişti ki orada da eski hayat yok. Artık ben orada da yabancıyım. Her yerin yabancıısı oldum Betül. (Katılımcı-1).

5 yıldan daha az bir süredir Türkiye'de yaşayan ve çalışan göçmen kadınlar *göçmen* olmanın getirdiği yabancılık durumunu daha fazla yaşadıkları görülmektedir. 10 yılı aşkın bir süredir Türkiye'de olan göçmen kadınlar hayat düzenlerini oturttukları için sosyal yaşama ve çevreye daha fazla uyum gösterdikleri gözlemlenmiştir.

Yaşlı, hasta bir adama bakıyorum akşamları çok yalnız kalıyorum. Haftanın 6 günü onunlayım. Yemek yapıyorum, bakıyorum, akşam televizyon izliyoruz, hayat öyle gidiyor. Hiçbir şey yapamıyorum, adamın çocuklarına bir işim var çıkmam lazım diyemem önemli bir iş olması lazım. Sıkılıyorum ama böyle yavaş yavaş alıştım. Arkadaşım G... var ya tatil günü ona giderim. Alışverişe çıkarım, bazen kendi memleketimdeki arkadaşlarımla görüşürüm. Bizim oradan gelen tanıdıkları var burada... İyi oluyor. (Katılımcı-9).

Çok mutluyum, imtihanları geçtiğim için imtihanlarda pes etmediğim için imtihanlarda kazandığım için bir de böyle söyleyeyim ben Türkiye'yi seviyorum

kendi memleketim gibi ama o şeyi de sana itiraf edeyim annemden kız kardeşimden biraz soğudum. Göç ettikten sonra. Önceden daha çok ilgilenirdim, üzülüyorum buraya alıştım. Türk milletine alıştım. Biraz unutkanlık gibi. Oradaki insanlardan soğudum. Ararım annemi, arkadaşlarımı o kadar. Buradan memnunum rahatım stresim daha az. (Katılımcı-5).

Zamanla alışıyorum yani. Ben 3 yıldır buradayım Türk arkadaşlarım var. İlk geldiğimde yabancıydım, bize yabancı kadın diyorlar evet insan öyle hissediyor. Yabancıysın, yalnızsın ama artık her şey hafifledi, geçiyor. (Katılımcı-6).

Yavaş yavaş alışıyorum, eşim var. Burada mutluyum ama Türkiye yorucu bir ülke. Herkes çok çalışıyor. Kaynanam, kayınbabam, eşim, ben tamam ama Yunanistan'da hayat daha sakin. İnsanlar bu kadar çalışmıyor ama insan nereye gitse oraya alışır... Anladım, mutluyum şu an. Kendimi iyi hissediyorum. (Katılımcı-19).

Katılımcıların hepsi ilk başta hissettikleri yoğun yalnızlık ve yabancılık hissinin hafiflediğini zamanla Türkiye'ye alıştıklarını ama ne olursa olsun kendi ülkelerine, oradaki hayatlarına ve çevrelerine özlem duyduklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan Katılımcı-17 hariç hiçbirinin patolojisi yoktur ve hiçbir göç sürecinde duygu durum bozukluğu yaşamamıştır. Katılımcı-17, Lübnan'dayken depresyon geçirdiğini ve bir süre tedavi gördüğünü bazı zamanlar Türkiye'de de ataklar yaşadığını belirtmiştir. Katılımcıların genel olarak göç sürecinde ve sonrasında ulaştıkları sosyal destek faktörü, geleceğe dair planları ve iş hayatı göçmen kadınların patoloji üretmemesindeki en önemli etkenlerden birkaçıdır aksi takdirde yaşadıkları yoğun özlem, yabancılık, yalnızlık, boşluk ve köksüzlük hissi bireylerin psikolojik sorunlar yaşamasına sebebiyet verecek faktörlerdir. Katılımcılar, içinde bulundukları durumda kendi hayatlarını düzene sokmak ve temel ihtiyaçlarını karşılamak için mücadele vermektedirler.

4.3. Göçün Benlik Algısını Etkilemesine İlişkin Bulgular

Bu bölümde katılımcıların kendilerini göçten önce ve sonra nasıl tanımladıklarına, göçün benlikleri ve kişiliklerini nasıl etkilediğine dair bulgular yer almaktadır. Bu başlık derinlemesine görüşmeler esnasında katılımcıların kendilerine daha fazla dönebildiği ve kendilerini daha fazla açabildikleri kısım olmuştur. Katılımcıların kendilerini daha rahat açabilmesi için yarı yapılandırılmış sorular katılımcılara

detaylıca ve örnekler verilerek sorulmuştur. Bu bulguların ortaya çıkabilmesi için dört alt tema belirlenmiştir. Bu temalar;

- Katılımcı göçten önce ve sonra kendisini nasıl tanımlamaktadır?
- Katılımcı göçün kendisini nasıl dönüştürdüğünü düşünmektedir?
- Göç katılımcının potansiyelini nasıl değiştirmiştir?
- Göçmen bir kadın olarak başka bir ülkede hayat kurmak katılımcıyı nasıl etkilemiştir?

4.3.1. Katılımcı göçten önce ve sonra kendisini nasıl tanımlamaktadır?

Benlik ve kimlik inşasında göçün nasıl bir etkisinin olduğunu anlamak ve yorumlayabilmek adına katılımcılardan kendilerini değerlendirilmesi istenmiştir. Benlik literatürde “sahip olunan en mahrem şey” olarak tanımlanmaktadır. Benlik algılarındaki değişimin anlaşılabilmesi için katılımcılara göçten önce ve sonraki *kendilerini* hangi sıfatlarla tanımladıkları ve göçün bu sıfatları nasıl dönüştürdüğüne dair sorular sorulmuştur. Her katılımcının yanıtı öznellik barındırmaktadır ancak aynı ya da yakın anlama gelecek sıfatları kullanan katılımcılar birlikte değerlendirilmeye alınmıştır. Katılımcı-4, Katılımcı-5, Katılımcı-6, Katılımcı-9, Katılımcı-12, Katılımcı-14, Katılımcı-17 ve Katılımcı-19 göçün her iki sürecinde de kendilerini güçlü, enerjik, çalışkan, azimli gibi sıfatlar kullanarak anlatmayı tercih etmişlerdir.

Türkiye’ye gelmeden de Azerbaycan’da çalışkandım, becerikliydım yani mesela bir işe yapacağım hemen hallederdim. Erken yaşta babam öldü hep biz kardeşler çalıştık, para kazandık... Çalışkan insanım tabi burada biraz daha zor oldu ama aklıma bir maksat koymuştum gelirken. Çalışkan olmasam nasıl Türkiye’ye geleyim, cesaret gerek. Pes etmedim Türkiye’de de çalıştım, kazandım zaten böyle desem ben yapamam, olmaz o zaman beni işten atarlar. Buraya gelmeden biraz yalan konuşurdum, Azerbaycan’da yalan, rüşvet çok ama şimdi yalan söylemiyorum sizde söz önemli, her şey dakik. (Katılımcı-5).

Filistin’de ders notlarım çok iyiydi, İngilizcem de çok iyiydi. Çalışkan birisi oldum ben. Burada üniversiteyi çok iyi gpa ile bitirdim. Master için program bakıyorum. Hep çalışkanım, şimdi de çalışkanım. Böyle derim kendime... Bazen yapamıyorum gibi hissediyorum ama sonra kendime güvenmek istiyorum çünkü yapabilirim diye inanıyorum. (Katılımcı-18).

Türkmenistan’da kadınlar hep çalışır. Sovyetler var ya bizde de öyle kadın, erkek işe gider çalışır öyle disiplinliyiz. O dönemi gördüm, çalıştım şimdi çalışmak zor değil. Yeni evlendim kocam koyun kesiyordu baktım koyun kafası böyle yan olmuş kesemiyorlar. Aldım hemen bıçağı kestim koyunu kaynanam dedim bu nasıl gelin, bizi de keser. Bakıyorum yine güçlüyüm bak bütün evi bir günde temizliyorum ama şimdi daha çok sabırlıyım, sakınım. Her şeyi özlüyorsun, başka memlekettesin ne yaparsın sabredersin. (Katılımcı-16).

Katılımcıların hepsi kendisini göçmen olarak gördüklerini belirtmişlerdir ancak Katılımcı-10 göçmen olmanın kendisi için farklı bir anlamı olduğunu belirtmiştir. Katılımcı-8 de kendisini tam olarak göçmen, işçi, kadın gibi sıfatlarla tanımlayamamıştır. Göçmenin uluslararası bir tanımı olsa da katılımcılar için farklı anlamlar ifade ettiği görülmektedir. Katılımcı-8 konuşmasında işverenin sürekli olarak kendisini farklı sıfatlarla tanımladığını ve tam olarak kendisini nasıl adlandıracağından emin olamadığını belirtmiştir. Bireylerin benlik ve kimlik oluşumu “ötekiyle” birlikte şekillenmektedir. Türkiye’ye yeni gelen Katılımcı-8 de zamanla kendisini tanımlayacağını ifade etmiştir. Katılımcı-10 ve Katılımcı-8 göçmenliği kendilerine göre şöyle tanımlamaktadırlar:

10 yılda insan değişir ben de değiştim. Yabancı ülke, para kazanmak, çalışkan olmak lazım. Bak istersen B... ablama sor, G... nasıl diye 7-8 yıldır aynı evdeyim. Dürüstüm, çalışkanım. Bir de şimdi bize göçmen diyorlar hani sordun ya sen kimsin diye bence ben göçmen değilim, neden göçmen olayım ben buraya kendi ülkemi bırakıp gelmedim yani terk etmedim ki ben geri döneceğim. Vatandaş olmak istemiyorum benim zaten ülkem var, göçmen hep burada kalmak isteyen kişi bence. Çalışıp, para kazanmak için geldim Türkmenistan’a gideceğim. (Katılımcı-10).

Çalıştığım eve başka birileri geldiğinde ev sahibi beni farklı anlatıyor, bazen diyor çalışkan. Bazen adımı söylüyor, bazen diyor o Türkmen ben de düşündüm ben kimim acaba diye. Hep yeni birisi gibiyim burada. Dışarıda da başka birisi gibiyim sanki, burada da farklı farklı kimliğim var. Ülkemde farklı biri var ama yeni geldim zamanla alışırsın. (Katılımcı-8).

Katılımcı-1, Katılımcı-2, Katılımcı-3, Katılımcı-7, Katılımcı-11, Katılımcı-15 ve Katılımcı-17 yukarıdaki katılımcıların aksine kendilerini milliyetleri ya da meslekleri üzerinden tanıtmışlardır. Özellikle göçten önce ve sonra hangi mesleği icra ettiklerini kıyaslamışlar ve öğrenim durumunu belirtmişlerdir. Bu katılımcılar için

“milliyet ve meslek” kimliklerinin önemli parçası haline gelmiştir. Kendilerini Türkiye’deki meslekleri üzerinden tanımlamamış şu anki mesleklerini “geçici” iş olarak görmüşlerdir. Katılımcı-7 dışındaki görüşmeciler üniversite mezunu ve meslek sahibidirler ve Katılımcı-3 ve Katılımcı-11 dışında geriye kalan katılımcılar Türkiye’de mesleklerinin dışında istihdam edilmektedirler. Bu durumdan hoşlanmadıklarını ama para kazanabilmek için buldukları işlerde çalışmaları gerektiğini söylemişlerdir.

Sovyet zamanında üniversitede Rusça öğretmeniymdim. Öğrencilerim vardı, mesleğim iyiydi maddi durumum da. Üniversiteyi, kitabı çok özlüyorum. En çok Puşkin’i seviyorum biliyorsun di mi Puşkin’i? Kaç yıldır Türkiye’deyim hiç Puşkin bilen genç insan görmedim... Öyle rahat bir hayattan böyle oldum, ilk geldiğimde temizlikçilik yaptım, paspas çektim çok utandım. S..., sen bu değilsin, o kadar okudum, çalıştım. Zaman geçti sonra mağazalara girdim yavaş yavaş iyi yerlerde çalışmaya başladım. Şimdi kendi kültürümü de yaşıyorum, burayı da. (Katılımcı-1).

Lübnan’da İngiliz Dili ve Edebiyatı bitirdim, öğretmendim orada. Burada da uluslararası bir Arap kolejinde İngilizce öğretmeniym, anneyim, eşim Türkiye’den önce de öyleydin şimdi de aynı değişmedi. Biraz daha nasıl diyeyim vigilant, uyanık oldum. Lübnan’da daha rahattım burada hep bir şeyler yapıyorum yani yeni komşular, arkadaşlar, dil öğrenmek için daha sosyal oldum çünkü hayatı kazanmam gerek. Alışmak için yani kolay yaşamak için. (Katılımcı-11).

Cengiz Han’ın torunuyum ben biliyorsun sen de. Atalarım Moğolistan’dan gelmiş gözlerim biraz çekik bak kendimi öyle hissediyorum Cengiz Han’ın torunu gibi. Türkiye’ye geldim sanki vatanıma da biraz daha bağlandım. Türk değilim diyorum neden Türk olayım buraya Türk olmaya gelmedik ki. Uyum için de bir şeyler yapıyorum önceden senin yaptığın eşarbı yapmazdım ama şimdi yapıyorum. Biraz Afgan oluyorum biraz Türk oluyorum. (Katılımcı-7).

You can change colour of flower but you can’t change seed yani anlattım mı? Ağaç, çiçek tamam değişir ama neyi özü değiştiremezsin. Ben çok şey yaşadım, çok gezdim. 5 dil biliyorum, sertifikam var yani çok şeyim var... Tabi iki yıl önceki S... ile şimdiki S... aynı değil ama ne aynı köküm aynı. Ne diyorsun, he evet tohum, tohumum aynı. Ben nereye gidersem gideyim hep Lübnanlıyım, hep enerjili S...’yım çünkü ne kadar değişebildim ki? Mücadele ediyorum, öğreniyorum bunu hep devam ediyorum burada, Lübnan’da, İtalya’da ama hep aynı ben. (Katılımcı-17).

Bütün katılımcılar, Türkiye’ye göç ettikten sonra uyum sürecine girmiş ancak kendi kültürünü de muhafaza etmeye çalışmıştır. Göçmen kadınlar kendileriyle

birlikte alışkanlıkları, kişilik özellikleri ve kültürel kodlarıyla Türkiye'ye göç etmişlerdir. İnsan nereye giderse gitsin koparıp atamadığı ve benliğinin bir parçası olarak kalacak bazı bağlara sahiptir. Bu bağlar içerisinde bulunan toplum, kültür ve kişilik özellikleriyle şekillenmektedir. Eski Sovyet ülkelerinden ya da Orta Asya ülkelerinden gelen katılımcıların birbirlerinden farklı olduğu ancak aynı bölgeden gelen katılımcıların birbirlerine benzer özellikler gösterdiği görülmektedir ancak her katılımcının kendisine has karakter özellikleri vardır. Göçmen kadınlar önceden elde ettikleri bağlarla Türkiye'de tanıştıkları kültürel ve sosyal faktörlerin birleşmesiyle hibrid bir kimlik oluşturmuşlardır. Bu kimliğin oluşmasında öğrendikleri dil, çalıştıkları iş, edindikleri arkadaşlar, karşılaştıkları sosyal normlar gibi faktörler etkili olmuştur. Görüşülen kadınların hepsi göç etmeden önce ve sonraki hallerini kıyaslarken değiştirdikleri ya da yeni edindiklerini davranışları ve tutumları dile getirmişlerdir. İş bulmak, uyum sağlayabilmek ve sosyalleşmek için daha atılgan, azimli ve çalışkan olduklarını, vurgulamışlardır. Benliğin oluşması ve inşası literatürde de bahsedildiği gibi bir süreç gerektirmektedir ki bu süreç göç olgusunda da olduğu gibi belli bir noktadan sonra bitmemektedir. İnsanın varlığı sürdükçe benliğin inşa süreci de devam etmekte ve karşılaşılan durumlara karşı kendisini yeniden oluşturmaktadır. Göçmen kadınlar da karşılaştıkları yeni durumlar karşısında var oluşlarını anlamlandırabilmek ve gelecek beklentilerini gerçekleştirebilmek için benliklerini şekillendirmektedirler ancak bu şekilde göçmen kadınlar uyum sürecini sağlıklı bir şekilde atlatabilmektedirler.

4.3.2. Başka bir ülkede hayat kurmak katılımcıyı nasıl etkilemiştir?

Göç, zorlu bir süreç olmasının yanında bireyin potansiyelini ortaya çıkarabilmesine katkı sağlayan bir olgu olarak da görülmektedir. Her bireyin kendini gerçekleştirme sürecinde olduğu varsayımı göz önüne alındığında göçmen kadınların ülkelerinden ayrılarak başka bir ülkede hayat kurması *bireyselleşmelerinde* önemli bir aşama olarak kaydedilmektedir. Bu süreç *Üçüncü Bireyselleşme* olarak literatürde yer almaktadır. Bu *Üçüncü Bireyselleşme* sürecinde göçmen kadınlar yeni bir hayata adım atarken ekonomik ve sosyal olarak zorluklarla karşılaşmakta ancak tam bu noktada

kendi potansiyelini fark ederek yeni bir benlik ve kimlik oluşturmaktadır. Bireyin inşa ettiği bu yeni kimlik bireyin kendi ve göç ettiği ülkenin kültüründen, tarihten, dilinden bağımsız değildir ve bu iki kültürün sentezinden meydana gelmektedir. Derinlemesine görüşmelerde de katılımcılar Türkiye'ye geldiklerinde karşılaştıkları iş bulma, parasızlık, yeni bir toplum ve kültür içerisinde var olma, dil öğrenme durumunun kendilerini ilk başta üzdüğünü ve bunlarla mücadele ederken zorlandıklarını söylemişlerdir. Bu engeller katılımcıların hem sosyolojik hem de psikolojik olarak zorlanmalarına sebebiyet vermiştir. Bunlara rağmen katılımcıların hiçbiri ülkesine dönmemiş ve Türkiye'de kalarak mücadele etmeyi tercih etmiştir. Bu durumda katılımcıların benlikleri ruhsal düzenleyici görevi üstlenerek bireylerin topluma uyum sağlamasını sağlamıştır. Bunlarla birlikte, bu çalışmanın çalışan göçmen kadınlarla gerçekleştirilmesinin nedeni ekonomik olarak bağımsızlaşıp para kazanan, başka bir ülkede kamusal alanda var olan, dil öğrenen, başka milletlerden arkadaş edinen kadınların potansiyellerini ortaya çıkarabilme imkânlarının daha fazla olup olmadığı sorusuna duyulan meraktır.

Başka ülkede yalnız olmak tamam tanıdık var ama gerçekten zor. Gelmeden de herkes bir şeyler diyordu... Başta korkuyorsun, zorlanıyorsun patron kızıyor bir sürü şey yaşıyorsun. Ama zaman geçmiş bir bakıyorsun sen hepsini yapmışsın. Beden öğretmeniyim ben memleketimde Sovyet zamanlarında biliyorsun. Düşünmezdim Türkiye diye bir yer var gidicem, çalışcam ama geldim, yaptım. (Katılımcı, 2).

Moldova'da da çalışıyordum. Kendime güvenmesem zaten buraya gelemem ki yani ben inanıyorum kendime hep böyleydım. Bizde kadın, erkek herkes çalışıyor çocuklar okula gidiyor düzen öyle. Ama kendi memleketimde çalışmak başka burada çalışmak başkaymış. Kültür farklı, dil farklı, din farklı ne oldu hep alıştım, öğrendim. Hep güçlüydüm şimdi güçlü akıllı oldum. (Katılımcı, 4).

İlk kez Türkiye'de çalıştım. Bir eve yardımcı gittim o kadar utandım, konuşamadım. İlk zaman yemek yemedim. Buradaki kızlar gibi şımarık değilim ama ilk defa ülkeden çıktım annem, babam yok. Abim, ablam uzakta yanımda değildi sonra çıktım işten... Şimdi iş arıyorum, mağazalara giriyorum eleman ihtiyacın var mı diye soruyorum. Türkmenistan da bile yapamazdım ama şimdi nasıl yapıyorum. Burada kalıp üniversite okumak istiyorum o zaman yapmam lazım. Daha gencim, para biriktirip İstanbul'da üniversite okurum. (Katılımcı-8).

Başka bir ülkede yaşayacağımı düşünmemiştim önceden. Çok uzak bir fikir gibi değil hiç aklıma gelmezdi. Neden çünkü iyiydi yerim, güzel yani turist olarak giderim ama böyle yaşamak için zor olur derdim. Eşimle tanışınca her şey değişti şimdi buradan da çıkıp Almanya'ya gitmek istiyoruz. Para biriktirmek istiyoruz.

Almanya’da yaşam biraz zor olabilir çünkü orada her şey çok kurallı... Yapabileceğime inanıyorum artık bak eşim var diye demiyorum eşim olmasa da yaparım artık. (Katılımcı-19).

Katılımcılar kendilerinde daha önce fark etmedikleri yönlerini fark ettiklerini, zaman içerisinde ülkeye uyum sağladıklarını söylemişlerdir. Özellikle iş arama sürecinde dil öğrenmeleri, daha atik olmaları göçten sonra kazanıp geliştirdikleri yetilerdir. Burada hayata tutunabilmek için zaman zaman zor işlerde çalıştıklarını, dizi izleyerek dil öğrendiklerini, iş bulabilmek için mağaza mağaza dolaştıklarını, bazen kandırıldıklarını ama yine de vazgeçmediklerini dile getirmişlerdir. Katılımcı-3, Katılımcı-7, Katılımcı-11, Katılımcı-17, Katılımcı-18 ve Katılımcı-20 diğer katılımcılardan farklı olarak Müslüman Ortadoğu ve Asya ülkelerinden gelen göçmen kadınlardır. Katılımcıların potansiyellerini fark etmesi ve güçlenmeleri kendi ülkelerinde edindikleri kültürel normların göçle birlikte esnemesiyle gerçekleşmiştir. Özellikle kamusal alana çıkma, para kazanma ve kişisel alanlarda gelişim göstermeleri kadınların benlik algılarının gelişmesinde rol oynamaktadır. Doğup büyüdüğü ülkeden başka bir ülkeye göç ederek farklı bir kültür ve toplumda kendilerini var etmeye çalışmaktadırlar ki bu süreçleri yaşamak bunları konuşmak, yazmak ve aktarmaktan çok daha fazlasını ifade etmektedir. Kadınlar göç ederken yabancılık, yalnızlık, köklerden uzaklaşma, anadilin yetersiz hale gelmesi gibi birçok zorlukla karşı karşıya gelmektedirler ama şu an hiçbiri ülkesine geri dönmeyi düşünmemektedir.

Afganistan’da ablam, ben çalışamazdık. Ailem de izin vermezdi. Okula da çok gitmedik. Türkiye’de çalışmaya başladım. Peçe takıyordum mesela onu çıkardım. Türkçe öğrendim başka bir dil, farklı. İlk başta işten çıkarırlar mı diye korkuyordum ama şimdi korkmuyorum. Yaparım diyorum, Afganistan’dan buraya gelmişim, dil öğrenmişim, çalışmışım... Afganistan’da kadın bir şey yapmıyor rahattık. Evde kalıyorsun, ev işleri ben rahatı seviyorum ama burada rahatlık yok. Hatta diyorum üniversite okusam mı başka dil öğrensem burada Rusça bilen ablalar var onlardan Rusça öğreniyorum. (Katılımcı-7).

Ailemle geldim hani dedin ya aileyle gelmek nasıl, güzel daha kolay ama herkes tek başına iş buluyor, entegrasyon oluyor. Eşim burada zor iş buldu, elimizdeki para biraz biraz yetti ama çalışmak gerek. Çalıştım, kira ödedim, yemek yaptım, çocuğa baktım. Hem kadın oldum hem erkek oldum. Lübnan’da olsa ben böyle

yorulmazdım eşim de çalışırdı. Eve gelince çocuklara hem babanız hem anneniz geldi diyorum. (Katılımcı-11).

Üniversiteye başladım dil bilmiyorum, dersler zor, arkadaşım yok. Nasıl yapacağım annem hep yaparsın sen dedi. Fas'ta Fransa'ya giden çok oluyor ama ailem Türkiye olsun dedi. Müslümanız tamam ama burası başka kültür, dil zor oldu biz Suriyeli, Emirates gibi Arap değiliz Afrika, Fransa biraz daha etkili... Okurken hem İngilizce hem Türkçe geliştirdim. Uluslararası şirkette çalışmaya başladım. Fas'ta kalsaydım böyle dünyaya açılmak zor olurdu. Bak ben şimdi dört dil biliyorum, mimarım, başka ülkede yaşama tecrübem var çok önemli. Master yapmak istiyorum daha yükselmek için Türkiye'de olmazsa başka yere giderim. (Katılımcı-3).

Mısır'da üniversite okudum, oradan Arabistan'a gittim. Çalıştım, okudum ama hep ailem yanımdaydı. Benim ailem biraz Mısır'da biraz Suudi'de... Aile önemli tabi güzel bir şey ama kendi hayatını kurmak için nasıl yani özgür olmak için diyeyim biraz ayrılman lazım. Yoksa hep aile içinde kalacaksın, büyümeyeceksin. Bir şey yaptığımda ben yaptım diyebiliyorum. Mısır'da kadınlar üniversite okuyor, çalışıyor tamam ama hep bir eksiklik var. Bundan kurtulmak için oradan çıkmam gerekiyordu diye düşündüm. Şimdi Türkiye'de doktor olursam tamam ben her şeyi hallettim derim. (Katılımcı-20).

Katılımcılar, ülkelerinde ekonomik sıkıntı çeken, kendi hayatını kontrol etmek isteyen kendileri gibi birçok kadın olduğunu dile getirmişlerdir ancak bu kadınların hepsi göç etmemektedir çünkü göç sürecinde ve sonrasında yaşanabilecek sıkıntılar göçe katılım oranlarını düşürmektedir. Özellikle göçmen kadın olarak başka bir ülkede var olmanın getirdiği vasıfsız işlerde düşük ücretlerle istihdam edilme, aile üyelerine bağımlı olma, cinsel taciz ve istismar riskleri kadınların göç etmeme sebeplerinden birkaçıdır. Ancak bu risklere rağmen göç etmeyi tercih eden katılımcılar farklı hayatların ve imkanların olduğu gerçeğini fark ettiklerini söylemişlerdir. Ülkelerinden çıkma cesaretini gösteren bu kadınlar yeni bir hayat için müdahale etmiş ve hayatlarının yönlerini değiştirmişlerdir. Göç süreci içerisinde edindikleri yetilerle daha sonraki süreçte karşılaştıkları ve karşılaşıacakları zorlukların üstesinden gelebileceklerini sıklıkla dile getirmişlerdir.

Azerbaycan'da yapamadım, para yoktu Türkiye'ye geldim. Bak çalıştım, kazandım, kardeşimi buraya getirttim. Orada ne yapacaktım, şimdi olduğum gibi olmazdı. Gözüm şimdi kara deseler Türkiye'de hayat yok, bitti kalkar giderim Rusya, orada olmaz giderim Almanya'ya çünkü artık biliyorum nasıl olur, ne yaparım. Kardeşim de gelir benle, en olmadı dönerim annemin yanına ama denerim. (Katılımcı-5).

Ev temizlemelere gitmeden önce bir ailenin yanındaydım. Onlar Amerika'ya gideceklerdi dediler sen de gelir misin? Eşime dedim gitsem mi o biraz yok dedi ama dedim ben giderim. Amerika'ya da giderim neden gitmeyeyim? O aile de iyi bir aileydi ee şimdi de çocuklarımı görmüyorum, gitmiyorum. (Katılımcı-16).

Türkiye'de de durulmaz sen gidebiliyorsan git bence. Bazen diyorum Almanya'ya gideyim orada çalışma, para daha iyi. Moldova'ya dönmek istemiyorum şimdi çünkü orada ne yapacağım? Aileme para gönderiyorum tamam ama insan sadece para için yaşamıyor ki. Gezmek için, iyi yani kaliteli yaşam için çalışıyor yoksa neden geleyim buraya, kalırdım Moldova'da yaşardım. (Katılımcı-4).

Teyzem, annem burada diye geldim tek başıma gelsem daha zor olurdu. Teyzem ilk buraya gelen o anlatıyor para vermediler, yalancı insanlar var bak senin ülkenden gelse de burada seni kandırabilir. Başka bir ülkeye gidince herkes yabancı, kimseye güvenmiyorsun. Kendine güveniyorsun, tek başına gibisin. Annem, teyzem burada ama ben istemiyorum. Üniversite bitirdim ne için burada temizlik yapmak için mi? Biraz para biriktireyim ya Avrupa ya da Rusya'ya gitmek istiyorum. Annem, teyzem burada temizlik yapsın ama ben yapmak istemiyorum. (Katılımcı-15).

Göçmen kadınların kendi ülkelerinden çıkarak başka ülkelere gelmesiyle vasıfsız işlerde çalışarak az para kazanması, kadın olduğu için ev, bakım ve satış elemanı dışında farklı sektörlerde iş bulma olasılığının düşük olması literatürde “*sözde özgürleşme*” olarak anılsa da bu kadınların kendi hayatlarında karar alıcı konuma geçmeleri, kendilerine harcama yapmaları ve tasarruflarını arttırmaları bu kadınların kendi potansiyelini fark ettiklerinin önemli göstergesi olarak kabul edilmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu ekonomik nedenlerden dolayı Türkiye'ye gelmeyi tercih etmişlerdir ancak katılımcılar ekonomik bir refah seviyesine ulaşırsa da kendi ülkelerine dönme planlarını ertelemektedirler. Katılımcı-4'ün de dile getirdiği gibi artık “daha güzel ve istediğin gibi yaşayabilme” olanağı önem kazanmıştır. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi'nde de görüldüğü üzere barınma, temel ihtiyaçları giderme basamaklarından sonra bireyler zamanla istedikleri gibi bir yaşam kurmaya çalışmaktadırlar. Katılımcıların Türkiye'ye gelerek birikim yapmaları, ailelerine yardım etmeleri, kendi belirledikleri temel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra artık “kendi” yaşamları için de karar aldıkları görülmektedir.

Ben buraya geldikten sonra çok şey öğrendim. Çok problemle karşılaştım, bunların üstesinden bir şekilde geldim. Şey gördüm orada yani bir sıkıntı,

problem olsa bile ben bunların üstesinden gelebilirim. Bir şekilde bunları halledebilirim... O bana çok büyük büyük bir kazanç oldu. Bundan sonra bir karar almak istediğimde ya da bir şey yapmak istediğimde korktuğum, acaba yapabilir miyim diye sorduğum zaman artık bunun cevabı yapabilirim... Herkes yapabiliyorsa ben zaten yaparım. Böyle bit özgüvenim geldi kendime. Bunun dışında insanları da tanıdım. İnsanlara güvenmemek gerektiğini öğrendim... Karşılaşacağım kötü şeylere önceden hazırlanmış olabiliyorum. Eskiden insanlarla konuşurken düşünürdüm acaba benim hakkımda ne düşünürlər diye. Ama artık böyle değil. İnsanlarla neler yapabileceğimi de öğrendim. Şimdi aktif bir şekilde sosyal olarak bir şeyler yapabiliyorum. Genel olarak iyi ki Türkiye'ye geldim diyorum. (Katılımcı-21).

Bizim orada (Yunanistan) ekonomi kötü, para lazım bir şeyler yapmak için. Evlenmek, eğitim yani gelecek için mesela. Orada bir şey yapamıyorsun. Kazancın olmayınca istediğin hayatı kuramazsın. Ama paran olsa kendine istediğin hayatı her yerde kurabilirsin. Göç etmeyi sadece para kazanmak gibi düşünme göç edince kazanacağın kendi hayatın da var. Çalışmaya geldim, kazandım, kendime hayat kurdum bundan sonra kim ne diyecek ki senin hayatına. Tamam o olmuş derler. (Katılımcı-19).

Bir yere göç etmek, gitmek tek para için olmaz. Çok şey, faktör var. Para kazanırım, eğitim alırım ama bir de kendi yaptığım hayatım olur. Bu çok kıymetliymiş. Uzun süre buradayım, okudum, çalışıyorum bazen Fas'a gidiyorum tatilde filan inan buraya geri dönmek istiyorum. Onlar tabi ailem ama burası da benim hayatım. Burada daha kendimmişim gibi. (Katılımcı-3).

4.4. Göçün Toplumsal Cinsiyet Algısını Etkilemesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın asıl konularında biri olan “*göçmen kadın olma*” durumu bu başlık altında derinlemesine görüşmelerin sunduğu verilerle yorumlanmıştır. Toplumsal cinsiyet rollerinin ve bireylerdeki algısının göç sürecinden sonra nasıl şekillendiği tezin ana saç ayaklarından birini oluşturmaktadır. Katılımcıların toplumsal cinsiyete dair algılarının göçten önce ve sonra değişip değişmediği, kadın ve erkek rollerinin göç sürecinde nasıl farklılaştığına dair bulgulara yer verilmiştir. Ayrıca farklı ülkelerden gelen kadınların toplumsal cinsiyet rollerine yükledikleri anlamların ortaya çıkarılması için kültür, göç ve toplumsal cinsiyet üzerine odaklanılmıştır. İlk başta çalışma şartlarının ayrı bir kategoride incelenmesi söz konusu olsa da sorulara verilen yanıtlar benzerlik taşıdığından ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en çok hissedilen alanlardan birinin çalışma sektörünün olmasından dolayı iki kategori bütünsel olarak analiz edilmiştir. Bu bölüm beş alt temadan oluşmaktadır, bunlar:

- Cinsiyet faktörü göç kararını nasıl etkilemiştir?
- Kadın ve erkek rolleri kültüre göre nasıl değişiklik göstermektedir?
- Kadın ve erkek göçmen arasındaki farklılıklar nelerdir?
- Göçten sonra katılımcının toplumsal cinsiyet algısı nasıl değişmiştir?

4.4.1. Cinsiyet faktörü göç kararını nasıl etkilemiştir?

Göçe karar verme sürecinde kadın ve erkek olmanın nasıl bir fark yaratacağı ve bu farkın pratikte hangi kararların alınıp alınmamasını etkilediğinin üzerinde durulmuştur. Katılımcıların hepsi göç kararı verirken “*bir kadın olarak*” nasıl göç ederim konusunu kendilerine mesele edinmişlerdir. Kaygılarını ve risklerini azaltmak için Türkiye’ye gelmeden önce Türkiye’ye göç eden tanıdık göçmen kadınlarla özellikle kalacak yer ve iş bulma konusunda iletişime geçtiklerini söylemişlerdir. Kadın olmalarından dolayı hiçbir göçmen kadın göç etmemeyi düşünmemiş sadece karşılaştıkları risk faktörlerini azaltmaya çalışmışlardır. Derinlemesine görüşmelerde, Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra Türkiye’ye gelen kadınlarda fuhuş sektörünün önemli bir kaygı ve tehdit unsuru olduğu ortaya çıkmıştır.

Bu (kadın olmak) neden mesele çünkü bizim oradan gelen kadınların bazıları o kötü işlere bulaşmış. Bak bazıları kendi yapıyor ama benim gibi ilk gelen kadınların bazıları zorla öyle çalıştırmışlar, hala da var. Eee sen şimdi memlekette duyuyorsun böyle böyle şeyler korkuyorsun. Acaba nasıl olacak diye? (Katılımcı-1).

Şirketler var seni buraya getiriyor, iş buluyor. Özbekistan’dan öyle buraya çok gelen kadın oluyor. 9-10 yıl önce böyle geldim ama o zaman korkmuştum. Şirketlerin bazıları kadınların pasaportlarına el koyuyormuş, sen anladın yani çalıştırıyormuş. Şükür bana olmadı, Yahudi bir ailenin yanına verdiler tamam ama ondan sonra da korkuyorsun bu aile acaba bir şey yapar mı, nasıl bir aile diye. (Katılımcı-10).

Bana dediler E... gitme seni satarlar. Düşündüm o zaman kim beni satacak, satamaz kimse beni böyle böyle kendimi cesaretlendirdim. Bir arkadaşla birlikte geldik, kaldık, destek olduk birbirimize. (Katılımcı-2).

Gürcistan’da, Türkiye’ye giden kadınlara iyi gözle bakmıyorlar. Buraya gelen her kadın kötü yola gidiyormuş gibi düşünüyorlar. Evet tamam bazıları yapıyor ama bazıları da yapmıyor. Ben yapanlara da bir şey demiyorum. Parası yok, iş yok ne yapacağım diyor o işi yapıyor. Teyzemin hazır kafesi olmasaydı belki ben de o

yola başvurabilirdim ama başvurmadım... Burada bu fuhuş büyük korku oluyor gelen kadınlar için. Bir de Türk erkekleri gerçekten de kaba inan ki çok kabalar. Sana yukarıdan bakıyorlar. Bunlar hiç güzel değil. Şimdi bir iş yaparken şöyle düşünürüm, karşı taraf kendi iyiliğini ama benim kötülüğümü düşünür diye yaklaşırım. Hep dikkat ederim o yüzden her şeye. (Katılımcı-21).

Bağılantılı göçle gelen Katılımcı-3, Katılımcı-7, Katılımcı-11, Katılımcı-19 ve Katılımcı-20 göç kararını alma sürecinde tek başına olmadıklarını özellikle aile ya da aile üyeleriyle göç etmenin tek başına göçe göre daha az riskli olduğunu dile getirmişlerdir. Bu katılımcılardan Katılımcı-19 hariç tüm katılımcılar kadın, göçmen ve işçi olmanın yanında Müslüman ve toplulukçu ülkelerden göç eden kadınlardır.

Kocam olmasa çocuklarla Türkiye gelemedim. Tek başıma olsam belki gelirdim ama şimdi çocukla daha zor. Onları hep düşünmek zorundasın. Çocuklarımı Lübnan'da bırakıp yine gelemem. Kime bırakacağım. Kadın olarak biraz korkarak gelirdim ama anne olarak gelemem. (Katılımcı-11).

Babam, annem, abim hepimiz geldik. Göç ederken düşünmedim ama babam Türkiye'de kızlar ne yapacak diyordu. O biraz korkuyordu çünkü biz orada (Afganistan) çalışmayız, dışarıya çıkmayız yani özgürlük yok. Babam Türkiye'de çalışma yok, evde kalırsınız dedi ama geldik buraya ben çalışmaya başladım. Kötü iş yapmak istersen yaparsın ama normal çalışma da var. (Katılımcı-7).

Mısır'dan buraya tek geldim, ailemin yanında da kalabilirdim ama kalmak istemedim. Önceden de dedim ya biraz kendi hayatımı kurmak istedim. Burada ama ablamlar da olduğu için geldim. Ablamlarla hem annem, babam gibi değil yani otorite yok ama tanıdık, yardımcı gibi onlar olduğu için daha için rahat geldim. Böyle gelmek daha kolay olur. (Katılımcı-20).

Özellikle bireysel göçlerde *kadın olma durumu* bir risk faktörü olarak ele alınsa da hem uluslararası kurumların verileri hem de gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde göçmen kadınların sayılarının arttığı ve her iki göçmenden birinin kadın olduğu görülmektedir. Kadın göçmenler göç ederken karşılaşılabilecekleri sorunları önceden tespit etmişler ve Türkiye'deki "*toplumsal sermayeleri*"ni kullanmışlardır. Bu toplumsal sermayeler daha önceden Türkiye'ye göç eden tanıdıklar ve ajanslardır. Özellikle bir akrabanın göç etmiş olması kadın göçmenlerin göç hızını ve yoğunluğunu arttırmıştır.

4.4.2. Kadın ve erkek rolleri kültüre göre nasıl değişiklik göstermektedir?

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımında kültürün önemli bir etkisi görülmektedir. Cinsiyet ya da cinsel kimliğe biyolojik, toplumsal cinsiyeteyse sosyal ve toplumsal norm temelli açıklamalar getirilmektedir. Bireyin zihin yapısı, davranışları ve tutumları kuşkusuz içerisinde bulunduğu toplumun normları çerçevesinde şekillenmektedir. Her toplum ve birey diline, tarihine, dinine, ekonomik durumuna göre kendisine ait bir sosyal ve kültürel norm oluşturmaktadır. Bu çalışmada da göçmen kadınlar kendi ülkelerindeki ve Türkiye’deki kadın ve erkek rollerini değerlendirmiştir. Sovyetler Birliği ülkelerinden gelen kadınlar kendi ülkelerinde özellikle kadın ve erkek ikili ilişkilerde Türkiye’ye göre daha rahat olduklarını, onların kültüründe kadının kamusal alanda çalışmasının olağan olduğunu ancak fiziksel şiddetin kendi ülkelerinde de görüldüğünü dile getirmişlerdir. Çalışma hayatının ve ekonomik olarak özgürleşmenin kadın ve erkek rollerinin değişiminde Türkiye’ye nazaran daha az rol oynadığı görülmektedir.

Moldova’da herkes aynı. Kadın çalışıyor, erkek çalışıyor. Kadın içer, erkek içer aynı ama ev, çocuk olunca hep kadın yapar... Çıplak giyin kimse bakmaz, kimse böyle bakmaz. Eğitim azaldıkça biraz daha kötü oldu bizde ama yine de aynı... Türkiye’ye ilk geldiğimde çalışan kadın daha azdı, erkek çalışıyordur hala öyle ama biraz değişti. Burada kadınlar rahat, evdeler hep bizim gibi değiller... Bak bir şey diyim, bizim kadınlar çalışmaya geldi ya biz sarışınız, bakımlıyız bence Türk kadınlar bizden sonra sarı saçlı, bakımı bildi. (Katılımcı-12).

Azerbaycan’daki erkekler daha tembel sizin erkekler evine daha düşkün, çalışkan. Bakıyorum erkekler ailesini düşünüyor, para kazanıyor. Bak sen konuşuyorsun sor gelen kadınlara kocaları nerede? Ya içki içer memlekette ya kadın burada çalışıyor kocasına gönderir, o da ev yapar. Bak kadınların hepsi boşanmış neden, koca çalışmıyor bir de bazen dövüyor, şiddet var... Mesela Türk erkeğiyle evlenmek istiyorum, bana deseler kimi tercih edersin derim buradaki erkek. (Katılımcı-6).

Sovyet zamanında herkes çalışıyordu kadın da erkek de işe gidiyordu. İstesene de istemesene de çalışacaksın çalışmazsan sen parazit olarak geçiyorsun. Çalışmıyor bu devlet seni iyi görmüyor. Bütün bayanlar çalışıyor kariyer yapıyor çocukları da var kimse de onun yoluna çıkmaz kötü bravo yaparlar. Erkek de karşı çıkmıyor, beraber evi düzeltiyoruz... Buraya geldim burası biraz Müslüman devlet eskiden Türkiye’yi Avrupa gibi görüyordum. Öyle düşünüyordum çünkü kitaplarda okuyordum duyuyordum. Burasına geldim çok Müslüman devlet

gördüm. Bayanlar çalışmıyor, ev işi yapıyorlar çocuklara bakıyorlar... (Katılımcı-1).

Ukrayna'da kadın rahat istediği yere gidiyor, erkekle konuşur kimse bir şey demez normal. Kimse kimseye karışmaz. Burayı Ukrayna'daki gibi zannettim. Onunla (erkekle) konuşunca, yan yana oturunca baktım başka haller oluyor. Arkadaşlarım uyardı herkesle konuşma, oturma. Normal geliyordu ama sonra anladım ben de... Türkiye'ye gelmeden önce Mısır'a gittim orası daha farklı. Yazın kız arkadaşım ile yüzmeye gittik ama sahil boş. Neden boş niye diyorum sonra denize girdik. Neyle giricem denize, mayoyla. Yavaş yavaş erkekler gelmeye başladı ama hiç kadın yok. Hepsi erkek, bakıyorlar, laf atıyorlar. Ukrayna'da böyle bir şey olamaz... Sonra Türkiye'ye geldim. (Katılımcı-2).

Ben de, erkek kardeşim de aynı zamanda çalışmaya başladık. Türkiye'deki gibi değil Gürcistan'da. Mesela ben burada görüyorum gencecik kızlar çalışmıyor, bir şey yapmıyor. Önceden daha garip geliyordu bana dedim Türkiye böyleymiş demek. Türkiye de değişiyor ama burada da kadınlar mecbur çalışıyor, çalışacak bize benziyor bu çalışma konusunda. (Katılımcı-21).

Derinlemesine görüşmelerde elde edilen verilere göre Sovyetler Birliği ülkelerinden gelen kadınlar Türkiye'deki kadınlara göre daha çok ekonomiye katıldıklarını, kendi ülkelerindeki erkeklere kıyasla Türkiye'deki erkeklerin daha çalışkan olduklarını ancak kendi ülkelerinde bir kadın olarak daha rahat ve özgürce hareket ettiklerini vurgulamışlardır. Özellikle Katılımcı-1, Katılımcı-4, Katılımcı-10, Katılımcı-12, Katılımcı-13 ve Katılımcı-14 Sovyetler Birliği dönemini de gören katılımcılardır. O dönemde yetişen ve çalışan kadınlar için çalışmak, ekonomik hayata katılmak toplumsal norm olarak kabul görmektedir. Eskiden aile içerisinde reis rolünü babanın üstlendiği ancak şimdiyse bu durumun değiştiğini belirtmişlerdir.

Katılımcı-3, Katılımcı-7, Katılımcı-11, Katılımcı-17, Katılımcı-18 ve Katılımcı-20'nin aktardıkları özellikle ataerkil toplumlarda daha sık görülebilecek kadın ve erkek rolleridir. Bu toplumlarda kadınlar özel erkeklerse kamusal alanda kendilerini var etmektedirler ancak teknolojinin gelişmesi, küreselleşmenin etkisiyle Ortadoğu toplumlarında kadın ve erkek rollerinin bir değişim ve dönüşüm içerisinde olduğu görülmektedir.

Türkiye ile Fas çok değişik değil ama biz biraz daha kültür seviyoruz, katıyız. Burası biraz Avrupa gibi olmaya çalışılıyor... Fas'ta da kadın evde, çocuk bakıyor, çoğu hijab kullanıyor, erkek çalışıyor ama şimdi üniversiteye giden

kadın daha çok... Faslı feministler var, çok etkileri yok ama güzel bir şey kadınların haklarını söylesinler. Boşanma, mal, çalışma Fas'ta bunlar çok az biliniyor ama ben biliyorum, benim arkadaşlarım bilir sonra büyür kızım bilir. (Katılımcı-3).

Burada kadın çalışıyor, para kazanıyor, serbest tamam ama çok yoruluyor. Sabah kalkıp işe gidiyorsun, evde yemek, çocuk kim bakacak? Arabistan'da yaşadım buraya gelmeden önce orada kadınlar çok rahat, hiçbir şey yapmıyorlar. Burada kadın her şeyi yapmaya çalışıyor... Afganistan'da kadın bir şey yapmaz, bak okula gitmedim ben, orada çalışmam neden çünkü ayıp, günah. Kadın peçe takar, burka var onu giyinir, evlenir çocuk yapar. (Katılımcı-7).

Lübnan'da da kadın, erkek eşit değil. Erkek, baba ne derse o. Kadınlara daha az hak var Müslüman toplumda. Lübnan'da başka dinlerde var onlar Müslümanlara göre daha rahatlar. Hristiyan kadın, Müslüman kadına göre daha özgür ama ikisinin de evinde kocası ne derse onu yapar. Bizim orada da kadına şiddet çok var... Ailem kültürlü, babam avukattı benle kız kardeşimi üniversite okuttu... Kadın, erkek biraz zor ama kızım var ona diyorum şöyle ol güçlü ol, bilgili ol. Biraz zaman geçer ama değişecek bu sistem. (Katılımcı-11).

Dünya, kültür yani her şey zamanla değişiyor değil mi? 30 yıl önce Filistin'e bak şimdi bak yok yok ya da bakma çok da değişmedi Filistin ama şunu demek istiyorum, annemle ben aynı yetişmedik. Annem zamanında da daha az kadın üniversite okumuş ama şimdi daha fazla kadın okuyor. Bak ben yurt dışına geldim, okudum, çalışacağım. Tabi Filistin çok gelişti, kadınlar çok özgür diyemem ama kadın ve özgürlük dediğinde akla Avrupa, Amerika oradaki kadınların özgür olduğu bizim burada çok kötü olduğumuz düşünülmesin. Bunu böyle düşünenler var ama çok yanlış. (Katılımcı-18).

Katılımcılar kendi ülkelerine ve yetiştirildikleri toplumlara göre bu soruyu cevaplasa da ataerkil sistemin bütün toplumları ve kültürü etkilediği görülmektedir. Sosyalist ya da İslamcı bir toplulukta erkeklik ve patriyarkal kavramı birbirine benzer anlamlar taşımaktadır. Sovyetler Birliği ülkelerinden gelen katılımcılar, kadınların kamusal alanda çalışıyor olmalarının onlar için pozitif bir değer olmadığını zaten herkesin çalıştığını belirtmişlerdir. Sovyet kökenli kadınların kamusal alanda emek üretmesi patriyarkal düzende herhangi bir değişikliğe sebebiyet vermemiştir. Derinlemesine görüşmelerden de elde edilen veriye göre bu katılımcılar kamusal alanda “vatandaş, yurttaş”, özel alanda “anne, eş” rolünü gerçekleştirmektedirler. Katılımcı-1'in “Sovyetler'de çalışmazsan sen parazitsin” cümlesi bu durumunun özetini oluşturmaktadır. Bu kadınlar hem çalışma alanının yükünü taşıırken aynı zamanda evlerinde de bütün sorumlulukları almaktadırlar. Bu noktada hem Sovyetler

Birliği hem de Ortadoğu ülkelerinden gelen katılımcılar, ev ve ocuk bakımında kadınların sorumlu tutulduğunu ve erkeklerin bu konuda belli bir yükümlülüklerinin olmadığını dile getirmişlerdir. Yunanistan'dan Türkiye'ye göç eden Katılımcı-19'sa hem kendi ailesinde hem de kendi kültüründe ev işlerinin sadece kadının işi olmadığını, erkeklerin de aktif olarak ev işleri yaptığını belirtmiştir. Kadınların kamusal alanda varlığının önemli olduğu, kazandıkların paranın kendilerine ait olduğunu, eğinin ve babasının kendi üzerinde bir hakimiyeti olmadığını söylemiştir. Katılımcı-19'un aktardıkları Yunanistan'daki kadın-erkek rollerini değil kendi yaşıamındaki kadın-erkek rollerinin aktarımıdır ve genel bir çıkarım yapmaya yol amamaktadır.

4.4.3. Göçten sonra katılımcının toplumsal cinsiyet algısı nasıl değişmiştir?

Toplumsal norm ve rollerin üzerinde durulduğu bu çalışmada, katılımcıların hem benlik hem de toplumsal cinsiyet algılarında nasıl bir değişim ve dönüşüm yaşıadıklarının anlaşılabilmesi için göçten önce ve sonraki hallerini kıyaslamaları istenmiştir. Bu kıyaslamanın sağlıklı olabilmesi için göçmen kadınların öz farkındalıklarının olması ve Türkiye'de en az bir yılın geçirilmesi gerekmektedir. Bireysel anlamda gn, kişinin yaşıamında ve algısında nasıl bir etkisi olduğu, bireyin bulunduğu ortama göre algısının hangi yöne doğru seyredeceği çalışmada önem arz etmektedir. Göçten sonraki aşamada yeni bir toplum ve kültürle tanışan göçmen kadınların edindikleri yeni tutumlar algılama biçimlerini hiç kuşkusuz etkilemektedir. Bundan dolayı katılımcılara, kadın ve erkek göçmen arasındaki farkın neler olabileceğini sorduktan sonra bu farkın sebeplerini ve bunlar hakkında neler düşündükleri sorulmuştur. Bütün katılımcılar toplumsal cinsiyet eşitliğine inandığını, g sürecinde kadın oldukları için dezavantajlı gruba dahil olmalarının kendileri için daha aydınlatıcı olduğunu ve hedeflerine ulaştıkça kendilerine olan inançlarını pekiştirdiklerini söylemişlerdir.

şimdi bak kadın, erkeği sizin gibi anlamıyoruz. Kimse sen kadınsın doktor, ğretmen olamazsın, çalışma demez. Hep aynı şekilde çalışılır ben de öyle inanıyorum. Babanın, abinin sözü evde geçse de buradaki gibi değil... Türkiye'de

kadın olmak çalışma yani sosyal açıdan zor ama ben hep diyorum Türkiye’de yaptım her yerde yaşarım. (Katılımcı-2).

Zaman değiştikçe kadın, erkek eşitsizliği azalıyor. Anneme bakıyorum o başka düşünüyor sen kızsın biraz daha saygılı ol gibi şeyler ama bunlar eskidi... Üniversite okudum, başka ülkede yaşadım, dil öğrendim ve kız olarak yaptım. Bana birisi dese ki sen kadınsın şunu yapmazsın sen kimsin, konuşma derim... Türkiye’ye geldikten, üniversite okuduktan sonra daha özgür düşünmeye başladım Fas’ta kalsaydım böyle düşünmezdim belki. (Katılımcı-3).

Bence en önemli şey artık para kazanmak, kendi gücünün yani powerın olması lazım. Lübnan’da da buna önem fazlalaşılıyor. Okumak, çalışmak gittikçe önemli oldu... Ben zaten daha özgür oldum hep ama ne var aile denetimi. Partiye gideceğim babam biri şoför tuttu çünkü çok gitmek istedim ama şimdi denetim de istemiyorum hiç... Hemen olmaz ama yavaş yavaş olur böyle değişir. (Katılımcı-17).

A... de görüyorsun, S... ile konuştun başka kadınlarla da konuştun. Dikkat ettiysen buraya son yılda hep Fas, Cezayir, Lübnan ve Tunus’tan çok gelen kadın var. Neden geliyorlar ya da neden geliyoruz sen de bunu soruyorsun di mi? Buraya gelen Arap-African kadınlar dil biliyor, üniversite mezunu. Fas’ta da iş var tabi para az, Tunus’ta da ama daha önemli burada rahatlar. İsteddiği zaman evine gider, istediği zaman başını açar, tatile gider. Aileden kurtulmak için de geliyorlar. Baskı var ama dünya değişiyor. İnternet var, eğitim var ama ailen izin vermiyor. Yok gidemezsin, kız gidemez, yapamaz. Neden? Bunu soruyor kadınlar şimdi. O yüzden buraya hep geliyorlar, oradan buraya çok gelmeye başladılar. (Katılımcı-18).

Her şey zamanla değişiyor. Ben yaşlıyım di mi? Benim zamanla şimdiki erkek-kadın düşüncesi aynı değil. Eskiden dünyanın her yerinde erkek kadından hep üstündü. Yine var tabi böyle düşünen ama azaldı. Bu o ülke, bu ülke değil. Bizim orada erkekler bizim kadar çalışmıyor ama yine erkek üstün. Şimdi öyle değil bakıyorum değişti. Benim kızım benim yaptıklarımı yapmaz artık asla. Benim hakkım, param der. Ben de isterim ki kızım kendisini düşünsün, hakkını istesin yanlış mı konuşuyorum. Türkiye’ye ilk geldiğimle Türkiye’de de fark var. (Katılımcı-9).

Katılımcı-7 ve Katılımcı-11 aile bağlantılı göçle gelmelerinin işlerini kolaylaştırdıklarını çünkü “başlarında erkek” olduğunu belirtmişlerdir. Baba, eş ve abi ile göç etmek kendilerini daha güvende hissetmelerine sebebiyet vermiştir. Aile ya da aile fertlerinden erkekler olmasaydı göç edemeyeceklerini ama şu an tek başlarına Türkiye’de yaşamaya devam edeceklerini söylemişlerdir. Aile bağlantısıyla göç eden Katılımcı-19’sa eşinin kendisini göç etmeye teşvik ettiğini ama “başında erkek” olmasının kendisine bir anlam ifade etmediğini belirtmiştir.

Özgürlük güzel, eşitlik ama illa bir erkek olması gerekiyor çünkü başta zorlanıyorsun... Abim, babam var daha güvenli hissediyorum. Ama şimdi abim, babam gitse ben yine burada kalırım. Abim Türk hacılarını Arabistan'a götürüyor zaten burada çok da olmuyor. Düzen oturunca tamam artık ama tek başına kadın olmak zor... Buraya gelmeden kadın çalışmasını diyordum ama şimdi kendim yapayım, kazanayım diyorum baya değişti düşüncelerim. Şimdi farklı düşünüyorum ama evlensem çalışmam çünkü iki işi kaldıramam hem evi hem işi. (Katılımcı-7).

Eşim olmasa Türkiye'ye gelmezdim tabi. Evlilik, Yunanistan'da bir geleceğin olmaması hep buraya gelmeme neden oldu. Orada kızlar var, üniversite okuyor sonra iş yok ne yapacağız? Çeyiz diyorlar, birisiyle evlenmeyi bekliyorlar ya da başka ülkelere gidiyorlar... Eşim çok öncü oldu, birlik olduk hep. Bazen ben de düşünüyorum H... olmasa ben yine de Türkiye'ye gelebilir miydim? Gelirdim neden gelmeyeyim. O yanımda "erkek" değil de arkadaş yani nasıl anlatsam. O erkek, güçlü benim yanımda değil. (Katılımcı-19).

Eski Sovyetler Birliği'nden gelen göçmen kadınların toplumsal cinsiyet algılarının Türkiye'deki toplumsal normlar çerçevesinde değiştiği görülmektedir. Uzun süre Türkiye'de yaşayan göçmen kadınlar Türkiye'ye uyum sağlama sürecinde kendi tutumlarında özellikle kıyafet tercihlerinde değişiklik yapmışlardır. Birçok göçmen kadının kıyafet tercihlerinin üzerinde durması analiz sürecinde bu başlığın önemini arttırmıştır. Kendi ülkelerinde istedikleri gibi giyinebildiklerini ancak burada göçmen kadın olmanın yaşattığı tedirginlik ve güvensizlik yüzünden istedikleri gibi giyinemediklerini dile getirmişlerdir.

Moldova'da daha açık giyiniyordum buraya geldim baktım filmlerdeki, dizilerdeki gibi değil kadınlar daha kapalı ben de buna dikkat etmeye başladım. Kendi ülkemdeki gibi rahat giyinmiyorum daha dikkatli oldum... Moldova'ya gidince yine istediğim gibi giyiniyorum ama burada mecbursun. (Katılımcı-4).

Yoo değişmedi hep kadın, erkek eşit gibi büyüdüm. Bence kadınlar daha çalışkan çünkü her şeyi yapabiliyoruz. Dışarıda, evde her yerde çalışıyoruz... Türkiye'ye ilk geldiğim zaman şu anki gibi değildi daha kapalıydı insanlar. Kadınlar çalışmıyordu bu kadar. O zaman ben de kendimi koruyayım diye çok arkadaş yapmadım, kimseyle konuşmadım, kıyafetlerime çok dikkat ettim. İş yerinde sana bakarlar, birisi bir laf atar. Bizim orada bu asla ama asla olmaz yani asla. (Katılımcı-14).

Buraya ilk geldik kıyafetimi değiştirdim. Alışmak, iş bulmak istiyorsun. Kimse sana başka, farklı bakmasın, herkes gibi olmak için yaptım. Kızım M. benden çok sonra geldi ama o da kıyafet değiştirdi. Biz genelde pantolon giymiyoruz genelde elbise uzun, diz altı etek ama burada her şeyi değiştiriyorsun. Bacağı göstermemek gerek bir de yabancısın ya onun için hep dikkat şart. (Katılımcı-1).

Gürcistan, Hristiyan ve dindar bir ülke. Bizde çok adet var. Burada Gürcü'yüm diyorum benim Artvinli zannediyorlar sonra yok gerçek Gürcü'yüm, Hristiyan'ım dediğimde iş değişiyor. O zaman işte kıyafete, harekete dikkat gerekiyor... Hristiyan olunca sanki bizim âdetimiz yok gibi düşünüyorlar. Mesela, eğer sen bir yakınını kaybettiysen bir yıl boyunca hep siyah giyinirsin. Bu çok yaygındır. Bu yıl abin öldü 1 yıl siyah giyinirsin, önümüzdeki yıl annen öldü yine 1 yıl siyah. Yaşlı Gürcü kadınlara bak hep siyah giyiniyorlar çünkü hep birisi ölüyor. Türkiye'ye gelince bu hep devam etmeyebilir. (Katılımcı-21).

Katılımcı-3, Katılımcı-7, Katılımcı-11 ve Katılımcı-19 kıyafet tercihleri konusunda diğer katılımcıların aksine Türkiye'de istedikleri gibi giyinebildiklerini ve kendilerini kıyafet konusunda daha rahat hissettiklerini aktarmışlardır. Katılımcılar ülkelerini daha muhafazakar ve içe kapanık olarak görmektedirler. Eski Sovyet ülkelerinden gelen katılımcılara kıyasla bu katılımcıların toplumsal cinsiyet algılarındaki değişim daha pozitif yönde seyretmektedir çünkü kendilerini “kısıtlamak” zorunda kalmamışlardır.

En çok neyden mutluyum? İstediklerimi yapıyorum ama hiç kimse bir şey demiyor, daha rahat bir ortam. Ben mesela minik etek giysem hiç kimse bir şey diyemez. Özgürlük var yani. (Katılımcı-7).

Büyüdüğün ülke önemli çünkü her şeyi orada öğreniyorsun. Annenden, babandan ama büyüyorsun, okuyorsun farklı şeyler varmış görüyorsun. Bunu görmek için okumak, bakmak lazım. Mesela Lübnan'da her kesim var ama Müslüman taraf daha dindar Türkiye gibi değil... Burası Avrupa gibi burada hijab giymesem de olur, eşim de giyemez, demiyor çünkü burası başka ülke tanıdık yok, rahatız. (Katılımcı-11).

Türkiye'ye gelmeden önce hijab takmaya karar verdim. Beyrut'ta hijab takmıyordum. İslami şeyleri de çok bilmiyordum. Babam hijab takmamı istemedi çünkü Lübnan'da hijabla yükselmek zor. İyi yerlerde Şialar, Ortodokslar var ya da mesela hijablı Şialar var. Buraya hijabla daha rahat ederim diye geldim. Arap ülkesi ama orada kalıplar var. İki seçenek ülkem daha vardı. Biri Amerika, biri İtalya ama oralarda hijabla yeniden hayat kurmak zor olur. İslami olmak istiyorum biraz daha. Burada her şekilde rahatım gibi... Türkiye de biraz değişik gibi böyle şeyler. Kadıköy'e git herkes çok cool, istediği gibi yaşar di mi? Kadınlar da okey. Fatih'e gel kadınlar nasıl yaşıyor? İstanbul'da da tek bir culture, anlayış yok. He ama hangisi better bence hiçbiri. Herkesin yaşamı, tercihi öyle büyümüş insanlar. (Katılımcı-17).

Araştırmaya katılan katılımcıların hepsi kadınların kamusal alanda olmasını, kendilerini daha rahat ifade etme ve özgür hissetmeleri gerektiğini vurgulamışlardır.

Eski Sovyetler Birliği ve Ortadoğu ÷lkelerinden gelen katılımcıların sayıları birbirlerine kıyaslanacak şekilde eşit değildir. Ancak her iki grubun toplumsal cinsiyet algısı Türkiye’ye göç etmeden önce birbirlerinden farklılık göstermektedir. Ortadoğu ÷lkelerinden gelen katılımcıların aktardıklarının aksine, Eski Sovyetler Birliği’nden gelen katılımcılar kendi ÷lkelerinde kadın-erkek eşitliğinin ve kadınların kamusal alanda daha fazla olduğunu belirtmişlerdir. Ortadoğu katılımcıların aktarımlarına göre, kendi ÷lkelerindeki toplumsal cinsiyet normlarının yavaş da olsa değiştiiğini ama değişmese de kadınların göç etmeyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Ortadoğu katılımcılar için göç etmek sadece ekonomi ve eğitimden kaynaklanmamaktadır aynı zamanda kendilerine “yeni bir hayat” kurmak ve istediklerini daha özgürce yapmak için de göçü tercih etmişlerdir. Elde edilen bulgulara göre, her katılımcının toplumsal cinsiyet algısı hem kaynak hem de hedef ÷lkenin toplumsal normlarına göre şekillenmiştir.

4.5. Çalışma Şartlarına İlişkin Bulgular

Bu başlık altında göçmen kadın ve erkeğin varsayılan farklılıkları toplumsal cinsiyet bağlamında ele alınmıştır. “Emek, iktidar ve kişisel/cinsel ilişkiler” üzerinden oluşan toplumsal cinsiyet düzeninde göçün nasıl bir etkisi olduğu ve kadın göçmenlerin varsayılan etkiyi nasıl algıladığı ve deneyimlediği önemli bir soru olmuştur. Toplumsal cinsiyet düzenin göçmen kadın ve erkeği göç kararının verilme sürecinden hedef ÷lkeledeki çalışma koşullarına kadar etkilediği varsayılmaktadır. Bu bölüm bir alt başlıktan oluşmaktadır:

- İş ararken kadın göçmen olmanın bu süreci etkilediğini düşünüyor musunuz? Etkilediyse hangi açılardan etkilediğini anlatır mısınız?

4.5.1. İş ararken kadın göçmen olmanın bu süreci etkilediğini düşünüyor musunuz? Etkilediyse hangi açılardan etkilediğini anlatır mısınız?

Bu soru katılımcılara sorulduğunda katılımcılar, göç sürecinde ve sonrasında *kadın olma durumunun* kendileri için daha fazla güvenli alan yaratmaya sebebiyet

verdiğini belirtmişlerdir. Özellikle, iş ve kalacak yer ararken araya referans koymaları, iş ve ev bulunduğunda da bir süre kaygı ve güvensizlik içerisinde yaşamaları göçmen kadınların hedef ülkede karşılaştıkları toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir kısmını oluşturmaktadır. Bireysel olarak göç eden kadınlar fuhuş sektörünün sadece kadın göçmenler için büyük bir tehdit olduğunu söylemişlerdir. 10 yıl ve daha öncesinde Türkiye'ye gelen göçmen kadınlarda fuhuş sektörü daha ciddi bir tehdit olarak algılanmıştır. Katılımcı-1, Katılımcı-4, Katılımcı-10, Katılımcı-12, Katılımcı-13, Katılımcı-14 ve Katılımcı-21 toplumsal cinsiyet bağlamında sorulan soruların en az bir tanesinde fuhuş tehdidinden bahsetmişlerdir. Göçmen kadınlar, erkek göçmenlere kıyasla daha fazla risk faktörleriyle (fuhuş, güvensizlik ve yalnızlık) karşılaşmaktadırlar.

Moldova, Ukrayna'dan bizim oraların hepsinde kadınlar geldi ilk buraya. Erkek pek gelmedi. Sizdeki erkeklerle, bu düzenle bizimkisi farklı. Bizde kadın-erkek çalışmasında çok fark yok aynı. Türkiye'ye geleceğiz dedik tamam ama burası farklı geldi... Rusça bildiğim için Laleli'de mağazada çalışıyorum Arapça bilen eleman da lazım o da erkek göçmen işte Iraklı, Suriyeli, Farsça bilen Afganistanlı, İranlı erkek. Hem buranın erkeğiyle uğraşıyorsun hem böyle göçmen erkeklerle. O da göçmen, başka yerden gelmiş ama erkek ya kendisini senden daha üstün görüyor bir de Müslüman... (Katılımcı-4).

Göçmen kadınsın, yabancısın başta herkes kötü gözle bakar. Ev sahibi, patron, erkek çalışanlar... Göçmen kadın olunca hani para için gelmişiz ya zannediyorlar her şeyi yapar bunlar. Erkek göçmenin böyle bir problemi yok ona ne olur? Parasını vermezler, işten kovarlar, ev vermezler belki döverler ama kadın göçmene biliyorsun başka şeyler de yaparlar he bunları da yaparlar... Bunları uydurmuyorum kaç yıldır buradayım şahit oldum, yaşadım, duydum neden peki çünkü kadınsın burada kimsen yok, diyorlar yalnız yabancı kadın. Erkek göçmen bize göre daha iyi kendisini korur, kadına göre güçlü, erkek göçmen arkadaşları var. (Katılımcı-12).

Birileriyle kalmak zor biraz para biriktirdim ev tuttum. Yalnız yaşarım, rahat olurum... Ev arıyorum, emlakçıya gidiyorum bakıyor ben yabancı kadını bana başka yaklaşıyor. Ev sahibiyle konuşuyorum hepsi ne iş yapıyorsun diye soruyor. Tamam sorarsın ama başka bir anlamda soruyor. Erkek göçmene kimse böyle yaklaşmaz, ona da sorar ne iş yapıyorsun tamam bitti... Başta Türk erkekleri iyi davranıyor zannediyorsun ama gerçek iyilik değil zamanla anlıyorsun. (Katılımcı-13).

Eski Sovyetler Birliği'nden gelen katılımcılar, kendi ülkelerinden göç eden erkeklerin çok az olduğunu ve göç ettiklerinde de kadınlara göre daha az iş

bulduklarını söylemişlerdir. Göçmen kadınların aktardıklarını göre, özellikle mağazacılık ve tekstil sektöründe Rusça ve İngilizce bilen kadın göçmenler tercih edilmektedir. Arapça ve Farsça bilen çalışan kadınların az olmasından dolayı mecburen Ortadoğu'dan gelen erkek göçmenlerin istihdam edildiklerini dile getirmişlerdir. Son yıllarda da Suriyeli ve İranlı göçmen kadınların sayılarının artmasıyla mağazacılık sektöründe Arapça ve Farsça eleman istihdamı bu ülkelerden gelen göçmen kadınlarla karşılanmaktadır. Bunlarla birlikte göçmen kadınlar istihdam süreçlerinde ve sonrasında neler yaşadıklarını kendi perspektifleriyle aktarmışlardır. Göçmen kadınlar iş bulma sürecinde kadınların erkeklere oranla daha kolay iş bulduklarını çünkü kamusal alanda erkeğin yapabileceği birçok işi yapabildiğini, özellikle patronların kadın göçmen seçtiklerini ayrıca kendilerinin ev bakım ve hizmet alanında da iş bulduklarını söylemişlerdir. Kadın göçmenler, erkek göçmenlerin bedensel güç gerektiren işler bulduklarını ama bunu da çok fazla tercih etmediklerini onun yerine ülkelerinde kalarak kadın göçmenlerin gönderdikleri parayla orada ev yaptıklarını ve aileyle ilgilendiklerini dile getirmişlerdir. Katılımcı-19'sa kadın ve erkek göçmen arasında çok da bir fark olmadığını dile getirmiştir. Kadın ve erkekten öte göçmenliğin daha büyük bir tanım olduğunu belirtmiştir.

Erkek buraya geldiğinde hemen iş bulamıyor. Yük taşıyor, inşaatta çalışıyor, elbise dikmeyi öğrendiyse güzel imalatla çalışıyor ama bunu bilen erkek bizim oralarda (Ukrayna) yok... Mağazada patron bakımlı kadın istiyor, malı satsın diye erkek istemiyor. Yaşlılara, çocuklara evde kadınlar bakıyor, temizliği kadınlar yapıyor... Bizim erkeklere göre biz daha kolay iş buluruz ama şimdi inşaat çoğaldı Türkiye'de Kazakistan, Türkmenistan'dan erkek göçmen çok geldi. (Katılımcı-2).

Laleli'de kadın giyimde çalışıyordum. Büyük mağaza F... var ya o işte. Herkes kadın Rusça, İngilizce, Farsça biliyoruz. Bir tane Azeri erkek aldılar işe tamam o da Rusça biliyor bizim gibi satış yapacak. 2-3 ay geçti bunu mağaza müdürü yaptılar neden çünkü erkek. Kaç yıl çalışan kadınlar var patron güveniyor ama yapmadı... Bak orada Moldov, Rus erkek olsa yine Azeri erkeği müdür yapar neden çünkü Müslüman. Mağaza müdürleri göçmen erkek ya da normal erkek. Kadın göçmen müdür yok çünkü yapmaz istersen 10 yıl çalış. (Katılımcı-10).

İlk çalıştığım yerde kötü davrandılar bana. Her şeyi yapıyordum, paspas, müşteriyle ilgilenme. Patrona ben işten çıkacağım dedim. Patron bana bir bağırdı çıkamazsın, gidemezsin eğer gidersen polisi ararım dedi, korktum çok korktum. O zaman paramı fazla ver bak çok çalışıyorum dedim. Yine bağırdı, hakaret, tehdit... Hep zorlandık çünkü kadınsın, yabancısın... (Katılımcı-1).

Ben hep evde çalıştım o yüzden çok erkek göçmen görmedim bilmiyorum. Evlere çalışmaya giden, hasta bakan kadınlar evin kadınından, erkeğinden korkuyor. Kadın “acaba kocama bakıyor mu bu” der mi diye düşünüyoruz. Erkek bize bir şey yapsa kime diyeceğiz kadın diyecek kocam yapmaz sen yaptın. (Katılımcı-16).

Benim eşim de ben de aynı çalışıyoruz. Bakıyoruz aynı yoruluyoruz, benim gözümde bir fark yok. Tabi o erkek olarak fiziksel olarak daha güçlü olabilir ama yine de fark yok bence çünkü ikimize de yabancı, macir gibi bakıyorlar. Bana önce sen kadınsın demediler bu göçmen bu macir dediler. Ben çok fark görmüyorum. (Katılımcı-19).

Türkiye’ye daha geç gelen Katılımcı-3, Katılımcı-5, Katılımcı-8 ve Katılımcı-11 kadın göçmenlerin daha kolay iş bulduklarını ama daha az maaş aldıklarını ve yükselme olanaklarının çok daha düşük olduğunu söylemişlerdir. İş bulma sürecinde hem kadın hem de erkek göçmenin nitelikli işlerde istihdam edilmediğini, göçmen oldukları için kendilerine güvenilmediğini belirtmişlerdir. *Göçmenliğin* bireylerin yeteneklerini, eğitimlerini ve bunun gibi niteliklerin üstünü örttüğü bir kez daha ortaya çıkmıştır. Görüşmelerden elde edilen verilerle, göçmenliğin getirdiği kırılganlıklar ve risk faktörleri göçmen kadınları daha fazla etkilemektedir.

Çalıştığım yer international bir okul, Arap öğretmenler var. Herkes Türkiye’ye göç etmiş. Öğretmenim aynı işimi yapıyorum ama eşim para için inşaatta çalıştı, elektrik işinde. Eşime parasını vermediler, kötü davrandılar çok problem çıktı ama eşime bırak bütün sitenin elektriğini yapabilir o kadar iyi, işi biliyor... Öğretmen olarak iş bulmasaydım ben de böyle kötü işlerde çalışacaktım. Kadın-erkek gibi bakmıyorum insana değer vermiyor ki. (Katılımcı-11).

Türkiye’de üniversiteyi okudum, dört dil biliyorum native gibi konuşuyorum. İş aramaya başladım, Fas’a dönmek istemedim. Görüşmelere gidiyorum evet çok iyi geçiyor, iyi bir elemanım özelliklerim güzel. Sonradan baktım burada Türk erkekler, kadınlarla, erkek göçmenlerle rakibim. Yabancı göçmen Odtü mezunu onu alıyorlar... Her yerde rakip çok ama burada hem yabancısın hem kadınsın tam güvenmiyorlar. (Katılımcı-3).

Patron kadın göçmen işçi almak ister çünkü hemen işten çıkarır, kadının gücü yok der, sigorta yapmaz. Türk kadın alsa sigorta isteyecek ama yabancı kadın, erkek istemez. Bak yabancı kadın yabancı erkeğe göre daha az para alıyor neden diye soruyorum. Diyorlar ki ama o ailesine bakıyor ama ben de Azerbaycan’a para gönderiyorum. Benim de ailem var, ben varım. Aynı işi yapıyorum hatta ben bazen daha yoruluyorum. (Katılımcı-5).

Biliyorsun A... de çalıştım uzun bir süre. Pozisyonum international relations managerdı. Yurtdışında bir sürü grup geliyor, koordinatörlük yapıyorum onlara

çünkü ben 5 dil biliyorum, aktifim. Sonra bir tane adam verdiler yanıma. Kendisi Suriyeli, tamam sorun değil dedim ama adam sadece Arapça biliyor ama bizim iş ne? International dedim nasıl olacak? Neyse salla idare ediyorum ama hep ben çalışıyorum o adam başa geçmeye başladı. Sonra öğrendim benden daha çok maaş alıyor peki neden böyle çünkü o 40 yaşlarında ve erkek. Başka açıklama var mı, yok. Peki nerede adalet yok. Lübnan'da da her şey torpil, burada da öyle. (Katılımcı-21).

Katılımcıların aktardıklarıyla literatür birbirini doğrulamaktadır. Tekstil, ev hizmet ve bakım sektöründe göçmen kadınların erkek göçmenlere tercih edilmesinin sebepleri daha az maaşa ve sürekli iş garantisi olmadan çalıştırılmalarıdır. Bununla birlikte göçmen işçi olmalarından ötürü sigorta talebinde de bulunmamaktadırlar. Kısaca özetlemek gerekirse, kadın emeğinin erkek emeğinden daha ucuza satın alınması, daha kolay kontrol edilmesi, eve bağımlı ve serbest olmayan bir niteliğinin olması göçmen kadın istihdamının önünü açmaktadır (Sassen, 2000). Bu durum göçmen kadınların toplumsal cinsiyet normlarına göre istihdam edilmesine sebebiyet vermektedir. Temizlik, yaşlı ve çocuk bakımı işlerinde çalışan göçmen kadınlar toplumsal cinsiyet normlarını hedef ülkede tekrarlamaktadır. Örneğin: Türkiye'ye gelen göçmen kadınların bir kısmı enformel yaşlı bakım hizmetinde bulunmaktadırlar ve bu cinsiyetçi iş bölümünün uzantısı olarak değerlendirilmektedir (İzdeş Terkoğlu & Memiş, 2018:106). Buradan yola çıkarak göç sürecine dâhil olan bir kadın hem küreselleşmenin getirdiği zorluklar hem de toplumsal cinsiyet kalıplarıyla mücadele etmek zorunda kalacaktır ki bu özellikle işgücü piyasasında var olmaya çalışan göçmen kadının daha fazla sömürülmesine yol açacaktır. Göçmen kadının hem ekonomik hem de cinsiyetçi bir sosyal yapı alanında iş bulabilmesi ve bulduğu takdirde de kendi emeğinin karşılığını alabilmesi gittikçe zorlaşmaktadır. Bunların yanı sıra ayrıca çalışma alanlarının darlığı, işsizlik oranlarının yüksekliği ve toplumsal cinsiyet normlarının baskın olmasıyla birlikte göçmen kadın istihdamı hem belli alanlarda yoğunluk göstermekte hem de cinsiyetçi bir yapı içerisinde varlığını sürdürmektedir¹.

1 Katılımcıların göçmen kadınlar olmasından dolayı *göçmen kadın ve erkek arasındaki farklılık* başlığının analizi kadın göçmen perspektifiyle ele alınmıştır. Çalışmanın değişkeni olmayan göçmen

4.6. Göçün Aile İçerisindeki Statüleri Etkilemesine İlişkin Bulgular

Bu başlıkta göçün sadece göçmen kadına bakan yanını değil aynı zamanda ailesine ve aile hiyerarşisine etkisine dair bulgular yer almaktadır. Göçmen kadınının göç kararı alma aşamasından göçten sonraki sürecine dair ailesinin tutumunun nasıl değiştiğini ortaya çıkarmak için sorular sorulmuştur. Göçten sonra aile içerisinde hiyerarşinin değişmesi ve karar mekanizmasının aile fertleri arasında paylaşılması toplumsal cinsiyet eşitliğinde önemli faktörler olarak görülmektedir. Bu bölüm üç temadan oluşmaktadır;

- Katılımcının göç kararına ailesi ne tepki vermiştir?
- Göçten sonra katılımcının ailesinin toplumsal cinsiyet algısında ne gibi değişiklikler olmuştur?
- Ailesine maddi yardım sağlamak katılımcının aile içerisindeki statüsünü nasıl etkilemektedir?

4.6.1. Katılımcının göç kararına ailesi ne tepki vermiştir?

Göç kararına ilişkin bulgulara da görüleceği üzere katılımcıların hepsi göçe karar verirken kaygılandıklarını, Türkiye'ye geldikten sonra kalacak yer ve iş bulma konusundaki belirsizliklerin kendilerini tereddüde düşürdüğünü söylemişlerdir. Katılımcıların yaşadıkları endişenin sebeplerinden biri de aile üyelerini özellikle çocuklarını arkalarında bırakmalarıdır. Araştırmada, geride kalan ailenin “göçmen”, “gitmeye karar veren” kişiye gösterdikleri tepki de öğrenilmek istenmiştir çünkü literatüre bakıldığında da anlaşılabileceği üzere göç, benlik ve toplumsal cinsiyet algısı aile dinamiklerinden bağımsız olan kavramlar değildir. Aile fertlerinden bir kadının yalnız başına başka bir ülkeye gitmesinin diğer aile üyeleri tarafından nasıl karşılandığı aile içerisindeki hiyerarşiyi ve toplumsal cinsiyet algısını göstermektedir.

erkekler üzerine bir analiz getirilmemiştir çünkü böyle bir analiz için erkek göçmenlerin de çalışmaya dahil edilmesi gerektiği düşünülmüştür.

Eski Sovyetler Birliği'nden gelen katılımcılar kendi ülkelerindeki kadınların Türkiye'ye çalışmak için geldiklerini bundan dolayı göç kararının aile içerisinde ilk başta çok etki yaratmadığını söylemişlerdir. Ama zamanla hem ailenin hem de göçmenin özellikle psikolojik olarak zorlandığı süreçler yaşanmıştır. Göçe karar verme ve göçmen olma sürecinde katılımcılar ve aileleri özlem, hasret, yalnızlık gibi birçok duygu ile baş etmek zorunda kalmışlardır.

Aile bir şey demiyor, ne desin? İş yok, para lazım, ülke batmış. Birisinin para getirmesi lazım eee genç olan başka ülkeye gidiyor. Herkes bir yerlere gittiği için biraz normal oluyor ama yaşaması öyle söylemesi kadar kolay değil. (Katılımcı-4).

Ukrayna'da kalsam bir şey yapamazdım ki. Annem, oğlum var kim bakacak onlara? Annem çocuğuma baktı, ben buradan para gönderdim. Annem bir şey demedi, babam zaten yok, oğlum da zaten çok küçüktü. (Katılımcı-10).

Annem, babam hiç istemedi gelmemi. Burada (Türkmenistan) kal, ne yapacaksın orada, burada ya da Rusya'da üniversite oku dediler. Dinlemedim çünkü buraya gelmek istedim... Abim, ablam burada ben neden Türkmenistan'da kalayım? Türkiye'de üniversite okurum dedim... Annem, babam yalnız kalmamak için bana gitme dediler. (Katılımcı-8).

Katılımcı-1, Katılımcı-2, Katılımcı-5, Katılımcı-6, Katılımcı-12, Katılımcı-14 ve Katılımcı-21 ailelerinin Türkiye'yi güvenli bulmadıklarını, Türkiye'de fuhuş ve eğlence sektörünün ailelerinde tedirginliğe yol açtığını söylemişlerdir. Özellikle Türkiye'ye çalışmaya gelen kadınlara memleketlerine döndüklerinde “iyi gözle” bakılmayacağını bu yüzden ailelerin istekli bir şekilde kızlarını ve eşlerini Türkiye'ye göndermediklerini dile getirmişlerdir. Bu toplumsal baskıya rağmen kendi ülkelerindeki birçok kadın Türkiye'ye göç etmeyi sürdürmüştür.

Annem olmaz millet bana ne der, millete ne cevap veririm herkes yanlış anlar dedi... Bir sene çalışır geri dönersin, bak böyle bir şartım var dedi. Anladınız mı, başka aileleri bilmiyorum ama benim ailem kolay kabul etmedi ama mesela benim erkek kardeşim istediği yere gidebiliyor bizim toplumda böyle bir şey var... (Katılımcı-6).

Komşunun kızı annesine sürekli para gönderiyor, komşu kocaman ev yapıyor... Dedim ben de gideceğim, bunlar nasıl böyle çok para kazanıyor? Dedikodu çok var bizim orada, komşunun kızı başka işlerden para kazanıyormuş... Gelmek istediğimde babam istemedi, kızdı. (Katılımcı-14).

Herkes bir şey der, gitme, kal bak çok zor, ya bir şey olursa... Ama para veren yok, ben de zaten zevkten gelmedim. (Katılımcı-12).

Gürcistan'dan Türkiye'ye gelen kadınlara iyi gözle bakmıyorlar. Bizim orada Türkiye'ye gelmek iyi bir şey değil. Ailem şimdi de ister onların yanına gitmemi, teyzem olmasa tek başıma gelmeme belki izin vermezlerdi ama o kadar. Karışma, bağırma yine olmaz... Gürcistan'da iş yok, para yok ailem onların yanında olmamı istese de, kötü de görseler buradayım. (Katılımcı-21).

Araştırma kapsamında Katılımcı-7 ve Katılımcı-11 dışındaki bütün katılımcılar tek başına göç etmişlerdir. Katılımcılar-7 ve 11, göç kararını aileleriyle birlikte vermişlerdir. Tek başına göç eden ama sonrasında diğer aile fertlerini de Türkiye'ye çağıran katılımcılar olmuştur. Katılımcı-3, Katılımcı-4, Katılımcı-5, Katılımcı-6, Katılımcı-10 ve Katılımcı-16 kendilerinden sonra en az bir aile ferdini Türkiye'ye gelmesi için teşvik etmiştir. Aile dinamiklerinin göçü hızlandığı ve ailenin önemli bir faktör olduğu literatürle bağdaşır şekilde bir kez daha ortaya konmuştur. Özellikle katılımcılar, kendilerinden önce göç eden kadın göçmenlerin kendileri için *cesaretlendirici* ve *teşvik edici* bir rol model olduklarını söylemişlerdir. Zincirleme bir şekilde göçmen kadınların birbirlerini çekmesi, birbirlerine örnek olmaları ve aile dinamikleri göçün hızlanmasında ve kadınlaşmasında önemli rol oynamaktadır. Göçün hızlanması ve kadınlaşmasının nedeni sadece ekonomik faktörlere dayanmamaktadır, bu göç zincirinin devam etmesini sağlayan aile üyeleri, diğer kadınların örnek teşkil etmesi ve sosyal yardımlaşma sağlamaları gibi sosyal faktörler de vardır.

4.6.2. Göçten sonra katılımcının ailesinin toplumsal cinsiyet algısında ne gibi değişiklikler olmuştur?

Araştırma kapsamında aile faktörü göçmen kadınlar üzerinden ele alınmıştır. Katılımcıların deneyimlerine ve gözlemlerine dayanarak aile içerisindeki hiyerarşi, toplumsal cinsiyet algısı üzerine analizler yapılmaya çalışılmıştır. Kadınların başka bir ülkede iş bulmaları, yeniden bir hayat kurmaları ailenin diğer fertlerinin kadın ve erkek algısında nasıl bir değişikliğe yol açığının üzerinde durulmuştur. Katılımcı-2, Katılımcı-8, Katılımcı-10, Katılımcı-12, Katılımcı-13, Katılımcı-19 ve Katılımcı-21

göçün ailelerindeki toplumsal cinsiyet algısında çok değişikliğe sebebiyet vermediğini, aile içerisinde kadın ve erkeğin aynı şekilde büyütüldüğünü ve yetiştirildiğini söylemişlerdir.

Ailem Türkiye'ye gelmemi istemiyordu ama kız olduğum için değil. Burada zorlanırım, çalışma koşulları zor diye... Biz büyürken aynı büyüdük babam, annem bana, ablama, abime aynı davrandı hep. Sen kızsın yapma demediler bana hala öyle devam ediyor, burada benle yaşıt olan kızlara bakıyorum çok şımarıklar, tembeller. Çocuklar burada iyi yetişmiyor. (Katılımcı-8).

Memlekette de çalışıyordum, buraya da çalışmaya geldim aynı. Eşimden ayrılmıştım, annemden, babamdan çok izin almadım. Çocuklarım var yetiştirmem gerek dedim geldim... Ailem sen kadınsın gitme demezdi, iki oğlum var onlar da diyemez öyle bir şey. Onları şımarık, kadınlara saygısız yetiştirmedim. (Katılımcı-10).

Anladım soruyu, Yunanistan-Türkiye kıyaslaması yapınca yetiştirilme farkı oluyor. Annem, babam şimdi eşim, eşim ailesi de hiçbir zaman sen kızımızın yapma, etme demedi. Annem buraya gelmemi çok da istedi. Sabah erkenden kalk tarlaya git, tütün ek, biç zor. Bir an önce buradan git, hayatını kur diye yaklaştılar bana... Eşim olmasa da ailem Türkiye'ye ya da başka Avrupa ülkesine gitmemi isterdi. (Katılımcı-19).

Katılımcılar, göçten sonra kendilerine olan güvenlerini ve inançlarını arttırdığını daha önceki başlıklarda belirtmişlerdir. Bu artan güven ve inanç katılımcıların ailelerine de yansımaktadır. Göç sürecinde kadınların kendilerine yeni bir hayat kurması, iş bulması ailelerdeki korkuyu ve endişeyi azaltmıştır. Bunları göçmen bir kadın olarak başarmasıysa ailelerin toplumsal cinsiyet algısını olumlu olarak etkilemiştir. Kendi ailelerinde göçü deneyimlemiş kadınların olması ailenin algısını daha hızlı bir şekilde dönüştürmüştür. Aile fertlerinden birinin yaşadığı bir olay diğer aile üyeleri içinde dönüştürücü bir etkiye sahiptir. Büyük ablanın, annenin ya da eşin başka bir ülkeye göç etmesiyle aile üyeleri göçün kadınlaşmasına ve iş gücü piyasasında kadının kendisine yer bulmasına şahitlik etmektedir. Göç sadece bireysel algının değil toplumsal olarak da algının değişmesini sağlamaktadır ancak yeni bir algı oluşumu bir anda gerçekleşmemektir. Göç deneyimine direkt ya da dolaylı yoldan maruz kalmak algının değişmesine etki etmektedir. Katılımcı-4, Katılımcı-5 Katılımcı-6, Katılımcı-7, Katılımcı-11, Katılımcı-12, Katılımcı-17, Katılımcı-18 ve

Katılımcı-20 ailelerinde toplumsal cinsiyet algısına dair pozitif bir algı değişiminin olduğunu aktarmışlardır.

Babam çalışmama izin vermiyordu ama artık şimdi izin veriyor herkesi görüyor. Mesela Arabistan'da, Afganistan'da bir kız asla ama asla çalışamaz, asla ne demek biliyorsunuz değil mi, asla. Ama burada görüyor komşunun kızı oraya gidiyor, onun kızı okumaya gidiyor, bunun kızı başka yerde göçmen olmuş Almanya'ya gitmiş... Babam da dedi ki benim kızım da İstanbul'da çalışsın. Babamın fikrinin değişmesi güzel oldu. (Katılımcı-7).

Türkiye'ye gelmeden önce ailem diyordu nasıl yapacaksın orada, kadınsın ya başına bir şey gelirse, gitme. Azerbaycan'da erkeklerin sözü daha çok geçiyor biz de öyle büyümüşüz... Geldim, çalıştım ailem yaptığımı gördü onlar da sevindi sonra kız kardeşimi de getirdim neden kadın çalışmasın, gitmesin. Ailem de böyle böyle değişti yani. (Katılımcı-6).

Lübnan'dayken kocama kadın, erkek eşit mi diye sorsan hayır, kadın daha zayıf derdi çünkü öyle büyümüş ben de öyle büyüdüm. Burada ikimiz de çalışıyoruz hatta ben hem evde hem okulda çalışıyorum, yoruluyorum. Nasıl güçlü olduğumu görüyor, kızım F... sana benzesin senin gibi olsun diyor. Eşimde kadın, erkek düşüncesi çok değişti... Kızının güçlü, akıllı olmasını çok istiyor. (Katılımcı-11).

Filistin'de rahat büyüdüm, okudum tamam. Ailem de okumamı, işkadını olmamı ister ama bir şey var. Ben başarılı kadın olurum ama yine onların kanatları altında olurum. Türkiye'ye git, oku, başka ülkelere git ama aileme de haber vermem lazım. Her şeyi bilmeleri lazım ama ben artık hesap vermek istemiyorum ki. Anne ben buradayım, gideyim mi demek istemiyorum. Filistin'den uzaklaşınca onlar da fark ettiler. Beni ne zamana kadar kontrol edecekler, özgür bırakmak, güvenmek gerek tabi. (Katılımcı-18).

Katılımcıların aktardıklarına genel bir çerçeve ile bakıldığında, katılımcıların hepsi göç sürecinde ailelerinin de kendileri kadar olmasa da düşünsel ve algısal anlamda etkilendiğini belirtmişlerdir. Fas, Lübnan, Afganistan ve Azerbaycan ülkelerinden gelen katılımcıların hepsi göç sürecinde ailelerinin toplumsal cinsiyet eşitlik algılarını pozitif olarak etkilemişlerdir. Kızının çalışmasını istemeyen anne, babalar, kadının korunmaya muhtaç olduğunun düşünen eşler, eşine, kız kardeşine, kızına kadın olduğu için göç konusunda güvenmeyen aile fertleri göç süreci sonrasında-katılımcıların ifadelerine göre- düşüncelerini değiştirmişlerdir.

Türkiye'ye gelecektim ama eşim istemiyordu. Karısını çalışmaya göndermiş derler diyordu yani biraz utanıyordu ama burada o iş bulamaz çok zor... Aradan zaman geçti M... herkesin karısı, kızı Türkiye'ye geliyor, çalışıyor ben artık

kafama takmıyorum dedi. Bazıları M... eşime, kızıma Türkiye’de yardım etsin diyince eşim gururlanmış benimle. (Katılımcı-16).

Benim dedem her şeyde beni teşvik etti. Korumak istiyor, benden haber almak istiyor ama yap kızım, git kızım diyor. Üniversite bitti, ben biraz depresyona girdim o zaman da sordu ne olacak dedi... Babam, dedem, annemden yana sıkıntı yok ama mesela amca, dayım S... tek başına Türkiye’de ne yapıyor, neden gitti diye soruyorlarmış. Sana ne, ama ben Lübnan’a gidince onlar da beni görüyor, fikri değişiyor. Onun da kızı var belki o da yurtdışında yaşamak ister o zaman beni hatırlar belki. (Katılımcı-17).

4.6.3. Ailesine maddi yardım sağlamak katılımcının aile içerisindeki statüsünü nasıl etkilemektedir?

Katılımcılara ailelerindeki hiyerarşiden bahsetmeleri istenmiştir. Ailenin kimlerden oluştuğu, aile içerisindeki statülerin neler olduğu, kararların nasıl alındığı ve karar mekanizmasının nasıl işlediğinin üzerine durulmuştur. Araştırma esnasında katılımcıların hepsi göç etmesinin altında yatan ana sebebin ekonomik faktör olduğunu ama sadece kendileri için göç etmediklerini belirtmişlerdir. Ana motivasyon kaynağının aileye bakmak ve kendi geçimlerini sağlamak olduğunu söyleyen göçmen kadınlar kazandıkları paranın büyük bir kısmını memleketlerinde kalan kocalarına, annelerine, babalarına ya da çocuklarını bıraktıkları yakınlarına göndermektedirler. Özellikle Sovyetler Birliği’nin yıkılmasıyla Türkiye’ye gelen kadınlar ailelerinin geçimini tamamen üstlenmişlerdir. Ailenin geçim sorumluluğunu alan göçmen kadınlar Türkiye’deki ilk zamanlarında ne iş olsa yaptıklarını çünkü ailelerinin kendilerinden para beklediklerini aktarmışlardır. Katılımcılar ailesine bakmak, memleketinde ev yaptırmak, eski kocasının borçlarını kapatmak, oğlunu, kızını okutmak ve evlendirmek, torununa iyi bir gelecek sağlamak için kazandıkları paranın büyük bir kısmını memleketlerine göndermektedirler. Bu başlıkta katılımcılar bekar ve ailesine yardım eden, evli ve çekirdek ailesine yardım eden, anne ve bekar olup ailesine yardım eden olarak 3 alt kategoride analiz edilmişlerdir.

Katılımcı-3 dışındaki bütün katılımcılar ailelerine maddi destek sağlamaktadır. Katılımcı-3, Katılımcı-17, Katılımcı-18 ve Katılımcı-20 Türkiye’ye üniversite okumak ve Türkçe öğrenmek için gelmiş daha sonrasında Türkiye’de kalarak

çalışmaya başlamışlardır. Bu süreçlerde ailelerinden maddi yardım almıştır. Katılımcı-7 ve Katılımcı-11'se ailesiyle birlikte göç ettikleri için maddi yardım değil kazandıklarını direkt aileye verdiklerini belirtmişlerdir. Bu katılımcılar ailenin mali kalkınmasında direkt rol oynamaktadırlar ve bu durumun kendilerini memnun ettiğini, aile içerisinde daha özgürce hareket ettiklerini aktarmışlardır.

Bizde baba, abi çok önemli, erkeğin sözü daha çok üstte... Afganistan'da ablam, ben çalışmıyorduk buraya gelince çalışmaya başladık. Para kazanınca insan kendisine güveniyor, ilk haftalığı aldığım zaman çok mutlu olmuştum. Bir şey yaptım, ben kazandım, benim param dedim... Eve bir şey alınacak, yardım yapılacak önceden babam, abimler karar verirdi ama şimdi bize de sormak zorundalar çünkü biz de kazanıp, emek veriyoruz şimdi yardımlaşıyoruz. (Katılımcı-7).

Lübnan'dayken çok çalışmadım, evlendim, çocuklarım oldu 3-4 yıl çalıştım toplam. Eşim de çalışmamı çok istemezdi. Erkek para getirir, kadın yemek yapar, çocuk bakar ama şimdi değişti çünkü para lazım... Önceden her şeyi eşime sorardım bunu alayım mı, çocuklara şunu alalım şimdi sormama gerek yok param var, ihtiyaç olunca alırım. Para kazanmak insanı özgür yapıyor tabi ailem için çalışıyorum ama bir şey yapmak için kocamı beklemek zorunda değilim. (Katılımcı-11).

Katılımcı-3, Katılımcı-7, Katılımcı-11, Katılımcı-17, Katılımcı-18 ve Katılımcı-20 dışındaki bütün katılımcılar ailelerine kazandıkları paranın bir kısmını göndermektedirler. Katılımcılar, para yardımını devamlı olarak yaptıklarını, kendi isteklerine kısıtlama getirdiklerini, çocukları için ek işlere gittiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların 15'i bekar, 6'sı evlidir. 8 katılımcı dışında geriye kalan 13 katılımcının çocuğu vardır. Bekar olan katılımcılar ebeveyn ve çocuklarına, evli olanlarsa eş ve çocuklarına yardım etmektedirler. Eski Sovyetler Birliği'nden gelen katılımcılar ülkelerindeki iş gücüne katılım oranlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin yüksek bir seviyede olduğunu belirtmişlerdir ancak ev içindeki görev ve karar mekanizması paylaşımının büyük bir kısmı erkeğin elindedir yani özel alanda cinsiyet eşitliği dardır. Kararların ortak alınmadığı, harcamaların erkek eliyle düzenlendiği bir durumda kadının para kazanmak için göç etmesi dengeleri değiştiren bir hamle olmuştur çünkü kadın yanında kimse olmadan, başka bir ülkeye giderek kendi sınırlarını genişletmiştir. Görüşmelerden elde edilen verilere göre de, evli olan katılımcılar Türkiye'ye geldikten

sonra daha rahat karar aldıklarını, paralarının tasarrufunun kendilerinde olduğunu söylemişlerdir. Kendince karar almak, paranın yönetiminin elinde olması kadınların elde ettiği önemli kazanımlardır ki bu kazanımlar kadınların kendilerini gerçekleştirmelerinde önemli adımlardır.

Ee tabi şimdi eşim beni dinlemek zorunda çünkü parayı gönderip ev yaptıran benim. İkimiz, çocuklarımız için yapıyoruz ama çalışan benim. Kararı ben veriyorum artık. Ev mi yapılacak, çocuğun taksiti mi ödenecek, kız mı evlenecek diye. Zaman geçtikçe Türkmenistan'da kadınlar daha güçlü olur. (Katılımcı-9).

Eşim de değil artık çocuklar ne derse o oluyor... İstedğini alırsın, giyinirsin paran varsa kocan da zamanla susuyor. (Katılımcı-14).

Katılımcıların hepsi aynı aile yapısına sahip değildir, 8 katılımcı bekar ve annedir. Bu katılımcılar ailelerini anne, baba ve çocuklar olarak tanımlamaktadırlar. Hem ebeveynlerinin hem de çocuklarının sorumluluklarını üstlenmişlerdir. Katılımcılar, bekar bir anne olmanın verdiği zorlukla çocuk büyütmenin daha stresli olduğunu, kendileri olmazsa çocuklarına kimsenin bakamayacağını ve çocuklarını küçükken Türkiye'ye getirmek istemediklerini söylemişlerdir. Yaşadıkları zorluklara rağmen, çocuklarına örnek olduklarını, güçlü bir anne modeli çizdiklerini aktarmışlardır.

Hiçbir zaman babaları için kötü konuşmadım. Olmadı ayrıldık tamam, bitti ama iki kızımı da buradan para göndererek büyüttüm. Babaları, kızları almadı ben de abime, yengeme bıraktım. Ne yapayım, nasıl bakayım kızlara... İkisi de kocaman kadın oldu ama bir şey olsa hemen beni ararlar anne böyle oldu, şu lazım, bu lazım. Ailem bu kadar, bu ailede anne de, baba da benim. (Katılımcı-1).

Oğlum 9 yaşındaydı, anneme bıraktım. Para gönderdim, kız kardeşim, babam da vardı. Onların hepsine baktım hala da bakıyorum. Önceden babalar bunu yapardı ama şimdi ben yaptım. Ben bakıyorum, para gönderiyorum ama saygısızlık yapmadım, saygı çok önemli. (Katılımcı-2).

Türkiye'ye geldikten sonra boşandım zaten zar zor oluyordu. Türkiye'den ona para göndermek istemedim zaten kızıma annem bakıyordu. Kocama istemiyorum, kocaya gerek yok dedim çünkü yük. Benim zaten annem, babam, kızım var bir de ona bakmadım. O da hiçbir zaman kızına para göndermedi. (Katılımcı-12).

Katılımcıların 5'i bekar, çocuğu olmayan ve ailesine yardım eden kategorisindedir. Bu katılımcılar ülkelerinde ekonomik olarak zor durumda olan anne, baba ve kardeşlerine maddi yardım sağlamaktadırlar. Katılımcılardan 3'ü, Katılımcı-5, Katılımcı-6 ve Katılımcı-12 kız kardeşlerinin de Türkiye'ye gelmesine destek olmuştur çünkü aileye yardım konusunda görev paylaşımı yapmışlardır. Ailelerindeki hiyerarşik düzenin baba, abi, anne şeklinde olduğunu ama kız çocuklarının ev geçimini üstlenmesiyle bu düzenin zamanla değiştiği ifade edilmiştir. Ailedeki maddi kalkınma kız çocuklarının gönderdiği para ile sağlanmaktadır ve bu durum kız çocuklarının aile içerisindeki karar mekanizmalarına direkt müdahale edebilmesine olanak vermiştir. Katılımcılar, zaman içerisinde kendilerine ailelerinden bağımsız bir hayat kurmuşlardır ve ülkelerine dönmeyi şu an için düşünmemektedirler. Çalışmalarında ailelerinden bağımsız ve özgür olmayacaklarını, para kazanmanın önemli bir güç olduğunu aktarmışlardır.

Buraya kendim için gelmedim ki babam erken öldü, annem, kardeşlerim var. Ne yapayım diye düşündüm. Ailenin paraya ihtiyacı var, borç var Azerbaycan'da iş yok olsa da para az... Her şeyi yaptım, kız kardeşimi yanıma aldım. Bizden küçük erkek kardeşim var onu okuttum, anneme baktım. Annem, Türkiye'ye gelmemi istemiyordu ama şimdi benle gurur duyuyor diyor ki sana güveniyorum, senden eminim çünkü ben buradan annemin bütün sorunlarını hallediyorum maddi olarak. (Katılımcı-6).

Herkes ailesine, çocuğuna para göndermek istiyor. Herkese sor neden ülkesini bırakmış gelmiş. Anne, baba, arkadaş her şey geride kalıyor... Para gönderdiğimde çok mutlu oluyorum böyle nasıl anlatsam bazen hediye gönderiyorum. Biz 3 kız kardeşiz, ben geldim sonra kız kardeşimi çağırdım. Aileye kardeşimle baktık, kardeşimi okuttuk bankacı oldu. O da çok gelmek istedi ama ben hiç istemedim, hayır sen gelemezsin otur oturduğun yerde dedim çünkü annenin, babanın yanında biri lazım... Bizim ailede tabi benim sözüm geçer, herkes bana güvenir bak görüyorlar neler yaptım, nasıl kazandım. (Katılımcı-12).

Annem eskileri anlatıyor eskiden sadece babayı dinlerdik, korkardık şimdi evdeki herkes kendisine göre bir şey diyor, yaşıyor diyor. Mesela ben buraya gelmek istedim, ablam Türkmənistan'da, abim de gelecek. Ona yer, iş bakıyorum. Bir kişi söz söylesin diğeri dinlesin artık olmaz. (Katılımcı-8).

Katılımcı-3, Katılımcı-17, Katılımcı-18 ve Katılımcı-20 dışındaki bütün katılımcıların göç etme motivasyonundan biri aileye yardım etmek vardır. Literatürde

kadının aileye maddi yardım sağlamasının aile içerisindeki hiyerarşiyi etkileyip etkilemediği tartışılan bir konudur ancak bu araştırmada “aile hiyerarşisi”nin (yukarıdaki analiz kategorisinde de belirtildiği gibi) her katılımcı için farklı bir anlamı vardır. Küreselleşme, teknoloji, ekonomi, göç ve diğer birçok faktörün aile yapılarını da etkilediği görülmüştür. Ailelerin kimisi baba, anne ve çocuklarken diğer aileler anne ve çocuk bazen anne, anneanne, dede ve torun bazen anne, teyzeler ve çocuk şeklinde oluşmuştur. Bu başlık altında kadının bağımsızca kazancını arttırması, aileye yardım etmesi kendisini daha özgür, azimli ve mutlu hissetmesine katkı sağladığı görülmüştür. Bununla birlikte maddi olarak aileye yardımda bulunmanın özellikle aile içerisindeki karar alma mekanizmasını direkt etkilediği görülmüştür. Gönderdikleri paralarla kardeşlerini, çocuklarını okutmuşlar, anne ve babalarının geçimi üstlenmişlerdir. Böylece katılımcılar zamanla ailenin her şeyiyle ilgilenen, aileyi koruyup kollayan kişi olmuş ve bazı katılımcılar kardeşlerini de göçe teşvik ederek bu sorumluluğu paylaşmışlardır. En nihayetinde göç gibi bir sosyal hareket hem göçmenin hem de geride bıraktığı ailesinin düzenini, düşünme ve algılama biçimini etkilemesi kaçınılmazdır ancak bunların bilinç ve sosyal yaşam düzeyinde fark edilmesi zaman içerisinde gerçekleşmektedir.

SONUÇ

Yüzyıllar boyunca var olan göç ülkelerin ekonomi, siyasi ve toplumsal dinamiklerini, bireylerinse benlik, kimlik, algı ve tutumlarını etkilemektedir. Göç literatürüne bakıldığında göç olgusunun ekonomik, sosyal-politik ve tarihsel bağlam üzerinden okunduğu, bireysel ve toplumsal normlar üzerinden detaylı analiz edilmediği görülmektedir. 1970'lerden sonra göçe sebebiyet veren bireysel faktörlerin, toplumsal normların ve göçmen ilişkilerinin göç çalışmalarına kısıtlı şekilde dahil edildiği ancak toplumsal cinsiyet körü bir bakış açısıyla göç araştırmalarının yürütüldüğü ve göçmen kadınların özgül göç deneyimlerinin göz ardı edildiği görülmektedir. 1980'lerden itibaren feminist araştırmacılar sayesinde toplumsal cinsiyet perspektifi bağlamında incelenen göç çalışmaları hız kazanmış ve Mirjana Morokvasic'in 1984'te yayınladığı "Birds of Passage are Also Women" makalesi göç ve toplumsal cinsiyet literatüründe öncü çalışma olarak kabul edilmiştir. Toplumsal cinsiyet perspektifiyle yapılan göç çalışmaları kadınların sadece ekonomik nedenlerden dolayı değil sosyal ve toplumsal normların baskısından kaçmak, kendi istekleri doğrultusunda bir hayat kurmak için göçü tercih ettiklerini göstermiştir. Göçün kadınlaşmasıyla kadınların göç sürecinde aktif rol aldıkları ve göçün ana aktörlerinden biri olduğu gerçeği göç çalışmalarına yansıtılmıştır.

Bu çalışmada, Türkiye'ye göç ederek çalışan 21 göçmen kadının, benlik ve toplumsal cinsiyet algısı göç ve benlik literatürüne dayandırılarak saha çalışmasından elde edilen verilerle feminist yöntem ve yorumlayıcı fenomenolojik yaklaşımla analiz edilmiştir. Araştırmada "göçmen kadın olma" durumu ön planda olduğu için katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine değil göç süresinin niteliğine ve çalışma koşuluna bakılmıştır; bundan dolayı en az 1 yıldır Türkiye'de yaşamak ve çalışmak ön şart olarak aranmıştır. Katılımcılar kartopu yöntemiyle seçilmiştir. Yunanistan'dan Türkiye'ye göç eden Katılımcı-19, Afganistan'dan göç eden Katılımcı-7 haricinde katılımcıların 14'ü Eski Sovyetler Birliği ve 5'i Ortadoğu ülkelerinden gelmektedirler. Çalışmanın temel amacı göçmen kadınların Türkiye'ye göç ettikten sonra benlik ve toplumsal cinsiyet algılarının etkilenip etkilenmediğinin, etkilendiyse nasıl etkilendiği

sorularının araştırılmasıdır. Tezin 6 temel sorusunun cevabına ulaşılabilmesi için göçmen kadınlarla derinlemesine görüşmeler yapılmış ve göçmen kadınların aktarımları göç teorileri, toplumsal cinsiyet perspektifi ve benlik literatürünün sunduğu çerçevede analiz edilmiştir.

Araştırmada göçmen kadınlara neden göç ettikleri, göç ederken hangi zorluklarla karşılaştıkları ve bu zorluklarla nasıl baş ettiklerine dair sorular sorulmuştur. Göçe karar vermeden önce bütün katılımcılar yeni bir ülkede yabancı bir kadın olarak yaşamanın tedirginliğini yaşamıştır ancak bu tedirginlik ve korkunun yanı sıra yeni bir hayat imkanının umudu, ekonomik ve sosyal olarak refah seviyesinin artması kadınları göçe itmiştir. Katılımcıların göç etmelerinin altında yatan en önemli faktörün ekonomik nedenler olduğu, ikinci önemli faktörün ülkelerindeki huzursuz ve güvensiz ortam olduğu görülmüştür. Eski Sovyetler Birliği, Ortadoğu ülkeleri, Yunanistan ve Afganistan'dan gelen katılımcıların hepsi göç kararı öncesinde ve sonrasında Türkiye'deki toplumsal sermayelerini kullandıkları görülmüştür. Aynı zamanda Ortadoğu, Azerbaycan ve Afganistan'da gelen katılımcılar kendilerini Türkiye kültürüne yakın hissettiklerini belirtmişlerdir. Bu iki durum ilişkiler ağı ve göç sistemleri kuramı çerçevesinde okuduğunda göçün hızlanması ve kadınlaşmasına neden olan bireysel ve sosyal faktörlerin göçmen kadınlar için ne kadar önemli olduğunu tekrar göstermiştir. Göçmen kadınların hem yeni sosyal ağlar kurması hem de eski sosyal ağlarını kullanması kendilerine daha güvenli bir göç süreci yaratma isteğine dayanmaktadır.

Elde edilen bulgulara göre göçmen kadınlar Türkiye'ye ilk geldiklerinde en çok dil öğrenmede zorlandıkları ama zamanla güvenilir ve sürekli bir iş ve çevre bulmada daha çok zorluk yaşadıkları görülmüştür. Göçmen kadınlar dil öğrenme sürecinde diziler ve sosyal ağlardan faydalanmışlardır. Güvenilir bir iş ve çevre bulmaksa dil öğrenmeye göre daha fazla zaman almıştır. Türkiye'de ucuz, güvencesiz ve esnek işgücü olarak görünen göçmen kadınlar her an işten çıkarılma riskiyle karşı karşıya kalmakta ve emeklerinin karşılığını alamamaktadırlar. Eski Sovyetler Birliği'nden gelen katılımcılar kendi kurdukları ağlar üzerinden mağazacılık ve ev içi bakım hizmetlerinde, Ortadoğu ülkelerinden gelen katılımcılarına nispeten daha

nitelikli işlerde çalıştığı görülmüştür. Bunun sebebiyse Ortadoğu ülkelerinden gelen katılımcıların hepsinin üniversite mezunu olması, ikinci yabancı dil bilmeleri, nispeten genç ve kalifiye bireyler olmalarıdır. Katılımcılar farklı alanlarda çalışsa da toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden etkilenmektedirler. Çalıştıkları işyerinde göçmen erkeklerle göre daha az maaş almaları, güvenilmez görülmeleri ve terfi edilmemeleri karşılaştıkları ortak eşitsizliklerdir. Bu eşitsizliklerle kurdukları ilişki ağları üzerinden mücadele etseler de bu mücadele toplu bir harekete dönüşmemekte bireysel düzeyde kalmaktadır. Göçmen kadınların her şeye rağmen kendilerine yeni alternatifler oluşturmaları, birbirlerini desteklemeleri onlara yaşatılan sistemsal eşitsizliğe karşı bireysel bir direnç gösterdiklerini ortaya çıkarmıştır.

Göçün toplumsal olduğu kadar bireysel ve psikolojik yansımaları olan bir süreç olduğu tez boyunca sık sık tekrar edilmiş ve altı çizilmiştir. Göçün gönüllü, zorunlu, geçici, kalıcı olmasından bağımsız olarak her göçmen içinde bulunduğu, alışkın olduğu toplum ve kültürden uzaklaşmıştır. Araştırmada da göçmen kadınların uzun bir süre kendilerini psikolojik olarak yalnız, yabancı ve köksüz hissettikleri ortaya çıkmıştır. Göç etmeden önce kurulan sosyal ağlar olsa da göçmen kadınlar Türkiye'ye ilk geldiklerinde psikolojik olarak zorlandıklarını belirtmişlerdir. Ülke ve aileden ayrı kalmanın kendilerini yalnız hissetmelerine sebebiyet verdiği ve tükenmeyen bir özlem taşıdıkları ortaya çıkmıştır. Katılımcılar zamanla Türkiye'ye alıştıklarını, yalnızlık, yabancılık, özlem ve köksüzlük duygusunu çevre edindikleri için daha az hissettiklerini belirtmişlerdir ancak bu duyguların hiçbir zaman tükenmeyeceğini belirtmişlerdir. Katılımcıların Türkiye'ye ilk geldikleri zamanla şu anki zaman arasında kendilerini nispeten daha güvenli hissettikleri, iş bulma, para kazanma, aileye yardım gönderme hedeflerini gerçekleştirdikleri görülmüştür ve katılımcıların hiçbiri kısa bir süre içerisinde kendi ülkesine dönmeyi düşünmemektedir. Bu durum kendilerini psikolojik olarak daha iyi hissetmelerine, kendilerine daha çok yatırım yapma imkanının artmasına sebebiyet vermiştir.

Araştırmada katılımcıların toplumsal cinsiyet ve benlik algısının göç sürecinde nasıl etkilendiği analiz edilmiştir. Katılımcılar toplumsal ve bireysel bir hareketliliğin etkisi altındadırlar ve toplumsal cinsiyet ve benlik algıları bilinçli ya da bilinçsiz bir

şekilde öznel deneyimleriyle şekillenmektedir çünkü katılımcılar içinde doğduğu, büyüdüğü ve şu anda bulunduğu toplumdan ve kültürden bağımsız değildirler. Katılımcılara kendinizi nasıl tanımlarsınız ve kimsiniz sorusu sorulduğunda 9'u kendilerini kimlikleri ve meslekleri, 12'sininse kendilerini çalışkan, azimli, neşeli sıfatlar üzerinden tanıladığı görülmüştür. Katılımcılar, Türkiye'ye uyum sağlamak, dil öğrenmek, iş bulmak ve çevre edinmek için eskiye nazaran daha azimli ve çalışkan olduklarını belirtmişlerdir çünkü burada var olmak için yeni beceriler kazanmaları gerektiğini vurgulamışlardır. Katılımcıların Türkiye'de hayat kurması bireyselleşmelerinde önemli bir aşama olarak kaydedilmektedir. Katılımcıların, çoğu zaman ekonomik ve sosyal açıdan zorlanmalarına rağmen ülkelerine dönmek istememeleri ve buradaki zorluklarla baş etmeye çalışmaları kendi kurdukları hayata yön verebilme imkanına sahip olduklarının göstergesi olmuştur. Katılımcıların kendisini ve ihtiyaçlarını anlayarak kendi gerçeğini idrak edebilme yoluna girebilmesi kendilerini gerçekleştirmedeki en önemli adım olarak görülmektedir. Taciz, dolandırılma gibi birçok riski göze alarak Türkiye'ye gelen katılımcılar göç sürecinde kazandıkları becerilerle birçok zorluğun üstesinden gelebileceklerini ifade etmişlerdir. Bu da katılımcıların potansiyellerini fark etmelerine ve güçlenmelerine sebebiyet verdiği ortaya çıkmıştır. Özellikle kamusal alana çıkma, para kazanma ve kişisel alanlarda gelişim göstermeleri katılımcıların benlik algılarının gelişmesinde önemli rol oynadığı görülmüştür.

Katılımcıların göç sürecinde toplumsal cinsiyet algılarının nasıl etkilendiğini anlam için katılımcılara kendi toplumlarındaki toplumsal cinsiyet normlarının ne olduğu, göç kararına ve çalışma şartlarına dair sorular sorulmuştur. Katılımcılar göçe karar verme aşamasında yabancı bir ülkede yabancı bir kadın olma durumundan dolayı kendilerini tedirgin hissetmişlerdir. Bu tedirginliğin altındaki en büyük nedenin taciz ve tecavüz edilme korkusu olduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcıların bu korkuyu ve kaygıyı azaltmak için toplumsal sermayelerini ve iş bulma ajanslarını kullandıkları görülmüştür. Eski Sovyetler Birliği'nden gelen katılımcılar kendi ülkelerindeki toplumsal cinsiyet normlarının Türkiye'ye göre daha esnek olduğu, Ortadoğu ülkelerinden ve Afganistan'dan da gelen katılımcılarsa kendi ülkelerindeki toplumsal

cinsiyet normlarının Türkiye’ye göre daha katı olduğunu belirtmişlerdir ancak bütün katılımcıların patriyarkal düzenden etkilendiği görülmüştür. Derinlemesine görüşmelerden de elde edilen verilere göre katılımcılar kamusal alanda “vatandaş, yurttaş”, özel alanda “anne, eş” rolünü gerçekleştirmektedirler. Sosyalist ya da İslamcı bir toplulukta erkeklik ve patriyarkal kavramı birbirine benzer anlamlar taşımaktadır. Katılımcı-1’in “Sovyetler’de çalışmazsan sen parazitsin”, Katılımcı-7’nin “evlenmek lazım, çocuk doğurmak lazım kadınsın” cümlesi bu durumunun özetini oluşturmaktadır. Göç sürecini geçiren katılımcıların beyanlarına göre hepsi toplumsal cinsiyet algılarının daha eşitlikçi bir duruma geldiğini, kendilerini kadın göçmen olarak güçlü hissettiklerini aktarmışlardır.

Araştırmada, göçmen kadınların çalışma koşullarının belirlenmesinde toplumsal cinsiyet normlarının ön planda olduğu görülmüştür. Katılımcıların çoğunun mağazacılık, ev içi bakım hizmetinde gibi alanlarda çalışmaları cinsiyetçi iş bölümüne örnek teşkil etmektedir. Katılımcılar, cinsiyetçi iş bölümü sayesinde erkek göçmenlere nazaran daha kolay iş bulduklarını, kadınların satışta, ev ve yaşlı bakımında erkeklere nazaran daha iyi olduklarını aktarmışlardır ancak cinsiyetçi iş bölümü katılımcıların belli bir iş alanına hapsedilmelerine, güvencesiz, esnek ve ucuz çalışmalarına sebebiyet vermektedir. Cinsiyetçi iş bölümü yüzünden belli alana hapsedilen katılımcılar, yeteneklerini ve eğitimlerini sergileyemedikleri ortaya çıkmıştır. Bunlarla birlikte katılımcıların işten çıkarılma, daha az maaş alma, terfi etmeme, ayrımcılığa uğrama gibi risk faktörlerinden erkek göçmenlere nazaran daha fazla etkilendikleri görülmüştür.

Katılımcıların aile hiyerarşisi farklılık göstermektedir. Kimi katılımcıların aile hiyerarşisi anne, baba ve çocuklardan oluşurken diğer katılımcıların, büyükanne, büyükbaba, anne, çocuk ve kardeşlerden oluştuğu görülmektedir. ESB ülkelerinden gelen katılımcılar için Türkiye’de çalışma aile hiyerarşisini direkt olarak etkilememiş ancak kazanılan paranın artması aile içi düzeni etkilemiştir. Gelirin artmasını sağlayan katılımcılar, aile içerisinde daha fazla söz hakkına sahip oldukları ve karar alma mekanizmasına dahil oldukları ortaya çıkmıştır. Ailelerine maddi yardım sağlamak, kardeşlerinin göç etmelerine yardımcı olmak, çocuklarını okutmak, kendi kazançlarını

arttırmak katılımcıların aile içerisinde bağımsızlaşmalarını ve özgürleşmelerini hızlandırmıştır.

Sonuç olarak, göç hem bireysel hem de toplumsal dinamikleri değiştirmekte önemli bir faktördür. Göç hareketiyle ülkelerin politikalar üretmesi, ekonomilerinin, üretimlerinin gelişmesi; bireyler açısından göç hareketinin küreselleşmesi, hızlanması ve kadınlaşması göçün dinamik bir olgu olmasını sağlamıştır. Çalışmada elde edilen bulgular çerçevesinde göçmen kadınların göç sürecinde aktif bireyler olduğu, göçün güçlendirici bir faktör olmasıyla birlikte kendi hayatlarında karar alıcı konuma geldikleri sonucuna ulaşılmıştır. Yeni bir ülkede yaşamak, çalışmak, farklı bir kültüre ve çevreye uyum sağlamak katılımcıların kendilerine olan güvenini ve inancını arttırmıştır. Göçmen kadınların kendilerine dair yapabilir miyim sorusu, göç sonrasında artık yapabilirim kanaatine dönüşmüştür.

KAYNAKÇA

ABADAN-UNAT, N.: 1972	“Türkiye’nin Dış Göç Akımı ve Sosyal Hareketlilik”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi , 27/04, s. 17-52.
ABADAN-UNAT, N.: 1977	“Implications of Migration on Emancipation and Pseudo-emancipation of Turkish Women”, International Migration Review , 11/1, 31-58.
ABADAN-UNAT, N.: 2002	Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa , 1. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
AFSAR, R., 2011	“Contextualizing Gender and Migration in South Asia: Critical Insights”, Gender, Technology and Development , 15/3, 389-410.
AHMED, S., 2018	Feminist Bir Yaşam Sürmek , (Çev.) Sümer Aydaş, İstanbul, Sel Yayınları.
AKALIN, A. E., 2014	Türkiye’de Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmen Kadınların Toplumsal ve İktisadi Varoluş Stratejileri Üzerine Sosyolojik Bir Analiz (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
AKDENİZ, E. B., 2013	“The Problem Identification of Female Turkish Immigrant Women via Qualitative Methodology in a Settlement of Germany”, Journal of Human Sciences , 10/2, 503-520.
AKHTAR, S.: 1995	“A Third Individuation: Immigration, Identity, and The Psychoanalytic Process”, Journal of the American Psychoanalytic Association , 44/4, 1051-1084.
AKHTAR, S.: 2018a	“The Trauma of Geographical Dislocation: Leaving, Arriving, Mourning, and Becoming”, The Geography of Meanings , Routledge, pp.165-190.
AKHTAR, S.: 2018b	Göç ve Kimlik, Kargaşa, Sağaltım ve Dönüşüm , (Çev.) Sedef Ayhan, İstanbul, Sfenks Kitap.

AKHTAR, S. & CHOI, L. W., 2004	“When Evening Falls: The Immigrant's Encounter with Middle and Old Age”, The American Journal of Psychoanalysis , 64/2, 183-191.
ALTINOVA, H. H. & DUYAN, V., 2013	“Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinin Geçerlik Güvenirlik Çalışması”, Toplum ve Sosyal Hizmet , 24/2, 9-22.
BACANLI, H., 1997	“Sosyal İlişkilerde Benlik: Kendini Ayarlamamanın Psikolojisi”, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları .
BALDWIN, A. C., CRITELLI, J. W., STEVENS, L. C. & RUSSELL, S., 1986	“Androgyny and Sex Role Measurement: A Personal Construct Approach” Journal of Personality and Social Psychology , 51/5, 1081.
BASCH, L., GLICK-SCHILLER, N. & SZANTON-BLANC, C., 1994	“Nations Unbound: Transnational Projects”, Postcolonial Predicaments and Deterritorialized Nation-States , Switzerland.
BAUMAN, Z., 2012	Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları , (Çev.) Abdullah Yılmaz, 4. Baskı. İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
BAUMAN, Z. & RAUD, R., 2018	Benlik Pratikleri , (Çev.) Mehmet Ekinci, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
BAUMEISTER, R., 1986	Cultural Change and The Struggle for Self , New York, Oxford University Press.
BEM, S. L., 1987	“Gender Schema Theory and The Romantic Tradition”, (Der.) P. Shaver & C. Hendrick, Review of Personality and Social Psychology , Sage Publications, Inc, Cilt. 7, Sex and Gender, 251–271.
BENERIA, L., 2001	“Shifting the Risk: New Employment Patterns, Informalization, and Women's Work”, International Journal of Politics, Culture, and Society , 15/1, 27-53.
BERG, B. L., LUNE, H. & LUNE H., 2004	Qualitative Research Methods for the Social Sciences , (Vol. 5), Pearson Boston, MA.
BERGER, J. & MOHR, J., 2011.	Yedinci Adam , (Çev.) Cevat Çapan, İstanbul, Agora Kitaplığı.

BORJAS, G. J., 1989	“Economic Theory and International Migration”, International Migration Review , 23/3, 457-485.
BOYD, M. & GRIECO, E., 2003	“Women and Migration: Incorporating Gender into International Migration Theory”, Migration Information Source , 1/35, 28.
BRAIDOTTI, R., 2017	Göçebe Özneler , (Çev.) Öznur Karakaş, İstanbul, Kolektif Kitap.
BRETELL, C., 2003	Anthropology and Migration , California, Altamira Press.
BUTLER, J., 2005	İktidarın Psikik Yaşamı: Tabiyet Üzerine Teoriler , (Çev.) Fatma Tütüncü, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
CABANA, G. S., & CLARK, J. J., 2011	Rethinking Anthropological Perspectives on Migration , Gainesville, University Press of Florida.
CARLING, J., 2005	“Gender Dimensions of International Migration”, Global Migration Perspectives , 35, 1-26.
CASTLES, S., & MILLER, M. J., 2008	Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri , (Çev.) Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
CERNY, P. G., 1995	“Globalization and the Changing Logic of Collective Action”, International organization , 595-625.
CERRUTI, M., & MASSEY, D. S., 2001	“On the Auspices of Female Migration from Mexico to the United States”, Demography , 38/2, 187-200.
CHAMBERS, I., 2014	Göç, Kültür, Kimlik , (Çev.) İsmail Türkmen ve Beşikçi, 2. Basım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
CHENG, E., 2012	“Speeches at the Seventh Forum of the World Association for Political Economy”, World Review of Political Economy , 3/3, 269-276
CHENG, S.-J. A., 1999	“Labor Migration and International Sexual Division of Labor: A Feminist Perspective”, Gender and immigration , pp. 38-58, Springer.

CHIRKOV, V., 2009	“Critical Psychology of Acculturation: What Do We Study and How Do We Study It, When We Investigate Acculturation?”, International Journal of Intercultural Relations , 33/2, 94-105.
COLEMAN, C., 1969	Psychology and Effective Behavior , U.S.A, Scott, Foresman and Company.
CONNEL, R. W., 1987	Gender and Power: Society, The Person and Sexual Politics , California, Standford University Press.
COOLEY, C. H., 1902	“Looking-Glass Self”, The production of reality: Essays and readings on social interaction , (Der.) Jodi O’Brien, Sage Publications, 6, 126-128.
COŞKUN, E., 2005	Uluslararası Göç Teorilerinde Kadınlar, Batı Avrupa Ülkelerine Göç, Göçmen Politikaları ve Kadın Göçmenlerin Ekonomiye Katkısı , (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
CROSS, S. E., & MADSON, L., 1997	“Models of the Self: Self-Construals and Gender”, Psychological Bulletin , 122/1, 5.
CURRAN, S. R., & SAGUY, A. C., 2001	“Migration and Cultural Change: A Role for Gender and Social Networks?” Journal of International Women's Studies , 2/3, 54-77.
CÜCELOĞLU, D., 1991	İnsan ve Davranışı , İstanbul, Remzi Kitabevi.
DEDEOĞLU, S., 2011	“Türkiye’de Göçmenlerin Sosyal Dışlanması: İstanbul Hazır-Giyim Sanayinde Çalışan Azerbaycanlı Göçmen Kadınlar Örneği”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi , 66/01, 27-48.
ECEVİT, Y., & KARKINER, N., 2011	Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi , Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
EISENBERG-BERG, N., 1979	“Development of Children's Prosocial Moral Judgment” Developmental Psychology , 15/2, 128.

EKİNCİ, M. U., 2016	“Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması ve Vize Diyaloğu”, Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Rapor , No:64
ERDER, S., 2000	“Uluslararası Göçte Yeni Eğilimler: Türkiye Göç Alan Ülke mi?”, Mübeccel Kıray İçin Yazılar , 235-259.
FAIST, T., 2003	Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar , (Çev.) Azad Zana Gündoğan, İstanbul, Bağlam Yayınları.
FERRANT, G., PESANDO, L. M., & NOWACKA, K., 2014	“Unpaid Care Work: The Missing Link in the Analysis of Gender Gaps in Labour Outcomes” Boulogne Billancourt: OECD Development Center.
FINE, C., 2011	“ Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması: Zihnimiz, Toplum ve Nörocinsiyetçilik Nasıl Fark Yaratıyor? ”, (Çev.) Kıvanç Tanrıyar, İstanbul, Sel Yayıncılık.
FISCHER, S., 2003	“Globalization and Its Challenges”, American Economic Review , 93/2, 1-30.
FRAGER, R., & FADIMAN, J., 1998	Personality and Personal Growth , USA, Wesley Longman Inc Publishing.
FREUD, S.: 2009	Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd , (Çev.) Ali Babaoğlu, İstanbul, Metis Yayınları.
FREUD, S.: 1997	Psikanalize Yeni Giriş Dersleri , (Çev.) Selçuk Budak, Ankara, Öteki Yayınevi.
FREUD, S.: 2011	Kültürdeki Huzursuzluk , (Çev.) Veysel Atayman, İstanbul, Say yayınları.
GARZA-GUERRERO, A. C., 1974	“Culture Shock: Its Mourning and the Vicissitudes of Identity”, Journal of the American Psychoanalytic Association , 22/2, 408-429.
GEBELEK, G., 2008	The New International Migration from A Gender Perspective: A Case Study of Post-Soviet ‘Servants of Tourism’ in Antalya ,

	Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Koç Üniversitesi.
GENÇTAN, E., 1998	Psikanaliz ve Sonrası , (8. Basım), İstanbul, Remzi Kitabevi.
GEZİCİ-YALÇIN, M., 2017	Göç Psikolojisi , Ankara, Pharmakon Yayınevi.
GIDDENS, A., 2012	Sosyoloji , (Haz.) Cemal Güzel, İstanbul, Kırmızı Yayınları.
GIDDENS, A., 2010	Modernite ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum , (Çev.) Ümit Tatlıcan, İstanbul, Say Yayınları.
GILES, W., 1999	“Gendered Violence in War: Reflections on Transnationalist and Comparative Frameworks in Militarized Conflict ones”, Engendering Forced Migration: Theory and Practice , 83-93.
GOFFMAN, E., 2009	Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu , (Çev.) Barış Cezar, İstanbul, Metis Yayınları.
GOLDRING, L., 1996	“Blurring Borders: Constructing Transnational Community In The Process of Mexico-US Migration”, Research in Community Sociology , 6/2, 69-104.
GOULARAS, G. B., & SUNATA, U., 2015	“Türk Dış Politikasında Göç ve Mülteci Rejimi”, Moment Dergi , 2/1, 12-40.
GRASMUCK, S., & PESSAR, P. R., 1991	Between two Islands: Dominican International Migration , Berkeley, University of California Press.
GRINBERG, L., & GRINBERG, R., 1989	Psychoanalytic Perspectives on Migration and Exile , New Haven, CT, Yale University Press.

GURAK, D., & CASES, F., 1992	“Migration Networks and the Shaping of Migration Systems”, International Migration Systems. A Global Approach , (Der.) Mary M. Kritz, Lin Lean Lim, and Hania Zlotnik, Oxford, Claredon Press.
GÜROL, E., 1991	Analitik Psikoloji ve Carl Gustav Jung , İstanbul, Cem Yayınevi.
HAGEN-ZANKER, J., 2008	“Why do people migrate? A review of the theoretical literature”, Maastricht Graduate School of Governance Working Paper , No:2008/WP002.
HARDING, S. G., 1987	Feminism and Methodology: Social Science Issues , Bloomington, Indiana University Press.
HARRIS, J. R., & TODARO, M. P., 1970	“Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis”, The American Economic Review , 60/1, 126-142.
HILGARD, E., 1962	Introduction to Psychology , New York, Harcourt, Brace & World.
HOLLIFIELD, J. F., & BRETELL, C. B., 2000	Migration Theory: Talking Across Disciplines , New York, Routledge.
HONDAGNEU-SOTELO, P., 2000	“Feminism and migration”, The Annals of the American Academy of Political and Social Science , 571/1, 107-120.
HUGO, G., 2000	Migration and Women's Empowerment , Oxford, Oxford University Press.
İÇDUYGU, A.: 2004	Türkiye'de Kaçak Göç , İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayını.
İÇDUYGU, A.: 2010	“Türkiye’de Uluslararası Göçün Siyasal Arka planı: Küreselleşen Dünyada Ulus-Devleti İnşa Etmek ve Korumak” Türkiye’ye Uluslararası Göç , 17-40.

İÇDUYGU, A., & BIEHL, K., 2012	Kentler ve Göç-Türkiye, İtalya, İspanya, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları.
İÇDUYGU, A., ERDER, S., & GENÇKAYA, Ö. F., 2014	Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları: 1923-2023: Ulus Devlet Oluşumundan Ulus Devlet Ötesi Dönüşümlere, MireKoç Raporları, İstanbul, Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi.
İLKKARACAN, İ.: 1998	"Göç, Kadının Ekonomik Konumu, Hareket Özgürlüğü ve Aile İçi Güç Dinamikleri". İktisat , 377, 62-67.
İLKKARACAN, İ.-İ.: 1999	"1990'lar Türkiye'sinde Kadın ve Göç", 75 Yılda Köylerden Şehirlere , (Der.) Oya Baydar, Tarih Vakfı, İstanbul.
İZDEŞ TERKOĞLU, Ö., & MEMİŞ, E.: 2018	"Türkiye'de Yaşlı Bakımı ve Kadın İstihdamı," Feminist Sosyal Politika , İstanbul, Notabene Yayınları, pp.99-141.
JARVIS, H., KANTOR, P., & CLOKE, J., 2012	Kent ve Toplumsal Cinsiyet , (Çev.) Yıldız Temurtürkan, Ankara, Dipnot Yayınları.
JUNG, C. G., 1968	Psychology and Alchemy , Collected Works, Vol. 12, Princeton, Princeton University Press.
JUNG, C. G., 1999	Keşfedilmemiş Benlik , (Çev.) Canan Ener Sılay, İstanbul, İlhan Yayınevi.
KABAKUŞAK, D., 2014	"Küresel Göç Yönetişimi Çerçevesinde Türkiye'de Göç Olgusunun Kurumsallaşması", Quo Vadis: Sosyal Bilimler – Artvin Çoruh Üniversitesi Hopa Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı , Artvin.
KAĞITÇIBAŞI, Ç.: 2012	Benlik Aile ve İnsan Gelişimi (3. Baskı). İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları.
KAĞITÇIBAŞI, Ç.: 2013	"Adolescent Autonomy-Relatedness and the Family in Cultural Context: What Is Optimal?", Journal of Research on Adolescence , 23/2, 223-235.

KAĞITÇIBAŞI, Ç., & CEMALCILAR, Z., 2014	Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş , 16. Basım, İstanbul, Evrim Yayınevi.
KARA, P., & KORKUT, R., 2010	“Türkiye’de Göç, İltica ve Mülteciler”, Türk İdare Dergisi , 467/1, 153-162.
KHANLOU, N., BEISER, M., COLE, E., FREIRE, M., HYMAN, I., & KILBRIDE, K. M., 2002	Mental Health Promotion Among Newcomer Female Youth: Post-Migration Experiences and Self-Esteem , Ottawa, Status of Women Kanada.
KOÇAK, O., & GÜNDÜZ, R. D., 2016	“Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İçerilmelerine Etkisi”, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi , 6/12, 66-91.
KOFMAN, E., PHIZACKLEA, A., RAGHURAM, P., & SALES, R., 2000a	Gender and International Migration in Europe: Employment, Welfare and Politics , London, Routledge.
KOFMAN, E., 2000b	“The Invisibility of Skilled Female Migrants and Gender Relations in Studies of Skilled Migration in Europe”, International Journal of Population Geography , 6/1, 45-59.
KOFMAN, E., 2004	“Family-Related Migration: A Critical Review of European Studies”, Journal of Ethnic and Migration studies , 30/2, 243-262.
KOŞAR-ALTINYELKEN, H., 2009	“Migration and Self-Esteem: A Qualitative Study Among Internal Migrant Girls in Turkey”, Adolescence , 44/173, 149-163.
KOYDEMİR, S., & SCHÜTZ, A., 2014	“Almanya’daki Türk Göçmenlerde Yaşam Doyumu: Kültürel Kimlik ve Benlik Kurgularının Rolü”, Turkish Psychological Counseling & Guidance Journal , 5/42.
KRYSTAL, H., & PETTY, T. A., 1963	“The Dynamics of the Adjustment to Migration”, Psychiatric Quarterly Supplement , 37/1, 119-133.

Kurt, A., 2014	Küreselleşme Kapsamında Göç ve Emeğin Feminizasyonu (Kadınsılaşması): Trabzon Hizmet Sektöründe Yabancı Göçmen Kadın Emeği , (Yüksek lisans tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
KUZGUN, Y.: 1972	Ana-Baba Tutumlarının Bireyin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi , (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
KUZGUN, Y.: 1983	Psikolojik danışma ve psikoloji teorileri. Yayınlanmamış Ders Notları , Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara.
KÜMBETOĞLU, B.: 2003	“Küresel Gidişat, Değişen Göçmenler ve Göçmenlik”, Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar , 271-298.
KÜMBETOĞLU, B.: 2012	“Göç Çalışmalarında “Nasıl” Sorusu”. İç, Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar , (Der.) İhlamur Öner, S. Gülfer & ÖŞÖN, N. Aslı, İstanbul, İletişim Yayınları.
KÜMBETOĞLU, B.: 2017	Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma , 5. Basım, İstanbul, Bağlam Yayıncılık.
LACAN, J., 2014	Psikanalizin Dört Temel Kavramı , (Çev.) Nilüfer Erdem, İstanbul, Metis Yayınları.
LEE. S., 1969	“A theory of Migration”, Demography , 3/1, 47-57.
LEE, J., CARLING, J., & ORRENIUS, P., 2014	“The International Migration Review at 50: Reflecting on Half a Century of International Migration Research and Looking Ahead”, International Migration Review , 48/1, 3-36.

LEWIS, W. A., 1954	“Economic Development with Unlimited Supplies of Labour”, The Manchester School, 22/2, 139-191.
LIN, N., 1976	Foundations of Social Research , U.S.A, McGraw-Hill Companies.
LIPS, H. M., 2001	Sex and Gender: An Introduction , 4. Basım, California, Mayfield Publising.
MAALOUF, A., 2000	Ölümçül Kimlikler , (Çev.) Aysel Bora, 48. Basım, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
MABOGUNJE, A. L., 1970	“Systems Approach to a Theory of Rural-Urban Migration”, Geographical analysis , 2/1, 1-18.
MAFFESOLİ, M., 2011	Göçebelik Üzerine İnisiyatik Boşluk , (Çev.) Mahir Ender Keskin, İstanbul, Bağlam Yayıncılık.
MANGALAM, J. J., & SCHWARZWELLER, H. K., 1968	“General Theory in the Study of Migration: Current Needs and Difficulties”, The International Migration Digest , 3/1, 3-18.
MARKUS, H. R., & KITAYAMA, S., 1991	“Culture and the Self: Implications for Cognition, Emotion, and Motivation”, Psychological review , 98/2, 224
MARSHALL, G., 1999	Sosyoloji Sözlüğü , (Çev.) Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, İstanbul, Bilim ve Sanat Yayınları.
MARTIN, S. F., 2004	“Consultative Meeting on Migration and Mobility and How This Movement Affects Women Report of the Consultative Meeting”, Geography , Malmö Sweden, 2 to 4 December 2003.
MASLOW, A., 1943	“A Theory of Human Motivation”, Psychological Review , 50/4, 370-396.
MASLOW, A., 1954	Motivation and Personality , New York, Harper & Row, Publishers.

MASLOW, A., & LEWIS, K., 1987	“Maslow's Hierarchy of Needs”, Salenger Incorporated , 14, 987.
MASSEY, D. S., ARANGO, J., HUGO, G., KOUAUUCI, A., PELLEGRINO, A., & TAYLOR, J. E., (1993)	“Theories of International Migration: A Review and Appraisal”, Population and Development Review , 19/3, 431-466.
MEAD, G. H., 1934	Mind, Self and Society , Vol:111, Chicago, University of Chicago Press.
MORGAN, S. A., & JACKSON, J., 1986	“Psychological and Social Concomitants of Sickel Cell Anemia in Adolescents”, Journal of Pediatric Psychology , 11/3, 429-440.
MOROKVASIC, M., 1983	“Why Do Women Migrate? Towards Understanding of the Sex-Selectivity in the Migratory Movements of Labour”, Studi Emigrazione: International Journal of Migration Studies , 20/70, 132-141.
MOSES, J. W., & JONATHON, W., 2006	International Migration: Globalization's Last Frontier , 1. Edt. London, Zed Book.
NEUMAN, W. L., 2012	Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar , (Çev.) Sedef Özge, 5. Basım, İstanbul, Yayınodası Yayıncılık.
NOCERA, L., 2018	Manikürlü Eller Almanya'da Elektrik Bobini Saracak": Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Batı Almanya'ya Türk Göçü (1961-1984) , İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları.
OAKLEY, A., 1972	Sex, Gender and Society , London, Maurice Temple Smith Ltd.
OISHI, N., 2002	Gender and Migration: An Integrative Approach , Working Paper No. 49, The Center for Comparative Immigration Studies, University of California, San Diego.
OPESKIN, B., PERRUCHOUD, R., & REDPATH-CROSS, J., 2009	“Conceptualising International Migration Law”, Foundations of International Migration Law (pp. 1-16), Cambridge University Press.

ORTH, U., & ROBINS, R. W., 2014	“The Development of Self-Esteem”, Current Directions in Psychological Science , 23/5, 381-387.
ÖRSELLİ, E., & BABAHANÖĞLU, V., 2016	“Türkiye’nin Göç Yönetimi ve Göç Politikalarının Gelişimi: Bir Kamu Politikası Analizi”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi , 9/43, 2063-2072.
ÖZBEY, K., 2017	“Göç, Çalışma Hayatı ve Toplumsal Cinsiyet: Karşılaştırmalı Perspektifinden Hopa’da Yerli ve Kayıtdışı Kadın İşgücü”, Karadeniz Araştırmaları , 56, 105-121.
ÖZKOL-KILINÇ, K., ÖZKAN, Ç. G., YETER, K., & ÖZTÜRK, H., 2018	“Geçici Göç Yaşayan Hemşirelik Öğrencilerinin Benlik Kavramı Algılarının Belirlenmesi”, Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi , 20/1, 23-32.
PARMAKSIZ, P.-M. Y., 2011	“Kadınların Belleği Hatırlama, Anlatı, Deneyim ve Toplumsal Cinsiyet”, Birkaç Arpa Boyu... İçinde , s:563-580, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları.
PARREÑAS, R., 2001	“Mothering from a Distance: Emotions, Gender, and Intergenerational Relations in Filipino Transnational Families”, Feminist Studies , 27/2, 361-390.
PEDRAZA, S., 1991	“Women and Migration: The Social Consequences of Gender”, Annual Review of Sociology , 17/1, 303-325.
PEHLİVAN, K., 2019	STK'ların Suriyeli Kadınların 'Güçlenmesine' Etkileri: Hatay Örneği , (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
PESSAR, P. R., 1999	“Engendering Migration Studies: The Case of New Immigrants in the United States”. American Behavioral Scientist , 42/4, 577-600.

PESSAR, P. R., & MAHLER, S. J., 2003	“Transnational Migration: Bringing Gender In”, International Migration Review , 37/3, 812-846.
PETERSEN, W., 1958	“A General Typology of Migration”, American Sociological Review , 23/3, 256-266.
PETROZIELLO, A., 2013	Gender on the Move: Working on the Migration-development Nexus from a Gender Perspective , Training Manual: UN Women.
PIORE, M. J., 1979	Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies , Newyork, Cambridge University Press.
RAVENSTEIN, E. G., 1885	“The Laws of Migration”, Journal of the Statistical Society of London , 48/2, 167-235.
REYSSOO, F., 2008	“13 Ambivalent Developments of Female Migration”, Global Migration and Development , 15, 253.
ROGERS, C.: 1959	“A Theory of Therapy, Personality, and Interpersonal Relationships: As Developed in The Client-Centered Framework”, (Vol. 3, pp. 184-256), New York, McGraw-Hill
ROGERS, C.: 2011	Kişi Olmaya Dair. (Çev.) Selçuk Budak, İstanbul, Okuyan Us Yayıncılık.
ROSENBERG, M.: 1965	“Rosenberg Self-Esteem Scale (RSE)”, Acceptance and Commitment Therapy, Measures Package , 61/52, 18.
ROSENBERG, M.: 1979	Conceiving The Self , New York, Basic Books.
RUMBAUT, R. G, 1989	“Portraits, Patterns, and Predictors of the Refugee adaptation process: Results and reflections from the IHARP Panel Study”, Refugees as immigrants: Cambodians, Laotians, and Vietnamese in America , 138-182.

Rushdie, S.: 1991	“Commonwealth Literature Does Not Exist”, Imaginary Homelands , 66.
SASSEN, S.: 1998	Globalization and its Discontents , New York: NY, The Free Press
SASSEN, S.: 2002	"Global Cities and Diasporic Networks: Microsites in Global Civil Society", Global Civil Society , 217-240.
SASSEN, S.: 2009	The State and Globalization: Denationalized Participation and More Executive Powers,, Sociological Perspectives on the state of the state , Basingstoke, Palgrave Macmillan.
SAYIL, I., BERKSUN, O., PALABIYIKOĞLU, R., DEVRİMCİ-ÖZGÜVEN, H., SOYKAN, Ç., & HARAN, S., 2000	“Kriz ve Krize Müdahale”, Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları No, 6.
SCHILLER, N. G., BASCH, L., & BLANC, C. S., 1995	“From immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration”, Anthropological Quarterly , 48-63.
SHENTON, A. K., 2004	“Strategies for Ensuring Trustworthiness in Qualitative Research Projects”, Education for Information , 22/2, 63-75.
SJOLANDER, C. T., 1996	“The Rhetoric of Globalization: What's in a Wor (l)?”, International Journal , 51/4, 603-616.
SMITH, J., & EATOUGH, V., 2007	“Interpretative Phenomenological Analysis, in Lyons E. & Coyle, A”, Analysing Qualitative Data In Psychology , 35-64.
STARK, O., & BLOOM, D. E., 1985	“The New Economics of Labor Migration” , The American economic review , 75/2, 173-178.

ŞAHİN, C., 2001	“Yurt dışı göçün bireyin psikolojik sağlığı üzerindeki etkisine ilişkin kuramsal bir inceleme”, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi , 21/2.
TAKIŞ, T., 2003	Kimliklerle Buluşma, Doğu ve Batı . Yıl, 6.
TEKELİ, İ., 1975	“Göç teorileri ve politikaları arasındaki ilişkiler”, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi , 1/1, 153-176.
TEKELİ, İ., 2008	“Türkiye’nin Göç Tarihindeki Değişik Kategoriler”, Göç ve Ötesi , İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
TILLY, L. A., 1989	From Working Daughters to Working Mothers: Immigrant Women in a New England Industrial Community: JSTOR.
TOKSÖZ, G., 2006	Uluslararası Emek Göçü , İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi.
TOKSÖZ, G., & ULUTAŞ-ÜNLÜTÜRK, Ç., 2011	“Göç Kadınlaşıyor Mu? Türkiye’ye Yönelen Düzensiz Göçe İlişkin Yazına Toplumsal Cinsiyet ve Etnisite Temelinde Bakış”, Birkaç Arpa Boyu , 21, 167-189, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları.
TOLAY, J., 2011	“Türkiye’de Mültecilere Yönelik Söylemler ve Söylemlerin Politikalara Etkisi”. İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika içinde , 201-214
TOPÇUOĞLU, A., 1994	“Modernleşme Sürecinde " Bireyin" Dönüşümü ve Yaşantının Meşruluğu Sorunu”, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi , 9/10, 117-138.
TULLOCH, J. R., & MACMILLAN, J. A., 1973	“A Micro-Analytic Model of Migration Behaviour”, Journal of Regional Analysis and Policy , 3(1100-2016-89918), 105-126.
ÜNER, S., 1972	“Nüfusbilim Sözlüğü”, Üniversitesi İİBF Dergisi , 22/1, 23-38.

ÜNLÜTÜRK-ULUTAŞ, Ç., & KALFA, A., 2009	“Göçün Kadınlaşması ve Göçmen Kadınların Örgütlenme Deneyimleri”, Fe Dergi: Feminist Eleştiri , 1/2, 13-28.
VAN DEN BERG, H., & BODVARSSON, Ö. B., 2009	The Economics of Immigration: Theory and Policy , Springer.
VAN MEIJL, T., 2010	“Anthropological Perspectives on Identity: From Sameness to Difference”, The SAGE Handbook of Identities , 63-81.
VERTOVEC, S., 1999	“Conceiving and Researching Transnationalism”, Ethnic and Racial Studies , 22/2, 447-462.
VERTOVEC, S., 2003	“Migration and Other Modes of Transnationalism: Towards Conceptual Cross-Fertilization”, International Migration Review , 37/3, 641-665.
WEGSCHEIDER-CRUSE, S., 1987	Choicemaking: For Co-dependents, Adult Children and Spirituality Seekers , Health Communications, Incorporated.
WOLPERT, J., 1965	“Behavioral Aspects of the Decision to Migrate”, In Papers of the Regional Science Association , 15/1, 159-169, Springer-Verlag.
WYLIE, R. C., 1968	The Present Status of Self Theory, Handbook of Personality Theory and Research , 728-787.
YALAZ, E., & ZAPATA-BARRERO, R., 2018	“Mapping the Qualitative Migration Research in Europe: An Exploratory Analysis”, Qualitative Research in European Migration Studies (pp. 9-31): Springer, Cham.
YALÇIN, C., 2004	Göç Sosyolojisi : Anı Yayıncılık.
YAVUZER, H., 2013	Bedensel, Zihinsel ve Sosyal Gelişimiyle Çocuğunuzun İlk 6 Yılı , 30. Baskı. İstanbul, Remzi Kitabevi.

YILDIRIM, A., & ŞİMŞEK, H., 2013	Sosyal Bilimlerde Bilimsel Araştırma Yöntemleri (9. Bas.), Ankara, Seçkin Yayıncılık.
YUVAL-DAVIS, N., 1996	"Women and the Biological Reproduction of "the Nation", Women's Studies International Forum , Vol. 19. No. 1-2. Pergamon.
YÜKSEKER, H. D., 2003	Laleli-Moskova Mekiği: Kayıtdışı Ticaret ve Cinsiyet İlişkileri , İstanbul, İletişim Yayınları.
ZENTGRAF, K. M., 2002	"Immigration and Women's Empowerment: Salvadorans in Los Angeles", Gender & Society , 16/5, 625-646.

EKLER

EK 1: BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM

Merhaba, Ben Sultan Betül KAYA.

Bu çalışmayı İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Yüksek Lisans bölümünde bitirme tezim için Dr. Özge İZDEŞ TERKOĞLU'nun danışmanlığında yürütüyorum. "Türkiye'de Çalışan Göçmen Kadınlarda Toplumsal Cinsiyet ve Benlik Algısı" başlığı ile yürüttüğüm bu çalışma kapsamında son 1 yıldır Türkiye'de yaşayan ve çalışan göçmen kadınlarla birebir görüşmeler yapmaktayım. Göçmen kadınların göç deneyimini ve göçle birlikte toplumsal cinsiyet ve benlik algılarının nasıl şekillendiğini araştırmaktayım. Kadınları göçe iten nedenlerin neler olduğu, göç sürecinde neler yaşadıkları, bu süreçle birlikte kendilerini nasıl hissettiklerini anlamayı amaçlamaktayım. Araştırma boyunca öznel deneyimlere odaklanmaktayım. Sizlerle yaklaşık 1 saatlik görüşmeler yapacağım. Bu görüşmeleri ses kaydına alacağım. Almış olduğum ses kayıtları ve notlar rızanız olmadan hiçbir şekilde kullanılmayacak ve yayınlanmayacak. Rıza gösterdiğiniz takdirde görüşmeler sadece tez araştırması için kullanılacak. Kimlik bilgilerinize yer verilmeyecek, gerçek isminiz kullanılmayacaktır. Araştırmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayalıdır ve istediğiniz zaman görüşmeyi sonlandırabilirsiniz. Araştırmaya katıldığınız ve Türkiye'de çalışan göçmen kadınların deneyimlerinin gün yüzüne çıkmasına vesile olduğunuz için teşekkür ederim.

Sultan Betül KAYA

İstanbul Üniversitesi Kadın Çalışmaları Y.L Öğrencisi

EK 2: SORU FORMU

1. Doğum yılınız ve yeri?
2. Eğitim ve medeni durumunuz?
3. Çocuğunuz var mı?
4. Göç kararını nasıl aldınız? Göç kararınızı alırken neler etkili oldu?
5. Göç kararınızı açıklarken aileniz ve çevreniz nasıl tepki verdi?
6. Hangi işte çalışmaktasınız ve işinizi hangi kanallar aracılığıyla buldunuz?
7. İş ararken kadın göçmen olmanın bu süreci etkilediğini düşünüyor musunuz? Etkilediyse hangi açılardan etkilediğini anlatır mısınız?
8. Göçmen kadın ve erkeği kıyasladığınızda toplumsal cinsiyetin göç sürecini etkilediğini düşünüyor musunuz ve etkilediyse nasıl etkilemiştir?
9. Göçten sonraki süreçte yeni bir hayat kurarken en çok hangi alanlarda (ev ve iş bulma, dil öğrenme, çevreye alışma vb.) zorlandınız ve yaşadığınız olumsuz olaylarla nasıl başa çıktınız?
10. Kendinizi göçten önce ve sonra olarak değerlendirdiğinizde kendinize ve yaşamınıza dair neler söyleyebilirsiniz?
11. Göçten sonra kendinizi nasıl hissetmektesiniz ve göç sizin hangi yönlerinizi etkilemiştir ve etkilemektedir?
12. Göç, benliğinizi etkilemiş midir eğer etkilediyse nasıl etkilemiştir?
13. Göç sürecini başarıyla atlattığınızı ve hedeflerinize ulaştığınızı düşünüyor musunuz?
14. Türkiye'deki toplumsal cinsiyet algısı hakkında neler düşünüyorsunuz?

15. Kendi ülkenizle Türkiye'yi kıyasladığınızda toplumsal cinsiyet konusunda ne gibi farklılıklar görüyorsunuz?
16. Türkiye'de göçmen kadın olmak nasıl bir şeydir?
17. Ülkenize temelli dönmeyi düşünüyor musunuz?
18. Geleceğe dair beklentileriniz nelerdir?

